iusto imperio haud raro opponi. Verumque est, quod nonnemo monuit [t], speciosa satis esse, quae pro se, suaque sententia Monarchomachi afferant, argumenta, eaque plerumque in genere considerata veriora esse, quam applicari in specie possint. Ast nec tamen inficiandum, ita in plerisque regnis imperiisque dispositum cautumque esse, vt distinctiones Monarchomachorum locum habere vix possint, cum facilius maiestas in abstracto, quod vocant, quam in concreto a subiecto cui inhaeret, separari queat. Et aliud longe est, peccata regnantium, finem imperiorum et naturam conuellentia redarguere, aliud media suppeditare, quibus salua maiestatis iure et auctoritate in ordinem redigi queant. Quae inter se miscuisse nonnullos, qui Monarchomachorum partibus se addictos professi sunt, certum est: quorum asserta interdum commodam interpretationem admittere, et aequitatem poscere, omnino B. BVDDEO [t] eos excusanti concedimus. Verum de his vltra disputare hoc loco non licet, sed in institutionibus philosophiae examinanda atque definienda sunt: nos ad partem huius factionis historicam conuertimur, quam post obseruatorem Halensem [u] tetigerunt STRVVIVS [x], ACKERVS [y], BVDDEVS [z], ARNDIVS [a] auctorque *Bibliothecae imperantium* [b].

§. XI. Quamuis ab antiquissimis temporibus Monarchomachos fuisse, veterum regnorum atque rerumpublicarum, maxime Graecarum historia testis sit locupletissimus, nunquam tamen, quod facto ipso multi exsecuti sunt, scriptis ex instituto defendere, quisquam ausus est. Prima, quae in publicis libellis deprehenduntur, huius rei vestigia, seculo XIV deprehenderunt viri docti: imperante enim Ludouico Bauaro, MARSILIVS MAINARDINVS, Patauinus, rector vniuersitatis Viennensis [c], quem impium quidem, sed doctum hominem vocat NIC. COMNENVS PAPADOPOLI [d], quique in controuersiis Ludouicianis strenue Occami sectam sententiasque secutus est, Monarchomachis in *Defensore pacis* praelusisse; Seculo XVI ineunte autem, sedente Romae Leone X, MARIVS SALOMONIVS in libris *de Principatu* eandem iam disseminauisse haeresin visus est. Forte et alii sunt, qui principum potestatem intra cancellos redigere cupientes, et plus vltra progressi in maiestatem ipsam iniurii facti sunt. Nam tempore belli Smalcaldici, quo de oppressa libertate publica querelae grauissimae auditae sunt, nonnullos theologos talia praecepisse non nemo [e] contendit. Non tamen in certi dogmatis neruum res erupit, nisi post lanienam Parisiensem, qua crudelissimum oppressae salutis publicae, exemplum insanorum quorundam audacia exhibuit. Eam enim graues illi motus intestini et ciuilia bella secuta sunt, quibus non ar-

Monarchomachi celebriores.

s) Bibl. iuris imperant. l. c. §. 1. p. 119.
t) In Hist. I. N. p. 78
u) Obs. Hal. T. VI. Obs. 1.
x) Bibl. phil c. 7. §. 27. y) Pec. sched.
z) Hist. phil. p. 508.
a) Bibl. polit. her. p. 60.
b) C. 2. Pos. 2. p. 118. qui omnium plenissimus est.
c) Vid. FABRICIVS Bibl. Lat. med. Tom. V. p. 102.
d) Hist. Gymnasii Patau. T. II. p. 154.
e) Obs. Hal. l. c.

mis tantum contra regis maieſtatem et auctoritatem, ſed calamis quoque pugnatum eſt. Secutae ſunt ſeditiones motusque Anglici et Scotici, qui materiam ſuppeditarunt, nonnullis in regum principumque poteſtatem inſurgendi. Inter quos primum apud plerosque locum occupat Georgivs Bvchananvs, vir hiſtoriarum peritiſſimus, et condendi carminis felicitate celeberrimus, cujus vitam hoc loco enarrare non licet, praemiſſam autem Poëmatibus eius, et elegantiſſimis obſeruationibus illuſtratam legere eſt apud P. Bayle [f], qui adeundus. Is in regia quidem Mariae Stuartae, Scotiae reginae familia fuit, tantumque eius exiſtimatio et eruditionis opinio valuit, vt regni haeredi Iacobo VI, erudiendo adhibitus, innumeris beneuolentiae ſpeciminibus cumularetur. Attamen ſeductum a factione aulae aduerſa, imprimis comite Morrauio, iniquiſſime de Maria regina in *Hiſtoria Scotiae* ſcripſiſſe dicitur, quod occaſionem nonnullis, maxime Barclaio, dedit, eum perfidiae, ingrati animi, mendaciorum, et quae alia ei ſcelera obiecta ſunt, inſimulandi. De qua tamen re non hoc loco tractandum eſt, ſed in hiſtoria magnae Britanniae Scotiaeque regni. Potiori autem iure huc referendus eſſe plerisque viſus eſt, ob dialogum *de Iure regni apud Scotos*, paulo ante obitum, qui anno MDLXXXII, ſeptuageſimum ſextum aetatis annum ſupergreſſo obtigit, anno MDLXXX Edinburgi editum. Qui cum Latine ſcriptus eſſet, mox Anglico quoque ſermone, et tum Belgico comparuit, et plerumque hiſtoriae Scotiae ſolet adiungi. Scripſerat hunc dialogum occaſione motuum a Maria Stuarta excitatorum, adeoque de Scotiae tantum regno in titulo eius ſe acturum promiſerat; in ipſa vero tractatione de regni iure, natura et indole in genere diſputat, hincque regni origines, conſtitutionem primam, et neruum ingenioſa inquiſitione explorat, ſed libere nimis, parumque accurate et reuerenter. Neque tamen alios, quam tyrannos, regni maieſtate atque poteſtate ad opprimendos ſibi ſubiectos abutentes ſe petere videri vult; vnde non erubuit dialogum hunc, regum maieſtati parum ſalutarem, et honorificum, ipſi iuueni Scotiae regi, Iacobo VI, inſcribere, apud quem maximam gratiam et auctoritatem obtinebat. Quem etſi finem intendere voluiſſe Buchananum facile quis ſibi perſuadeat, fatendum tamen, adeo inconſiderate et parum caute ſcripſiſſe hiſtoricum, vt occaſio inde enata calumniandi doctrinam Proteſtantium [g], quod maieſtati imperantium parum faueat. Qui vero nec Buchanani principia defenderunt, nec dialogi huius apologiam ſcribere aggreſſi ſunt. Narrat autem Camdenvs [h]: „Buchananum, „partium ſtudio et Morrauii munificentia abreptum, tum in hiſtoria, tum „in libello cui detectio titulum fecit, ita ſcripſiſſe, vt falſitatis libri iſti da„mnati ſint, ab ordinibus regni Scotiae, quorum fidei plus tribuendum: et „ipſum ingemiſcentem coram rege, cui fuerit paedagogus, ſubinde ſe re„prehendiſſe, quod tam virulentum calamum in reginam bene meritam ſtrin-

f) Dict. T. I. p. 693. ſeqq. g) Conf. Bayle l. c. not. E. h) Annal. ad ann. 1567. p. 110.

„ſtrinxiſſet; morientemque optauiſſe, vt tamdiu ſupereſſet, donec maculas, quas maledicentia falſo aſperſerat, reuocata veritate vel ſanguine elueret, niſi hoc vanum eſſet, cum prae aetate delirare videretur.“ Aſt contrarium docet VARILLASIVS [i], ex annotationibus fratrum Puteanorum ad Thuani hiſtoriam referens, regem quidem Iacobum retractationem a Buchanano moribundo popoſciſſe, at eum renuiſſe, eo quod nihil ſcripſiſſet, quo conſcientia grauaretur. Quae inter ſe ita committi putat, P. Bayle, vt conſiſtere nequeant, Camdeno vero magis credendum eſſe ſtatuit. Aſt cum non in reginam ipſam, ſed in aulae tantum miniſterium calamum Buchananus ſtrinxerit, et non obſtante Scotiae hiſtoria dialogoque iſto rex gratioſum eum apud ipſum eſſe, porro conceſſerit, hypotheſin autem de iure regni tyrannidi tantum oppoſitam eſſe auctor crediderit, dubia certe Camdeni relatio inde exiſtit, et veriſimilius eſt, quod a Scoto quodam nobili ſe audiuiſſe refert Baylius, Buchananum rogatum cum ferali lecto decumberet, annon eorum ipſum poeniteret, quae de regno et regina ſcripſiſſet, reſpondiſſe, abiturum ſe in regionem, vbi reges non imperarent. Eandem cum Buchanano tibiam inflauit perſonatus ſcriptor Galliae, qui STEPHANI IVNII BRVTI perſonam mentitus, *Vindicias contra tyrannos* aſſerturus, *de Principis in populum populique in principem legitima poteſtate* librum edidit, ſine loci indicio anno MDLXXX excuſum, et poſtea aliquoties [k] repetitum, in quo Guiſiorum factioni velificaturus populi arbitrio regiam maieſtatem ſubiecit. Quae mira et periculoſa hypotheſis curioſos viros doctos fecit, vt de auctore inquirerent. Et nonnulli quidem eum librum ad Franciſcum Hotomannum retulerunt, eo quod pro priuilegiis et libertate nationis Gallicae et ſenatus regni in *Franco-Gallia* ſua pugnauiſſet. Aſt alia hypotheſi is vtitur, huic minime affini, id quod ſatis probat, ab eo hunc foetum profectum haud eſſe. Alii Theodorum Bezam [l], quidam Philippum Mornaeum [m] auctorem fuiſſe ſuſpicati ſunt, rationibus tamen deſtituti. Certiſſima ſententia eſt, quam peculiari diſſertatione euicit P. BAYLE [n], enatum eſſe librum iſtum ex ingenio calamoque Huberti Langueti, Burgundionis, qui fama Melanchthonis excitatus in Germaniam conceſſit, et Proteſtantium partes amplexus, inter conſiliarios Auguſti Saxoniae electoris receptus eſt [o]. Suſpectus poſtea factus, quod cum factione Peuceriana faceret, ad Arauſionenſium principem confugit, eiusque miniſterio ſe addixit, in eo anno MDCXXV, denatus. Germanice quoque pars harum Vindiciarum prodiit Magdeburgi anno MDCXV, quo eiusmodi cogitationes valde animos in Germania ſuſpenſos habebant [p].

i) Apud BAYLE l. c.
k) 1589 8. Paris 1631 12.
l) Bezae quoque nomine prodiit Amſt. 1660. 12. Ita quoque Miltonus, Philippi, aliique, refutat VOETIVS pec. diſſ.
m) GROTIVS in Apologia contra Riuetum.
n) Dictionario critico adiecta.
o) IDEM l. c. art. Languet T. III. p. 53.
p) Titulum exhibet Bibl. imperant. c. 2 poſ. 4. §. 4. p. 123.

Monarchomachi Galli. §. XII. Maiori animorum contentione de Monarchomachorum dogmate disputatum est, cum res gestae ab Henrico III, Galliarum rege, seditionesque sub eius regno obortae, eum tandem exitum nactae essent, qui in caedem regis desinebat. Tum enim comparuit, quam perniciosis falsae prudentiae regulis illi essent confirmati, qui ne a sanguine quidem sacro manus impias cohibere se debere credebant. Nam idem fatum subiisse successorem quoque Henricum IV, et sacrilegas manus intulisse illi quidem Iacobum Clementem, huic vero post inania tentamina Ioannis Castelli, qui ex Iesuitarum disciplina prodierat, Rauallacium, nemo rerum eo tempore gestarum gnarus nescit. Vt enim infandum regicidii scelus pingeret et excusaret impietas, asserendum erat, competere in regem haereticum atque malum populo eiusmodi potestatem, qua non regno modo abdicari, sed et vita tolli is posset. Collineauit ad detestabile hoc dogma confirmandum IOANNES BOVCHERIVS theologus, doctor Sorbonicus, qui *de Iusta Henrici III abdicatione e Francorum regno libros quatuor, Lugduni* MDXCI edidit: in quibus parum religiose contra maiestatem et sanctitatem principum multa temere effutiit, corrasa maximam partem et male descripta ab aliis. Castello autem indignissimum facinus frustra moliente, et societate ob sceleris conscientiam proscripta idem, si BARCLAIO [q] credendum, vernaculo scripto, FRANCISCI VERONENSIS CONSTANTIS nomine adscito defendere sacrilegium hoc ausus est. Prodiit enim *Francisci de Verone Constantini Iesuita sicarius, seu apologia pro Ioanne Castello Parisiensi mortis supplicio affecto, et pro patribus ac scholasticis e Gallia olim exterminatis, contra edictum Parlamenti Parisiis in illos latum, Lugd.* MDCX, et Latine MDCXI. Eandem tibiam inflauit GVILELMVS RAYNOLDVS, Anglus, et in Anglico collegio apud Rhemenses professor, vir vehemens et seditioni ciendae atque violentiae tuendae aptus, vt ex eius *Turco-Caluinismo* potest intelligi. Est enim ille GVILELMVS ROSSAEVS, qui *Antwerpiae anno* MDXCII edidit librum *de Iusta reipublicae Christianae in reges impios et haereticos auctoritate, animaduersione iustissimaque Catholicorum ad Henricum Nauarraeum et quemcunque haereticum a regno Galliae repellendum confoederatione.* *Iesuitae Monarchomaniae suspecti.* Intelligitur vero ex dictis, maxime Societ. Iesu in suspicionem nefandi dogmatis venisse, quod reges haereseos suspectos interficere liceat, illisque imputata fuisse regicidia in Gallia et Anglia suscepta. Horum enim institutione et praeceptis effectum esse, tunc senatus regni Gallici statuit, vt impiae manus sacratissimo regum suorum sanguine se polluerent. Longum esset ea enarrare, quae post tentatam a Castello regis Henrici IV caedem, contra Societatem acta, et pro eius innocentia ab altera parte scripta sunt, haec enim ad hanc nostram tractationem non pertinent, sed in annalibus ciuilibus atque ecclesiasticis solent enarrari, cuncta quoque post ea quae in compendio eleganter retulit HEIDEGGERVS [r], erudita

q) De regno et regali potestate L. V. init. r) In Hist. Papatus Per. VII. §. 101. 105. p. 275. 287.

ta et iucunda diſſertatione, more ſuo expoſuit vir illuſtris CAROLVS STEPHANVS IORDANVS [s], qui videndus. Nobis pro inſtituti ratione ſufficit, obſeruauiſſe, IOANNEM MARIANAM, ſcriptorem inter Ieſuitas Hiſpanos celeberrimum, magnaeque inter ſuos auctoritatis, primum fere fuiſſe, qui peſtilentis dogmatis ſemina ſparſerit in *Libris tribus de Rege et regis inſtitutione ad Philippum III, Hiſpaniae regem ſcriptis*, editisque *Toleti anno* MDXCIX, cum cenſura et priuilegio regis [t]. Is enim impium Iacobi Clementis facinus admirari non erubuit, talia autem aſſerta protulit, quae indignationem bonorum omnium iuſtiſſimam merentur. Scribit enim inter alia: *Aut in apertam vim prorumpitur, ſeditione facta armisque publice ſumtis, aut maiori cautione, fraude et inſidiis pereunt, vno aut paucis in eius caput coniuratis, ſuoque periculo reipublicae incolumitatem redimere ſatagentibus. Quod ſi euaſerint, inſtar magnorum heroum in omni vita ſuſpiciuntur: ſi ſecus accidat, grata ſuperis, grata hominibus hoſtia cadunt, nobili conatu ad omnem poſteritatis memoriam illuſtrati. Itaque aperta vi et armis poſſe occidi tyrannum, ſiue impetu in regiam facto, ſiue aperta pugna, in confeſſo eſt. Sed et dolis et inſidiis exceptum.* Praeterimus loca alia excerpta et diligenter collecta a P. BAYLIO [u], qui nefandam Ieſuitae impietatem et audaciam apertiſſimis teſtimoniis demonſtrauit. Dici non poteſt, quantam inuidiam conflauerit hoc Marianae dogma Ieſuitarum Societati, eo quod his praecipue opinionibus atque hypotheſibus animatos regicidas nefarias manus regi inferre auſos fuiſſe ipſe ſenatus regni exuſto eius iuſſu per carnificem libro [x] indignaretur. Id quod permouit Ieſuitas, vt Marianae opinionem a Societate non eſſe receptam, ſed potius improbatam et reiectam, publico quoque ſcripto a Cottono edito declararent, quem tamen inuita veritate hoc negare, tum approbatio operi a cenſoribus Societatis praefixa euincit, tum a plurimis, etiam Romanae eccleſiae addictis, eſt demonſtratum, de quibus, ne ad alienum argumentum nimis digrediamur, Baylius et Iordanus conſulendi ſunt. Maxime vero odium, quod ex hoc dogmate Societati enatum eſt, inſignia incrementa cepit, poſtquam Iacobus Caſtellus, licet irrito euentu Henrico IV regi cultrum intentaſſet mortiferum. Cum enim ex Ieſuitarum diſciplina eum prodiiſſe conſtaret, iubens aula illorum collegium explorari, inter chartas Ioannis Guignardi Ieſuitae apologiam inuenit Clementis, qui Henricum III trucidauit, in qua actionem iſtam heroicam, illi a ſpiritu S. inſpiratam, et aequiſſimis laudibus a theologis celebratam eſſe ſcriptum erat. Magno id Societatis malo euenit. Nam non ſolum Guignardus publice gula laqueo fracta periit, corpusque in cineres redactum, Caſtellus miſere enecatus eſt: ſed et Ieſuitae intra triduum vrbe, et intra hebdomades duas regno excedere iuſſi ſunt. Qui cauſſam quidem ſuam in Senatu regni egerunt, at fruſtra [y], eiecti enim ſunt,

s) Recueil de literature p. 69 ſeqq.
t) Maxime L. I. c. 6 7 ſuſpecta ſunt.
u) Dict. T. III. art. Mariana not. G. p. 329.
x) Factum id anno 1610. Cal. Iun. conf. Bibl. iuris imper. l. c. p. 132. ſeq.
y) Maxime vrgebant, facinus hoc auctoribus Ieſui-

ſunt, et infamis dogmatis memoria ϛηλυτευτικὴ poſteritati tradita eſt [z], quod tamen peſtilentiſſimae doctrinae monumentum Ieſuitarum poſtliminio in regnum Galliae redeuntium diligentia preceſque ſuſtulerunt, partes Ieſuitarum ſtrenue tum agente Cottono. Eo enim intercedente reditus veniam anno MDCVI impetrarunt. Vix autem ſerenior Societati fortunae vultus arriſerat, cum caedes Henrici IV a Raualliaco perpetrata, nouas contra eam ſuſpiciones inſenſi in reges eorumque illibate tuendam maieſtatem animi ingeneraret, eo quod regicidam hunc Marianae regulis inſtructum ad tantum ſcelus ſuſcipiendum acceſſiſſe, plerorumque opinio eſſet. Quod tamen ſtrenue negarunt, Ieſuitae, COTTONO *Declarationem*, vti dictum, *de Doctrina Ieſuitarum* [a] edente, quam cum refutatione docta et valida aggrederetur anonymus [b], edito *Anti-Cottoniano*, apparuit, alios quoque ex hac ſodalitate doctores huiusmodi principia Monarchomachica diſſeminauiſſe; licet magnis clamoribus ſe huic libro opponerent Garaſſius Richeomius, Eudaemon, Ioannes Gretſerus aliique ex Societate iſta ſcriptores a IORDANO [c] nominati. Inter illos vero qui in Ieſuitarum Lyceis, dogmatibus Monarchomachicis infames deprehenſi ſunt, fuit etiam ANTONIVS SANTARELLVS et CAROLVS SCRIBANIVS [d]. Ille enim tractatu *de Haereſi, ſchiſmate, et poteſtate ſummi pontificis in his delictis puniendis, Romae anno* MDCXXV edito, pontifici Romano auctoritatem atque ius non dirigendorum modo, ſed et regno abdicandorum, et mortis ſupplicio afficiendorum principum imperantium vindicare non erubuit. Qui cum munitus approbatione Aquauiuae, Generalis Societatis apud Romanos prodiiſſet, adeo offendit ob impium aſſertum aulam regis Galliarum, vt Curiae regni et Sorbonae ſententia vltricibus flammis non ſine infamia deleretur. Id quod permouit Ieſuitas, vt inſtrumento publico a Petauio et Cottono ſcripto teſtarentur, nihil ſibi cum doctrina Sanctarelli commune eſſe, aduocato Societatis quoque BOVTERAEO in *Gallicinio in aliquot falſas damnataſque Sanctarelli aſſertiones pro rege Chriſtianiſſimo* [e] maximis viribus connitente, vt euinceret, doctrinam Societatis de poteſtate temporali principum cum conciliis et decretis pontificum conſpirare: ad cuius tamen apologiam non nemo reſpondit. Neque tamen conatus hi omnes, quibus ab hac infamia ſe liberare Societas ſtuduit, efficere potuerunt, vt ſuſpicio, quae alte radices

dices

Ieſuitis ſuſceptum eſſe cauſſidici, Arnaldus et Dolleus, quibus reſpondit quidem Cl. Duretus, ſed irrito conatu, vid. BVLAEI Hiſt. acad. Paris T. VI. p. 868. Nec impedire ſententiam curiae regni potuit Apologia pro Societate Ieſu in Gallia edita a FRANC. MONTANO.

z) Satyris quoque, vt fieri ſolet, multis exagitata Societas eſt, vid. IORDAN. l. c. Cabinet Ieſuitique, paſſim.

a) Vid. Perroniana p. 61. IORDAN. l. c. p. 97. ſeqq. Prodiit COTTONI Declaratio doctrinae Ieſuitarum, Pariſiis 1610. 8.

b) Anti-Cottonus, ou Refutation de la lettre declaratoire, ex quo libro ſpecimina quaedam excerpſit ill. IORDANVS l. c. p. 109. Auctorem alii faciunt Petrum Molinaeum, IDEM l. c. p. 118. alii Petrum Coignetum, Bibl. imper. l. c. p. 134.

c) l. c. p. 121.

d) In Amphitheatro honoris, quod contra criminationes in Societatem ſub ficto Clari Bonarſcii nomine 1594. 4 edidit.

e) Paris 1626. In eo inſtrumentum proteſtationis quoque legitur.

dices fixerat, ex animis euelleretur, praecipue cum nouam eius materiam Anglia suppeditaret. Notissimum enim coniurationem, quae sulphuraria dicitur, in Iacobum Britanniae regem et regni proceres intentatam, maxime Henricum Garnetum S. I. in Anglia superiorem auctorem habuisse; id quod non modo demonstrauit scriptum cui titulus, *Proditio sulphurea a Iesuitis in Iacobum Britanniae regem et regni proceres intentata Lugd. Bat.* MDCVII, sed etiam EDOARDVS COQVIVS, tunc regii fisci generalis aduocatus, edita *Actione in Henricum Garnetum Societatis Iesuiticae in Anglia superiorem, et ceteros proditores; Anglice* primum, *Londini* MDCCVII, postea Latine vulgata. Cui opposuit quidem ANDREAS EVDAEMON IOANNES S. I. *ad Actionem proditoriam Edoardi Coqui apologiam pro R. P. Henrico Garneto Anglo eiusdem Societatis sacerdote, Col. Agrippinae* MDCX, ast iustam fuisse actionem demonstrauit ROBERTVS ABBOT episcopus Sarisberiensis in *Antilogia contra Apologiam Andreae Eudaemon Ioannis pro H. Garneto Iesuita, Londini* MDCXIII edita, cui alia quoque Anglorum scripta contra regicidas et regicidarum patronos, addi possent, si id ageremus f. Garnetum autem audaciae poenam vitae supplicio luisse, quod nec legati Hispanici intercessio, nec oblata magni aeris redemtio auertere potuit, notius est, quam vt hoc loco narrari pluribus opus sit. Tacemus insidias Benedicti Palmii et Edmundi Campiani, Iesuitarum Elisabethae reginae structas, quibus Campianus laqueum meruit. Renouatae sunt querelae de societatis in hoc argumento doctrina morali, cum recentiori aetate ferales inter Molinae et Iansenii asseclas controuersiae feruere coepissent g. Quae tamen cum in annalibus ecclesiasticis soleant exponi, explicarique, quid Paschalis, Arnaldus Nicolius aliique aduersarii societatis in notissimis libris illi obiecerint, hoc loco, ne extra oleas vagemur, ea non tangimus breuitati litaturi. Nuper demum idem exprobrauit, qui in media Italia in societatem graui satyra insurgere ausus est, personatus TYMOLEON *.

Monarchomachi inter Protestantes.

§. XIII. Neque tamen inter coetus Protestantium sacris addictos defuere scriptores nonnulli, qui monarchomachorum albo merentur adscribi. Et fuerunt quidem, qui omnes Caluini asseclas accusarent, quod regum maiestatem non satis reuerenter habeant; cuius accusationis occasionem suppeditasse videntur acerbae querelae eorum, qui ex hoc coetu miris persecutionibus pressi, iustitiae auxilia frustra implorauerunt. Certe ex illis ansam scribendi arripuisse auctorem famosi scripti, quod *Moniti ad exules Gallos* titulum gerit, quodque P. Baylio non sine caussa adscribi in eius vita demonstrauimus, suo iam loco annotatum est. Circa finem seculi

f) Conf. Bibl. imper. l. c. p. 136.

g) Vid. Mysteres les plus secrets des Iesuites p. 78. seq.

*) In appendice Menippeae satyrae aduersus improbos literarum bonarumque artium osores, de cuius historia vid. Bibl. raisonnée P. XXIII, S. 2. art. 2.

culi antecedentis ea de re non ſine acrimonia quadam diſputatum eſt inter HECTOREM GODOFREDVM MASIVM, qui Caluini ſectatores in libro, cui titulum praefixit: *Intereſſe principum circa religionem euangelicam*, ſuſpicione preſſit, quod de maieſtatis origine, et magiſtratus auctoritate ſiniſtre ſentirent, et inter Samuelem Andreae, atque imprimis Hubertum Moſanum, id eſt IOANNEM CHRISTOPHORVM BECMANNVM theologum Viadrinum, qui peculiari diſſertatione *Securitatem doctrinae reformatae religionis de Magiſtratu politico* exhibuit. Inde enim multae ſcriptiunculae enatae ſunt, quibus litibus cum Chriſtianus quoque Thomaſius acceſſerit, vt ſuo loco dictum, ille quoque earum hiſtoriam tetigit [h], qui cum aliis [i] eſt adeundus. Controuerſia enim ex fontibus magis theologicis, quam philoſophicis acta eſt, et hinc, alium enarrationis locum poſtulat. Maiori autem iure, huc pertinent illi, qui funeſtum, quod Anglia obſtupuit regicidium Caroli I defendere aggreſſi ſunt; hoc enim non niſi electis monarchomachorum partibus fieri poterat. Inter eos agmen ducit IOANNES MILTONVS vir ingenii acutiſſimi et elegantis, quem et *Defenſio populi Anglicani* et celeberrimum poëma, quod, *Paradiſus amiſſus* [k], inſcripſit, in ciuitate literata fecit famigeratiſſimum. Vitam eius deſcripſit Io. TOLANDVS, eo modo, vt ipſe non ſine inuidia Monarchomachorum numero adiiceretur [l]. Ex qua memorabilia repetiit ſuiſque obſeruationibus auxit P. BAYLE [m]. Eadem opera defuncti quoque ſunt, qui laudatum carmen nuper in Britannia recuſum dederunt: qui fontes ab illis hauriendi ſunt, qui celeberrimae famae virum noſſe propius geſtiunt. Is poſt infandam regis caedem nomine *populi Anglicani* ſcripta *Apologia* eius iuſtitiam demonſtrare et euincere conatus eſt, licere tyrannos rerumpublicarum euerſores interficere. Qua de re controuerſiae ſerram reciprocauit cum CLAVDIO SALMASIO: Is enim cum iuſſu Caroli II edidiſſet *Defenſionem regiam pro Carolo I, ad sereniſſimum magnae Britanniae regem Carolum II, filium natu maiorem, haeredem et ſucceſſorem legitimum* [n], oppoſuit ei MILTONVS: *Defenſionem pro populo Anglicano contra Claudii Anonymi, alias Salmaſii defenſionem regiam* [o]. In qua tractatione Monarchomachorum rationes ex philoſophia et reuelatione deducuntur. Aderat autem Miltono ignea vis animi, iudicium limatum, dictio elegans ac ſatyrica et aulae magis quam ſcholae aptata: e contrario Salmaſius, per totam fere vitam in argumento critico verſatus, politicas rationes nec ſatis attingebat, nec iucunde ſatis eloqui poterat: inde factum, vt in cauſſa mala potiores Miltoni partes viderentur, iudicarentque nonnulli: Miltonum malam cauſſam bene, Salmaſium bonam cauſſam male egiſſe. Et memorabile eſt, quod ex aliorum fide refert P. BAYLE [p] adeo placuiſſe Miltonianas elegantias Chriſtinae, Sue-

corum

Ioannes Miltonus.

h) Cauſ. iurid. mixt. P. II. n. 3. p. 206. ſq.
i) Vid. Epiſtola Reformati ad amicum, de controuerſia Maſiana cum notis, quae Germanice prodiit. Bibl. imp. c. 2. poſ. 4. §. 22. p. 136.
k) Prodiit ſeparatim, et cum Operibus Miltoni.
l) Vid. Cel. MOSHEMIVS Vit. Tolandi §. 6. p. 9.
m) T. III. p. 393.
n) 1649. 12.
o) Lond. 1651.
p) l. c. not. F.

corum reginae, vt, cum prius magna de Salmasio opinione teneretur, eius ipsi contemtum excitauerint. Aliam tamen fortunam in Gallia liber habuit. Iussu enim regis vbique quaesitus et Parisiis atque Tolosae publice flammis vltricibus traditus, ita vero minime extinctus, sed auidius lectus est. In tanta Miltoni ferocia non potuere deesse viri docti, qui regias partes contra eum tuerentur. Opposuit enim ei Bramhallus apologiam, et anonymus quidam: *Regii sanguinis clamorem ad coelum aduersus parricidas Anglicanos*, *Hagae Com. anno* MDCLII, cuius auctorem nonnulli Petrum Molinaeum, alii, Alexandrum Morum faciunt [q]. Ipse quoque Salmasius aliique responderunt, multisque dissertationibus demonstrauerunt, nefandum esse, et legibus diuinis ac humanis repugnare, regem occidere, quae tamen scripta hoc loco enarrare non licet. Neque tamen Miltonus et qui eum sequebantur suae caussae defuerunt. Bramhallo enim respondit Ioannes Philippus quidam, quem ipsum Miltonum esse nonnulli suspicati sunt, libello autem, qui Caroli I. nomen praefert, et εἴκονος βασιλικῆ titulo celeberrimus est, opposuit Miltonus *Iconoclasten*, negans scriptum hoc, quod magnam populo Angliae inuidiam conflabat a rege ipso esse conscriptum; cui postea *Icon aclastos* opposita et regem tempore captiuitatis ipsum librum conscripsisse, probari tentatum est [r], tempore postea ipsam veritatem paulo luculentius detegente [s]. Eandem cum Miltono opinionem defendit Tolandus, recteque Miltonum libellum ex numero scriptorum purpuratorum eiecisse contendit. Qua de re litem ei mouere WAGSTAFFIVS, et BLACKHALLVS, ille in *Vindiciis regis Caroli*, hic in *Oratione sacra in regis memoriam habita.* Ad quorum tamen obiectiones in *Amyntore* respondit TOLANDVS [t]. Tacemus alios, qui occasione huius regicidii, de difficili hoc argumento disputauerunt, quos fuse nominat *Auctor Bibliothecae imperantium* [u], qui adeundus. Non omittendum tamen inter aduersarios Monarchomachorum, et numero plurimos et eruditione atque rationum pondere inter se valde diuersos eminere GVILELMVM BARCLAIVM, illustrissimi ducis Lotharingiae consiliarium, supplicumque libellorum magistrum atque tum in celeberrima academia Ponti-Mussana I. V. professorem ac decanum; is enim magnis arietibus in *Libris sex de Regno et regali potestate aduersus Buchananum, Brutum, Boucherium et reliquos Monarchomachos* [x], horum moenia quassauit.

q) Bibl. imperant. l. c. p. 139.

r) Vid ib §. 26. p. 140. seq.

s) Multa de hoc libello notanda curiose cumulat P. BAYLE l. c. not. N. p. 397. TOLANDVS in Vita Miltoni.

t) Conf. MOSHEM. l. c. §. 17. p. 95. seqq.

u) ll. cc. ARND. l. c.

x) Paris 1600. 4.

LIBER TERTIVS.
DE PHILOSOPHIA EXOTICA.

CAPVT PRIMVM.
DE PHILOSOPHIA GENTIVM ASIATICARVM IN GENERE.

§. I.

Philosophia exotica qualis hic intelligenda?

Tandem vniuersam Europam perlustrando, quid recentiori aetate in philosophia colenda praestiterit virorum ingenii laude florentium diligentia, amplissima commentatione enarrauimus. Et sic quidem diuturni et molesti cursus finem facere liceret, nisi barbaricae philosophiae veteris recordatio, quam in limine huius operis recoluimus, moneret, vt priusquam historiae philosophicae finem imponamus, ad reliquarum quoque gentium, quae extra Europam hodie viuunt, mores, instituta, doctrinam et eruditionis modum respicientes exploremus, vtrum apud eos aliquis philosophiae vsus obtinuerit, hodieque obtineat. Nam nec regionis situs, nec climatis varietas, nec singularis morum conditio obstant, quo minus in omni terra philosophia excoli possit, quamuis miris modis impedire vel promouere eius incrementa valeant. Nec deesse orientalibus aliisque populis ingenia philosophiae apta, ex historia philosophiae barbaricae, iisque, quae in *Tomi primi* fine, et in *Tomo secundo* de philosophia Orientali, itemque *Tomo tertio* de philosophia Saracenica et Muhammedanorum diximus, est manifestum. Falluntur autem, qui philosophiae exoticae nomen audientes, eam sibi philosophiae notionem fingunt, quae apud Europaeas gentes obtinet. Hoc enim sensu, si Sinensium Iaponensium et Indorum sectas quasdam excipias, philosophiam neque in India orientali neque in occidentali reperias. Sed vt antiquissimis temporibus inter gentes barbaras religionem et philosophiam arctissimo vinculo colligatas fuisse, et vna in sede moratas suo loco euidentissimis speciminibus demonstratum est; ita et nostro adhuc seculo idem fere obtinere, et philosophiam fere omnem circa diuina versari indubitatis peregrinantium testimoniis constat. Itaque de philosophia exotica acturis, historia religionum exploranda, et excutiendum diligenter est, quid gentibus Asiae, Africae et Americae regiones incolentibus de Deo et attributis diuinis, de spiritibus, de origine et creatione mundi, de caussis rerum naturalium, de virtutum praeceptis, et status animae humanae post mortem conditione visum

visum sit? vnde sua dogmata hauserint? an rationis scintillas secutae aliquid de iis tradiderint? an traditioni vetustae aliquid debeant? quo pacto philosophiam Europaeam ad ipsas delatam exceperint, quam ingenii ratiocinantis emendationem ex conuersatione philosophorum Europaeorum admiserint? quaeque alia huius generis in hac historiae parte possunt exquiri, et ad quae capita non modo religionum exoticarum consideratio, sed et philosophiae in illis versantis historia reuocari potest. Et haec quidem curiose excutere omnino historiae eruditionis interest, at plenum difficultatibus, quae sine dubio hactenus viros doctos deterruerunt, vt hanc historiae eruditae partem intactam relinquerent. Non negamus, tentauisse quosdam historiam religionum exoticarum et his simul speciminibus nonnulla attulisse, quae ad philosophiae exoticae illustrationem faciunt. Nota enim est ALEXANDRI ROSSAEI diligentia, a DAVIDE NERRETERO aucta et castigata, cui *Templum Iudaico-Ethnicum* Gallica et Germanica lingua [a] vulgatum debemus; itemque ABRAHAMI ROGERI *Patens ianua ad abdita gentilismi mysteria*, cui amplissimas obseruationes de rebus ad religionem gentium Asiaticarum, Africanarum, et Americanarum spectantibus adiecit vir eruditissimus multaeque lectionis CHRISTOPHORVS ARNOLDVS. Tum IOVETI *Historia religionum omnium regnorum mundi*, *iterata cura emendata*, *aucta et meliori ordine concinnata:* splendidum quoque opus, quod nuper immortalis famae chalcographus BERNARDVS PICARTVS, moliri coepit, quodque ἐκτύπους atque descriptiones *Religionum*, *consuetudinum et ceremoniarum omnium in mundo populorum* exhibet. Ast vt verum fateamur, votis nostris scriptores cetera de hac eruditionis parte praeclare meriti non ex toto faciunt satis. Nam nec ipsi in illis locis fuerunt, quorum hominum religionem atque ceremonias describunt, sed sola peregrinantium fide nituntur; nec accurate ad dogmata et placita gentium attenderunt, curiosi magis in ritibus delineandis, quam doctrinis describendis: plerique etiam, qui talia attigerunt, delineasse ea credendi viuendique praecepta contenti, quae comperta ipsis erant, iudicium non interposuerunt, et de caussis, origine, fontibus, discrimine dogmatum, sectis similibusque, quae ad historiam dogmaticam requiruntur, vel plane nihil, vel pauca admodum attulerunt, sine quibus tamen momentis nihil, quod iuuare queat, ad historiam philosophiae exoticae afferri potest. Non ignoramus anonymum Gallum, qui *Historiam philosophiae gentilis* condidit, ex scriptoribus itinerariis potiora dogmata curiosa diligentia congessisse, at cum nec iudicii, nec accurationis, nec philosophiae satis ad tanti momenti argumentum attulerit, tentasse magis aliquid, quam perfecisse censendus est, vt alibi demonstrauimus [b]. Optamus itaque vt hanc eruditae historiae partem aliquis critico oculo intuitus, accuratiorem religionum exoti-

 carum

a) Norimb. 1701. 8.   b) Ot. Vindel. mel. II.

carum hiſtoriam pandat, cuius ſpecimen in *Hiſtoria Chriſtianiſmi Indorum* elegantiſſimum dedit deſideratiſſimus CROZAEVS, hoc enim pacto demum licebit ea ſeligere, quae ad philoſophiam exoticam pertinent. Interim, cum pleraque peregrinantium narrationibus et fide conſtent, ad eos ſcriptores confugiendum eſt, qui ſinceritatem et attentionem probauerunt, et philoſophiae non fuere expertes. Quales non ita multos eſſe fatebitur, qui exploratorem itinerariorum egit, et quis ſcripſerit, quoue modo, quibus auxiliis &c. conſiderauit. Plerique enim ab iis diſciplinis imparati acceſſerunt, quae ad huiusmodi argumentum enucleandum requiruntur: quidam praeiudicio ſeducti, ſimilem eſſe philoſophiam exoticam domeſticae, miras nugas commenti ſunt: in nonnullis fides, in haud paucis accuratio deſideratur, cuius exempla eſſe poſſunt itineraria quae Vincentius le Blanc, Tauernier, Mandeslo, Struis, Sadeur, Maſſe, Leguat, Paulus Lucas ſimilesque vulgarunt. Et laudant quidem viri docti [c] induſtriam Petri della Valle, Teuenotii, Olearii, Franciſci Pirardi, Chardini, Choiſi, La Loubere, Tachardi, Geruaſii, le Comte, Martini, Tourneforti, le Brun, Nicolai de Graef, Beaulieu, Baldenii, Maundrelli, Sponii, Weleri, Wanslebi, Renneforti, Flacourtii, Bosmanni, le Maire, Champlain, Rocheforti, Hennepini, Tonti, La Poterie, Denis, Gage, Correal, Tertre, Feuillée, Labati, Freſieri, Dampieri, Rogeri, Monconiſii, Miſſoni, Kaempferi aliorumque: aſt, ne hos quoque omnia ea attuliſſe, ſine quibus hiſtoria religionum accurata dari nequit, ipſa docet inſpectio et experientia. Ex quo intelligitur, philoſophiae quoque exoticae hiſtoriam accuratam inter deſiderata adhuc reponendam eſſe, et integram tractationem poſcere. Paulo pleniora et certiora de Indorum gente quae Malabarica dicitur, de ampliſſimo Sinarum regno, et de Iaponiae populis virorum doctorum, qui in iſtis oris fuerunt, attulit induſtria: maxime, qui ad Chriſtianam religionem in iſtis regionibus plantandam ablegati ſunt, quosque miſſionarios dici moris eſt, complura de his Aſiae partibus retulere, non plane praetereunda. Imprimis ſinarum philoſophia, magnum ab eo tempore ſtrepitum edidit, quo Romanae eccleſiae placitis imbuere gentem acutam et eruditam legati ſedis Romanae conati ſunt. Intelliget ex his, lector aequus et attentus, nobis non monentibus, talem, qualem ipſi exoptamus poſcimusque philoſophiae exoticae hiſtoriam hoc loco condi non poſſe. Integram enim et ſpecialem tractationem poſtulat, nobis autem ſtrictim tantum potiora carpere licet, eaque afferre, quae aliquam eius rei notitiam faciunt, et in hiſtoria philoſophiae vniuerſali non poſſunt omitti. Inſtituti itaque noſtri memores, paucis, quae ex hiſtoria gentium Aſiaticarum memorabilia huc pertinere videntur delibabimus, tum populos Malabaricos, Sinenſes et Iaponenſes ſingulari tractatione explorabimus, pauca quaedam in fine additurí de philoſophia Canadenſium in America, quae noſtro tempore aliquam conſiderationem mereri viſa eſt.

§. II.

c) Vid. Mem. de Trevoux 1729. Août art. I.

Aſiatica philoſophia in genere conſiderata.

§. II. Totius Aſiae incolas, in Muhammedanos gentiles et Chriſtianos diſpeſcere licet, ſi de religione quaeritur. Habet enim innumeras Muhammedes ſectatores in Aſiae regionibus, reliquae gentes auita placita et cultum idolorum ſeruauerunt, Chriſtiani ſchiſmatici ſunt, ex ſectis veteribus, maxime Neſtorii prognati [d]. Et hi quidem, quod mireris, tantam plerique ignorantiam prodiderunt, vt quid de philoſophia inter Chriſtianos Aſiaticos afferre poſſimus, non reperiamus. Teſtem volumus eruditiſſimum Crosaevm, qui cum gentes Indicas Romanis Graeciſque in argumento ad theologiam naturalem ſpectante praeferre non dubitaſſet, nihil fere de Chriſtianorum acumine philoſophico obſeruauit, vel placita philoſophica retulit. Id quod nemo magnopere mirabitur, qui Chriſtianae religionis inter gentes Aſiae vigentis circumſtantias, doctorum mores, ſuperſtitionem populi regnantem et ſimilia nouerit. Ad Muhammedanos itaque primario reſpiciendum eſt, quos delata ſeculo Iſlamiſmi ſecundo ad Arabes philoſophia praeclaris conatibus in hoc doctrinae genere verſatos fuiſſe *Tomo tertio* prolixe narrauimus. Quamuis autem in duas partes diſceſſerit Muhammedanorum religio, quarum vna Abubekrum, altera Alin ſequitur, quaſque Vatiniano inter ſe odio flagrare nemo ignorat, totum tamen diſcrimen in ceremoniis magis et dogmatibus acceſſoriis verſatur, quam in fundamentalibus. Id quod haud obſcuris ſpeciminibus deprehendent, qui eam, quam *Tomo tertio* dedimus delineationem theologiae Muhammedanae cum deſcriptione religionis Perſarum comparauerint, quam diligentiſſimo Chardino debemus; in cuius *Itinerario* ampliſſima de ea commentatio *Partem quartam* occupat. Conſtabit enim Perſas, qui ſectae Ali adhaererent, in haud paucis, quae de Deo, eiusque attributis operibusque praecipuunt, non dogmata modo, ſed et verba theologorum Muhammedanorum inter Saracenos ſeruare, et eundem in modum praecipere: id quod magnopere mirandum haud eſt, cum Saracenica gens, Perſiam totam occupauerit. Et hinc deriuandum quoque eſt, quod philoſophiae inter Saracenos cultae veſtigia haud pauca inter Perſas deprehendantur, et codices manuſcripti haud pauci, teſte Chardino [e] exſtent, ex Graecorum et Latinorum philoſophorum αὐτογράφοις in Perſicam linguam tranſlati, quorum adminiculo inter Perſas vigere philoſophiam ille quoque alio loco [f] affirmat. Turcas vero, qui et ipſi Muhammediſmum receperunt, philoſophiam a Saracenis excultam eiicere coëgit conditio gentis bellicoſae, in ſolis armis poſthabitis literarum ornamentis gloriam et felicitatem quaerentis. Dubitandum autem non eſt, quin inter Muhammedanos ex Turcarum quoque progenie veſtigia cultae inter Saracenos philoſophiae ſuperſint, quamuis gymnaſia ſcholas, et bibliothecas pleraſque euerterit armorum furor, et gentis

d) Horum notitiam potiſſimum cel. Crozazo l. c. et imprimis Assemanno V. C. debemus, cuius Bibliotheca orientalis pulcherrimam ſegetem exhibet.

e) l. c. Praef. ad Hiſt. Solimanni.

f) P. III. p. 108.

gentis saeuitia. Hodie vero, vbi praeclare mitescere eius ingenia incipiunt, spes est fore, vt appareat, cultis postliminio elegantioribus literis, seueriores quoque disciplinas reductum iri: si modo vera sunt, quae noua literaria passim annuntiarunt, non modo praeclare proceres imperii, maxime praesidem, literis fauere et typographia instituta libros msc. optimos excudi, tabulas quoque geographicas aere incidi, coepisse; huius enim felicitatis literariae specimina ad nos delata sunt, sed et moliri eos academiam scientiarum, moderatoribus nonnullis viris eruditis Europaeis instituendam: ita enim non desperandum, fore, vt et scripta philosophica a Saracenis relicta in vsus publicos inter Turcas traducantur, et accendatur genti amplissimae, positis ferociae moribus Europaeorum elegantiam sensim aemulanti, cupido philosophiae gustandae.

Secta fanatica philosophorum Persarum.

§. III. Quamuis autem Muhammèdanae religionis decreta magna pars incolarum Asiae amplectatur, sunt tamen inter eos quidam, qui a veteribus sectis philosophicis aliquid accepisse, vel reliquias potius seruauisse videntur. Maxime vero orientalis philosophia vestigia sua reliquit, si vera sunt, quae BERNIERIVS refert [g], recepta esse in Persia atque India inter mysteria harum gentium, et a potiori parte eruditorum Persarum admitti, et imprimis a Sufyis Persarum tradi. Hunc enim celeberrimum medicum, qui diu in his terris vixit, et philosophiae mysteriis imbutus iudicare de hoc argumento potuit, si audimus, statuunt hi philosophi: „Deum, siue ens illud supremum, quod Achar vocant, quodque immo„bile et immutabile est, non solum animas produxisse, ex propria sua sub„stantia, sed etiam in vniuersum, quicquid materiale est et corpus habet „in mundo: et hanc quidem productionem ad Deum non tantum perti„nere, velut caussam efficientem, sed tanquam ad formalem et materia„lem, nempe quemadmodum aranea ex sinu suo telas educit, et retrahit „quoque quoties placuerit. Creationem itaque nihil esse aliud, quam „extractionem siue productionem et extensionem substantiae diuinae, et „telas quasi ex visceribus Dei protractas; et similiter destructionem nihil „esse aliud, quam retractionem eiusdem diuinae substantiae, hincque diem „extremum, qui eorum lingua audit Maperle vel Perlea quique omnia „destructurus sit, nihil aliud futurum esse, quam retractionem totalem „omnium earum telarum, quas Deus ex se ipso protraxit et eduxit. Ergo „nihil esse realiter et effectiue, quod tangimus, videmus, gustamus, sed „totum hunc mundum esse somnii genus et meram illusionem, tot enim „tamque diuersas res non nisi reapse vnam eandemque realitatem esse, „nempe ipsissimum Deum; quemadmodum numeri prorsus omnes nonnisi „vnitates sint ex prima multiplicata productae. Quod si miri huius com„menti ratio ab illis postuletur, qua ratio ille effluxus et refluxus substan„tiae haec extensio et refractio et diuersa apparitio fiat, quique fieri pos„sit,

g) Suite des Memoires sur l'empire de grand Mogoul p. 202. seqq.

„ſit, vt Deus, qui corporeus non eſt, ſed Biapek, vt vocant, immutabilis et incorruptibilis in tot animarum corporumque partes poſſit diuidi, „nihil niſi comparationes ingenioſas eos quaerentibus reddere: Deum eſſe „velut oceanum immenſum, in quo innumerae phialae aqua plenae natent „moueanturque, quaeque, vbicunque fuerint, in eodem oceano exiſtant, „et ſi frangantur, aquae ipſarum eidem, ex quo ſumtae ſint, et in quo natauerint Oceano iterum velut toti ſuo vniantur. Vel hoc quoque: Deum „eſſe inſtar luminis, quod in vniuerſo luceat, quod vero mille modis varietur, pro diuerſitate obiectorum, quae illuminat, vel ſecundum diuerſos colores vitrorum, per quae refrangitur. Aliter vero et magis ſolide eos non reſpondere, ſed hoc tantum modo puluerem oculis vulgi obiicere. Hoc ipſiſſimum Spinozae ſyſtema eſſe P. Bayle [h] contendit, perperam quidem ſi quid iudicamus, nam apertiſſime emanationem ſupponunt, quae cum modificatione Spinoziſtica confundi non debet, et ipſum, quod de vaſculis aqua plenis et in oceano natantibus petere ſolent ſimile, ſatis prodit, diuerſam hanc eſſe hypotheſin a Spinoziſtica, eo quod vaſculorum comprehenſione aqua ex oceano hauſta realiter diſtinguitur ab ipſo oceano, cum ſecundum Spinozae hypotheſin res omnes, quae in vniuerſo ſunt, ſimiles modo ſint bullulis minimis in oceano agitato natantibus. Rectius Bernierius pronuntiauit, Cabbaliſticam doctrinam eſſe, et ſyſtema exhibere illi ſimillimum, quod in Fluddo refutauit Gaſſendus. Vnde neque cum Stoico ſyſtemate comparari Perſarum doctrina commode poteſt. Quod ſi ad origines Perſicae philoſophiae attendimus, manifeſtum erit ex iis, quae de ſyſtemate Zoroaſtreo *Tomo primo* diximus, eſſe hoc dogma ex reliquiis Zoroaſtrianae philoſophiae. Quamuis enim Petrus Bayle aliique Zoroaſtri duplex principium coaeternum tribuant, quos nos quoque olim in hoc Bernierii loco explicando ſequuti ſumus, demonſtratum tamen ſuo loco eſt, falli viros doctiſſimos, et Zoroaſtrem vetus magorum ſyſtema, quod dualiſticum fuit, ita emendauiſſe, vt in monadiſticum, emanatiuumque conuerteretur, et tamen manerent duo principia contraria, ita vt non ſpiritualia modo omnia ex primo fonte, Deo Mithra, oriantur et fluant, id eſt Mithras Oromaſden gignat, ſed et Arihmanius, ſiue rerum materialium et corporalium compages reipſa effluxus ex Deo Mithra ſit. Admiſiſſe hoc Zoroaſtrianum ſyſtema philoſophiam Orientalem, quae circa naſcentis Saluatoris tempora Perſiam, Aſiam minorem et Aegyptum peruagata eſt, *Tomo ſecundo* luculentis, niſi fallimur, teſtimoniis comprobatum eſt. Ab his igitur maioribus, et hac imprimis matre genitam eſſe, hanc arcanam Perſarum philoſophiam non eſt quod dubitemus. Aſt toto ea coelo a theologia Muhammedana, illa quoque, quae inter Perſas regnat, diſcrepat; eam enim, Deum cuncta ex nihilo produxiſſe, ſola potentiae et voluntatis ſuae materia

h) Dict. T. IV. art. Spinoza not. A. p. 254.

teria instructum, affirmare, recte CHARDINVS [i] tradit; aliter enim theologi Muhammedani, qui inter Persas vixerunt scripseruntque, quosque adduxere POCOCKIVS [k] et HYDEVS [l], non praecipiunt. Vnde caute accipienda sunt, quae hic tradit [m], opinione de ὀρθοδοξίᾳ Persarum nimis occupatus: Persas Zoroastris religionem constanti praxi, et continuato vsu quotidiano in sua liturgia publica ad hunc vsque diem sine mutatione intemeratam retinuisse, eiusque libros vetustissimos, velut sacra monumenta reuerenter custodire, et incorruptos conseruare, suae religionis et rituum tenacissimos ad rigorem vsque. Haec enim non ad eos Persas pertinere, qui Islamismum secundum explicationem Ali receperunt, ex dictis est manifestum. Quales autem Zoroastrinae doctrinae reliquiae hodie supersint, suo loco iam dictum est. Ex his autem intelligi quoque potest, quid de atheismo sectae huius mysticae apud Persas (reliquos enim de Deo satis pie sentire, Chardini narratio nos conuincit) statuendum sit. Quae enim de Zoroastre, philosophia Orientali, Cabbalistica, Alexandrina, aliisque emanatiui systematis generibus dicta suis locis sunt, huc quoque pertinent.

Tartari an religionem philosophicam colant.

§. IV. Post Persas Tartarorum nomen et imperium amplissimum in Asia est. Solent enim hoc nomine plerumque omnes illi populi comprehendi, qui intra et extra Caucasum siue Imaum montem Asiam inhabitant, et ad Sinas vsque extenduntur, quorum imperio Tartarorum gens potita est. Vtrum inter hos quoque populos, et multitudine et viuendi imperandique ratione memorabiles philosophiae vestigia reperiantur, difficile dictu est, cum ea quae de his gentibus hactenus peregrinantium et missionariorum, quos vocant, fide innotuerunt, pauca sint, et a dubitatione omni non remota. Et occupauisse quidem olim haud exiguam Tartariae magnae partem Christianam religionem secundum Nestorii placita traditam, eam autem omnem fere excisam hodie esse, eleganti commentario explicuit, celeberrimus IO. LAVRENT. MOSHEMIVS [n]. Hodie religionem Tartarorum aut Muhammedis legem sequi, aut cultum idolorum, in confesso est. Illi in vicinioribus Turcarum regionibus, maxime in magna Bucharia viuunt, hi maiorem Tartariae partem occupant. Et horum quidem religio nondum hodie ita explorata est, vt de ea certi quid statui, eiusque origines satis probabili coniectura definiri queant: nisi quod superstitioni atque incantationibus esse deditos, plebemque innumera idola, velut legatos Dei adorare, vno summo Deo, admirationi magis, quam venerationi, qua superior creditur, exposito, dubitandum eo minus sit, quo minus in eo peregrinantium relationes dissentiunt. Ast cum amplissima inter Tartaros collegia eruditorum sacerdotumue sint: qui Lamae dicuntur, pontifex maximus autem Dalai Lama, merito de iis quaeritur, annon, quaedam vestigia

i) l. c. p. 11. k) Spec. Hist. Arabum. l) De Relig. vet. Persarum. m) c. 28 p. 348. n) In Historia ecclesiastica Tartarorum.

ſtigia originis philoſophicae inter eos reperiantur. Non eſt autem huius loci et inſtituti prolixe in hoc argumento verſari, et de his originibus diſpicere, pauca itaque afferimus, et talia tantum, quae cogitandi de hoc argumento occaſionem aliis exhibere queant. Et inualuiſſe quidem idolorum cultum qui hodie obtinet; inter Tartaros, ex quo Zingis-Chanus rerum ſumma inter hos populos potitus eſt, eumque vna cum literis ſcribendique arte illos a Iuguritarum gente accepiſſe, viris doctis [o] obſeruatum eſt. Habet autem cultus iile idololatricus fundamentum partim in eo. quod idola eſſe imagines diuinarum emanationum, ſiue irradiationum contendunt; partim quod animarum transmigrationem amplectuntur, hincque diuinas animas, quae ex Deo profluxerunt, inhabitare idola credunt. Ita vero μετεμψυχώσει, quae totam Aſiam et Africam peruagata eſt, addicti ſunt, vt non modo in homines, ſed in bruta quoque deſcendere animas ſtatuant. Parum vel nihil eſſe in his omnibus, quod origines philoſophicas ſapiat, omnino fatendum eſt. Aſt paulo altius in ſuperſtitionis Tartaricae origines inquirentibus nonnihil deprehendere licet, quod magnam dicendis lucem foenerabitur. Praeeſt, vti dictum Lamis per totam Tartariam omnibus pontifex maximus, magnus Lama dictus, qui in arce cacumini montis verbi Potalae vicini inaedificata habitat. Is incredibile eſt quanto honore a Lamis omnibus, et Tartaris quoque reliquis idola colentibus afficiatur. Eum immortalem eſſe communis ſtupidae gentis perſuaſio eſt, eo quod extincto illi alius ſimilis ſupponitur, corpus defuncti clam ſubducitur. Et hoc quidem genti ſuperſtitioni miris modis deditae a Lamis perſuaderi, nobis omnino veriſimile videtur: at Lamas, qui mori pontificem ſuum poſſe, experientia docti norunt, alium traditionis ſenſum habere, vero prorſus eſt conſentaneum, recteque obſeruatum erudititiſſimo MOSHEMIO [p], qui eleganter coniicit, homines hos, qui mentes mortalium ex vno corpore in aliud tranſire putant, idem de primo religionis ſuae moderatore dicere. Id quod mire confirmat, ex relatione IO. BAPT. DV HALDE [q], de nuntio quodam a Tipa ſiue Chano Tartarorum Dalai Lamae ſubiecto ad Sinas circa finem ſeculi proxime elapſi miſſo. Is inter caetera narrauit, magnum Lamam ſedecim ante annis de vita deceſſiſſe, morti autem vicinum promiſiſſe, ſe ſequenti anno in vitam certo, quem deſignabat loco, reuerſurum, et vt ſe bene educarent iuſſiſſe, donec ad adultiorem aetatem veniſſet: mortem autem ſuam reticerent, reſpondendo illis qui de ipſo eſſent ſciſcitaturi, in ſeceſſu ipſum viuere; decimo ſexto vero poſt mortem anno luna decima, faſciculum ad imperatorem mitterent, quem ipſis tradiderit, in quo fuerit epiſtola ad imperatorem, et ſtatua Foë: ipſum enim dixiſſe *ſe eſſe Foë reſuſcitatum.* Ex hac narratione

 ſatis

o) Cel. ASSEMANNVS T. III. P. II. c. 9. §. 5. p. 469. MOSHEM. l. c. p. 38. ſeq. Ipſum vero Zangis-Chanum peculiarem religionem formaſſe, multis docet HOTTINGERVS Hiſtor. eccleſ. Sec. XV. Sect. II. p. 605. Aſt parum religioni eum tribuiſſe, ſi pauca quaedam naturalis pietatis capita excipiamus, ex eius hiſtoria apertum eſt.

p) l. c. p. 135.

q) Deſcript. de la Chine T. IV. p. 467.

ſatis luculenter conſtat, Dalai Lamam haberi pro eo doctore, in quem conditoris iſtius religionis, Foë dicti, anima migrauerit. Dicemus de magno hoc impoſtore, qui totam fere Aſiam ſuperſtitione et pantheiſmo repleuit, in ſequentibus, et rationibus veriſimilibus probabimus, eum fuiſſe ſacerdotem atque philoſophum Aegyptiacum, qui in Indiam ſeceſſerit, et ab Indici Oceani oris vsque ad Iaponiam cum idololatriae, tum impietatis ſemina ſparſerit. Hoc loco id tantum monendum eſt, multoties eum, tradi, inter homines reſuſcitatum apparuiſſe, et animarum transmigrationem inter dogmata exoterica ſectatoribus ſuis tradidiſſe. Et huius quoque diſcipulos vsque in Tartariam penetrauiſſe, inque ea cum cultu idolorum, quem mira vanitate et impietate deteſtabilis haec ſecta propagauit; hanc quoque redeuntis ſubinde Foë, (quem Sommonacodomum Budham, Xekiam, Xiakam, Fotoque, in India, China, Iaponia dici ex ſequentibus conſtabit) apparitionem in ſucceſſore ſuo ſuperſtitioſis populis tradidiſſe, inde quoque maximam, quam Dalai Lama obtinet, auctoritatem deriuandam eſſe, admodum eſt probabile. Qualia vero ab hoc ſucceſſore Foë, dogmata arcana tradantur, latet, libros enim Lamarum ſacros, qui in vrbe Laſa magna religione cuſtodiuntur, nemo hactenus Chriſtianorum inſpiciendi veniam nactus eſt. Coniicere autem licet, in fundamentalibus dogmatibus tum exotericis tum eſotericis Tartarorum religionem et placita, cum reliquarum eius ſectatorum, quos inter Siamenſes, Peguanos, Indoſtanos, Sinas, Iaponenſesque habet, decretis conſpirare, de quibus iam porro diſquirendum eſt.

Indorum philoſophia an atheiſmo infecta.

§. V. Ex Tartaria in Indiam deſcendentes in ampliſſimis, quas complectitur, regionibus, craſſiſſimam regnare ſuperſtitionem, omni lumine rationis philoſophico extincto, peregrinantium fide diſcimus. Pauca tamen de interioris Indiae regionibus, incolis, religione nota ſunt, et pleraque inſuper fide ſubleſta ſuſpecta. Propius illarum terrarum mores, cultus, religio innotuere, quae ad littora oceani ſitae, nauigantium curioſitati explorandae patuere. Aſt heic quoque ignorantiam obtinere putidiſſimam, et religionis coecitatem tantam, quantam vix cogitare licet, ex itinerariis fide dignis nouimus. Id quod permouit viros doctiſſimos, Io. LOCKIVM [r], et CROSAEVM [s], vt poſt LOVBERIVM [t] numinis ſupremi ignorantiam his populis tribuerent; quamuis enim Sommonacodomum velut magnum Deum adorent, de ſummo tamen rerum creatore tacent, vnde atheiſmi quoque notam Siamenſes a nonnullis inuſtam ſuſtinent, quos ſibi plane non conſtare in religione, cultuue Dei obſeruauit P. BAYLE [u]. Noſtrum hoc quidem loco non eſt, de atheiſmo gentium Indiae diſputare, monere tamen heic ab inſtituto noſtro alienum non eſt, patere ex earum gentium, quae Malabaricae dicuntur, religione, ſyſtema emanatiuum, quo innnumerae deitatis perſonae ex vno numinis fonte progreſſae, et mundi

r) De Intell. hum. L. I. c. 3. §. 15. p. m. 70.
s) Stat. Chriſtian. Indici, L. VI. p. m. 645. ſeq.
t) Itiner. Siam. T. I. p. 395.
u) Dict. T. IV. art. Ruggeri, not. D. p. 103.

di partibus regendis praefectae ſtatuuntur, Indiam quoque totam occupauiſſe [x], et omni, quae in regionibus, Siam, Arekan, Laos, Camboiae, Cochinchinae aliisque obtinet, et foediſſima ſuperſtitione colitur, idololatriae originem dediſſe. Cum enim viderent nationes infelices, et ſupremae ignorantiae vinculis detentae, mundi partibus formandis dirigendis, nutriendis vim quandam diuinam adeſſe debere, facile ſibi perſuaderi paſſae ſunt, prodiiſſe ex ineffabili fonte ſupremae deitatis eiusmodi radios ſiue emanationes, quae multiplici metamorphoſi in mundo apparentes, cum earum, quas informare debuerunt atque regere, partium ſocietatem iniiſſent, cultum diuinum ob innumera beneficia mereantur. Et huius quidem generis emanationem eſſe Somonacodomum, ſecundum Indorum placita, ex dicendis apparebit [y]. Mirum itaque non eſt, cum impoſtor quidam idololatriam per omnes Indiae partes diffunderet, eamque arcano emanationis ſyſtemati inaedificaret, homines ſtupidos et coeco impetu in haec retia incidiſſe et huiusmodi impoſtorem inter numina retuliſſe, credentes, Deitatis quandam particulam in eo reſidere. Ita vero nullo negotio perſuaderi poterant, id quod in profundiſſima infinitatis abyſſo latet, numen cultu attingi ab hominibus non poſſe, ſed ideo ſe in radiis ſuis emanatiuis manifeſtauiſſe, vt coli poſſet inque iis et adorari. Vnde ratio quoque petenda eſt, cur eum eſſe apparationem Dei Wiſtnou dixerint. Quae idololatriae quidem et deiſmi, non vero atheiſmi eos reos agunt. Nihil hoc loco nos Indis affingere, vel ad eos excuſandos gratis excogitare, theologia Malabarica, quae magnam partem in Europa innoteſcere coepit, faciet manifeſtiſſimum: quamuis non magnopere repugnare velimus, ſi quis contendat, omiſſo et neglecto ſummo Deo ita nonnullos in inferioribus diis et mediis numinibus colendis haeſiſſe, vt tandem ſummi numinis rerumque creatoris fuerint obliti: vel ſi quis [z] Sammanaeorum ſectam, quae ex Buddae diſciplina prodiiſſe dicitur, et ob impietatem ex litoribus Malabaricis et Coromandelicis eiecta eſt, regnat autem in interiori India, huc referre velit, de qua viri pii, qui praedicandi euangelii gratia a potentiſſimo Daniae rege in illas regiones miſſi ſunt, tradunt, apparare ex Malabaricis monumentis, quod omnem prorſus religionem, etiam idololatricam, eiurauerint. Id quod non ab omni veriſimilitudine abhorret, eo quod impoſtoris illius, cuius diſcipuli fuiſſe dicuntur, diſciplina interior talis fuit, vt religio ex ea omnis euerti facile potuerit. Ille vero cum non meridionales tantum Indiae partes veneno infecerit, ſed et ſeptentrionales et orientales ita corruperit, vt peſtis ea vsque ad Sinas et Iaponenſes penetrauerit, nihil autem eius memoria in hiſtoria theologiae Indorum ſit celebrius, paulo curatius de eius rebus hoc loco agendum eſt.

 Quod

x) Vidit id iam BVRNETIVS Archaeol. phil. p. 542. et de Siamenſibus auctores Britanni Hiſt. vniu. P. I. p. m. 111.

y) Sine hac enim hypotheſi ratio cultus a Siamenſibus Sommonacodomo exhibiti dari nequit, vt ex iis intelligitur, quae P. TACHARD. Itin. Siam. L. VI. p. 203. BAYLE Dict. art. Sommonacodom T. IV. p. 237. KAEMPFER Deſcript. Iapon. T. I. p. m. 59. ſeqq. cumularunt.

z) LA CROZE l. c. p. 643.

Quod ita faciemus, vt enarratis prius Indorum, Sinarum, Iaponensium narrationibus, explorataque doctrina et methodo, quid de eius origine, philosophiae fonte, religione, modoque docendi nobis vero videatur simile, quantum licet, breuissimis exponamus.

Buddae vel Xekiae historia.

§. VI. Fuisse iam inter veteres Indos BVDDAM quendam philosophiae nomine celeberrimum, huncque philosophorum omnium principem et auctorem fuisse, populis quoque Indiae religionis cultum tradidisse, eumque cum Sommonacodomo Siamensium et Xekia, Sinensium vnum eundemque videri, *Tomo primo* [a] diximus, obseruauimusque Buddae nomen cum Graeco Mercurii coincidere. Monet hoc nos, vt de famosissimo hoc philosopho ipsos Indorum scriptores, eosque, qui ex ore eruditorum res eius narratas acceperunt consulamus. Tetigerunt autem historiam huius idoli, DOMINICVS FERD. NAVARRETTA [b], ATHANASIVS KIRCHERVS [c], PHIL. COVPLETVS [d], PHILIPPVS MARINI [e], ex quorum relationibus sua congessere M. V. LA CROZE [f] et P. BAYLE [g]. Illis addendus, qui omnium accuratissime in res huius philosophi, qui idololatrico cultu per omnem fere Indiam, et vt supra iam verisimile fecimus, Tartariam quoque Chinam et Iaponiam adoratur, inquisiuit ENGELBERTVS KAEMPFERVS [h], vir doctissimus. Et nomen quidem philosophi istius pro regionum diuersitate diuersimode effertur. Inter Siamenses enim eum Sommonacodom dici, supra iam dictum. Et sunt quidem, qui hoc Siamensium idolum a Budda distinguant: ast falli hos, vidit iam, vt erat in perspiciendis rebus exoticis maximi acuminis desideratissimus CROZEVS, qui ex similitudine eorum, quae de Budda, Xekia atque Sommonacodomo traduntur, collegit, vnum eundemque impostorem intelligi, qui totam Asiam Orientalem idololatria et enthusiasmo vel pantheismo quoque fascinauerit [i]. Coniecturam enim Crosaeanam certissimis rationibus firmat KAEMPFERVS, qui diu inter Siamenses vixit, et Sinas quoque atque imprimis Iaponenses adiit, et omnium curiosissime in antiquitates, et historiam atque religionem harum gentium inquisiuit; namque is refert, Buddam, esse reuelatam in humana figura diuinitatis partem, et secundum philosophos Indorum, apud Siamenses, lingua vulgari appellari Prah Pudi Dsau, id est sanctum dominum, ab eruditis vero in lingua doctis propria vocari Sammona-Khodum, a Peguanis Samana Khutama. Eundem autem Buddam cum Xaka vel Siaka, Sinensium et Iaponensium esse, vel ex eo solo intelligi potest, quod inter has gentes maxime Iaponenses nomen Xacae, quod post eius fata in Foë et Fotoke appellationem transiit, cum nomine Budsd coincidat, ita vt hoc tandem in

a) p. 202. seqq. b) Rel. Sin. p. 82.
c) Chin. illustr. P. III. c. 4. p. 152.
d) Prooem. sc. Sin. p. 29. §. 4.
e) Relation de Tonquin p. 108. f) l. c.
g) Dict. art. Brachmanes, Iapan. Spinoza.
h) Hist. Iapon. T. I. p. 56. seqq. T. II. p. 59. seqq.

i) Quia tamen incertissimi sunt Siamenses in antiquitatibus gentis suae notandis, non refragabimur, si quis dicat eos, res antiquissimas cum historia recentioris cuiusdam impostoris interdum confudisse, quod coniicit KAEMPFERVS l. c.

in nomen appellatiuum degenerarit, quo non omnes tantum Dii, et idola quaecunque in genere, quae ex peregrinis regionibus illata ſunt, ſed et ſancti quoque et ſacerdotes atque philoſophi, hanc doctrinam profitentes appellentur. Tempus famoſiſſimi doctoris definire, ob incertiſſimas temporum rationes ab Indis obſeruatas tantum non impoſſibile eſt. ALEXANDER DE RHODES [k] laudatus CROSAEO [l], anno circiter MMM poſt conditum mundum, et anno M poſt linguarum confuſionem hunc legislatorem vixiſſe, ex Tonquinorum relatione tradit: Ex NAVARETTAE relatione [m] a nonnullis ponitur in annum XXIX imperii Salomonis, KAEMPFERVS [n] qui ex ipſis Siamenſium doctoribus de hoc philoſopho percunctatus eſt, natum eſſe ait anno vigeſimo ſexto regni Soowo imperatoris Sinenſium, qui quartus ſucceſſor fuit, celeberrimi principis Suno Buno; quod tempus ex nonnullorum calculo incidit in annum MCCII. ante C. N. Qui tamen monet quoque, Siamenſes anno MDCXC. quo inter eos verſatus eſt, computauiſſe a Buddae apparitione annos MMCCXXXIII, ſic vt tempus eius incidat in annum DXLII ante N. C. Quae traditionis diuerſitas in tanta gentis inſcitia pariter atque antiquitatis iactantia et diuerſa annorum computatione valde miranda haud eſt. Eadem fere incertitudine reliqua, quae de hoc legislatore Indorum traduntur, laborant. De patria enim certum quod dicant, Indi ipſi non habent. Et omnes quidem, ſi CROZAEO [o] fides, ex hac gente ſcriptores mediam Indiam ei patriam deſignant, Ceylanum inſulam veriſimiliter intelligendam eſſe, NAVARETTA [p] contendit. Quod confirmat non modo nomen Budhum, quod idolo huic in hac quoque inſula tribuitur, ſed et Siamenſium traditio, qui in vrbe Ceylani Lanca natum eſſe contendunt [q], Iaponenſes quoque patriam eius Magattae prouinciam in regione Tenſiccenſi fuiſſe affirmant. Eſt autem Tenſik regio, interprete KAEMPFERO [r], inſula Ceylanum, litora Malabarica et Coromandelica, ſiue Gangetici ſinus; generaliori vero ſignificatione omnis regio Aſiae meridionalis, cuius incolae fuſco colore nigreſcunt, Ceylani tamen incolae Buddam hunc non indigenam fuiſſe, ſed a Siamenſibus ad ipſos veniſſe, transfretaſſe autem poſtea in Indiam Orientalem narrant, et vero non abſimile, religionem ab hoc legislatore traditam a Siamenſibus ad Ceylanianos perueniſſe; eodem enim hi, libro ſacro vtuntur, quo Siamenſes, Puli dicto. Ex qua narrationum diuerſitate certi nihil colligi poteſt aliud, niſi aduenisſe Buddam ſiue Xekiam, ex meridionali Indiae parte, et gentibus ad litora oceani ſitis, omnium primis innotuiſſe; in hac quoque auſtrali Indiae parte vixiſſe, et miſſis, vndequaque diſcipulis per omnes Indiae regiones, primo quidem nouam legem, deinde clanculum philoſophiam ſuam myſticam diſſeminauiſſe.

§. VII.

k) In Catechiſmo pro baptizandis, Romae 1651. Tonquinenſi lingua edito p. 105. ſeqq.
l) l. c. p. 648. m) l. c. n) T. II. p. 60.
o) loc. cit. p) loc. cit.
q) KAEMPFER T. I. p. 56.
r) T. II. p. 60.

Vita Buddae s. Xekiae.

§. VII. Non cohaerent melius, quae de vita eius ab Indis narrantur: cuius et antiquitas hominis, et methodus allegorica atque fabularis, Indis deamata et fraudes ab eo artificiose adhibitae caussae esse videntur. Accedit, quod cum pleraque vetustissima traditione nitantur, multae narratiunculae accesserint, quae memoriam eius conturbauerunt. Opinio quoque diuinitatis eius, quae post fata totam Indiam, Chinam et Iaponiam occupauit, eiusmodi circumstantiarum excogitandarum occasionem suppeditauisse videtur, quae ad conciliandum eius historiae augendumque τὸ θαυμαστὸν facere queant: vt in omnium fere antiquitatis heroum historia euenit. Et Alexander de Rhodes quidem, cuius verba ex libro rarissimo affert CROSAEVS, rem ita narrat: Fuisse eum filium regis Indorum, Timphan nomine, hominem valde acutum doctumque, at ambitione inflatum: Contracto matrimonio genitaque filia vnica, vxorem deseruisse, totumque in secessu solitario in magiae artem incubuisse, habuisse autem duos malos genios sibi valde familiares, a quibus doctrinam atheismo infectam acceperit. Quam cum hominibus tradere vellet, parum fidei reperisse, ideoque ad fraudes conuersum, impietatem fabulis occultasse, et μετεμψύχωσιν atque idolorum cultum introducendo, se ipsum discipulis idolum exhibuisse adorandum, quod rerum omnium creator esset, cuncta vero allegorice declarando, arcanos sensus ita reconditos habuisse, vt cum magia et idololatria populorum animos repleret, initiatis tamen atheismi principia instillaret, nihilum pro oceano rerum omnium commendando. Quam narrationem, facile palpari potest, auctorem magis ex fama et traditione nonnullorum, quam ex certis fontibus hausisse, et suspicionibus magis quam certitudini litauisse. Accuratius NAVARETTA res impostoris huius explorasse videtur. Is haec sibi comperta esse tradit, cum in istis regionibus viueret, fuisse patrem Xekiae regem eius regionis, Cing Fan Vuang dictum, matrem Mo-Ie; annos natum septendecim tres vxores duxisse, et genuisse filium, vndeuigesimo in solitudinem secessisse, inque ea annos duodecim a quatuor viris immortalibus, id est philosophis, qui Talopoin [s] apud Siamenses, Peguanos aliosque Indiae populos vocantur, quosque veterum Hylobios esse *Tomo primo* [t] monuimus, eruditum, tandem anno aetatis trigesimo propriae meditationi se tradidisse, et phosphorum considerando tandem ad intuitiuam cognitionem primi rerum omnium principii peruenisse, ab eo vero tempore nomen Foë, quod nonhominem significat, adhibuisse. Et hoc quidem pacto annos quadraginta nouem philosophiam quandam mysticam allegoriis velatam innumeris discipulis tradidisse. Morti vero proximum declarasse, interiorem se doctrinam nondum propalasse, sed cuncta hieroglyphicis symbolis tantum adumbrasse. Addimus his KAEMPFERI narrationem, diligenter ex ore librisque Indorum haustam, quae Xekiam, vel, quo nomine Iaponico ipse vocat, Siakam, refert annos natum nouendecim relicta patris regia atque

s) Conf. KAEMPFER T. I. p. 61. t) p. 195. not. q.

atque vxore, Arariae Sennino, eremitae magna celebritate nominis et sanctitatis opinione in vertice montis Dandokf viuenti in disciplinam se tradidisse, eoque auctore et vitam austeram duxisse, et totum contemplationi rerum coelestium et diuinarum, corporis situ plane singulari et inusitato, sed meditationi rerum diuinarum aptissimo se permisisse; ita mente ab omni externo obiecto reuocata et in proprium fundum reducta, vt corpus immobile et sensus omnis rerum externarum expers esset [u]. Huic enthusiasmo id debuisse Xekiam, quod in intima religionis mysteria penetrauerit, et existentiam coeli et inferni detexerit, quaeque praemiorum atque poenarum post hanc vitam ratio sit, quae status animae post mortem, quae migrationes, quae via ad felicitatem aeternam perueniendi, quae potentia Deorum in regendo mundo, aliaque multa captum hominis superantia perspexerit. Et haec postea innumerabili discipulorum multitudini eum tradidisse, quae ipsum secuta eandem vitae austeritatem elegerit. Tandem annos natum LXXIX obiisse. Addi his alia multa possent, nisi modus seruandus esset, et distinguendae circumstantiae verisimiles ab iis, quas excogitauit sacerdotum calliditas et superstitio populi. Quale est, quod Siamenses narrant, deitatem illam, quae Wistnou dicitur, cum octauum mundum inuisisset, forma aethiopis se manifestauisse, huncque Deum illum Sommonacodomum, id est hominem ἀπαθῆ, fuisse. Vnde sine dubio Braminarum sententia enata est, legislatorem hunc neque patrem neque matrem habuisse. Tradunt etiam multa Siamenses, Peguani, et Indorum Orientalium alii de miraculis Buddae, de eius natiuitate ex elephante albo aliisque, quibus tamen hoc loco non immoramur.

Doctrina Xekiae duplex.

§. VIII. Duplex doctrinae genus impostorem hunc, de cuius rebus hactenus disseruimus, fouisse, vnanimi ore ex Indorum, atque imprimis Sinensium, relatione testantur scriptores, quorum vnum exoterica dogmata in vulgus sparsa exhibuit; alterum arcanas sententias intimae admissionis discipulis aperuit. Et exoterica quidem dogmata religionem quandam cultumque deorum, animarum praemia, poenasque migrationem et similia tradiderunt, quibus velut neruis suis constringi solent respublicae; esoterica doctrina de rerum natura philosophice praecepit. Exotericam Xekiae disciplinam describunt Le Comte, La Lovbere, Bernier, maxime vero Kaempfervs [x], ex quorum narrationibus constat, ita hunc Indorum legislatorem ad populum praecepisse:

Exoterica.

I. Dari boni et mali discrimen.

II. Ani-

u) Enthusiasmi et ecstasis gratia id et olim ab Indis factum esse et hodienum fieri Tomo I. p. 198. iam monuimus, quod hoc loco repetendum est.

x) In Itinerariis Sinensibus, Siamensibus, Iaponensibus, quae horum industriae debemus. Ex Trigautii narratione huius sectae religionem quoque descripsit Chr. Arnoldvs in Addit. ad Rogeri Ianuam gent. apertam c. 6. p. 579.

II. Animas hominum et brutorum esse immortales eiusdemque substantiae, et tantum ratione subiectorum, quibus insunt, differre.

III. Animas hominum, a corporibus morte separatas, vel praemia accipere vitae bene actae, in sede felicitatis, vel poenas experiri in loco miseriarum.

IV. Locum beatorum, esse sedem aeternarum voluptatum, ideoque vocari Gokurakf [y].

V. Differre et deos natura sua, et animas hominum meritis actionum suarum, ideoque gradus quoque beatitatis in illis campis Elysiis differre secundum gradus meritorum cuiuslibet. Ita tamen minimum quoque huius felicitatis gradum abundare gaudio et iucunditate, vt meliorem possessores non optent.

VI. Amidam esse supremum in his regionibus beatis praefectum et protectorem animarum humanarum [z], maxime illarum, quae ad vitam aeternam beatamque transierunt. Et hoc solo mediatore obtinere homines posse peccatorum remissionem et vitam aeternam. Quae ad Xekiam haud pauci Indorum referunt, maxime Foëni Sinenses [*].

VII. Huius felicitatis, Amidae beneficio, eos fieri compotes, qui legis a Xekia latae memores, perfectam praestent obedientiam, vitamque ducant virtute animatam.

VIII. Complecti legem Xekiae quinque praecepta generalia, quae intermitti sine salutis aeternae iactura non possint; I. Nihil esse interficiendum, quod ἔμψυχον sit; II. Nihil esse surripiendum; III. Cauendum ab incestu; IV. Abstinendum a mendacio; V. Itemque a liquoribus generosis, vino etc. Celeberrima sunt haec praecepta per totam Asiam meridionalem et orientalem, multisque sectatorum commentationibus et explicationibus illustrantur et extenduntur. Diuidi enim solent in decem Sikkai, id est consilia, quibus quaelibet lex explicatur, et ad vitae perfectionem acquirendam applicatur; immo subdiuisionem quoque quodlibet consilium habet quinque Go Fiakkai, siue specialium instructionum, quibus ad maximam subtilitatem doctrinam Xekianam illi perducere contendunt, qui sanctitatis laudem affectant. Quam tantis corporis cruciatibus et molestiis eos quaerere ait KAEMPFERVS [a], vt inedia atque fame tantum non interimantur. Quos tamen paucos hodie esse, tradit, plerisque disciplinae rigorem non ferentibus. Quae cum plurima communia habeant cum Gymnosophistarum veterum et Aegyptiorum institutis, verisimile inde fit, ab ipsius Xekianae doctrinae origine eiusmodi abstinentiam atque cruciatus corporis obtinuisse. Eorum autem attenta obseruatio nonnihil lucem accendet in inquirenda Xekiae origine.

IX. Ho-

y) Vox Iaponica est, ex cuius gentis praeceptis ista hausit Kaempferus. A Siamensibus vocatur Nireupan.

z) Etiam hoc Numen Iaponicum est, de quo in Historia philosophiae Iaponicae dicemus.

*) COVPLET. Diss. prooem. ad Confuc. p. 31. Act. Erud. 1688. p. 257.

a) l. c. T. I. p. 63.

IX. Homines omnes, et feculares et ecclefiafticos vitae iniquitate et actionum peruerfitate indignos factos vita beata, miffum iri poft mortem in locum miferiae, Dfigokf, vbi in carcere tormentorum cruciatus patientur, non tamen aeternos, fed ad certum tamen tempus licet indeterminatum. Habere autem haec fupplicia gradus quoque fuos pro criminum conditione et occafione virtutis exercendae at neglectae.

X. Praefidem carceris fqualidi et miferi, iudicemque effe Iemma O, qui actiones hominum omnes examinet, et in fpeculo cognitionis exploret.

XI. Poffe vero has damnatorum animas folatium et auxilium accipere ex virtute parentum, amicorum et familiarium; neque vtilius illis quicquam effe precibus et facrificiis pro defunctis, factis a facerdotibus ad maximum mifericordiae patrem Amidam.

XII. Interceffione Amidae fieri, vt inexorabilis alias infernorum iudex fententiae rigorem mitiget, et tolerabilior fiat damnatorum poena, falua tamen iuftitia, vtque eos, quantum fieri poteft, maturrime in mundum remittat.

XIII. Expiatis hunc in modum animis, remitti eas ex fententia praefidis infernalis in mundum, vt iterum corpora animent; aft non humana, fed animalium immundorum, quorum natura cum vitiis illis confpiret, quibus in mundo infectae erant.

XIV. Fieri autem deinde migrationem animarum ex corporibus vilioribus in meliora et nobiliora gradatim, donec mereatur anima corpus iterum humanum ingredi, in quo vitam agens virtuti confentaneam, futura felicitate digna poffit euadere, fin iterum fceleribus litet, priorem fatalem poenarum et miferiarum periodum alteramque migrationem fubeat.

Et has quidem credendi viuendique regulas Xekiam tradidiffe, et manu propria in foliis arborum defcripfiffe, omnes conftanter Indi tradunt. Eius fectatores autem, narrant, in librum quendam facrum illa praecepta congefta defcripfiffe, quem Fokekio appellant, id eft librum florentiffimum et κατ' ἐξοχὴν Kio, id eft, biblia, quemque pro facris oraculis habere gentes vltra Gangem omnes Xekiae religioni adhaerentes, refert Kaempfervs [b]. Multos tamen in hoc volumen facrum commentarios extare inde colligere eft, quia quinque librorum millia (foliis arborum conftantes intelligendi funt) exaraffe fectatores eius, Siamenfes perhibent. Epitomen autem doctrinae Xekianae in illo libro facro contentam confcripfere Annan et Kafia, difcipulorum fapientiffimi, ob hoc beneficium magiftro in cultu, qui illi offertur, diuino proxime iuncti.

§. IX. Longe alia eft doctrina impoftoris huius interior, fi fcriptores rerum Indicarum hodiernos audimus. Morti enim proximus, conuoca- *Efoterica.*

b) pag. 65.

uocatis discipulis exposuisse dicitur [c]: in toto disciplinae suae tempore nunquam interiorem se dogmatum suorum opinionem aperuisse, sed symbolis tantum et similitudinibus ea tectius occultata delineauisse. Mentem suam hanc esse: Primum rerum omnium principium, ex quo omnia fluant atque exsurgant, et in quod omnia resoluantur redeantque, esse nihilum siue vacuum, et praeter hoc plane nihil esse, quod sperare liceat. Ex successorum vero placitis et explicatione hunc in modum statuit, systema Foëanum siue Xekiae [d]:

I. Vacuum siue inane [e] esse principium finemque rerum omnium.

II. Ex hoc protoplastos originem duxisse, inque hoc reuersuros esse, quotquot vita decedant.

III. Quicquid vnquam rerum est, ex eo principio produci, et in idem per interitum suum reduci ac resolui, idque et nostram animam et elementa constituere, nec omnia inter se realiter ideo differre: adeoque omnia quae vita, sensu, mente praedita, quamuis inter se vsu et figura differant, intrinsece tamen vnum idemque et a suo principio indistincta esse.

IV. Esse hoc principium vniuersale admirandum, purum, limpidum, subtile, infinitum, quodque nec generari, nec mori, nec resolui possit.

V. Habere autem neque virtutem, neque intellectum, neque potentiam, vel attributum simile.

VI. Proprium ei esse, vt nihil agitet, nihil intelligat, nihil appetat.

VII. Eum qui bene beateque viuendi sit cupidus huc assidua meditatione suique victoria eniti oportere, vt principio suo quam simillimus affectiones humanas omnes domet, ac prorsus extinguat, neque iam turbetur vel angatur re vlla.

VIII. Hoc fine qui potiatur, eum ecstatici instar absorptum altissima contemplatione, sine vllo prorsus vsu et ratiocinio intellectus, diuina illa quiete, qua nihil sit beatius, perfrui.

IX. Ad hanc philosophiam perductum relicta reliquis doctrina exoterica externe tantum et specietenus illi se attemperaturum, interne hanc mysticam et beatam philosophiam sequuturum esse sibique vacaturum.

Haec famosa illa Foënae sectae, siue Xekianae disciplinae doctrina est quae apud plerosque atheismi, et imprimis Spinozismi infamiam meruit. Quam tamen perperam cum Spinozismo confundi, et systema magis emanatiuum, quo etiam exoterica Xekiae doctrina nititur, quam Spinozisticum continere, nobis valde est verisimile. Cuius rationes vt lectori constent, monendum est, non solis hoc systema Indis placuisse, sed reuera Persarum Sufyos, inter Indos habitantes illud fuisse amplexos, vt supra ex

c) Conf. La Croze l. c. p. 652. et citati.

d) Idem l. c. Couplet l. c. p. 31. seqq. Act. Erud. 1688. p. 257. e) Cum-hiu Sinensibus dicitur.

ex Bernierio obferuatum; ad quos fine dubio ex fimilibus fontibus peruenit. Inter Siamenfes quoque ftatum animarum vocari Nireupan, fiue paradifum, collocarique in eiusmodi fubftantia omni attributo vacua, et enthufiafmo fummam felicitatem exhibente. Porro, non habendum effe hoc nihilum fiue inane, pro nihilo negatiuo, quod multos feduxit, vt plane non effe principium diuinum fectae Foenae crederent, fed intelligendum effe de nihilo priuatiuo, id eft principio primo, omni rerum formatarum et mutabilium attributo carente, quod chaos fiue materia prima rerum omnium fit, ex quo omnia oriantur, in quod refoluantur omnia. Quae fi fupponuntur, vt debent fupponi, fi vera eft narrantium de rebus Indicis et Sinenfibus fides, cuncta fyftemati emanatiuo rectiffime congruunt, nihilque affirmant, quod non alii quoque eius fyftematis patroni affirmauerint. Principium enim primum iftud adeo ineffabile, incomprehenfibile, infinitum, omnique rerum forma priuatum ftatuitur, vt non modo plane nihil rebus exiftentibus quoad attributa, habeat fimile, fed quoque non nifi enthufiafmo ecftatico, et fenfuum omnium priuatione intelligi concipique poffit. Effe vero ex mente Xekiae fubftantiam maxime realem, vel inde conftat, quod omnes fubftantiae ex eo exortae fint, atque fluxerint, quodque res iterum omnes in illud redeant, et ex eo fubftantiam habeant. Nec alia ratio cur et virtutis, et potentiae, et intellectus effe vacuum ftatuitur, et agere, mouere, appetere nihil poffe dicitur, quam quod ab omni rerum finitarum proprietate et attributo longiffime remotum, infinitis modis diftare a rerum vifibilium natura videretur, et latens iftud numen in impenetrabili abyffo nihil fimile cum reliquis fubftantiis ex eo progreffis habere poffit. Quae vt mire Xekianis dogmatibus confonant, ita nihil habent, quod non in Aegypto veteri [f], in philofophia Orientali, Cabbaliftica [g], Saracenica [h], iam obferuauimus. Maxime autem enthufiafmo Orientali, qui omnes fere gentes orientis infecit, accommodatum effe hoc fyftema, ex modo contemplationis intuitiuae, fenfuum minifterio turbato acquirendae intelligitur. Quem enthufiafmum, altius et immote vnum, maxime fplendidum obiectum diu intuendo obtineri poffe aliquoties monuimus. Quod fi hanc fyftematis Foeni explicationem fequamur, ratio conftabit apertiffima, cur doctrinam exotericam talem conftituerit Xekia, qualem fupra delineauimus. Nempe infelix ingenii fanatici foetus cum allegorica methodo pingendus effet, comminifcendae erant innumerae emanationes diuinae ex hoc chao rerum omnium fiue incomprehenfibili oceano oriundae, hisque adiicienda metempfychofis, vt fublatis per iftos circuitus rerum fenfibilium modificationibus tandem ad ἡσυχισμὸν iftum anima reducatur. Recte itaque monuerunt doctiffimi

f) Comparanda cum his Seidis infcriptio Ifidis naturam delineans, quam Tom. I. pag. 95. attulimus, vt intelligi haec luculentius posfint.

g) Probe hoc obferuatum auctoribus Hiftoriae vniuerfalis P. I. p. m. 112.

h) T. III. p. 197. qui locus omnino cum fyftemate Foeno comparandus eft ob fimilitudinem.

ctiſſimi *Hiſtoriae vniuerſalis* auctores [i] Britanni, differre hoc ſyſtema Xekianum vel Foënum a Spinoziſtico, licet in eo errare videantur, quod inane huius ſectae cum ſpatio idem eſſe coniiciant. Valde vero confirmat hanc explicationem ſyſtema Siamenſe, quod LOVBERIVS [k] ex arcanis Talapoinorum ſiue theologorum libris exhibet, ſecundum quod figura mundi eſt aliquod aeternum, licet ipſe mundus viſibilis oriatur et pereat, viſibile enim, ſtatuunt, mori debere, et oriri alia entia, aliud coelum, aliam terram, ex iſta figura mundi efformatam. Quae rectiſſime annotarunt, laudatiſſimi viri, ſimillima eſſe ſyſtemati Cabbaliſtico, et emanationem mundorum, ſubſtantiarumque omnium, ex cauſſa aliqua prima exiſtente, earumque reditum in illam inuoluere. Haec enim Siamenſes ex diſciplina Sommonacodomi ſui, ſiue Xekiae habuiſſe, omnino veriſimile eſt. Patebit quoque ex ſyſtemate populorum Malabaricorum, emanationem hanc caput eſſe atque cardinem totius theologiae Indicae, quae cis Gangem obtinet. Vnde ſi haec omnia colligantur, et imprimis ille Quietiſmus Xekianus et contemplatio intuitiua conſideretur, veriſimillimum fit, Xekiam impoſtorem reuera deiſmum magis nefandi enthuſiaſmi parentem, quam Spinoziſmum diſcipulis eſotericis tradidiſſe, mirandumque haud eſſe, quod qui diſciplinae Foënae in India, China, Iaponia adhaerent, idololatriae tamen craſſiſſimae patrocinium ſuſcipiant. Vtrum vero ſtricto ſenſu athei dicendi ſint, hoc loco diſquirere opus non eſſe putamus. Facient id, qui atheiſmi hiſtoriam ex inſtituto ſcribere aggredientur.

Diſcipuli Xekiae.

§. X. Propagauiſſe hanc diſciplinam Xekianam multos diſcipulos, et per omnes Indiae partes quin in ipſa quoque Tartaria, diſſeminauiſſe, ex antecedentibus, niſi fallimur, eſt manifeſtiſſimum, nec adeo mirum in tanta populorum iſtorum ignorantia potuiſſe impoſtorem callidiſſimum eiusque aſſeclas, tot ampliſſima regna nefaria doctrina inficere. Fuere tamen inter eius ſectatores nonnulli, qui alteri parentes et conditores huius impietatis fuiſſe cenſendi ſunt. Inter quos maxime eminuiſſe dicitur Mao-Kiaye quidam, quem ipſam Xekiam ſucceſſorem ſibi delegiſſe, iuſſiſſeque vt ſcriptis ſuis philoſophicis inſcribat: ſic accepi [l], ſcriptores Indici referunt. Impoſtura autem Xekiam ſi non vicit, certe aequauit alter ſectae Foënae princeps, qui peculiarem eius ramum conſtituit, et hodie quoque inter idola Indica religioſe colitur, TAMO dictus; Is enim deteſtabilem ſectam inter Sinas maxime confirmauit, ſucceſſor Foë CLXXX. declaratus. Mira ſunt, quae de eo narrantur, et imprimis, quod enthuſiaſmum ſectae Foënae mire illuſtrat, annos nouem integros veteratorem immotum parietem albiſſimam fuiſſe intuitum, vt naturam vacui contemplaretur. Ex quo luculenter patet, turpiter lapſos eſſe miſſionariorum nonnullos, qui hunc Tamo apoſtolum Indiae D. Thomam ſignificare ſibi pariter et Sinenſibus perſuaſerunt, reprehenſi ideo a MINORELLI [m] et LACROZE.

i) l. c.

k) Deſcript. de Siam T. I. p. 361.

l) Recordandum hoc loco, non Pythagoram modo, ſed Aegyptios etiam hoc αὐτὸς ἔφα iniunxiſſe, et quaecunque docebant, ad Hermetem auctorem retuliſſe

m) In Obſeruationibus in Iouuenci Errores de rebus Sinicis p. 145.

ZE [n]. Quo tempore autem religio haec ad Sinas et Iaponenses transierit, quosque ibi doctores habuerit, infra in harum gentium historia notabimus.

§. XI. Et haec quidem potiora sunt, quae ex innumerarum fabularum et traditionum aceruo de famosissimo hoc impostore seligere licuit. Quibus iudicium interponere, et verisimiles huius legislatoris origines detegere eo magis difficile est, quo magis narrationes Indorum miris fabulis et methodo allegorica corruptae, et ita inter se diuersae sunt, vt eas conciliare sit impossibile. Cuncta itaque ad coniecturas redeunt, non tamen ab omni verisimilitudine remotas. Probabilissimum autem nobis videtur, Xekiam non in India natum, sed peregrinum fuisse. In ea nos suspicione maximopere confirmat, non tantum doctrinae, quam tradidit, peregrinitas, sed et ipsa Indorum de patria eius incertitudo. Obseruatum enim viris doctis, qui de rebus Indorum, Sinarum, Iaponensium, Tartarorum scripserunt, aliam religionem apud hos populos obtinuisse, vt ex LOVBERIO, COVPLETO, KAEMPFERO demonstrari potest. Patebit quoque ex dicendis, aliam regionem, quam Indiam, et exotericam doctrinam Xekiae et esotericas nugas prodere. Ipsae vero gentes Indicae in sua regione natum esse, non affirmant, nec vlla gens est, quae sibi hunc honorem tribuat, plerique Ceylanum, Ceylanenses, Siamense regnum eius patriam esse affirmant, certo indicio, patriam eius ignotam ipsis fuisse. Nec obscure id produnt Brahmanae, qui eum ἀπάτορα et ἀμήτορα fuisse tradunt, significantes, nihil sibi de eius originibus innotuisse. Neque obstat, quod CROZAEVS [o] monet, consentire in eo omnes Indos, quod in India ex rege quodam natus sit. Recte enim obseruatum Kaempfero, gentibus ad orientem Asiae sitis Indiam omnem terram australem significare. Nihil itaque aliud haec traditio innuit, quam Xekiam ex australi quadam mundi parte progressum ad orientalis Asiae regiones accessisse. Neque tamen contemnenda videtur esse, traditio, quae vel in Ceylano insula, vel in Siamensi terra eum primum comparuisse statuit. Inde enim, nisi fallimur, recte colligi potest, ad has oras primum hunc impostorem appulisse, et diuinam originem mentiendo fidem sibi apparentis inter homines diuinitatis conciliasse, adeoque non ex interiori India fuisse progressum. Ex qua vero australi mundi parte veterator ad Indos venerit, difficillima quidem quaestio est, ast non tamen solui plane nescia. Circumstantiis enim omnibus rite ponderatis non sine magna verisimilitudine asserere licet, eum hominem forte Libycum, sed Aegyptiorum philosophia atque mysteriis innutritum fuisse, qui cum patria bellorum tumultibus et inuasione pelleretur, ad Indos, (ad quos Aegyptios solitos fuisse nauigatione diuertere, rerum veterum peritos non latet,) cum sociis secesserit, seque aliquem Mercurium siue Hermetem, nouumque legislatorem vendiderit, et non modo religionem Aegypti, vulgarem et doctrinam hieroglyphicam, sed sacram quoque et arcanam tradide-

Xekia ex Aegypto in Indiam transuectus.

n) loc. cit. p. 652.   o) l. c. COVPLET. l. c.

diderit *. Suboluit id dudum viris nonnullis doctis, nemo autem, quantum scimus, rationes huius coniecturae verisimiles reddidit, donec eruditissimus KAEMPFERVS [p] collatis rerum Aegyptiacarum et Indicarum circumstantiis, rem si non prorsus conficeret, magno tamen probabilitatis pondere instrueret, licet antiquitate, quae Buddae tribuitur a Siamensibus, Peguanis et Indis aliis, persuasus hunc a Xekia distinguere malit. Obseruat doctissimus medicus, 1. religionem harum gentium, quam ab isto legislatore Indi acceperunt, in plurimis conuenire cum religione veteris Aegypti. Vtramque gentem enim Deos depingere sub imaginibus vel animalium, vel hominum inusitata forma monstrosorum. 2. Duo praecipua capita religionis Aegyptiacae fuisse transmigrationem animarum, et cultum Serapidis, bouis vel vaccae symbolo adornatum, istam venerationem vaccarum autem et metempsychosin duo esse cardinalia dogmata gentium harum Asiaticarum, maxime earum, quae in occidentali Gangis litore habitant. Neminem enim audere interficere insecta etiam minima et maxime noxia [q], veritum, ne ab anima hominis animentur, vaccas autem honore prorsus diuino coli, et vsque ad insaniam et turpitudinem venerationem illis tribui: maxime vaccae imaginem in templis conspici. Et memorabile esse, monet, quo propiores barbarae hac gentes Aegypto sint, eo superstitiosius eas his duobus dogmatibus inhaerere, laxius de iis statuere remotiores. 3. Inueniri inter Asiae orientalis populos pleraque Aegyptiorum numina, et Deos quoque minores, licet variis nominibus et fabulis velatos. 4. Maxime temporum rationes considerare iubet Kaempferus, vt haec coniecturae verisimilitudo tota appareat. Nempe annis DXXXVI ante N. C. Cambysen Persarum regem Aegyptum inuadentem, Palladium Aegyptiacum, Apin interfecisse, et sacerdotes Aegyptiacos regno eiecisse. Quod si cum his comparetur epocha ecclesiastica Siamensium, quam a morte magni sancti numerant, liquido constare, quod in eadem Cambysis tempora illa incidat. Ex quo verisimilem coniecturam enasci contendit, sacerdotem eo tempore quendam Memphiticum, Buddam cognominatum, vel Xekiam, cum sociis suis ad Indos aufugisse, et dogmata Aegyptiaca, inter eos disseminauisse. 5. Ipsum quoque

* Dubia contra hanc hypothesin aliqua mouimus olim celeberrimo CROZAEO in Epist. ad eum data, et nuper in Thesauro epistolico Lacroziano edita, p. 70. seqq. quae tamen nobis, non quidem a Crozaeo, sed ipsa rei consideratione, exemta postea sunt. Certi enim scimus, colonias Aegyptiorum aliquoties ad Indos peruenisse, id quod recte quoque obseruatum cel. THEOD. HASAEO l. c. p. 140. nec nos mouet traditio Philostrati, Indorum Gymnosophistas sapientiam Libyae philosophis tradidisse; suo enim loco obseruatum, nugatorem totam fabulae narrationem suo scopo attemperauisse. Indica porro non tantum cum Pythagoreis concordant, qualia in Aegypto inualuerunt, verum etiam cum Aegyptiacis antiquioribus, vt ex comparatione theologiae Aegyptiacae vetustioris cum Indica sole meridiano clarius liquet. Indorum philosophi autem licet ante Alexandrum M. fuerint, non tamen hoc obstat, quo minus placita Indica ante Alexandri M. aetatem peruenire ex Aegypto in Orientem potuerint. *Denique* systema Aegyptiacum non semper dualisticum fuit, quod tantum circa inuasionem Persarum apud quosdam inualuisse videtur, sed emanatiuum, et ita quidem temperatum, vt Stoico simile fuerit, vel etiam Zoroastriano, vt suo loco dictum. Ex quibus, si candide fatendum, dubia nostra, eo tantum fine ad Crozaeum perscripta, vt soluerentur, non vero, vt ederentur, prorsus concidunt.

p) Tom. I. p. 58. seqq.

q) Idem fecisse Aegyptios, ex IVVENALE Satyr. XV. notum. Conf. Tom. I. p. 282. seq. dicta.

quoque huius sancti idolum imaginemue eam coniecturam probare monet. Exhibet ea vultum aethiopis, capillis crispis; hunc autem minime Indorum vultum et capillos esse, sed incolarum Africae. Hactenus Kaempferus, cuius rationes nobis tales videntur, vt aliorum suspiciones magna probabilitate vincant. Sed addi haud pauca possunt, quae eas augent et in maiori luce collocant. Namque 6. ipsum Buddae nomen haud parum hanc opinionem confirmat. Illud enim cum Mercurii nomine conuenire, vel solum diei Mercurii nomen euincit, quod in omnibus Indorum linguis a Budda appellatur. Lingua enim Brahmanarum sacra vocatur Buttauaram, Ceylanica, Bouda-Dina, Siamensi Van-Pout, Malabarica Bouden Kirumei [r]. Verisimile itaque est, impostorem illum Hermetis secundi personam imitatum eandem legislatoris gloriam affectasse, quam Hermes Aegyptiorum, et finxisse ideo, se eam diuinitatem esse, quae saepius iam inter homines apparuerit. Hoc enim si teneamus, facile omnes fabulae Indicae de antiquitate Buddae conciliari cum aetate huius philosophi possunt, eae enim ad priores apparitiones referendae sunt: nec opus est cum Kaempfero inter Buddam et Xekiam distinguere. 7. Ipsum porro institutum sacerdotum Indicorum Brahmanarumque satis amice cum collegiis Aegyptiacorum sacerdotum conspirat, vt ex dicendis constabit. 8. Sed et singularis ista atque eremitica viuendi ratio Foënae sectae, et Talopoinorum, praesertim inter Siamenses, et Peguanos mores a KAEMPFERO descripti adeo cum vita coenobitica Aegyptiorum philosophorum conspirant, vt vel sola haec similitudo persuadere nobis queat, ex vno fonte vtramque profluxisse. Nam praeter vitam austeram et cruciatibus, paupertate, et continentia conspicuam ordo discipulorum, anni, nouitiatus, examen seuerum, coenobia eorumque praefecti, pontifices, aliaeque circumstantiae mire cum coenobitica Aegyptiorum philosophorum vita concordant. 9. Addi his debet methodus duplex exoterica et esoterica, illaque hieroglyphicae methodo simillima, quam Xekia adhibuit. Qui si ex India prognatus fuisset, aliam philosophandi viam Chaldaismo (cuius vestigia hodienum in illis locis superesse docet KAEMPFERVS [s],) similiorem iniisset, et non figuris hieroglyphicis, sed cultu astrorum, idololatriam propagasset. 10. Non vero sola exoterica Xekiae doctrina eiusque tradendi modus cum Aegyptiacis conuenit, sed interior et arcana quoque disciplina, si rem ipsam spectes, cum arcana Aegyptiorum theologia ita concordat, vt facile appareat, hanc illam genuisse. Statuit nempe impostor Indiae, rerum omnium principium esse chaos nullo attributo modificatum, limpidum, tranquillum, perfectum, ex hoc omnia fluxisse, in eo consistere quoad substantiam omnia, in id cuncta reuerti, huius cognitione intuitiua et enthusiasmo quodam felicitatem summam niti: Aegyptio-

r) LA CROZE, l. c. s) T. I. p. 58. T. II. p. 66.

Aegyptiorum theologia autem, qualis paulo ante irruptiones Perſarum rationibus philoſophicis emendata fuit, praecepit; Principium rerum omnium eſſe Iſidem, ex qua ſint omnia et per quam ſint omnia, eamque eſſe, vt habet inſcriptio Saidis, omne, quod exiſtit, eſt, et erit, hancque naturam rerum eſſe, formis nondum veſtitam; in hac cognoſcenda colendaque arcanae ſapientiae ſublimitatem verſari etc. vt *Tomo primo* [t] demonſtratum, et ex luculento APVLEII [u] loco conſtare poteſt. Tot igitur rationibus in vnum collectis ſatis ponderis habere videtur opinio iſta, quae Xekiam illum, velut alterum Hermetem, ex Aegypto progreſſum, nouam legem et philoſophiam, inſtituta Aegyptiorum imitando Indis tradidiſſe ſtatuit.

* *

CAPVT SECVNDVM,

DE PHILOSOPHIA GENTIS MALABARICAE.

§. I.

Scriptores de Malabaricis rebus conſulendi.

Tenuia ſunt et haud ita multa, quae de Indiae populis eorumque doctrina, religioneque, veſtigiisque alicuius philoſophiae in itinerariis recentiorum ſcriptorum leguntur: ignoſcet itaque nobis Lector harum rerum curioſus, quod plura, quam quae diximus, non attulerimus. Quamuis enim in deſcribendo cultu harum gentium diuino diligentes nonnulli fuerint, aut attentione tamen et accuratione, aut rerum ad hoc argumentum cognitu neceſſariarum intelligentia caruerunt. Vt vero certiora et ampliora de nonnullis huius mundi partis incolis ſciamus, effecere nauigationes exercendae mercaturae gratia ab Europaeis nationibus ad litora ſinus Gangetici, praecipue ad oras Coromandelicas et Malabaricas ſuſceptae. Hae enim laudatiſſimi inſtituti occaſionem praebuerunt, euangelium IESV CHRISTI his populis praedicandi, et viros doctos atque literarum ſacrarum pariter atque ſecularium probe gnaros eam ob cauſſam illuc mittendi. Qui vt arduum et difficile negotium rite perficerent, linguarum quae in iſtis regionibus obtinent, vſum edocti, de religione, theologia reliquisque dogmatibus horum populorum diſpicere coeperunt, vt quae praeiudicia, qui errores refutandi eſſent, intelligerent. Quem in finem cum ſacerdotibus Indorum iſtorum, quos Braminas vel Bramanas vocant, congreſſi, partim ex ore illorum, partim ex ſcriptis tantum religionis opinionumque Malabaricarum notitiam conſecuti ſunt, quantam de aliarum regionum incolis non habemus. Inter hos

t) pag. 289. ſeqq. u) Metamorph. L. vlt. c. vlt.

hos vero, praeter Vincentium Mariam de S. Catharina de Sienis, quem ſua ex archiepiſcopi Cranganorae Franciſci Garziae relatione deſcripſiſſe notat Cel. CROSAEVS [a], praecipue eminet ABRAHAM. ROGERVS, qui inter Batauos in littoribus Coromandelicis Paliacattae per decennium eccleſiaſtae munere functus eſt. Is licet linguam huius gentis vernaculam non calleret, a Bramina tamen quodam, Padmanaba cognomine, cui facilem reddiderat praefectum rerum Batauicarum in iſtis oris, quique Luſitanicum idioma erat edoctus, tum ab alio, Damerſa appellato, myſteria harum gentium non modo oretenus percepit, ſed et dictata calamo excepit. Redux vero ex India anno cIↄIↄcXLVII, quae cognouerat Belgico idiomate conſignauit, fato autem praeuentus edere non potuit. Quas ſchedas relictas ICtus quidam eruditus obſeruationibus auctas, Belgice cIↄIↄcXLIX vulgauit, traductas poſtea in linguam Gallicam et Germanicam, quam verſionem inſignibus acceſſionibus ad hiſtoriam religionum exoticarum ſpectantibus auxit CHRISTOPHORVS ARNALDVS [b]. Fidem autem et ἀκρίβειαν valde in eo libro probauit Rogerus, merito ideo a CROZAEO [c] laudatus, dolendumque hoc vnum eſt, ipſa Malabarici populi ſcripta ſacra eum inſpicere haud potuiſſe. Similem laborem quoque ſuſcepit, alius ex Batauorum eccleſiaſtis in iſtis oris, BALDEVS. Is enim in Ceylano inſula de idololatria Indorum nonnulla conſcripſit, qui licet nonnulla ſatis acute viderit, multoties tamen memoriis ſacerdotum a Luſitanis emiſſorum, quas conſuluit, deceptus eſt [d]. Nemo autem vel accuratius in hoc ſtadio abſoluendo vel diligentius occupatus fuit, quam viri eccleſiaſtici, a potentiſſimo Danorum rege, euangelii annunciandi cauſſa in has oras miſſi: quorum ducem B. ZIEGENBALGIVM fuiſſe, nemo ignorat. Hi enim in *Relationibus de miſſione ſua*, quas hactenus magno eccleſiaſticae hiſtoriae commodo in Europam miſerunt, haud pauca ad hoc argumentum ſpectantia, et partim a theologis Indorum hauſta, partim ex ſcriptis illorum excerpta tradiderunt. Maxime vero Ziegenbalgius, Malabaricam linguam mature edoctus, conſultis Bramanis, et libris Indorum ſacris, de Malabaricae gentis religione et placitis multa collegit, digeſſitque, et tenebris his ampliſſimam lucem accendit. Quas beati theologi chartas adhuc mſc. deliteſcere, valde dolemus. Hiſce enim narrationibus omnium maxime fidem dandam eſſe, recte ex eo concluſerunt CROZAEVS [e], et auctores *Hiſtoriae vniuerſalis* Britanni, quod ipſa Indorum ſcripta inſpicere et legere, viris his doctis licuit. Plurimum autem debent hae literae illuſtris doctrinae viro, quem toties in partes vocauimus, τῷ πάνυ CROSAEO [f], quod memoriis Ziegenbalgianis mſc. vſus, earum compendium dederit, quaeque de horum populorum Indicorum religione, theologia, et doctrinae ſacrae capitibus reliquis

a) Hiſt. Chriſtian. Indic. L.VI. p.m. 577.
b) *Offene Thür zu dem verborgenen Heydenthum*; Norimb. 1663. 8.
c) l. c. p. 576.
d) Idem l. c. p. 577.
e) loc. cit.
f) p. m. 150.

notatu digna sunt, in eruditissima tractatione *de Statu ecclesiarum Indicarum Christiano* exposuerit. Ad hos fontes nos quoque recurremus, ita tamen, vt legum fidei historiae memores, nihil admittamus, quod non verisimilitudo commendet.

Theologi et philosophi Malabaricae gentis Bramanae s. Braminae.

§. II. Religionem, et quam illa complectitur philosophiam diuiniorem gentium Malabaricarum cognituris scire necessarium est, a quibus illa tradatur, quiue theologi illi atque philosophi sint, ex quorum praeceptis gentes illae amplissimae, quae per Mogulicum imperium, siue Indostanum, Bengalam, Ceylanum aliosque terrarum tractus extenduntur [g], dogmata ad diuinum cultum pertinentia hauriunt. Distinguuntur autem populi Malabarici tribubus, atque familiis certis, quas *Casten*, vocant, quibus in tot sectas diuiduntur, quot tribus extant, quasque non modo inter se misceri nefas est, sed quae haud raro quoque Vatiniano reliquas odio persequuntur [h]. Sunt autem tribus generales quatuor, in XCVIII familias iterum distinctae; inter quas loco et dignitate eminet Braminarum vel Bramanarum familia [i]. Quorum nomen, iam antiquis Brachmanum appellatione celeberrimum, vt *Tomo primo* [k] dictum, valde inter has gentes venerabile est, vnde eorum historia virorum quorundam doctorum attentionem meruit. Habent autem nomen a Deo Brama, Birama vel Biruma, ex cuius stirpe se satos esse iactant. Vnde, si ministrorum emissariorum fide standum est, qui linguam Malabaricam didicerunt, non Braminae, vel Bramanae, sed Biramanae dicendi essent. Prior tamen appellatio in vulgus percrebuit, vsuque obtinuit. Facit hic, quem sibi vindicant Bramanae, ortus diuinus, vt non tantum sanctiores esse aliis hominibus credantur, sed Bramanae quoque tantummodo nascantur, non vero doctrina, exercitatione vel electione fiant. Sunt autem hi homines non modo sacerdotes et theologi Malabaricorum populorum, sed doctores quoque, et philosophi [l]. Hoc enim illis nomen tribuere nulli dubitamus, cum ipsi tales se describant, quales esse philosophos exercitatione vsuque oportet. Nam disciplinae caussa, philosophiam, theologiam, artem salutarem, astrologiam eos discere atque docere, ex epistola Bramanae cuiusdam ad praecones euangelii Danos est manifestum [m]. Nec adeo stupidum Indis his ingenium obtigisse censendum est, vt non veram eos philosophi notionem attigisse, credi possit [n]. Id quod ex memorabili responsione Indi cuiusdam ad quaestionem, quis vir sapiens siue philosophus habendus sit, constat [o]. Ille enim a doctoribus suis ita eru-

„ditus

g) LA CROZE l. c. p. 579.

h) ROGER l. c. p. 3. Vers. Germ. LA CROZE l. c. p. 615. Relat. Missionis Indicae Cont. XVIII. prooem.

i) Citati.

k) Vid. citat. T. I. p. 192. seq.

l) BVRNET. Archaeol. phil. p. 541. BAYLE Art. Brachmenes T. I. Dict. p. 643. FABRICIVS Diss. de Brachmanibus Syllog. opusc. p. 333. Ex his emendande, quae satis confuse et inaccurate afferuntur in Hist. crit. phil. Galli anonymi T. I. p. 100. seqq.

m) Relat. Miss. Ind. P. I. p. 353. P. II. p. 1019. vbi quoque obseruatur, vulgare eorum nomen esse Pâppar.

n) ROGER. l. c. p. 67.

o) l. c. p. 392. seqq.

„ditus respondit [p]. „Hos esse characteres viri sapientis: abnegare eum „omnes cupiditates huius vitae, nec vllius, quae in mundo est, rei cu„pidine tangi, sed ea omnia fastidire, quibus alii gaudeant. Edere eum „si fames vrgeat, quae suppetunt, nec ciborum delectum instituere. „Omnem autem cogitationum atque meditationum metam esse dominum, „de eo solo eum cogitare atque loqui audere. Ita fieri, vt omnis eius „vitae actio, oratio, meditatio, sapientia, intelligentia, studio constet. „Et hoc quidem pacto abnegatis cunctis, meditationis studiique sui ob„iectum Dominum eligere, viri sapientis charactere dignum esse.“ Quae si cum illis comparentur, quae suo loco de Brachmanum veterum disciplina diximus, apparebit, hodie nondum verae sapientiae signa inter has gentes barbariem obliterasse. Distinguuntur autem Bramanae siue Braminae et vestitu et vita ab aliis hominibus. Gestant enim funiculum Dsandhem, dictum, qui collo humeroque sinistro, tumque dexterae corporis parti vsque ad lumbos circumducitur, et peculiaribus ceremoniis infantibus eorum solet appendi [q]. Vitam autem Bramanae ita depingunt Indi ipsi [r]: Surgit ille mane horis ante ortum solis duobus, purgatus atque lotus in stagno sacro ad orationem conuertitur, totus postea legis ceremoniis, quae animae purgationem promouent, intentus. Sacro quoque cinere se tingit, et sacra monumenta appendit. Hoc vero pacto ornatus et instructus, legis diuinae munia [s] obit. Cauet autem in turba ambulando, ne vel attingatur a quopiam, vel aliquid impurum calcando polluatur. Nec carne viuit, nec creatura vlla ἐμψύχῳ, (cuius rationem sollicite quidem abscondunt, ex dictis autem facile coniici potest ineptum metempsychosis dogma in caussa esse [ſ]) sed cibis puris vescitur, potuque puro sitim pellit: abstinet a peccato quouis, et diei dimidium sacris terit occupationibus, altera diei parte hominum societati et victui quaerendo inseruit, ita tamen, vt ab opificiis abstineat, vel regiis stipendiis vel populi beneficiis alendus. Munus autem Bramanarum in eo potissimum occupatur, vt populum religionem doceant, sacris vacent, et emendationi morum inter reliquos homines inuigilent. Subolebit nobis non monentibus Lectori rerum veterum haud ignaro; valde haec esse similia institutis Aegyptiorum, et praecipue Therapeutarum a nobis *Tomo secundo* [ſſ] delineatis. Nam ROGERO quoque teste, Therapeutarum in modum ante ortum solis surgunt, adorant versus solem orientem, lauantur ante preces, canunt carmen in ortum solis, vestiuntur amictu puro, honorant precibus solem, abstinent a carne, victitant herbis sacris, differunt

Mmm mm 3 de

p) Ibid. p. 389. seq.

q) Exhibuit imaginem Bramanae funiculo hoc ornati ARNOLDVS in Frontispicio libri laudati, conf. ROGER p. 72. LA CROZE p. 581.

r) In Relat. Missionis Indicae P. I. p. 787. quae ex ore Indi cuiusdam hausta sunt: conf p. 382. ROGER. p. 149. LA CROZE p. 582. seq.

s) Qualia sint, ex Relat. Miss. Vol. I. p. 382. seqq. constabit.

ſ) Conf. ROGER p. 169. Relat. Mission. P. I. p. 351. Totam Indiam haec opinio peruasit, maxime vero meridionalem partem. Orientales Indi enim animalia occidere, praesertim insecta non verentur, forte, quod ea animam humanam ingredi non omnes putent.

ſſ) p. 149.

de rebus ſacris inter prandendum, aquam tantum potant, ſaepe ieiunant, ebrietatem vitant, diem precibus et cantu finiunt, nouilunia ieiunio celebrant. Quae inſtitutorum, ceremoniarumque ſimilitudo prona nos via ad eam ſuſpicionem ducit, eſſe inter inſtituta Aegyptiorum et Indorum cauſſam quandam certam et definitam iſtius concordiae morum rituumque. Aſt ſi ea recordemur, quae ſupra de Xekia, eiusque in Indiam ex Aegypto aduentu diximus, et recolamus memoria, quod eleganter quoque confecit CROSAEVS [t], magnam inter dogmata et religionem vtriusque gentis intercedere affinitatem, et eodem cuncta emanationis fundamento niti [u], addamus quoque, quod miſſionariis Danis obſeruatum, linguam Malabaricae gentis eruditam, quae Kirendum dicitur, Graecis verbis ſcatere; valde, niſi fallimur, augetur veriſimilitudo hypotheſeos illius, quam ſupra attulimus, hanc Indorum diſciplinam ex Aegypto in Aſiam translatam Aegyptios homines, (Graecae forte literaturae iam tum gnaros) auctores primos habuiſſe. Nec veteribus ea res ignota fuit, quos vidiſſe affinitatem dogmatum rituumque Aegyptiacorum cum Indicis, ex PHILOSTRATO [*] diſcere licet, ex cuius teſtimonio intelligitur, perſuaſum fuiſſe veteribus Aegyptios ſua ab Indis accepiſſe. Id quod falſum eſſe et ineptum, tota clamat hiſtoria vetus, et inuertendum eſſe atque ſtatuendum ſuadet, colonias Aegyptiorum vel ſaltem ſacerdotes et philoſophos nonnullos in Indiam excurriſſe.

Munus ſacrum Bramanarum.

§. III. Intelligitur ex dictis, Bramanarum gentem et doctorum et ſacerdotum munere fungi, adeoque duplici nomine conſiderari poſſe. Habent autem religionis atque dogmatum ſacrorum regulam *librum* ſacroſanctum, Vedam dictum, quem tamen nemini, qui Sudraes, *id* eſt, laicus habetur, attingere licet. Et hoc quidem pacto familia impoſtorum horum callidiſſima auctoritatem atque imperium in religionem et conſcientiam ſibi ſoli vindicat, cum a ſuo arbitrio non explicatio tantum, ſed ipſa quoque manifeſtatio dogmatum ſacrorum ex oraculis ſacris pendeat [w]. Nec aliam rationem eſſe putamus, cur in epiſtola miſſionariorum ad B. Th. Sig. Bayerum quaerenti, an certa fidei norma inter Indos deſcripta extet? magis negatiue quam affirmatiue, cauſſando inſignem diuerſitatem opinionum de ſummis religionis capitibus, reſponſum ſit. Extare enim iſtum Vedam, librumue Indorum ſacrum non ſolum ex Rogeri teſtimonio conſtat, qui ex Bramanae ſui relatione tradit [x], agi in eo de materia prima, angelis, animabus, poenis praemiisque malorum atque bonorum, itemque de creatione rerum, generatione creaturarum et corruptione, de peccato eiusque remiſſione, de ſummis imperantibus, de moribus et virtute; de ceremoniis templi et ſacrificiis etc. Sed ſpem quoque fecere Ieſuitae, quibus huius libri copia tandem facta eſt, eum in

t) p. 554.
u) Conf. Relat. Miſſion. P. II, p. 708.
*) Vita Apollonii L. VI, c. 6.
w) Relat. Miſſion, P. I, p. 353.
x) pag. 56.

in Europam mittendi, vt vulgari poſſit [y]. Quod eo ardentius optamus, quo certiores ſumus, originibus religionum et philoſophiae magnam inde lucem accenſum iri. Sacrificiorum cura autem tota a Bramanarum munere pendet, qui pro populo ſacrificant. Ideo populus quoque ad alendos hos ſacerdotes ſymbolam ſuam conferre tenetur; licet regum liberalitate certi quoque fundi deſignati inſtitutique et priuilegiis muniti ſint, ex quorum prouentibus alimenta capere poſſint [z]. Duae autem inter gentes Malabaricas religionis ſectae obtinent, valde inter ſe diuerſae, quarum illa Tchiua Sameiam, haec Viſtna Sameiam dicitur, a duobus idolis, de quibus CROZAEVS [*] videndus. Vtraque in minores ſectas familiasque diuiditur, quarum quaelibet ſecundum profeſſionem vitae in certas claſſes diſtincta, proprios Bramanas, ſiue doctores ſacerdotesque ex Bramanis habet. Qui quoque ſoli diſciplinis litantes cum Pantaris ſiue Antiguelis [a], literatam in his Indiae partibus ciuitatem conſtituunt. Dantur tamen inter eas duae quoque claſſes aliae, quae non inepte inter philoſophos referri poſſunt, nempe Iogigueuli, ſiue theoretici, et Gnanigueuli, ſiue ſapientes, quae claſſes valde inter ſe differunt. Illi, vt a miſſionis miniſtris traditur, nec πολυθεότητι nec apparatui ceremoniarum rituumque multum tribuunt: ſed toti vitae theoreticae inuigilantes ſolitudinem et meditationem colunt, et in poenitentium ordine recte collocantur. Relictis enim vxoribus liberisque, multis moleſtiis et cruciatibus corpus affligunt, et imprimis ſpiritum continendo ecſtaſin affectant, altiſſima meditatione ſopiti. Qualem Quietiſmum, vt ſectam Foenam taceamus, ſupra iam tactam, ad fouendum augendumque enthuſiaſmum Bramanas Sinenſes velut dogma quoddam ſacrum fouere, CAROLVS GOBIENVS [b] quoque obſeruauit. Ex cuius relatione eos ita ſtatuere conſtat: „Mundum non niſi illuſionem, ſomnium atque praeſtigias „eſſe, nec aliter ſibi conſtare corpora poſſe, niſi quoties cum nihilo con„fundantur, quod propter ſimplicitatem ſuam omnibus rebus perfectio„nem largiatur. Tradit quoque, eos tam vehementer indolentiam et „ἀπαθείαν commendare, tantoque furore in ἀδιαφορίᾳ ſanctitatem po„nere, vt ſtatuae inſtar quis tandem immotus euadat, nec vlla cupidi„tate

y) Lettres curieuſes et edifiantes Rec. XXI. p. 455. ſeqq. Ex Cont. XLVI. Miſſionis Indicae innotuit, viris optimis, qui Indis euangelium annuntiant, tandem a Bramana quodam oraculorum horum Indis ſacrorum factum eſſe copiam, non volumine quidem ſcriptam, ſola enim traditione orali propagatur, ſed oretenus tamen a Bramana maxima veneratione clauſis oculis recitatam. Eſſe autem, referunt quadruplex Vedam, i. e. cognitionis fontem, 1. Rūgwedam, vel Ircuvedam, 2. Yaegjur vel Iadſur-vedam, 3. Sçāma-Vedam, 4. Adhaer-Wana Vedam: quartum artibus illicitis olim conſtantem prorſus memoria hominum excidiſſe: reliquos adhuc dici. Exemplum ſecundi referunt, quem Bramana recitauit, quatuor capitibus conſtantem, agentemque de argumento vario, de ſacrificio ignis, de gloria ſolis et Deorum, de nominibus variis, additur appendix, de formulis nonnullis et bonis operibus etc. Sectionibus 84. conſtat, quarum tituli l. c. indicantur.

z) ROGER. c. V. p. 52. c. VI. p. 63. ſeq.

*) p. 582. qui luculentus hoc loco eſt.

a) Videndae de his hominibus Relat. Miſſ. Indic. P. I. p. 350. et CROZEVS p. 584.

b) Hiſt. de l'edit de l'Emp. de la Chine, Praef. conf. BAYLE art. Brachmanes not. k. et art. Sommonacodom. Quietiſmus enim iſte per totum Aſiae orientem extenditur.

„tate tangatur moueaturque. Hincque poſtulare a ſapiente, vt cupiat nihil; „cogitet nihil, ſentiat nihil, omnemque ſanctitatis quoque et virtutis „ideam ita ex animo proſcribat, vt nihil reſtet in eo, praeter perfectiſſi„mam illam quietem ſacrumque ſilentium. Huncque profundum animi „ſomnum, hanc potentiarum facultatumue quietem, hanc perpetuam „ſenſuum ſuſpenſionem ſummam hominis felicitatem efficere, talemque „non migrationi, non viciſſitudini, non futurorum vel ſpei vel metui „ſubiectum porro eſſe, quae omnia illi euaneſcant, et nihil ſint, ipſe „vero ſapiens, perfectus, felix, et verbo, Deus ipſe Foë non minor „euadat." Quae luculenta explicatio Quietiſmi Indici quamuis proprie ad ſectam Foënam reſpiciat, quam cum Bramanarum inſtituto confundere videtur Gobienus; apparet tamen ex ea, quid ad eum hi theoretici homines requiſiuerint; dubiumque minime eſt, quin inter Malabaras quoque, qui Foënam tamen ſectam ignorant, illud dogma inualuerit, quod Africam Aſiamque fere totam occupauiſſe ſuis locis obſeruauimus. Altera Guaniguelorum ſecta multo puriori philoſophia alitur; nam nec idololatriae vacat, nec ineptis theoreticorum nugis, ſed dignis ſummo numine cogitationibus tota in Dei et diuinarum rerum meditatione defixa eſt. Vtraque ſecta a Bramanis diſtinguenda, hincque inter philoſophos Indicos potiori quodam iure referenda eſt. Ipſae tamen Bramanarum familiae ſectas quoque inter ſe habent; quarum ſex enumerat ROGERVS [c] ipſe ne nimii ſimus, legendus. Quas non omnes philoſophorum nomine dignas eſſe, vel ex eo intelligitur, quod Epicureiſmo theoretico et practico, nonnullae adhaereant. Secta enim Schaerwaecka vitam poſt vltima fata ſupereſſe aliam negat, bonarumque actionum et virtutum regulam aliam non agnoſcit, praeter laudem hominum [d]. Secta autem Paſenda, teſte Padanaba apud EVNDEM [e], Vedam ſiue legem veram non eſſe tradit, et nec animae immortalitatem recipit, nec aliis rebus, niſi ventri ſtudet, nec ab inceſtu abhorret, omnem vero reſtitutionem rerum periodicam, quam inter dogmata horum populorum fundamentalia eminere in ſequentibus dicemus, exſibilat. Quam ideo arcanos habere hos impios ſenſus, nec aperte eos errores profiteri idem refert, cum haud pauci ob iſtam olim impietatem trucidati ſint. Ex quo conſtare poteſt, ſuperſtitionem et idololatriam non obſtare, vt non in denſiſſimis ingeniorum ſtupidorum tenebris atheiſmi peſtis graſſetur. Cuius exemplum eſſe poteſt liber quidam a Ziegenbalgio [f] deprehenſus, cuius auctor fuit colonus aliquis, qui poëſin a ſe ipſo didicit. In eo enim infelix ſcriptor demonſtrare voluit, non dari Deum, carereque rationes omnes, quibus exiſtentia Dei euinci ſolet, fundamento ſolido, minime quoque dari veritates reales, vel gaudium ſolidum verumque aliud, quam quod huius vitae limitibus circumſcribatur: ſtultum autem eſſe, his, quae ante pedes

des

c) c. III. p. 29. ſeq.
d) Ibid. p. 40.
e) p. 41.
f) LA CROCE p. 641.

des posita sunt, dimissis, rebus inutiliter inhiare, quas neque sensus percipiant, neque intellectus assequatur. Immo inter ipsos Bramanas huius furfuris homines inueniri, ex responsione impia cuiusdam, ministris Daniae sacris data apertum est [g]. Quae non valde miramur, cum crassa superstitionis turpissimae ignorantia, quae in religione huius gentis obtinet, ingeniis erectioribus occasionem haud raro suppeditare soleat, in oppositum atheismi vitium incidendi. Plerique tamen superstitioni magis, quam impietati fauent, sanctitatem singularem, continentiam, molestias corporis, poenitentiae ἀσκήσεις, secessus solitarios, et paupertatem spontaneam sectantes. Est quoque, teste ROGERO [h], genus quoddam Bramanarum, Auadontas dictum, quod Gymnosophistis veterum valde affine, nec loquitur, nec vestibus amicitur. Qualem philosophorum speciem etiam Goëgos exhibere, inter Benianos Gusurattae incolas, peregrinantium ex narratione constat. Tota enim India eiusmodi philosophicis exercitationibus et molestiis occupatur, quod a veterum institutis relictum, et confirmatum esse aduentitiorum philosophorum institutione, non est quod magnopere dubitemus.

Philosophia gentis Malabaricae qualis?

§. IV. Quid de rebus diuinis gentes Malabaricae statuant, quid de mundo eiusque partibus disputent, quid de moribus illis videatur praecipiendum, Rogerus ex Bramana quodam diligenter perquisiuit; non tamen, quae scire interest, omnia comperit. Curatius et maiori solicitate in eo stadio versati sunt, meritissimi viri Ziegenbalgius atque Grundlerus νῦν ἐν ἁγίοις, hi enim cum populorum istorum linguas didicissent, librorum sacrorum consulendorum copiam nacti diligenter in dogmata huius gentis theologica et philosophica inquisiuerunt: ex quorum collectione et tractatione [i] sua cum hauserit Crosaeus, ille potissimum hoc loco ab eis consulendus est, qui de placitis Indicis recte et ex veritate statuere cupiunt. Omnem vero eruditionis Malabaricae circulum, in theoreticam et practicam doctrinam commodo dispescere licet: quae enim de rebus naturalibus tradere solent, pauca sunt, facileque et sine ordinis neglectu ad naturalem theologiam, quae magnam partem encyclopaediae Malabaricae constituit, trahi possunt. Et medicinam quidem atque mathesin quoque attingunt, at valde tenuiter, et eum in modum, vt longissime a philosophica methodo absint. Artem enim salutarem non ex consideratione naturae corporisque humani, et morborum, tractant, sed more Aegyptiaco, certis medicamentorum formulis, in syllogas coniectis vsi medicinam faciunt. Quae vt explorata sibi esse Ministri euangelii Danici testantur [k], ita ex his explicanda sunt, quae CROSAEUS [l] habet, medi-

g) Rel. Miss. P. I. p. 711.
h) p. 46. seq.
i) Extat msc. in Orphanotropheo Halensi, optandumque valde est vt edatur.
k) Relat. Miss. Dan. T. XI. p. 1020.
l) p. 620.

medicam artem hanc gentem diligenter exercere, et propriis quidem principiis vſam morborum nomina, genera, cauſſas, remedia in libris medicis deſcribere. Haec enim caue, de medicina aliqua theoretica et philoſophica intelligas; cuncta enim ad empiricam quandam ſalutarem artem pertinent, in qua ſola eos haud infelices eſſe, cetera parum rerum medicarum peritos ipſe Croſaeus non negat: qui cum Sinenſibus eos in ea re comparat. Nec melior aſtronomiae apud eos conditio eſt. Licet enim eclipſium ſolarium et lunarium definire tempora norint, cauſſas tamen earum ineptiſſimas allegant, quas ex male intellectis allegoriis, ab Aegyptiis ſine dubio, illis cum hac aſtronomica notitia traditis, hauſerunt. Habent quidem tabulas aſtronomicas, aſt, vt viris doctis, qui in iſtis terris fuerunt, obſeruatum [m], non propria diligentia confectas, ſed a parentibus et maioribus relictas. Quas Malabaricam gentem a peregrinis, aſtronomiam Graecorum edoctis accepiſſe, ex eo non contemnenda coniectura colligitur, quia obſeruatum viris laudatis, qui curioſe in literaturam Malabaricam inquiſiuerunt, in lingua horum populorum erudita, ſiue Kirendica, non modo incrementa et decrementa lunae a Bramanis illis nominibus deſignari, quae apertiſſima Graecae et Latinae originis veſtigia oſtendant; qualia in hac lingua vocabula multa deprehendi ſupra iam diximus: ſed et ſigna Zodiaci pleraque iisdem, quibus apud poëtas et aſtronomos Aegyptiorum, Graecorum et Latinorum gaudent, appellationibus diſtingui: dies quoque eodem modo deſignari nominibus prout ab Aegyptiis factum, a quibus Graeci et Romani acceperunt. Quae ſane aliam cauſſam habere non poſſunt, quam aduentum hominum peregrinorum iſtam aſtronomiam Aegyptiacam et Graecam edoctorum, qui cum ad has oras appuliſſent, genti huic ea ſideralis ſcientiae elementa tradiderunt, quae ipſi edocti erant. Quae ſi cum iis comparentur, quae ſupra de Xekiae aduentu in India coniecimus, magnam addent iſti opinioni veriſimilitudinem, quae ex Aegypto diſciplinarum et philoſophiae ſemina ad Indos translata eſſe ſtatuit. Infantes vero eſſe philoſophos hos Indicos in aſtronomia ex eo intelligi poteſt, quod terram quidem mundi centrum eſſe dicant, et moueri planetas pariter atque fixas ſtellas circa eam aſſerant, lunam autem longius a terra diſtare quam ſolem, nugentur, rideantque Copernici hypotheſin, rati, ſi terra circa ſolem moueatur, effuſum iri oceani vndas in terram [n]. Quae ſpeciminis loco eſſe poſſunt, quam pueri in ſcientia ſiderali hi populi ſint, et quam parum obſeruationibus et attentione ad res coeleſtes valeant.

Theologia Malabarica.

§. V. Theologiae Malabaricae ſumma haec eſt:

I. Eſt

m) l. c. Lettres curieuſes et edifiantes Rec. X. p. 36. Calendarii ſpecimen exhibent Rel. Miſſ. Cont. V. T. I. p. 200.

n) Ibid. p. 1022. quo loco plura ad aſtronomiam Malabaricam pertinentia aſſeruntur.

I. Eſt eſſentia eſſentiarum rerumque omnium, ſubſtantia ſuprema, et infinita, eaque in Vedam vocatur Barabara Vâſtou, ens entium [o].

II. Ens hoc ſupremum eſt inuiſibile et figura caret externa, adeoque nec comprehendi, nec moueri poteſt.

III. Nemo ens hoc ſummum vidit vnquam, nec tempus vllum id poteſt comprehendere.

IV. Eſſentia eius replet omnia, et omnibus rebus largitur ortum.

V. Eſt in eo ſumma ſapientiae, ſcientiae, ſanctitatis et veritatis comprehenſio. Eſt quoque infinite bonum, iuſtum et miſericors.

VI. Creauit hoc ens ſummum res omnes, quas quoque conſeruat et ſuſtentat, amatque eſſe inter homines, vt ad felicitatem eos perducat.

VII. Fieri id poteſt, ſi hoc ens ſummum vere ametur et colatur. Excerpta hic damus verba philoſophi Malabarici, hunc eleganter in modum de Deo praecipientis, quae deſcripſerunt Ziegenbalgius eſt Grundlerus. Quae probe notanda ſunt, vt ratio inde intelligatur, cur de Deo ſummo in infinita et incomprehenſibili deitatis abyſſo latente, vt §. XVI. docebit, nihil effari homines poſſe ſtatuant, curque ad πολυθεότητα delati ſint, nempe quod non niſi per emanationes ex Deo profluentes infinitum hoc Numen comprehendi poſſe crederent. Ex quo, niſi fallimur, luculenter apparet, eandem, quae Aegyptum atque Orientem totum peruaſit, ſyſtematis emanatiui hypotheſin has quoque gentes recepiſſe, et hac tantum claue adhibita myſteria theologiae Indicae recludi poſſe. Quae ſemel hoc loco monuiſſe ſufficiat.

VIII. Habet hoc ens ſupremum nomina ſibi propria et illi ſoli conuenientia.

IX. Non poteſt ens ſummum vllo idolo vel effigie depingi, ſed eius tantum attributa allegorice delineari queunt [p]. Id de primo omnium emanationum diuinarum fonte intelligi debet; quae enim ex eo emanarunt deitatis flumina, idolorum ſimulacris ab his hominibus definiuntur. Ipſa vero theſis haec tota Orientalis eſt, et dudum in Aegypto quoque obtinuit, in qua diuinitatis peplum neminem mortalium remouiſſe, ſtatuebatur. Et hoc quoque fundamento reliquae de ente ſummo aſſertiones nituntur, quae in eo potiſſimum verſantur, vt infinitum inter fontem, emanationes, et emanata diſcrimen ponatur.

X. Summum Numen adorari haud poteſt, quia incomprehenſibile eſt: ideo minorum Deorum adorationem lex, Vedam, iniunxit, quam non aliter reſpicit Numen, ac ſi ipſi eſſet exhibita, ideoque praemiis adorantes afficit, vt obſequio ipſi praeſtito ſit merces iuſta [q].

XI. Eſt hoc ens ſummum ſemen ſine ſemine, ſapientia infinita, lumen ſpiritus, caret omni naeuo, oculum in fronte gerit; iuſtum eſt, at im-

o) LA CROZE l. c. p. 586. qui haec teſtimoniis Fr. Xauerii, Bernierii Vincentii Mariae et Borcheri roborat.

p) Ib. p. 591. ex verbis Indi cuiusd. ad Ziegenbalg.

q) Ibid. p. 611. ex libro Vatis Indici, Diragala Sakurum dicto.

mobile et immutabile: veſtitur autem innumeris figuris. Facile haec explicantur, ſi de emanationibus figuris idolorum quam plurimis veſtitis intelligantur.

XII. Iuſte cum omnibus ens ſummum agit, et ſe variis modis manifeſtat, difficulter autem intelligi poteſt. Hoc de fonte ſupremo, illud de emanationibus capiendum eſt, ſenſus ſyſtematis emanatiui prodit.

XIII. Nulla poteſt ſapientia creata huius entis ſupremi profunditatem comprehendere.

XIV. Creauit hoc ens ſummum omnia, eaque conſeruat, ordinat praeterita, praeſentia, futura, nulli tamen temporum periodo includitur [r].

XV. Eſt hoc ens pontifex ſanctus, qui in omnibus et vbique eſt, et aeternitatem occupat, cuius nulla res capax eſt [s].

XVI. Latet Deus in infinito et profundo oceano, quem ſi quis cognoſcere cupit, ſopiendi ſunt fluctuum ſtrepitus, et quies interna perfectaque nutrienda, vt concentratis in vnum ſenſibus Deus quaeratur. Verba haec ſunt Bramanae cuiusdam ad Ziegenbalgium ſcripta [t], quae illis quae ſupra de Quietiſmo Indico dicta ſunt, miram lucem affundunt. Aliter enim ſtatuere non poſſunt, qui Sygen et Bythen Deum eſſe, id eſt latere in immenſo diuinitatis oceano abſconditum cum Orientali, Aegyptiaca, Cabbaliſtica philoſophia ſtatuunt. Vnde enthuſiaſmum animam quoque eſſe theologiae Indicae manifeſtum eſt.

XVII. Poteſt Deus agnoſci ex lege ab ipſo lata, exque miraculis, quae in mundo facit. Sed et ratio homini indita illum detegit ex creatione et conſeruatione rerum omnium.

XVIII. Res omnes materiales condituro enti ſummo opus prius erat forma materiali ex ſe ſuſcepta, eo quod ſubſtantia mere ſpiritualis relationem et proportionem ad corpus nullam habet, nec in id agere, vel virtutem in re corporea exercere poteſt.

XIX. Fons autem atque radix rerum omnium cum exiſtat, ſemina quoque ſiue principia rerum omnium, adeoque eſſentiam, naturam, virtutem et realitatem vtriusque ſexus in ſe habet.

XX. Res vero omnes conditurus Deus ſeparauit virtutes maſculiuas a foemininis, quae hactenus abſorptae vnitaeque in eo latuerant: Et hoc pacto creationis perficiendae media inuenit. Luculenter admodum verba haec, quae ipſis Indis debentur, emanationis ſyſtema exprimunt. Perſuaſi enim ex nihilo nihil fieri, rerum omnium, etiam materialium, cauſſam, formam, et realitatem in Deo latere ſtatuere cogebantur; rati ſine ſubiecto materiali agere pon poſſe ſpiritum in corpus, hocque ipſo diu ante Mallebranchium et ſequaces hoc axioma conſtituentes. Vt vero cuncta ex hoc fonte hacque radice exſurgerent, et actiua et paſſiua principia,

r) Ibid. p. 592. ex libro Indico Schivavaikkrum.
s) Gnaniguculorum haec theſis eſt, ib. p. 593.
t) Ibid. p. 596.

pia, id eſt, efficientia et recipientia requiri contenderunt, quorum illa mere ſpiritualia eſſent, haec materialitatis cauſſas et ſubiecta in ſe continerent. Ita duplici emanationum diuinarum flumine conſtituto, poſſibile demum eſſe putabant oſtendere, qua ratione ex combinatione horum principiorum emanatiuorum res omnes, etiam quae ſenſibus ſubiacent, productae ſint atque genitae. Nihil in his omnibus eſt, quod non apud omnes, qui ſyſtemati emanatiuo adhaeſerunt, deprehendatur, quod ſc. ſine his duorum generum principiis conſtare nequit. Id enim Oromaſdes et Arihmanius Zoroaſtris ex Mithra prodeuntes volunt, hoc Aegyptiorum Oſiris et Iſis, et coniugia deorum Aegyptiaca innuunt, mira ſimilitudine in Indica theologia expreſſa, hoc aeones maſculinae et foemininae philoſophiae orientalis inculcant, hoc Cabbaliſtarum Seir Anpin et Malcuth dicunt, verbo in eo omnes conſenſerunt, quicunque emanaſſe ex infinito deitatis mari omnia dixerunt. Aegyptiaca quoque Orientalibus admixta ita explicat Iamblichus, vt mira inter ea et Indica ſit conuenientia. Quae omnia ad detegendas veras Indicae philoſophiae et theologiae origines merentur expendi atque abiectis praeiudiciis recte conſiderari. His intellectis, quae ſequuntur haud erunt obſcura.

XXI. Ob dictam creationis cauſſam ens ſummum ſe in effigie trium idolorum adumbrauit, vt poſſet detectum et comprehenſibile factum adorari. Et hoc quidem ſimulacrum Lingum dicitur. Denotat autem, interprete CROSAEO [u], Lingum genitalia vtriusque ſexus coëuntia, quorum imaginem in adytis templorum, quae Pagodae dicuntur, collocant, et ſacro ſancta habent [x], magno quoque cultu ideo proſequntur, et ſacrificiis a Bramanis peculiaribus ritibus oblatis honorant. Immo amuleti inſtar capſulae incluſum hoc Lingum collo appendunt, et vim illi magicam tribuunt. Inepta haec diuinitatis ſymbola vnde Indi acceperint, haud difficulter deprehendent, qui DIODORVM SICVLVM [y] conſulent, monentem genitalium cultum diuinum in orgyis et myſteriis multorum populorum deprehendi: maxime vero Aegyptios in eo proſequendo inſaniuiſſe phallus in ſacris Bacchicis multis ritibus adoratus exemplo eſt. Produnt haec nouo argumento, tum origines Indicorum dogmatum Aegyptiacas, tum ſyſtema emanatiuum, cuius fulcrum hoc Lingum eſt. Neque tamen putandum, adeo inſaniuiſſe huius ſyſtematis inuentores et doctores quoque inter Indos, vt Deo genitalia materialia adſcriberent. Hoc enim aſſertionibus de Deo ſupra allatis, quibus eum ab omni corporis figura liberum pronuntiant, e diametro eſt contrarium. Sed intelligendum hoc eſt eodem modo, quo vtriusque ſexus proprietates Deo diisque ex eo prognatis a veteribus tribui, aliquoties docuimus, nempe vt in Deo non modo cauſſas efficientes virtutesque ſpirituales, ſed et cauſſas ſubiectiuas atque materiales deprehendi et ex vtrarumque coniugio et coniunctio-

u) p. 588 ROGER. p. 249. not.
x) Relat. Miſſ. P. I. p. 354. 895.
y) Bibl. L. I. Conf. de Romanis AVGVSTIN. de C. D. Lib. 7. c. 21.

iunctione atque commixtione rerum omnium essentias generari producique statuatur. Vnde haec cum systemate Orientali, Aegyptiaco, Gnostico, Cabbalistico comparanda sunt, vt lux illi dogmati spe omni maior et illustrior exsurgat. Interim negari tamen non potest, allegoricam istam adumbrationem systematis emanatiui, turpissimae superstitionis et nefandae idololatriae occasionem fuisse, cum ingenia ista metaphysico acumini minus, quam imaginationis simulacris apta, systematis vmbram cum ipsa re et corpore confunderent.

XXII. Ex hoc diuino fonte duo alia Numina exorta sunt Tschiuen, qui masculini sexus, et pater Deorum omnium est, et Tschaddi, quae foemina et mater Deorum est [z]. Obtinet haec regula per totam theologiam Indicam [a], vt Deo Dea coniux societur, cuius ratio philosophica ex antecedentibus petenda est. Petiisse id Indos ab Aegyptiis recte et acute iam vidit, qui ad Rogerum annotationes adiecit. Is enim recte ad HERODOTVM [b] prouocat, et arcanos ritus Osiridis et Isidis allegat, quosque hoc pacto in India vtriusque sexus in diuinis cultum genuisse obseruat.

XXIII. Quinque capita habet Tschiuen, quorum tria sunt potiora. Inde tria numina exsurgunt Biruma, siue Birama, Isuren et Vistnou. Celeberrima est inter Indos fere omnes haec trinitas diuina, cuius explicationem, quam Missionariis Danicis dederunt Bramanae, hanc quidem esse volunt, indicari ea similitudine varios colendi numinis modos et rationes: ast fefellisse nugatores viros doctos ex totius systematis Malabarici nexu constat, secundum quod Deus hic τριπλάσιος (quo nomine Mithras Persis appellatus est) trium emanationum praecipuarum ex Deo incomprehensibili progressarum, symbolum est, quarum prima eundem apud Indos locum occupat, quem δύναμις apud Gnosticos, λόγος apud Alexandrinos, Adam Kadmon apud Cabbalistas, vnde innumeris praedicatis et laudibus Ischuren scatent libri Malabarici. Iucundumque erit Lectori, placita Orientalia, praecipue in Aegypto secundum Iamblichi narrationem obtinentia, cum Malabaricis comparare, ita enim recte fecisse censebitur cel. CROSAEVS, quod totam hanc theologiam Aegyptiacae originis esse statuerit.

XXIV. In hoc quinquecipiti simulacro Numen ineffabile et incomprehensibile, vt humanae infirmitati succurreret, se manifestauit, singulis enim vultibus propria nomina et munia regendi mundi competunt [c].

XXV. Constituunt itaque haec quinque Numina systema diuinum, quatenus mundus ab eo regitur.

XXVI. Ea suo tempore retrahentur reuocabunturque in abyssum Deitatis, et in sinum Numinis supremi resorbebuntur.

XXVII. Qui vero hos dominos adorat, re ipsa summum ens, supremum Numen, adorat: illud est in omnibus omnia.

XXVIII.

z) LA CROZE p. 600.
a) ROGER. p. 237.
b) L. II. c. 48.
c) Ibid., p. 604. Relat. Miss. P. I. p. 47.

XXVIII. Præter haec prima Numina, quorum quodlibet ſuam coniugem habet, dantur adhuc CCCXXX milliones Deorum, et quadraginta millia prophetarum a Deo eum in finem conditorum.

XXIX. Quatuordecim mundi ſunt, ſeptem ſuperni et ſeptem inferni. Illi vocantur: 1) Tſchaddialogum, 2) Dewalogum, 3) Tſchenalogum, 4) Magalogum, 5) Tſchiwalogum, 6) Bywalogum, 7) Pulogum. Hi ſortiti ſunt nomina: 1) Adalalogum, 2) Widalalogum, 3) Tſchudalalogum, 4) Nidalalogum, 5) Daradalalogum, 6) Daladalalogum, 7) Padalalogum [d]. Inter hos mundos inferiores et ſuperiores, eſſe nugantur quatuordecim maria, quorum vnum repletum lacte, ſecundum melle, tertium ſaccharo etc. Obſeruatum autem miſſionis Danicae miniſtris [e], ineptum hoc ſyſtema mundorum fingendi occaſionem ſubminiſtrauiſſe traditionem de ſeptem planetis, eorumque circulis ab horizonte ſectis. Quae ſi probe ponderentur, coniectura inde enaſcitur, primos aſtronomiae inter Malabares conditores, planetarum orbes velut terras habitatas. Indis commendauiſſe: quam hypotheſin inter Pythagoreos Aegyptum incolentes non peregrinam et ignotam fuiſſe ſuo loco annotauimus.

XXX. Omnes hi mundi infinite magni latique ſunt, et a ſuis quique habitantur incolis.

XXXI. Padalalogum, infernus eſt, in quo Deus mortis, Emen, rex eſt.

XXXII. In mundo Palogum, homines habitant; ille vero figuram habet quadratam et oblongam.

XXXIII. Magalogum eſt aula Viſtnou.

XXXIV. Dantur infinitae mundorum periodi, quarum antiquiſſima et prima omnium ſeculorum Ananden dicitur, durauitque CXL annorum milliones; hanc ſecutae ſunt periodi reliquae [f].

XXXV. Durant hae periodicae ſeculorum reuolutiones per innumerabilium temporum annorumque milliones, ab vno Numine ad aliud, creatis Diis pereuntibus, et redeuntibus.

XXXVI. Poſt innumerabiles eiusmodi ſeculorum periodos redibit tempus increati Iſuren. Fabulis lepidis has periodos inuoluunt Indi, quas ex eorum ore deſcripſit Crozaevs [g], ſecundum quas, numina omnia, quae ex increato et primo ente, Iſuren dicto, effluxerunt, in hunc Deitatis oceanum redeunt, id eſt moriuntur, et iterum noua emanatione progrediuntur. Accepiſſe hoc Indos a peregrinis conditoribus religionis ſuae, comparatio inſtituta cum reliquis ſyſtematis emanatiui ſectatoribus faciet manifeſtiſſimum. Quotquot enim illud receperunt, quod pleraſque gentes barbaras feciſſe ſuo loco oſtendimus; deos quoque ex Deo primo emanantes, in eum reſorptum iri, et fatalem periodorum aeternarum catenam exiſtere profeſſi ſunt, cuius exitus tandem ſit infinitum illud, ex quo omnia fluxerunt, et refluxerunt quoque in diuinitatis mare. Fabulas autem

d) Ibid. P. I. p. 358.
e) l. c. P. II. p. 941.

f) Conf. La Croze p. 608. ſqq. Roger. p. 283.
g) l. c. p. 608.

autem lepidas genuisse videtur diligentia theologorum aeternitatis notionem incomprehensibilem ingeniis stupidis et crasso sub aëre natis inculcandi, id quod attenta lectio loci scriptoris Indici, quem ex memoriis Ziegenbalgianis adduxit CROZAEVS facile coniici potest.

XXXVII. In quinto mundo est sol et luna; in sexto angeli tutelares, in septimo et octauo angeli primarii, qui nubes formauerunt.

XXXVIII. Mundus praesens omnium deterrimus est, in quo peruersa sunt omnia.

XXXIX. Ortus est mundus ex ouo, et tandem a radiis solis comburetur. Etiam in hoc asserto vestigia doctrinae Aegyptiacae apparere, instituta vtriusque comparatio docebit. Eandem hypothesin etiam inter reliquos Indos, maxime, inter Siamenses obtinere obseruatum ex Tachardi relatione BVRNETIO [h], qui recte notat, ex cineribus combusti regni noua, secundum Indos semina siue oua nascendi mundi exsurgere. Frustra autem haec a Noachi tempore Burnetus repetit, recentiorem enim esse theologiam Indicam ista annorum canitie, ex dictis constat. Attulisse autem hoc quoque dogma cum reliquis inter placita domestica Aegyptios aduenas valde est verisimile.

XL. Dantur spiritus boni et mali, qui ab hominibus generantur. Ita quidem tradebat Pamanadaba Rogero [i], sed recte de eo dogmate in annotatione paginae subiecta dubitatur. Spiritus enim secundum systema Indorum vel ex primo numine, vel ex subordinatis diis progrediuntur. Forte ea tantum Braminae mens fuit, spiritus siue animas a corpore auulsas et per varia postea corpora migrantes vel bonas esse vel malas, qua ratione similia praecepisse Alexandrinos philosophos suo loco diximus.

XLI. Animae hominum et brutorum reipsa vnius essentiae atque naturae sunt. Supra iam in doctrina Xekiae exoterica hoc assertum obtinere, idque ex systemate emanatiuo, et quam illud gignit, metempsychosis dogmate fluere obseruauimus. Ratio itaque diuersitatis ex conditione corporis, quod animae inhabitant, vel melioris, vel deterioris, deriuanda est. Ex hoc vero fonte ratio quoque abstinentiae a carne, et ab esu animalium petenda est.

XLII. Animae in corpore velut in carcere versantur, et post mortem in alia corpora migrant. Κύρια δόξα totius non modo Indiae, sed vniuersi fere Orientis, quod exotericum domesticumque in his oris dogma fuisse, ex historia philosophiae barbaricae constat. Qui cothurnus vt plerisque pedibus aptus fuit, ita praecipue emanatiuo systemati valde adaptatus est. Secundum illud enim euolutiones reditusque animarum fiunt gradatim [k].

XLIII. Animae ab aeterno ex Deo effluxerunt, in quo extiterunt, et in corpora poenae caussa detruduntur. Monet, qui haec refert ROGERVS,

h) App. ad Archaeolog. philos. p. 542. seq. conf. ROGER. p. 282.
i) loc. cit.

k) Conf. Relat. Mission. P. I. p. 53. 388. 420. 487. 871. 605. 765. LA CROZE p. 619. ROGER. p. 304.

RVS [l], Indos originem animarum ex Deo cum maris emanationibus et fluminibus ex eo oriundis comparare. Id quod prorſus conficit, omnia ex Indorum mente ex emanatione conſtare. Nec aliud patitur hoc ſyſtema, cum quodcunque reale, bonum, ſubſtantiale eſt, in hoc fonte lateat, exque eo progreſſum viſibile fiat. Quo pacto turpiſſimum enthuſiaſmum atque deiſmum ſatis impium introduci nemo non videt. Non repetemus ea, quae iam aliquoties de Quietiſmo Indico, Sinico et Iaponico diximus, ſed monebimus tantum, ineptum pariter et impium hunc enthuſiaſmum magnas praeſtantiſſimorum inter Indos philoſophorum voces ſuſpectas facere, et polluere, vt ex iis, quae de morali philoſophia harum gentium dicemus, patebit. Vno iam exemplo, eoque memorabili rem illuſtrabimus. Affert ex memoriis Ziegenbalgianis ſequens effatum, pulchrum in ſe et Deo dignum CROSAEVS [m]. Vna tantum vera eſſentia eſt, quae omnipraeſens eſt vbique, et quae radiorum ſolis inſtar ſe omnibus inſinuat. Tu te mihi dono dediſti, et ego me tibi; vidit id oculus meus, et comprehendit id animus. Illapſus enim mihi es, o Deus, vt fulmen e coelo. Haec ſi fundamentis theologiae Indicae adaptentur, patet magnificam hanc ſententiam nihil aliud, niſi deiſmum vel enthuſiaſmum irrationalem, et phyſicam eſſentiae diuinae participationem inuoluere. Alia ex Barthrouheri ſententiis a ROGERO editis colligi poſſunt, quibus hic enthuſiaſmus in aprico ponitur. Quae apud ipſum legenda; nobis enim non licet eſſe tam prolixis.

XLIV. Poſt mortem poteſt homo per transmigrationem non modo brutum, ſed et creatura inanimata immo diabolus euadere [n]. Fulcit haec theſis obſeruationem aſſerto XL. adiectam.

XLV. Felicitas animae poſt mortem partim in aliis mundis, partim in coelo quaerenda eſt.

XLVI. Ea felicitas per remiſſionem peccatorum, et per bona opera acquiri; remiſſio peccatorum autem itineribus religioſis ad ſancta loca, feſtiuitatibus, lotionibus et ſacrificiis obtineri poteſt [o]. Inter haec ſalutis media plurimum lauacris tribuunt, cuius rationem quaeſitus a Ziegenbalgio [p] Bramana quidam reſpondit: fieri ideo, quia aqua diuinitate non careat, et magnas res in mundo efficiat, rebusque omnibus plurimum ſalutis afferat, velut mater altrixque.

XLVII. Peccata poſt hanc vitam in inferno puniuntur, in cuius tenebris tamen cruciatus non niſi paucorum aeternum durant.

XLVIII. Quoniam animae omnibus animalibus inſunt, ideo nefas eſt, ea mactare eorumque carne veſci. Maxime vero impium eſt vaccam interficere, quae ſacroſancta eſt [q]. Fluere hoc dogma ex metempſychoſi ex dictis

l) p. 309. 310.
m) p. 593.
n) Ibid. p. 449.
o) Ib. p. 415. 421. 438.
p) Relat. Miſſ. Ind. P. I. p. 701.
q) ROGER. p. 451. ſeq.

dictis eſt manifeſtum. Vaccarum ſanctitas autem tanta eſt, vt earum carne non niſi fex plebis nihil quod fas eſt, curans veſcatur, et tum fimus ſacroſanctus ſit, tum cinis ex eo praeparatus idololatriae turpiſſimae materiam praebeat [r]. Originem autem huius ineptae βουλατρείας ex Aegypto petendam eſſe, nemo non videt, cui res Aegypti veteris ignotae haud ſunt.

Hactenus theologia Malabarica, cui quaedam phyſica ſubiungimus, vt conſtet, quo modo de rebus naturalibus philoſophari Indi audeant:

Phyſica Malabarica. XLIX. Quinque ſunt elementa, terra, aqua, aër, ignis et agachum, id eſt ſpatium inter coelum et athmoſphaeram noſtram [s].

L. Tria ſunt mortis et corruptionis principia, quae ex vnione animae et corporis oriuntur, Anoubum, Maguei et Ramium. Anoubim eſt cortex animae, forte ὄχημα Platonicorum vel materia; certe ſimile quid Klippoth Cabbaliſtarum; Ramium fomes cupiditatis prauae in anima latens; Maguei phantaſia eiusque directorium.

LI. Quinque ſunt claſſes vitae; vegetatiua, quae omnibus corporibus ineſt, vita, voluntatis, ſapientiae et felicitatis.

LII. Tria ſunt temperamenta, melancholicum, ſanguineum, phlegmaticum.

LIII. Obtinet melancholicum temperamentum apud ſapientes, modeſtos, duros, et indole bona praeditos homines; ſanguineum facit poenitentes, reſipiſcentes, temperantiae et virtuti deditos; phlegmaticum gignit impuritatem, fraudes, iniquitatem, mendacium, pigritiam, triſtitiam.

LIV. Diei noctisque viciſſitudines ex ſolis declinatione circa montem ingentem oriuntur. Veterem at ineptam coniecturam eſſe, olim iam Indis receptam alibi oſtendimus.

LV. Metalla emendare et transformare in aurum poſſibile [t].

LVI. Dantur dies fauſti vel infauſti nefaſtique, qui diligenter obſeruandi ſunt, ne atro die quid ſuſcipiatur male euenturum. Vetus haec quidem ſuperſtitio eſt, inter barbaros diu iam per omnes terras recepta, aſt non maiori cura et ſtudio culta, quam apud Indos, cuius exempla dabunt Miſſio Danica [u] et ROGERVS [x].

Praeter haec pauca quaedam alia ſunt, his tolerabiliora, aſt priuatorum tantum ſententiis celebrata, quae tamen, quia ad opiniones totius gentis cognoſcendas nihil faciunt, hoc loco non tangimus.

Doctrina moralis Malabarica. §. VI. Reſtat moralis doctrina Malabarica, cuius elegans ſpecimen exhibuit ROGERVS. Is enim libro ſuo BARTHROVHERRI, Bramanae

r) Rel. Miſſ. P. I. p. 181. 467. 616. 402. ROGER. l. c. KAEMPFER, Hiſt. de Iapon. P. I. p. 60.

s) LA CROZE p. 622. ſeqq. Relat. Mal. P. I. p. 894. ſeqq. P. II. p. 878.

t) Ibid. p. 628.

u) P. I. p. 206.

x) p. 122. 134.

nae ſententias centum de via ad coelum, tum dicta centum de vita rationali et prudente inter homines adiecit, eo quod magnae inter Indos iſtos auctoritatis eſſe perhibentur. Tradunt enim hunc Indorum philoſophum filium fuiſſe Bramanae cuiusdam, mulieroſum primo et voluptatibus maxime deditum, ita vt trecentas vxores duceret. Patrem autem eius lethaliter decumbentem cum filiis valedixiſſet, moeſtis hunc oculis intuitum indoluiſſe, quod matre Sudraes, i. e. laica genitus, e multis quas habebat coniugibus, plurimos liberos ſuſcepturus eſſet; qui quoad in mundo cum poſteritate ſua vixerint, ipſum coelo excluderent; adeo nefas apud Indos inter Bramanas habetur mulieri ex alia familia miſceri. Id adeo commouiſſe, ferunt Barthrouherri animum, vt relicto patre, dimiſſisque vxoribus caput tonderet, indumentoque rubro amictus Sanjaſi y) quendam effingeret, ſanctitatis colendae cauſſa. Patrem vero conſpecta pietate filii ei vitam promiſiſſe, quam diu terrarum orbis durauerit; non irrito euentu, inuiſibiliter enim eum poſtea inter homines velut angelum obambulauiſſe. Patre itaque decedente ad peregrinationes per orbem ſe accinxiſſe, vxoribusque permiſiſſe, vt iterum nuberent aliis; ipſum autem totum coeleſtibus intentum ex veterum ſcriptis et propria meditatione ſequentes ſententias et dicta collegiſſe. Quae magnificam pleraque doctrinam inculcant, quam tamen ſyſtemate emanatiuo inaedificatam fundamento periculoſo niti, hincque enthuſiaſmo latente grauida μετέωρα nonnunquam gignere recordandum eſt. Ipſae vero meditationes pulcherrimae ſunt, et ſupra Indorum captum, multaque habent veterum Gymnoſophiſtarum ſententiis haud diſſimilia. Quorum vt exemplum Lector habeat, ex multis extantiora et memorabiliora hic apponemus:

I. Vita hominis inſtar guttae aquae eſt: et tamen propter eam principum aulas ſequitur, eorumque actiones laudare non erubeſcit, non expendens animo, ita ſe peccare.

II. Decreſcit hominis corpus et ſeneſcit, cupiditas animi autem quotidie iuueneſcit.

III. Quamuis diu durent res terrenae, tamen finem capient, eoque tempore quo corrumpentur, animum dolore replebunt et triſtitia. Qui vero mature eas relinquit, quia aeternum durare nequeunt, certam animo tum tranquillitatem pariet.

IV. Deſerunt autem diuitias et cupiditates omnes illi tantum, qui coeleſti cognitionis lumine inſtructi ſunt.

V. Habent viri ſapientes bona huius vitae et felicitatem temporalem pro carcere, quo a coeleſtium rerum cupidine retrahuntur; ideo mature haec omnia deſerunt.

Ooooo 2 VI. Cun-

y) Hi Gymnoſophiſtae veterum, recentiorum Myſtici ſunt.

VI. Cuncta timori expofita funt; nihil autem illi timendum eft, qui in via Dei ambulat.

VII. Nihil eft in mundo, quod perdurare poffit, et finem tandem aliquando non videat.

VIII. Funiculus eft, cupiditas; eum rumpi ne impedias, vel aegre feras: Deo autem confidenter te trade, et faluus atque beatus euades.

IX. Omnia fert fecum tempus, hoc itaque reuerenter habere memento.

X. Non concupifcenda ea funt, quae incerta.

XI. Si mundi rebus inhias, magnis moleftiis cruciaberis; quaerendus itaque magis tibi locus Dei eft, quem fi inueneris, omnem mundi moleftiam laetus contemnes.

XII. O animule! qui quaefo fit, vt dum omnia perquiris, eum, qui in pectore tuo habitat Deum non inuenias?

XIII. Quaerenda eft animae beatitas ante morbum et fenium. Si enim tantam curam differes, idem ages, quod ille, qui tum demum puteum effodit, cum tecta ardent.

XIV. Mitte cogitationes terrenarum rerum, quae corpus occupant, abiice fcientiam, quam comprehendere alii nequeunt: quid enim in his confilii vbi mortis hora ingruit?

XV. Eft terra lectus fapientis, brachia culcitra, coelum tectum, ventus ventilabrum, luna candela; cor purum vxor; annon is hoc pacto princeps eft?

XVI. Impoffibile eft hominem ftolidum et iratum verbis prudentibus compefcere.

XVII. Bonum eft, hominem, qui pauca fcit, inter fapientes filere; hoc enim in poteftate fua habet; et ita ignorantiam fuam teget, et inter fapientes numerabitur.

XVIII. Diuitias animi fures furripere nequeunt, quo plus ex iis diftribues, eo magis augebuntur.

XIX. Recte et prudenter differere, vera hominis ornamenta funt.

XX. Thorace opus non habet, qui iniuriarum patiens eft: iratus vero alio hofte non eget.

XXI. Qui cum hominibus conuerfabitur, melior euadet.

XXII. Imitabitur fcorta princeps, multaque fimulabit; mox enim cum bonis verum loquetur, mox malis mentietur; humanus mox erit, mox iratus; ftudebit interdum actionibus bonis, interdum quoque malis; corradet interdum opes, interdum dilapidabit. Machiauellifmum ante Machiauellum haec prodere, nemo ignorat.

XXIII. Nihil accidet homini, nifi quod deftinatum illi a Birama fuerit. Tangit hoc dicto philofophus fatum, cuius indeclinabilem neceffitatem cum gente fua afferit. Cuius erroris fons ex ignorata mali origine deriuandus

uandus eſt. Neſciunt enim Indi, quid de difficili hac quaeſtione ſtatuendum ſit, hincque de origine mali incerti illud mox ex inclinatione hominis et temperamento praedominante: mox ex animarum transmigratione, interdum ex diſpoſitione Biramae; ſiue creatoris deriuant. Quibus loliis ſemina naturalis cognitionis Dei valde corrupit Satanas, et animos infelicis gentis valde ſeduxit. Et hinc Praedeſtinatianiſmus Indorum philoſophorum, quem magnis vocibus commendant Barthrouherri ſententiae. Qui tamen in eo laudandus eſt, quod hominem fati neceſſitate, creatoriſque praedeſtinatione velut pilam terrae alliſam, ſurgere, et coelum petere iubeat, cum malus trunci inſtar deiectus maneat. Nempe etiam in aduerſis fatis bonum virum inhaerere virtuti, docet, licet, quis rerum ſuarum exitus ſit, ignoret. Ideo comparat Biramam cum figulo, triſtes euentus, cum rota, animum hominis cum luto, fati diſpoſitionem, cum axe rotae; hisque addit: quem euentum hic figuli labor habiturus ſit, ſe neſcire.

XXIV. Cuncta peſſime interpretabitur homo malus.

XXV. Qui cum malis, ſocietatem init, nequitiae filios laudat, officium non explet, fortunae fauore promotus, humilitatem priſtinam obliuiſcitur, viamque bonam contemnit, nunquam tranquillitate animi ſatiabitur.

XXVI. Vir bonus ſemper cupit ſecundum rationem viuere, malo non conſentire, in aduerſis animum fortem ſeruare, et viam vitae amare eaque delectari.

XXVII. Si quis in eremo, in vndis, inter hoſtium tela, in mari vel in montis cacumine dormiat, inſidiis, veneno, periculis impetitus, attamen vitae recte et pie actae opera eum ſeruabunt. Multa his ſimilia inculcat Barthrouherri iucunda haud pauca, et allegoria more orientali eleganter veſtita, quae vero interdum fundamento recto carent, et nubes petunt.

* *

CAPVT TERTIVM,

DE PHILOSOPHIA SINENSIVM.

§. I.

Scriptores de re literaria Sinensium.

Ex India in amplissimum Sinarum imperium transgressi gentem offendimus, antiquitate, ingenio, artium cultura, prudentia politica et philosophiae studio non modo omnibus Asiae populis praeferendum, sed cum Europaeis quoque, si haud paucos audias, comparandum. Quam a canis aeui vetustissimi temporibus philosophari coepisse, adeoque origines philosophicas in ea quaerendas esse, excellentissimum quoque de moribus philosophiae genus sequi magni in ciuitate erudita viri contendunt. Vt enim taceamus Iesuitas, qui doctrinam Sinensium magnis elogiis extollere coeperunt, ex quo in amplissimum regnum progressi, annunciandis religionis Christianae mysteriis manum admouerunt; ISAACVS VOSSIVS [a], plurimum Sinensi literaturae tribuit, quem secutus est B. SPIZELIVS noster [b]. Recentissima autem aetate Sinensium philosophiam plurimum suspexit incomparabilis LEIBNIZIVS [c], quem secuti sunt illustres viri C. WOLFIVS [d], et G.B. BVLFINGERVS [e], quibus BARBAYRACIVM [f], aliosque addere licet. Ast iam aeuo medio fuisse nonnullos, qui Chinam ingressi, parum dignam laude doctrinam eius gentis deprehenderint, ex itinerariis Arabum quorundam, qui seculo IX illud regnum intrarunt, quae dissertationibus eruditissimis illustrauit EVSEBIVS RENAVDOTIVS [g], disci potest. Maxime vero recentiori aetate sacerdotes illi emissarii, qui ex aliis familiis, quam Ignatii, in hanc regionem peruenerunt, euangelium I. C. praedicaturi, quique cum Iesuitis de pictis callide et laudatis perperam Sinarum institutis decertarunt, exiguam et falsam esse doctrinam eius gentis philosophicam contenderunt: quorum obseruationes collegit, et falsitatis Iesuitas conuincere fategit ANTONIVS ARNALDVS [h]. Inter ipsos Iesuitas parum eruditioni Sinensium tribuit LVDOVICVS DE COMITIBVS [i], quam sententiam quoque secutus est, et dissertatione singulari demonstrauit RENAVDOTIVS. Addi

a) Obseru. variar. c. 13. 14.

b) In eleganti libello, de re literaria Sinensium.

c) In Praef. ad Nouissima Sinica et in Epistola ad Remondum T. II. p. 413. sqq. qua Introd. in philosophiam Sinensium sistit.

d) In Orat. de Sinarum philosophia, quae quantorum motuum occasionem dederit in Hist. Phil. Wolfianae explicandum est, vid. LVDOVICI Intr. in Hist. Phil. Wolf. P. I. c. 2. §. 67. p. 51. sqq. examinauit eam Ven. LANGIVS, emendauit ipse Wolfius. Conf. qui de ea creatione libere iudicat Cel. REIMMANN. loc. cit. p. 29.

e) In Specimine doctrinae vet. Sin. morali.

f) Praef. ad Pufend. §. 14.

g) 1718.

h) La morale practique des Iesuites Tom. III. VI. VII.

i) Mem. sur l' etat present de la Chine, Conf. GVNDLING. Hist. phil. mor. c. 5. p. 35. 36.

Addi his possunt BVDDEVS [k], THOMASIVS [l], GVNDLINGIVS [m], HEVMANNVS [n], alii [o]. In hac opinionum diuersitate et virorum doctorum dissensu magna cautione atque prouidentia opus est, ne in partes abrepti, vel nimium tribuamus Sinensibus, vel nihil. Itaque scriptores illi attente, et sine praeiudicio, nec sine adhibito examine legendi sunt, qui de rebus Sinensium commentati sunt, quos plerosque nominauit, et more suo eleganter et acute iudicium interposuit suum Ven. IO. FR. REIMMANNVS, qui ἀνωνύμως *Sciagraphiam philosophiae Sinensis noua methodo traditam et eruditorum omnium iudicio submissam* [p] edidit, quocum Cel. STRVVIVS [q] conferendus. Non repetemus eos hoc loco breuitati consulturi, sed notamus tantum, ex multis eos potissimum consulendos esse, qui philosophiam Sinensium ex instituto attigerunt, vel de theologia Sinensium tractarunt. Quo nomine nota sunt scripta THEOPHILI SPIZELII *de Re literaria apud Sinenses*, G. G. LEIBNIZII *Nouissima Sinica*, CHR. WOLFII *Oratio de philosophia Sinarum*; G. B. BVLFINGERI *Specimen doctrinae veterum Sinarum moralis et practicae*: ZACH. GRAPIVS *de Theologia Sinensium*; DOMINICVS FERDINANDVS NAVARETTA *de Regno Sinico*: et quae contra Iesuitarum ostentationes monuerunt RENAVDOTIVS et MINORELLI *in Obseruationibus ad errores Iuuencii de rebus Sinicis*. Qui duo scriptores eo magis expendi merentur, quo magis a praeiudicio peregrinae admirationis et credulitatis, quod plerosque in praeceps egit, liberiores fuerunt, qui vero Minorelli nomine scriptum illud vulgauit (ipsius enim Minorelli esse Iesuitae pernegant [r]) et ipse diu inter Sinenses versatus est, et Iesuitas Iesuitis opposuit. Maxime vero quae Nauaretta, Antonius de S. Maria, P. Nic. Longobardus, de philosophia et theologia Sinensium tradiderunt, cum obseruationibus illustris Leibnizii ad has scriptiones, eiusque epistola ad Remondum comparanda sunt, legendaque elegans et erudita diatribe Ven. CHRIST. KORTHOLTI *de Philosophia Sinensium veteri media et recentiori*, qui excusationes Leibnizii roborare et noua luce perfundere annisus est [s]. Cui etiam in elegantissima *Collectione epistolarum Leibnizianarum* eruditissimam epistolam praestantissimi CROZAEI debemus, in qua laterem lauisse Leibnizium philosophiae Sinensium ὀρθοδοξίαν vindicando demonstrare contendit. Tacemus scriptores, qui post ANTONIVM ARNALDVM de cultu demortuorum, maxime Confucii, apud Sinas disputauerunt, magna ex parte a B. BVDDEO [f] enarratos.

§. II. Quem-

k) Hist. phil. c. 6. §. 37. Anal. hist. phil. p. 351.
l) Cogit. de libris nouis 1689. p. 600. 606. 626.
m) loc. cit.
n) Act. phil. Vol. II p. 750.
o) HORN. Hist. phil. L. 6. c. 7. p. 309. LANG. Annot. ad orat. Wolfii etc.
p) Brunsvig. 1727. 4.
q) Bibl. philos. c. 3. §. 3.
r) Mem. de Trevoux 1715. p. 229.
s) Extant haec monumenta scriptaque omnia in Vol. II. epist. Leibnizii a Kortholto vulgatarum.
f) In diss. de superstitioso Confucii apud Sinenses cultu, quae in Anal. hist. phil. extat.

Scripta Sinarum philosophica, quae edita sunt.

§. II. Quemadmodum vero his testibus omnibus non tam secure stare licet, quam ipsis monumentis Sinarum philosophicis, ita ad eorum potissimum fidem recurrendum est, consulendique ante omnia libri gentis acutae classici. Quorum inspiciendorum copiam nobis fecit diligentia virorum doctissimorum, qui ex Societate Iesu in Chinam delati, αὐτόγραφα Confuciana aliaque huius gentis scripta philosophica, quae apud eam publicam auctoritatem nacta sunt, collegerunt, et in Europam missa tandem ex mandato Christianissimi regis Ludouici XIV vulgauerunt. Prodiit memorabilis collectio hoc titulo: *Confucius Sinarum philosophus; siue scientia Sinica Latine exposita studio et opera PROSPERI INTORCETTA, CHRISTIANI HENDRICH, FRANCISCI ROVGEMONT, PHILIPPI COVPLETI PP. S. I. Paris* cIↃIↃCLXXXVII. Digna est curiosa collectio, quae attente legatur et examinetur, quia omnium plurimum ad cognoscendam literaturam et philosophiam Sinicam attulit. Ornat vero eius vestibulum erudita atque luculenta dissertatio praeliminaris, in qua introductio in historiam philosophiae Sinensis exhibetur. Sequitur philosophorum Sinensium principis, Confucii vita; et tunc ipse Confucius [ss] siue scientia Sinensium Latine exposita, cuius liber primus a Cemçu, secundo Confucii discipulo vulgatus nomen Ta-Hio, hoc est *magna scientia*, accepit, quia ad instruendos praeceptis suis principes viros, qui subiectos sibi populos et regna moderantur, scriptus est: in quo auctor principes feliciter imperandi cupidos, sibi prius imperare, et initia regni a sui totius cura cultuque sumere, deinde aulam familiamue recte instituendo ad regni administrationem prudenter progredi iubet. In secundo, qui auctorem eundem Confucium habere dicitur, sed ab eius nepote *Cusu* dicto, in lucem publicam traductus fuit, de medio sempiterno siue de aurea mediocritate constanter omnibusque in rebus tenenda, agitur, vnde nomen *Chum-yum* accepit. Tertius liber decem *Kiuen*, id est sectionibus constans, *Lun-yu*, id est, differentium colloquia, inscribitur, atque apophthegmata Confucii et discipulorum eius et his similia exhibet, quae de vitiis, virtutibus, officiis, et recto regimine praecipiunt. Insperguntur passim quaedam ex monumentis Sinensium philosophicis memoratu digna, vel alia doctrinam eorum illustrantia. Adiecta est in fine tabula chronologica scientiae Sinicae, itemque synopsis imperii Sinarum et rerum in ea notabilium [t]. Promiserunt quoque doctissimi editores Memcii scripta, qui post Confucium seculo illi posterior celeberrimus inter Sinas philosophus fuit. Qua promissione saliuam mouerunt ciuitati eruditae ea videndi, quamuis aliter visum sit cel. GVNDLINGIO [u]. Tandem desideriis eruditorum velificaturus FRANCISCVS NOEL S. I. Missionarius, Pragae cIↃIↃCCXI edidit:

ss) Non esse haec scripta ipsius Confucii contendit MINORELLI l. c. §. 8. p. 178.

t) Conf. Act. erud. 1688. p. 254. seqq. vbi hic liber copiose recensetur, quem locum consulere possunt, qui libro rariori destituuntur.

u) l. c. c. 5. p. 32.

dit: *Sinenſis imperii libros claſſicos ſex, e Sinico idiomate in Latinum traductos.* In qua collectione praeter Confuciana nonnulla comparent quoque ſcripta Memcii deſiderata. Quia vero exoterice hi libri philoſophici ſcripti ſunt [v], et more gentibus Orientis recepto paraenetice tantum virtutis doctrinam proponunt, plurimum debet illuſtri BVLFINGERO orbis philoſophicus, quod diſſolutas Sinenſium ſcopas de morali et ciuili diſciplina colligendo, iuſtum et ordine philoſophico cohaerentem ethicae et politicae faſciculum hiſtoriae philoſophicae ſtudioſis ſuppeditauerit, dolemus autem Memcii ſcripta ſimul eum in vſus vocare non potuiſſe. Plurima vero de fide harum collectionum controuerſia inter eruditos fuit, poſtquam Ieſuitae in ſuſpicionem venerunt, eos monumentorum Sinicorum interpretationem genuinam non dediſſe, ſed multa ad iuuandam cauſſam ſuam adulteraſſe. Quidam enim, qui conuenire Ieſuitarum interpretationem et relationes cum iis, quae Dominicanae familiae ſodales retulerunt, de fide Coupleti et ſociorum dubitandum non eſſe cenſuerunt [w]. Alii, quia linguae Sinicae ignorantia et ἀρχετύπων Sinicorum defectus comparationem et examen non admittit, iudicium ſuſpendere maluerunt. Inter quos eſt ven. REIMMANNVS [x], *qui bona an mala fide ex lingua Sinica in linguam Latinam ſint translati, eos iubet diſpicere, qui vna cum monumentis authenticis vtriusque linguae habent facultatem.* IDEM de Collectione ſcriptorum Memcii a Noële edita iudicat: *Non eſſe dubitandum, eum genuinum illorum ſenſum et aſſequi potuiſſe et reuera aſſecutum eſſe, cum viginti integros annos ſe addiſcendae linguae et libris Sinicis peruolutandis vacaſſe profiteatur.* Aſt longe alia mens fuit aliis viris doctis, qui diligentiam magis et iuuandi res ſuas ſtudium quam fidem in Ieſuitis eminere cenſuerunt. Non memorabimus in praeſentia obiectas in tradendis rebus Sinicis falſitates ab Obſeruatore [y] *in Iouuencii Hiſtoriam Societatis*, qui ipſe legi meretur; ſed ad eruditiſſimum RENAVDOTIVM [z] prouocamus, qui Ieſuitarum fidem ſubleſtam eſſe inde demonſtrauit, quia tabulae Aſtronomicae, quas Ieſuitae exhibuerunt, ab eis non integrae et incorruptae editae, ſed ad tabulas Tychonis Brahei reformatae ſunt. Id inſtituta comparatione Caſſinum et Picardum obſeruauiſſe, idque faſſum quoque candide eſſe Coupletum obſeruat. Tale quid autem cum auſi Ieſuitae fuerint, an non in philoſophico argumento idem tentauiſſe iuſtiſſima ſuſpicio eſt? Idem quoque monet, verſionem a Coupleto ſociiſque editam, paraphraſin eſſe, ſine qua Confucii ſcripta plane intelligi nequeant: quae ſi propius inſpiciatur, fatendum eſſe, omnium rectiſſime pronuntiauiſſe Laurentium Magalottum, et Carolum Dati,

v) Vid. Act. Erud. 1711. p. 285. ſeqq. 1712. p. 123. 224. ſeqq.

w) LEIBNIZIVS, BVLFINGERVS, KORTHOLTVS ll. cc.

x) loc. cit.

y) MINORELLI l. c.

z) In Diſſ. praelim. l. c. quam Germanice lingua inſeruit Act. phil. Vol. II. p. 717. ſeqq. doctiſſimus HEVMANNVS.

Dati, poſtquam cum Grubero et Oruillo S. I. ex China redeuntibus de doctrina Sinenſium contuliſſent: eſſe eam ethicam Confucianam a theologia Scholaſtica transformatam. Addi his debet, ex relatione *Actorum Eruditorum* *, AYMONIVM verſioni Ieſuitarum velut imperfectae et multis in locis adulteratae nouam et fideliorem melioremque verſionem ſurrogare promiſiſſe. Idem de Noëlis verſione Sinicorum ſcriptorum iudicium eſt, quam meliorem accurationem non prodere, nonnulli iudicarunt. Certe, ipſi, qui tantum Sinicae philoſophiae pretium ſtatuit, celeberrimo WOLFIO †, viſus eſt *poſt tot annorum ſtudium non ſatis intellexiſſe, quid verbis philoſophorum Sinenſium ſubſit.* Ex his vero intelliget lector, quam difficile ſit de genuinis Sinenſium dogmatibus ſententiam dicere, et quam incerto talo conſtent, quaecumque ex his libris de eo argumento afferuntur. Recurrendum itaque ad modeſtum Pyrrhoniſmum hiſtoricum, vel ſaltem nihil certi ſtatuendum, ſed intra veriſimilitudinis cancellos cuncta redigenda; maxime vero, quae de philoſophia Sinenſium ab haud paucis magnifice praedicantur, examinanda accurate, abiectoque omnis partis ſtudio, et inepto peregrinarum rerum amore explorandum, annon notiones Sinenſium incertae, confuſae nihilque diſtincti ſignificantes certis et clarioribus definitae ſint vocibus? annon meditationes diſperſae et nullatenus cohaerentes, in vnum ſyſtema, excogitato connexionis vinculo, ire coactae ſint? an non allegorica, hieroglyphica, aenigmatica multa ſecundum electas deamatasque hypotheſes ſint explicata? annon ſuppreſſa ſilentio multa, vel commoda interpretatione in tolerabiliores ſenſus peracta ſint a)? Ad quos ſcopulos offendiſſe multos, qui Sinenſium philoſophiam comere ornareque ſuſceperunt, ex dicendis conſtabit. De Sinenſi itaque philoſophia tota fere tractatio hypothetica et coniecturalis eſt.

Origines hiſtoriae philoſophicae Sinenſis obſcurae et incertae.

§. III. Obſcuriſſimae ſunt magnaque incertitudine laborant origines hiſtoriae philoſophicae Sinenſis, ob incertas et maximis dubiis expoſitas chronologiae Sinicae rationes, quas cum veris temporum notationibus conciliare velle, idem eſſet, ac inter tenebras lucemque paciſci. Et antiquiſſima quidem philoſophandi initia ſunt, quae inter Sinas feruntur: ea enim ad primum imperii gentisque conditorem Fohium referunt, qui, ſi Sinarum chronologia ſtandum eſt, annis ante natum Chriſtum cIↃ cIↃ IↃ CCCCLIV, gentem feram ad rationes humanas reuocaſſe, legemque illi tuliſſe dicitur. Incipit enim cyclus Sinenſium anno ante redemtum orbem cIↃ cIↃ IↃ CXLVII, octauo anno imperatoris Hoangti; ante quem

*) 1713 p. 46.
†) l. c.
a) Ad has quaeſtiones illis reſpondendum eſt, qui fide ſubiecta vacare Ieſuitarum relationes et verſiones contendunt. Horum enim accuſantur Ieſuitae ab illis, qui diu in China fuerunt, linguam didicerunt, cum literatis Sinenſibus conuerſati ſunt; eiusmodi emendatarum rationum Sinicarum ſuſpicionem roborauere exempla luculenta, maxime vero excogitata iuxta commoda Societatis interpretatio eorum locorum, quos eſſe obſcuriſſimos et incertos in confeſſo eſt. Ieſuitarum itaque eorumque qui illorum partes tantis animis agunt, contra has obiectiones et ſuſpiciones apologia certioribus, quam fieri ſolet, rationibus facienda eſt.

quem cum imperio praefuerint Fohi et Xi-nung, quorum ille CX annos, hic CXL imperasse dicitur, ad dicta tempora aetas Fohiana necessario referenda est. Ast si calculos Petauianos sequimur, magna verisimilitudine se commendantes, incidit natiuitas θεανϑρώπου in annum mundi cIↄcIↄcIↄIↄCCCLXXXIX, diluuium vniuersale in annum mundi cIↄIↄCLVI. Quod si itaque in dicta tempora incidunt anni Fohiani, aliquot eum seculis ante diluuium vixisse oportet. Cui cum non interrupta serie successores fuisse Sinas asserant, sequitur inde necessario, aut rationes historicas et chronologicas Scripturae sacrae aut Sinicas falsas esse et corruptas. Passim ideo dicta scripta est Iesuitis, quod arenoso huic fundamento totam fabulam Sinicam inaedificauerint. MINORELLI [b] enim, vel quisquis eius nomine Iuuencii falsitates et errores castigauit, monuit, *Chronologiam Sinicam a recentioribus descriptam esse, nullo certo fundamento, cum in libro Xuking imperatorum anni saepius non numerentur, qui vnicus tamen historiarum liber plenam apud Sinas auctoritatem habeat; nec Confucii auctoritate, quod Iesuitae contendunt, confirmatam esse, quo recentior longe sit.* RENAVDOTIVS [c] autem, ad Cassinum prouocat, obseruantem, annorum quingentorum errorem in calculo Sinensium chronologico deprehendi: quem tamen venerabilis senex ALPHONSVS DE VIGNOLES, (qui cycli sexagenarii a Ianao Sinensium mathematico, anno A. C. N. vt ferunt cIↄcIↄIↄCLXX, in ordinem redacti rationes luculenter docteque explicuit [d], et obscurissimo argumento more suo lucem egregiam affudit) accusat, quod cyclum Sinensium cum tabulis eorum astronomicis confuderit. Ipse vero ex Societate Iesu missionarius, vir acutus et doctus NICOLAVS LONGOBARDVS [e], lubens concedit, incertas turbatasque rationes temporum Sinenses esse. Haud ita pridem autem chronologiae Sinensi nouum lumen accendit IOANNES FRANCISCVS FOVQVETVS. Is enim redux ex China attulit tabulam chronologicam historiae Sinicae connexam cum cyclo, qui vulgo Kia-tse dicitur, compositam a NIEN scriptore inter Sinas maximae existimationis, ex equestri apud Tartaros stirpe oriundo, muneribus inclyto, proregis filio et fratre praesidis duarum prouinciarum, quem viuum adhuc cum ex China discederet, Foucquetus reliquit. Ex hac Nienis tabula chronologica perspicuum esse obseruat, qui eam rarius occurrentem ad manus habuit Ven. KORTHOLTVS [f], *Epocham veram atque certam historiae Sinensis ad quadringentos circiter annos ante natum Christum reuocari oportere. Et Sinas quidem initia gentis suae longius audere arcessere, et varias habere imperii sui historias et epochas diuersas; de iis autem Foucquetum explicatim annotare, ipsos inter se non minus acriter digladiari, quam nostros de originibus Chaldaeorum*

b) p. 121.
c) l. c. Act. phil. Vol. II. p. 731.
d) Miscell. Berolin. T. IV. Obs. 2. p. 24 seqq.
e) T. II. Epp. Leibniz. p. 28.
f) Praef. ad Vol. II. Epp. Leibniz. p. 27.

daeorum Assyriorumque et Aegyptiorum dynastiis. Quamobrem in Sinensi imperio de incunabulis et primordiis illius nationis, vnicuique quod libet, credere licere. Ex quo falsum esse, deprehenditur, quod IVVENCIVS [ff], scribere ausus est: *vetustatem Fohi imperiique Sinici, confirmare historiam Sinicam, tantam auctoritatem literatorum iudicio, ac potissimum Confucii auctoritate adeptam, vt eam vocare in dubium nemo prudens, ac nisi, vt dictitent, haereticus possit.* Ob quod mendacium merito acri MINORELLI [g] calamo Iesuita vapulauit. Nos incertitudinem antiquitatum Sinicarum non magnopere miramur, recordantes Chaldaeos atque Aegyptios, quos tamen omnium primos imperia condidisse constat, non minus in antiquitate gentis suae asserenda supra omnium fidem ineptiuisse, moremque gentium omnium fuisse, vt origines suas innata gloriae cupiditate antiquissimas faciant. Vnde prorsus nullam esse Sinicae chronologiae auctoritatem in comperto est. Quamuis enim imperatorum successiones crepent, annosque definiant, fabulas tamen fumosque eos vendere, et vel ex vno πολλωνύμῳ plures exsculpsisse, vel ad ementiendam antiquitatem quosdam a gente superba et fastu plena infartos isti seriei fuisse, aut annos nimium productos, est manifestissimum. Quae tamen non obstant, vt non satis vetustas esse origines Sinenses putemus, cum post disiectas linguarum confusione gentes mature in illas oras nonnullas descendisse ex Iaponensium quoque historia constet. A Noachi tamen filiis istam terram iam cultam habitatamque fuisse nobis verisimile minime videtur: cum et tanta terrarum distantia a sede Noachi sit, vt filios eius illuc penetrauisse minime sit probabile, qui in propinquioribus sine dubio regionibus, maxime iis, quae ad meridiem fuere sitae, consederunt; et vita plane fera et belluinis moribus acta, quae primis Chinae incolis tribuitur, tantum luminum Noachicorum, in filiis eorumque familiis resplendescentium iubar minime patiatur. Suis itaque in tenebris origines Sinenses relinquendae sunt.

Fohi primus Sinensium legislator.

§. IV. Fabulis inuoluta est tota Fohii historia, qualem Sinae enarrant: id quod nemo rerum veterum intelligens mirabitur, cum et legislatores ipsi diuinas sibi et admirandas origines soliti sint adscribere, vt diuini ortus opinione animos hominum velut vinculis quibusdam constringerent, et religione deuincirent, et homines feri in vitae humanae ordinem moresque rationali creatura dignos redacti, atque insignibus humanae vitae beneficiis mactati eorum, quos viuos suspexerant, memoriam post fata fictis narrationibus posteritati reliquerint. Id cum in plerarumque gentium antiquissimarum originibus euenerit, in Sinicis quoque non euenire non potuit. Et vixisse quidem hanc tanta temporum antiquitate, vt diluuium anteuertat, nugantur Sinae; quos si non totos audiendos, ita tamen intelligendos esse admiratores sapientiae Sinicae contendunt,

ff) loc. cit.

g) l. c. p. 121.

tendunt, vt hunc Fohium vel Noachum ipſum, vel filiorum eius vnum fuiſſe coniiciant. Quam opinionem recitaſſe, eſt refutaſſe, adeo abſurda et inepta eſt. Tradunt autem Scriptores Sinenſes [h], cum a matre ab iride circumdata in prouincia Xen-Si conceptum ſicque ἀπάτορα natum eſſe. Cuius generis ortum diuinum cum plures veteres legislatores callide ementiti ſint, nobis non monentibus lector intelligit, vnde haec traditio genita fuerit. Adultiorem, cum diuino intellectus acumine gauderet, ad emendandos mores ferinos Sinenſium animum adieciſſe, dicunt. Brutorum inſtar enim viuentes cruda carne victitaſſe, et a concubitu promiſcuo ac inceſtu non abhorruiſſe, ita ratione humana ſitu et ſqualore obducta, vt nec patrem quis ſciret ſuum, nec ius fasque vllum intelligeret. Eos itaque a belluina vita et perdita viuendi conſuetudine reuocaturum, leges illis tuliſſe, matrimonia inſtituiſſe, ordinem viuendi praeſcripſiſſe, animalium piſciumque capiendorum rationem commonſtrauiſſe, ordinem quoque colendi coeli terraeque numina, et ſacrificia offerendi modum docuiſſe; literas inueniſſe, et artium rudimenta tradidiſſe. Qua in narratione id Fohio tribuitur, quod in aliis regionibus primis gentium conditoribus ſolet adſcribi. Nempe apud Sinas quoque antiquiſſimos

fuit haec ſapientia quondam
Publica priuatis ſecernere, ſacra profanis,
Concubitu probibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri leges incidere ligno [i].

Et hoc quidem pacto regnum ſapientia magis, et auctoritate, quam potentia obtinuiſſe, et annis CXV prudenter adminiſtrauiſſe ſede ex prouincia Xen-Si, vbi natus erat, in Chin-chen oppidum prouinciae Honan translata, Fohius dicitur.

§. V. Legislatorem haec quidem probant, qualem fuiſſe, Hermeti forte, Orpheo, ſimilibusque non minorem, facile perſuaderi nobis patimur, nihil enim in hac ſententia eſt, quod non veriſimilitudine ſe commendet. *Fohius an philoſophus fuerit?* Aſt non legislatorem modo Fohium faciunt, ſed et magnum philoſophum atque theologum, quotquot in Sinenſium admirationem rapti, frigidamque Ieſuitis ſuffundentes maxima quaeque de Sinenſium philoſophia cogitant Duplex autem philoſophiae Fohianae argumentum eſt. Nam, ſi Sinas audimus, ille praeter inuentas literas et muſica inſtrumenta duo, vnum viginti ſeptem, alterum triginta ſex fidium, arcanioris philoſophiae principia in libro Ye-kim dicto, aenigmatica methodo propoſuit; et imprimis colendi numinis coelo terraeque praefecti rationem demonſtrauit. Vtrumque philoſophiae Fohianae caput paulo attentius conſiderandum eſt, vt quid veriſimiliter illi temporum canitiei

 tribui

h) Debemus notitiam hiſtoriae Fohianae COVPLETO et ſociis, vid. Praef. Chronol. tab. §. 1. p. 3. ſeqq. Conf. MART. MARTINIVS Hiſtor. Sinic. p. 21. ſeq. i) HORAT. in Art.

tribui queat, diſpicere poſſimus. Eſt autem liber Ye-kim tertius librorum Sinicorum antiquiſſimorum, in pentateucho ſiue V-kim contentorum, de quo infra nonnulla trademus. Conſtat libellus, figuris ſiue lineis duplicis generis, integris —— et interruptis - -, ex quarum multiplici combinatione tabula figurarum ſexaginta quatuor exſurgit. Dici non poteſt, quantis interpretum tum veterum tum recentiorum coniecturis aenigmata haec torta et vexata fuerint, et torqueantur hodie, id quod monumentis veterum ſymbolicis et aenigmaticis neceſſario euenire debere, et exempla philoſophiae Aegyptiacae, et ipſa ratio nos conuincit. Et Sinarum quidem acutiſſimi, id voluiſſe Fohium putant, vt rerum creatarum nexus, combinationes, ſocietates, vel etiam pugnas et diſſonantias, tum influentias, viciſſitudines, et alterationes gentem rudem et infantem quaſi docendo, iſtis gradibus ad ſui principii vltimique finis ſupremaeque ſpirituum intelligentiae notitiam manu quaſi perduceret. Alii antiquiores ad auguria et diuinationes illum libellum adhibuerunt. Confucius, vt infra dicetur, quique ex eius diſciplina progreſſi ſunt, et ante eum rex Ven-vam, qui vndecimo ante C. N. ſeculo vixiſſe dicitur, praeter phyſicas qualitates morum praecepta virique perfecti effigiem in eo quaeſiuerunt: de quibus celeberrimi libri interpretationibus multa in *Diſſertatione praeliminari* affert COVPLETVS [k]. Noſtro autem tempore illuſtris Leibnizius, vt profundiſſimo ingenio vtebatur, facile vidit, in ſimplicitate aeui Fohiani ſimpliciorem aenigmatis huius ſolutionem quaerendam eſſe. Vnde cum arithmeticae diadycae rationes detexiſſet, cuius hiſtoriam in eius vita iam adduximus, obſeruauiſſetque iſtis duabus figuris I et O creationis myſterium adumbrari poſſe, eam ad Grimaldum S. I. tribunalis mathematici praeſidem in imperio Sinenſi miſit, vt imperatoris animus ad meditanda Chriſtianae religionis dogmata illa excitaretur; eandem vero quoque communicauit cum Bouueto S. I. ſacerdote Pekini commorante. Vidit is illico Leibnizium ſimpliciſſimam rationem figurarum Fohianarum detexiſſe; atque in literis ad Leibnizium datis magnam illam LXIV figurarum tabulam communicauit; quae Leibnizio iudice, veram eſſe hanc explicationem conuicit, ſi lineam non interruptam interpreteris per I, interruptam per O. Nos daui quidem ſumus in tantae antiquitatis aenigmatibus ſoluendis, et facile aliis Oedipi gloriam relinquimus. Aſt ſi tamen noſtra pro inſtituti noſtri ratione ſententia dicenda eſt, fatemur, videri nobis aenigma illud plane inſolubile: non, quod ſolutiones probabiles afferri nequeant; ſed quod ita cum omnibus ſymbolicis et hieroglyphicis myſteriis comparatum ſit, vt quo quis eſt ingenioſior, eo meliores et veriſimiliores explicationes afferre ſoleat, ea autem ipſa varios ſenſus recipiant, de quorum veritate nemo hodie ſtatuere poteſt; poſtquam clauem auctor non addidit. Quod luculenter inde probatur, quod nemo Sinarum ad hunc vsque diem myſterium hoc explicare potue-

k) Conf. illuſtris BVLFINGERVS, de Phil. mor. Sinenſium app. §. 29. ſq. p. 349. ſq.

potuerit, vt ſatis fecerit [l]. Si itaque certitudinis ἀκϱίβεια ſectanda eſt, plane pro deſperato in tenebris ſuis relinquendum eſt. Quod ſi vero, vt haud pauca in philoſophiae hiſtoria ſunt, quae ſolis coniecturis nituntur, ad veriſimilitudinis ſpeciem aliquam res reuocatur, tunc imprimis ad eam regulam attendendum eſſe putamus, quam certiſſimi canonis modum obtinere, artis criticae periti norunt: eam interpretationem eſſe probabiliorem, quae et auctori, eiusque ſcopo et circumſtantiis, et tempori in quo vixit, maxime conueniat. Quae vbi admittitur, nemo non intelligit, parum veriſimilitudinis eos pro ſua opinione militantis habere, qui neſcio quae philoſophica myſteria, vel metaphyſica, vel ethica in iſtis lineolis contineri putant. Nam nec Fohiano ingenio, licet id excelſum et acutum fuiſſe concedamus, tribui poſſunt, quod ſe non theoreticis cogitationibus, ſed legislatoria prudentia demonſtrauit; nec ad iſtius temporis circumſtantias applicari, quae tales fuerunt, vt ſubtilitatibus eiusmodi philoſophicis populum rudem, ferum, et ab omni fere rationis vſu ſemotum imbuere voluiſſe Fohium, ab eius prudentia prorſus ſit alienum, qui littora arauiſſet, ſi ſpeculationes arduas et difficiles aenigmatum integumentis obſcuriores feciſſet, populum eruditurus, qui prima doctrinarum rudimenta methodo planiſſima erat edocendus. Quo ſimplicior itaque interpretatio eſt, eo veriſimilior, modo ſupponatur, quod ſola Sinenſium fide omni exceptione non maiore nititur, librum iſtum vere Fohianum eſſe. Vnde fatemur, magni Leibnizii diadycam arithmeticam reliquas omnes explicationes longo poſt ſe interuallo relinquere. Vt enim lineolis Fohianis egregie reſpondet, earumque apertiſſimas rationes docet, ita veriſimillimum eſt, Fohium, qui rerum in vita humana neceſſariarum et vtilium inuentione ferociam gentis perdomare ſtuduit, numerandi artem, et quidem modo ſimpliciſſimo et ſtupida atque nondum defecata ingenia decente, illi tradidiſſe; aetatem autem ſequentem alia numerandi ratione inita, quam deſcribit Cl. HEILBRVNNERVS [m], eius arithmeticae fuiſſe oblitum: vnde factum, vt cum antiquitatis praeiudicio faſcinati Sinae ad Fohium ſuorum φιλοσοφουμένων originem, more antiquitus recepto, referrent, in his lineolis alia longe myſteria quaererent, et alias interpretationes afferrent. Quae non magis ſimplici iſti explicationi obſtare poſſunt, quam explicationes philoſophicae Aegyptiorum de hieroglyphicis figuris ſimplicitati primae inuentionis. Aſt haec tantum veriſimilitudinis gradum reſpiciunt. Manet tamen incertum, vtrum Fohius ad hanc numerandi rationem peruenerit, praecipue cum alius, quam qui in arithmetica dyadica obtinet, ordo iſtarum lineolarum a Sinis adhibeatur: de quo incertum eſt, annon ita ab ipſo Fohio traditus ſit.

Licet

l) Nempe ſuas quisque et praeceptorum ſuorum hypotheſes in iſtis lineolis vidit, et antiquiſſimo tempori recentiorum philoſophemata affricuit. Qui mos interpretandi vetera monumenta, quam prauus et ineptus ſit, ex damno, quod hiſtoriae philoſophicae intulit, eſt manifeſtum. Idem vero Fohianis lineolis accidit, quod tabulae Iſiacae, in qua quilibet ſuas opiniones detexit.

m) Hiſt. matheſ. L. I. cap. 28 §. 606. p. 524.

Licet omnino probabile ſit, Sinas poſteriores, cum aenigma Fohianum non intellexiſſent, figuras iſtas, ita transtuliſſe, et ſuae catenae eripuiſſe, prout imaginatio eorum nouas explicationes comminiſcens, exigere videbatur. Id quod ex eo colligi poteſt, quia in ordine primarum octo figurarum ex Coupleti teſtimonio Sinae variant. Alterum philoſophiae Fohianae caput theologia naturalis eſt, quam ſatis puram et orthodoxam ſubiectis ſibi gentibus eum tradidiſſe, docendo, quomodo ſummo ſpiritui coeli et terrae ſacrificia offerenda ſint, multis narrant, qui philoſophiam Sinenſem veterem commendant. Vnde magna noſtra aetate enata controuerſia, vtrum Fohi et ſequaces inter veri Dei cultores, an inter Atheos numerandi ſint? Quae quaeſtio cum explicari, niſi theologia Sinarum in partes vocata, non poſſit, eam infra, vbi de placitis Sinarum veterum philoſophicis diſſeremus, ex inſtituto excutiemus.

Succeſſorum Fohii rationes modusque philoſophandi.

VI. Eadem, quam Fohius adhibuit, ratio obſeruata quoque eſt ab illis, qui in regno ſucceſſerunt; illi enim Fohianis veſtigiis inſiſtentes non regere modo populos, ſed docere quoque contenderunt, regi ſui indole ita poſcente, vt ad mitiores indies mores et humanitatem feri populi magis reducerentur. Factum id eſſe egregiis inuentis atque artificiis vulgatis, et imprimis a rege Xin-num tradita agriculturae, herbarum et medicinae cultura [n], varias quoque vel ipſos ſcripſiſſe, vel conſcribere ſuos iuſſiſſe tractationes, ad vtilitatem inuentorum demonſtrandam, valde eſt veriſimile, credique ſine metu contrarii, Sinenſium ſcriptoribus poteſt. Eandem enim rationem apud alios quoque gentium legislatores obtinuiſſe, hiſtoria indubitata teſtimonia ſuppeditat. Aſt accuſantur quoque ab illis, qui deleta vnius Dei ſupremi notione cultum tantum ſpirituum mundi partibus praeſidentium, atque idololatriam iam tum obtinuiſſe contendunt, quod naturalem pietatem ſuffocauerint. Quod tamen alii negant, et exempla in contrarium afferunt, quale illud imperatoris Ching-tang eſt, qui imperio diu fame preſſo, ſe hoſtiam piacularem numini obtulerit. Aſt hunc tamen reliquosque omnes, quamuis ſacrificaſſent, non coelorum domino, ſed coelo ſacrificia obtuliſſe contendunt, quae cum ad dogmaticam Sinenſis hiſtoriae partem pertineant, hoc loco excuti non poſſunt, nec inquirere hic licet, vtrum ſummum rerum omnium parentem, an ſpiritus mundi praeſides adorare colereque populum docuerint. Laudandum autem eſt in his imperatoribus non modo ſtudium mores hominum emendandi, ſed et prudentia ſingulari praecepta morum eis tradendi. Factum id ab illis eſt methodo orientalibus gentibus valde vſitata, et in ſe ad docendos populorum animos rudes maxime accommodata. Nempe non tantum allegoriis, ſimilitudinibus, ſententiis et huius generis aliis virtutis praecepta inculcarunt, vnde cauſſa deriuanda eſt, cur ab antiquiſſimo tempore moralis doctrinae ſtudium laetiſſime in hac gente floruerit, et ipſe Confucius, ſe ſua a priſcis regibus et legislatoribus,

n) Covplet l. c. p. 20.

bus, maxime Yao et Xun accepisse, professus sit [o]; sed et poësin more veterum gentium fere omnium in auxilium vocantes, leges, statuta, morum praecepta carminibus comprehenderunt: publicum autem religionis cultum ceremoniis ita repleuerunt, vt his vinculis eo certius esset populi obsequium. Qua de re ex iis, quae infra de theologia Sinensium dicentur, iudicium fieri potest. Collecta sunt tandem instituta nobilissima, sententiae et imperandi artes veterum, in scriptis, vnde libri illi classici enati sunt, quibus nihil vel venerabile magis atque sanctum, vel antiquum inter Sinas habetur. Et primo quidem pentateuchus ille huc pertinet, qui *V-kim* vocatur, in cuius libro primo *Xv-kim* dicto res trium regum Yao, Xum et Yu referuntur, qui inter legislatores Sinarum celeberrimi fuerunt. In hoc libro, leges, statuta, sententiae, monita ad reipublicae regendae felicitatem, quaedam etiam ad iuris administrationem, ad Kalendarium rectamque subiectorum principi gubernationem pertinentia leguntur, veterum porro principum res pro salute publica gestae, deriuatae in mare diluuii Sinensis aquae, aliaque, quae ad secundam et tertiam familiam imperantem spectant, narrantur. In secundo Volumine, *Xi-kim* dicto, odae et poëmata exhibentur, regnante pleraque familia tertia imperiali conscripta, quibus statuta regnorum laudesque virtutis decantantur: quorum dicendi rationem breuem, obscuram, metaphoricam et prouerbiis obsoletis refertam, adeoque longe difficillimam esse, nemo mirabitur, cui antiquissimae poëseos, praecipue Orientalis, historia non ignota est. Tertium Volumen *Ye-kim* appellatum librum Fohi supra enarratum complectitur; Quartum librum Confucii *Chum cieu* vocatum, quod idem dicit, ac, ver et auctumnus, complectitur, in quo res gestae, vitia, virtutes, et euentus earum varii principum enarrantur. Quintum *Li-Ki* dictum, rituum et officiorum memoriale est, quidque in ceremoniis sacris pariter atque profanis obseruandum, quae officiorum omnis conditionis hominum ratio fuerit, tempore trium familiarum imperialium, Hia, Xam, Cheu exponit: quam collectionem instituit Confucius, deleta vero igne iussu imperatoris Xi-Hoam-ti ex hominum memoria restituta, ideoque non valde perfecta est. Quae fusius omnia explicuerunt COVPLETVS [p] et LONGOBARDVS [q], repetierunt BVLFINGERVS [r], KORTHOLTVS [s], aliique, qui de literatura Sinensium disseruerunt. Ex qua antiquissimorum scriptorum collectione patet, legislatores illos veteres, (hoc enim nomen magis mereri quam philosophorum, acta eorum loquuntur) parabolis, exemplis, fabulis, carminibus, ritibus atque cultu publico ad cicurandos hominum ferorum animos, nectendam articulis suis ciuitatem, imperium formandum, obligandos subditos vsos fuisse. Negari autem nequit, magnam in ea re prudentiam principes hos adhibuisse, adque id acutissimas cogitationes collineare iussisse, vt tota virtutis ratio elegans et commoda euaderet, et praecipue reipublicae salutaris,

o) IDEM p. 120. p) l. c. p. 20 q) l. c. p. 173. r) loc. cit. s) loc. cit.

lutaris, quem in finem populum paucis legibus, principem, eiusque administros, regionum praefectos et gubernatores multis regulis et monitis formare contenderunt, praeclarum ciuilis prudentiae specimen edentes. Qua de re tamen infra pluribus dicendum. Tanta autem horum librorum auctoritas inualuit, vt amplissimo commentario philosophi eos illustrarent. Inde enata altera collectio non minoris apud Sinas pretii, quae *Su-Xu*, id est tetrateuchus vocari solet, et planiori faciliorique dicendi ratione comprehenditur. Exhibet ea libros Confucii, *Ta hio* siue *scientiam magnam*, *Chum yum* siue *medium sempiternum*, *Lun yu*, siue *ratiocinantium sermones*, et opus Memcii *de Natura*, *Ritibus*, *Moribus et Officiis*. De quibus cum supra iam, quantum satis, dixerimus, hoc loco plura addere, nihil attinet. Tantae autem auctoritatis hi libri inter Sinenses sunt, vt si quis gradum inter literatos consequi velit, ex pentateucho vnum, tetrateuchum vero totum memoriter tenere necesse habeat. Tacemus alios commentatores, maxime *Ta-zivin* et *Singli*, de quorum auctoritate fideque cum LONGOBARDVS [t] differuerit, ille potissimum adeundus est. Hi vero licet ex disciplina Confuciana prodierint, longe tamen infra illorum scriptorum auctoritatem sunt. Et hanc quidem primam periodum philosophiae Sinicae, quam primam veteris partem commode appellauit cl. KORTHOLTVS [u], vocare licet, de cuius dogmatibus infra disspiciemus. Nouam auspicatus est Confucius, cuius nominis celebritas tanta est, vt res eius curate hoc loco tangi mereantur.

Roosi, philosophus, quis fuerit?

§. VII. Fuisse ante Confucium philosophos traditiones Sinenses perhibent, quarum tamen fides an satis certa sit valde dubitamus. Narrat ex huius gentis relatione KAEMPFERVS [x], anno CCCXLVI, post mortem Xekiae siue IOCIV, ante C.N natum fuisse Sokoki in prouincia Soo, Roosi quendam, quem mater annos LXXXI in vtero gestauerit, vnde quoque nomen Roosi, id est, infantis senis ab ea acceperit. Famam de eo fuisse, animam sancti Kasso, qui praestantissimorum Xekiae discipulorum vnus fuit, in eum transmigrauisse, eiusque ope ad excellentissimam naturae deorum, spirituum, immortalitatis animorum, futurae vitae, dogmatumque aliorum notitiam peruenisse. Ast, si modo vera est tota narratio, ea tantum ad Li-Lao-Kiun pertinet, de quo similia Sinenses narrare infra trademus. Quod si is Xekiae sectator fuit, conciliari ea cum originibus sectae Foënae in China nequeunt, quae seculo I. post C.N. demum illuc peruenit. Incerta itaque Iaponensium traditio videtur. Certiora sunt, quae de

Confucius.

Confucio Sinenses tradunt, cuius memoria ad hodiernum diem venerabilis apud eos est, et omnium celebratissima. Quo factum, vt inter Europaeos quoque, ex quo annales Sinenses apud eos innotuerunt, celeberrimis antiqui orbis philosophis adnumeraretur. Rerum autem Confucii historiam ex monumentis Sinicis dederunt COVPLETVS [y], atque B. T. S. BAYE-

t) pag. 174.
u) In Diss. de Phil. Sinens. veteri, media et noua, quae praefationem Vol. II. Epp. Leibnizii continet.
x) Descript. Iapon. P. I. p. 67.
y) loc. cit.

S. Bayervs [z], qui consulendi. Nos strictim more nostro res eius prosequemur. Domesticum philosopho nomen KIEV CHVM NHI est, CON FV ÇV, quod corrupta Lusitanorum pronuntiatio in Confucium commutauit, nomen honoris et meritorum est, quod tamen quid significet, accurate dicere scriptores rerum Sinensium nequeunt; verisimile autem est, doctorem venerabilem Chum, vel Con significare. Iaponensibus, apud quos non minus, quam apud Sinenses eius memoria celebratur, Koosi, vel Koo [a] dicitur. Natus est anno ante N. C. IↃLI, quem CCXCIX post Xekiae mortem fuisse, obseruat Kaempfervs [b]. Patriam nactus est, regnum Lu, quod hodie Xantung dicitur, editus in pago çeu ye. Patrem habuit Xo leham he, praefectum regni Sum, ex imperatoria stirpe prognatum, matrem, Chim, dictam, ex generosa familia Yen oriundam. Natiuitatem eius miraculosam fuisse fabulantur Sinenses et Iaponenses; et futurae praestantiae atque sapientiae singularia prorsus indicia prae se tulisse; auditam esse musicam coelestem eo nato, duosque dracones illi lauando adstitisse, quaeque alia sunt, illis, quae de Apollonii Tyanei natiuitate feruntur, valde similia, excogitata sine dubio a successoribus, vt maior communi nascentium sorte videretur. Patrem triennis amisit, matrem ad vigesimum primum aetatis annum superstitem habuit. Sex annorum puer morum grauitate, et quod Kaempfervs quoque obseruauit, staturae proceritate viros adaequauit [c]. Nunquam enim visus est cum pueris lusitare, tam deuotus, vt cibos non nisi patrio prius ritu coelo venerabunde oblatos attingeret. Quindecim annorum adolescens, veteri gentis literaturae se tradidit, euoluendisque priscorum sapientum voluminibus immersit, deinde ad cognoscendos ritus ciuiles delatus est. Decimo nono, vel vigesimo anno vxorem duxit, Kien quon Xi, filiumque ex ea, Pe yu, suscepit, quem quinquagenarius, relicto nepote vxorem triennio prius morte amisit. Doctrinae vero et prudentiae laude eminens, et natiuitatis conditione illustris muneribus splendidis summisque magistratibus in variis locis praefectus est. Quibus ita fungi studuit, vt et publicae vtilitatis ratio constaret, et doctrinam publicis emolumentis emendandisque hominum moribus destinatam propagaret. Quare vbi hanc sibi spem deesse intelligebat, magistratu se abdicauit. Factum id quoque cum in aula regis Lu voluptates triumpharent, et corrumperetur principis animus cunctis foeminarum insidiis ad effoeminatos mores dilapsis. Hos enim cum emendare frustra tentasset, sponte magistratum, quem in ea prouincia gesserat, deposuit, exiliumque elegit, regna Sinensis imperii varia, peragrando, aerumnas passus, pauperiem, in-

z) Mus. Sinic. T. II. p. 214. 246.

a) Kaempfer. l. c. T. II. L. III. c. 6. p. 67.

b) l. c. Incerta tamen tempora Xekiae sunt: Confucii autem satis certis Sinensium testimoniis definiuntur, licet dubitet cel. Hevmannvs Act. Phil. T. II. p. 226. de hac enim, qua Confucius vixit, aetate Sinensium chronologia incerta haud est, vixisseque diu ante C. N. ex sectae Fonae historia intelligi potest.

c) Gigantea statura fuisse Sinenses fabulantur, latis humeris, pectore amplo, subfusco colore, oculis nigris et praegrandibus, capillo nigro, barba promissa, naso simum, voce graui, tonitru instar sonante.

ſidias et perſecutiones haud paucas. In regno Sum vero ſcholam tandem priuatus aperuit, et moralem doctrinam profeſſus eſt. Vbi ingenti diſcipulorum, quos ter mille numerauit, applauſu exceptus, ampliſſimis ſucceſſibus diſciplinam ſuam propagauit. Inter eos virtute doctrinaque eminuere ſeptuaginta duo, tantae exiſtimationis, vt hodie eorum nomina, cognomina, patria, resque aliae memoriae hominum inhaereant; quinquenti extiterunt, qui variis in regnis magiſtratus geſſerunt. Eos quatuor ordinibus diſtinguere, pro doctrinae, quam elegit, methodo placuit. Supremus in excolendo virtutibus animo poſuit diligentiam; ſecundus ratiocinandi dicendique exercitationi vacauit; tertius diſpexit de regimine politico et muneribus publicis rite adminiſtrandis; vltimus morum doctrinam, exotericam populoque tradendam, eleganti aptataque dicendi ratione proponere didicit. Veterum autem ſcripta explicando, hoc quoque pacto ſapientiam priſcorum legislatorum propagare ſtuduit, ex quo enati illi libri ſunt, quos eum conſcripſiſſe, et diſcipulos nepotesque eius edidiſſe ſupra diximus. Tanto ideo diſcipulorum amore dignus viſus eſt, vt defunctum per integrum annum non ſine inedia, et lacrymis, lugerent, quidam triennium in eodem loco moeſti perſiſterent. Supra modum autem eius vita, digno philoſopho habitu formata et ſecundum virtutis praecepta acta extollitur. Totus enim pietati litabat; et philoſophiam vita magis, quam voce exprimere contendebat, dignitates autem et munera publica eo tantum fine ſuſcipiebat, vt et populo prodeſſet, et animos doctrina emendaret, morumque integritatem promoueret. Quod eo facilius fieri potuit, quia eius animo mirus virtutum concentus, moderatio atque continentia, aequitas atque fides, et cum grauitate iuncta lenitas inſidebat. Sibi tamen ipſi ſeueriſſimum attentumque cenſorem ſe praeſtitit. Qui cum ad animi diuitias vnice reſpiceret, ita honores opesque contemſit, vt in vnis doctrinae et philoſophiae latifundiis acquirendis amplificandisque laborem omnem poneret. Qualis cum eſſet, nec ambitio tamen corrupit animum, nec morum inſolentia grauis fuit, ſed ornauere virtutes reliquas modeſtia, et vultu et ſermone demonſtrata, quae tanta fuit, vt ne quidem a ſe ipſo arguendo abſtineret. Diligentiam autem atque conſtantiam in docendo tantam, quantam potuit, praeſtitit, etſi ſibi non ſemper ſe ſatisfacere publice fateretur. Doctrinam vero non modeſtiae modo cauſſa, ſed auctoritatis quoque gratia ad priſcos reges et legislatores retulit, nec ſe verum perfectionis gradum attigiſſe faſſus eſt. Tolerantia porro laborum tanta, et adeo inuictus eum animus ornauit, vt omnibus fortunae inſultibus ipſoque mortis periculo ſuperior nullo metu frangi poſſet. Et haec quidem de Confucii vita Sinenſes tradere, Ieſuitarum fide nouimus, cuius vitae ſanctitatem tantam fuiſſe Iuuencius [d], ait, *vt nonnullis perſuaſum ſit, haudquaquam hunc a rationis communi ſchola philoſophum prodiiſſe, ſed certo numinis conſilio datum, qui tenebras Orientis*

d) loc. cit.

Orientis doctrina exemploque discuteret. Quae verba cum retulisset MINORELLI [e], *miratum se esse*, ait, *post tot ac tantas laudes, quae prophetam, apostolum, et primae notae sanctum exhibent, dicere quoque historicum basilicas sanctimoniae Confucii ab imperatoribus fuisse excitatas; recteque quaeri an fieri posset, vt Confucius ab ipsis patribus societatis sanctus non haberetur.* Qua de re lectori iudicium permittimus, obseruamus autem, KAEMPFERO [f] quoque, qui Protestantium sacris addictus fuit, teste eandem vitae laudabiliter et digne actae opinionem de Confucio inter Sinas et Iaponenses obtinere. Qui annon auctoritatis praeiudicio seducti, et gentis suae admiratione, qua insanire solent, in praeceps rapti aliquid affectui dederint, eo minus definiri potest, quo minus alia, praeter Sinarum relationes monumenta de Confucio extant. Obiit Confucius maximo omnium, regis quoque procerumque luctu annos natus LXXIII in regno Lu; quo cum discipulis reuersus erat, prope vrbem Kio Feu, sepultus ad littora fluminis Su in ea, quam excitauerat et docuerat, academia; quae hodie quoque, testibus Iesuitis, muris ideo cincta est.

Honores Confucii post mortem.

§. VIII. Tanta cum esset viuentis Confucii admiratio, mirum non est, maximam eius post fata venerationem fuisse. Et disciplina quidem Confuciana, quae per duo, et quod excurrit, annorum millia perdurauit, tanti fit hodie, et facta est semper, vt ad munera publica atque Mandarinorum dignitates, gradusque literatos [g] peruenire nemo possit, qui non eam rite pernouerit, vnde ex libris Confucianis candidatorum profectus explorantur, et quo quis in hoc doctrinae genere est illustrior, eo fauentiorem sibi occasionem obtigisse credere potest, ad opes et dignitates perueniendi. Gymnasia autem ludique literarii, qui Confuciana disciplina personant, in omnibus vrbibus oppidisque amplissima patent, atque in frequentioribus vrbibus non vna tantum aula Confucii, excitata [h] est, sed aliquot eiusmodi gymnasia frequentantur. Quorum tanta veneratio apud principes quoque viros est, vt qui ex literatorum ordine publicis magistratibus funguntur, quamprimum eiusmodi aulam attingunt, e sella, qua sublimes more gentis gestantur, descendant, et passus aliquot pedes viam perficiant. In frontispicio harum aularum, tituli Confucii literis trabalibus auratisque descripti leguntur, hoc modo: *Magno magistro, illustri literatorum regi, sancto item seculorum magistro, immaculato regi sancto.* Tacemus et statuam ei positam, quam exhibet ex Trigautio SPIZELIVS *, et decretum valde honorificum, ab impetatore Yum

Qqqqq 3 Io,

e) l. c. p. 162. f) loc. cit.

g) Gradus honorum literarios tres Sinae habent, qui satis apte cum Baccalaureis, Licentiatis et Doctoribus nostris comparantur, de quibus post SPIZELIVM de Literat. Sin. S. III. p. 31. multa memorabilia affert P. ANT. DE S. MARIA in Obs. de Missione Sinica Vol. II. Epp. Leibniz. p. 283. seqq.

h) Ita perperam ARNOLDVS ad Roger. p. 721.

*) l. c. p. 119. ARNOLD. l. c. p. 578. Alii vero statuam illi non positam esse contendunt, sed tabellam. Ast statuas et imagines eius varias reperiri testis αὐτόπτης est MINORELLI l. c. p. 170.

lo, cum aliquando gymnaſium Confucii adiret, editum, quo imperatorum eum atque regum magiſtrum ſalutat, eo quod rectam populorum inſtitutionem propoſuerit, vincula normamque virtutum et Sinenſis imperii magnam ſymmetriam et formam declarando [i]. Familia autem Confucii, quae vltra duo annorum millia ad hunc vsque diem perdurauit, ſerie haud interrupta, ob conditorem peculiari honore colitur. Gaudet enim haereditario Mandarini, id eſt, praefecti prouinciis rebusque publicis, iure, quod non niſi regii ſanguinis hominibus concedi ſolet. Quotquot vero ſingulis trienniis ſummos eruditionis honores doctorisque gradum ſuſcipiunt, pignus aliquod, reuerentiam Confucio teſtaturi, poſteris eius ſubmittunt. Ipſe Confucius ſingulis nouiluniis et pleniluniis a literatis et magiſtratibus in iſtis gymnaſiis confluentibus peculiari cultus genere honoratur, quod ab eo tempore magnarum litium argumentum ſacerdotibus in has terras euangelii praedicandi cauſſa miſſis, praebuit, quod Ieſuitae ciuilem eum cultum eſſe adeoque permitti Sinenſibus ad Chriſtianam religionem conuerſis poſſe, contenderunt, religioſum vero eſſe, adeoque idololatriae ſpecie non carere affirmauerunt aliorum ordinum ſacrorum miſſionarii. Ita vero cultum Confucii deſcribunt, qui in iſtis oris fuerunt. Cum in more poſitum ſit genti Sinicae animabus defunctorum parentum certo modo ſacra facere [k], ea imprimis fieri Confucio. Nempe excitatam eſſe prope quodlibet gymnaſium Confucianum, aedem ſacram memoriae eius ſacram, inque ea collocatam conſpici tabellam, cum hac inſcriptione: *Thronus ſeu ſedes animae ſanctiſſimi ac ſuperexcellentiſſimi protomagiſtri Confucii.* Singulis vero auctumni verisque aequinoctiis omnem literatorum gentem ad hanc aedem confluere, vt communem Sinicae gentis magiſtrum ſolenni oblatione veneretur. Praecipuum Mandarinum, qui loci eius gubernator eſt, ſacerdotis officio fungi, literatos alios diaconorum, ſubdiaconorum, magiſtri ceremoniarum, et acoluthorum partes obire: tum peculiaribus ceremoniis ſacrificium Ci, offerri die prius electo, praeparatisque ieiunio et abſtinentia corporibus. Hoſtia vero prius explorata, incenſis cereis, genua omnes flectere, et preces fundere, tunc attolli calicem ſanguine, aliumque vino plenum libatumque affundi ſtatuae; et his peractis benedictione dicta concionem dimitti. Non patitur locus et inſtituti ratio, vt celeberrimam controuerſiam, toties coram ſede Romana ventilatam et aliquoties definitam de cultu demortuorum, maxime Confucii apud Sinenſes hoc loco enarremus, librosque indicemus, qui de hoc argumento copioſe egerunt; illud enim ad annales eccleſiaſticos, hoc ad literariam hiſtoriam ſcriptorum eccleſiaſticorum pertinet, vtrumque ab inſtituto noſtro alienum eſt. Scriptores autem cum enumerarint, PRITIVS,

i) COVPLET. l. c.

k) Conf. BVDDEVS de Superſtitioſo demortuorum apud Sinenſes cultu, Anal. hiſt. phil. p. 287. B. PRITIVS pec. diſſ.

TIVS, BVDDEVS [l], WOLFIVS [m], triumuiri de re literaria meritissimi, illi consuli possunt, vt abiecto partis studio intelligatur, an satis rationum fuerint sedi Romanae, vt hunc cultum velut impium, aliquoties, etiam post mortem Tournonii cardinalis damnaret. Praecipue vero in hac inquisitione ad id attendendum, vtrum cultus ille demortuorum, imprimis Confucii, cum cultu spirituum, quem religiosum esse apud Sinas constat, idem sit, et ceremoniae quoque, quae eum absoluunt, coincidant, adeoque ex eodem fundamento peragantur. Hoc enim si verum est, suspectam Iesuitarum caussam esse nemo non intelligit, cum religiosam adorationem inferant. Id quod aliter visum LEIBNIZIO τῷ πάνυ [n], in Sinensium literatura valde Iesuitarum partibus fauenti; ast, vt alios taceamus, ANTONIVS DE S. MARIA Franciscani sodalitii alumnus, euidentissimis, nisi fallimur, rationibus confecit [o], non modo Confucium inter reliqua idola coli ponique eius statuam, sed et sacrificia illi oblata eadem prorsus esse, quae idolis spiritibusque coeli et terrae offeruntur, qui stupuisse se, ait, cum vidisset, inter nos inueniri, qui cultum Confucii Sinicum ciuilem, non vero religiosum esse statuerint, cum inter Sinas veram sacrificii rationem eum obtinere sit notissimum. Tacemus alia ab eo ex Sinensium rituum circumstantiis adducta, quibus euincere conatus est, omnes habere proprietates cultus, qui Sinensibus religiosus habetur. Id quod probe eum stabilire, iudicat, et firme demonstrare, quod non temere sustineat, ven. KORTHOLTVS [p], quibus haud grauatim subscribimus. Tandem non virtutis duntaxat laude, sed et doctrinae praestantia illi Confucium extollunt, quibus Europaea fere omnia prae Sinicis sordent, nam et virtute muniuisse pectora contra vitiorum et affectuum pestes contendunt, et pie satis atque orthodoxe de numine sensisse perhibent, et imprimis laudant, quod idololatriae pariter atque atheismo philosophiae suae decreta opposuerit. Vnde velut alterum Socratem [q] in has oras missum esse contendunt, vt animos ad philosophiae lumina reuocaret.

§. IX. Egregia prorsus haec omnia esse, et talia, vt sui exemplum inter Europae philosophos vix habeant, fatendum est. Vtrum autem Confucius talis fuerit, qualem Iesuitae et amici eorum describunt, de eo videas viros doctos haud paucos dubitare, et huiusmodi naeuos in Confu- *Reprehensa in Confucio.*

l) ll. cc.

m) Not. ad Casauben. p. 342. Prae reliquis autem consulendus est NIC. CHARMOS. in Annot. ad Maigroti Hist. cultus Sinensis, ARNALDVS in Praxi morali Iesuit. T. III. P. 2. c. 10. p. 499. T. VI. VII. et imprimis collectio scriptorum, quae hoc titulo: Historia cultus Sinensium, seu varia scripta de cultibus Sinarum inter vicarios Apostolicos et PP. S. I. controuersis, Col. 1700. 8. prodiit.

n) Praef. Nouiss. Sinicorum. o) l. c. p. 275.

p) Mediam sententiam eligere placuit ven. MOSHEMIO Ethic. Christ. P. II. c. 1. p. 348. qui non cultum quidem idololatricum et diuinum, sed superstitiosum tamen et periculo plenum, nec Christianos decentem esse contendit. Quae facile admitti possunt, quia non de cultu summi numinis, Sinis forte ignoto, sermo est, sed de cultu qualis coeli terraeque spiritibus exhibetur, qualem esse ipse vir celeberrimus fatetur. Ast ille plane religiosus apud Sinas est.

q) IOVVENCI l. c. quem sequitur CLERICVS Sylu. phil. c. II. §. 7. p. 214. Ferri id certo sensu potest.

Confucio deprehendere, qui ſplendorem gloriae eius haud parum obfuſcant. Fecerunt id imprimis Dominici et Franciſci ſodales, et vicarii apoſtolici in illa loca miſſi, qui longe aliis coloribus Confucium nobis depingunt. Maxime ad quem toties prouocauimus Minorelli [r], calamus in eo ſedulus fuit, vt quam ſubdole heroëm hunc ſuum pinxerint Ieſuitae oſtenderet. Cuius rationes potiſſimum ex doctrina Confucii deriuat, obſeruando 1. Confucium a Riccio commendatum fuiſſe, quia, quae de altera vita neſcierat, tacere, quam comminiſci maluiſſet, et legis ſuae praecepta ad vitam cuique conſtituendam, et familiam regnumque ex aequo et bono gubernandum direxiſſet. Ita enim Confucium ignorauiſſe futuram vitam recte inde euinci putat. Quod argumentum valde roboratur, ſi expendatur, quod in annalibus Sinicis traditur, doctrinam Xekiae exotericam, diu poſt Confucium in Chinam delatam ideo latiſſime ſe extendiſſe, et Confucianae diſciplinae obſtitiſſe, quia poenarum praemiorumque metum atque ſpem annunciaſſet. Ex eo enim recte concluditur, Confucianae doctrinae alumnos, de hoc dogmate minime curioſos fuiſſe. 2. Vrget Dominicanus: falſo Confucio tribui pietatem erga ſupremum coeli dominum. Nusquam enim haec in toto Confucio eiusque diſcipulis, qui eius vitam ſcripſere, nuſquam in libris Sinarum claſſicis ea verba legi, ſed haec: *coelo obſequendum*, *colendum coelum*. Vocem vero coelum Latine vertere coeli dominum, ſupremum coeli dominum, praecipue poſt tot ſcripta his de rebus edita, poſt auditos tam diu ſocietatis procuratores, poſt damnatam duplici decreto S. ſedis; hoc illud eſſe quod pertinacem in idololatria tuenda *et non parendo* S. ſede voluntatem multi nuncuparent. Idque eo clarius eſſe, quod PP. Intorcetta et Couplet in vita Confucii, dicant, oblata Confucium edulia non ante delibauiſſe, quam priſco ritu, qui Chu ten dicatur, coelo (non coeli domino) venerabundus obtuliſſet, virtute, qua ipſi coelo inniteretur: voluiſſe omnes obſequi coelo, ipſum timere et colere. Haec Confucium, haec atheos omnes in China dicere. 3. Monet porro: Confucium nihil praeter materiam, et vim illi congenitam cum aliis Sinarum atheis admittere: vim illam, in qua Sinae hominum naturam conſtituant, ipſamque materiam a coelo tanquam a patre, et a terra tanquam a matre nobis inditam arbitratum fuiſſe. Tandem et hoc 4 addit, verum quidem eſſe, falſa numina Confucium non coluiſſe, quae duae illae, praeter literariam, ſectae introduxerunt; Foënam enim ſexcentis poſt illius obitum circiter annis in Chinam allatam eſſe Lao Kiun, qui aetate Confucii vixit, multo poſt ea, quantum ad idolorum cultum, conflatam ſectam eſſe. Neque tamen ideo caruiſſe falſis numinibus dicendum eſſe, cum coelum, terram, ſolem, lunam, montes et aquas coeli terraeque militiam coluerit. Oppoſuit his et huius generis monitis aliis a Longobardo, Antonio de S. Maria aliisque allatis, loca librorum claſſicorum ipſiusque

r) l. c. p. 146. 164. ſeqq.

usque Confucii, quibus saniora docuisse philosophus videtur Iesuitarum industria: plura cumulauere ad tuendam Confucii caussam LEIBNIZIVS et KORTHOLTVS [s]. Ast, vt verum fateamur, quod illustris Confucii aduocatus contendit, ineptam et impiam significationem recentiores demum commentario illi affricuisse, sana suo sensu plano et per se patente esse verba quae afferuntur, principium petere videtur. Cum enim tota controuersia in eo versetur: vtrum coelum eiusque vim congenitam, siue spiritum insidentem, adorauerit, Confucius, an coeli imperatorem, frustra, nisi nos omnia fallunt, ad interpretationem Iesuitarum prouocatur, et quod in quaestione est, probationis loco affertur. Verum de eo infra pluribus dicendum. Displicebunt haec sine dubio illis, qui Francisci et Dominici sodales dedisse aliquid partium studio, conqueruntur, et affectibus plus iusto litauisse credunt. Ast inter Protestantes quoque haud pauci sunt, qui excussa caussa Confucii, auditaque parte vtraque dignum iis laudibus Confucium esse non putant, quibus eum panegyricorum scriptores mactant. Inter quos imprimis illustris MOSHEMIVS [t], et omnem Sinensium philosophiam, et imprimis Confucium, eiusque res atque dogmata tanta accuratione ἄνευ παθῶν considerauit, vt non posset non pulcherrime sententiam de celebratissimo philosopho, ast multis de caussis nimis laudato, definire. Is primo quidem, postquam obseruasset, ea tantum, quae laudem merere videri queant, a scriptoribus de Confucio panegyrici in morem nimium extolli, reliqua aut taceri, aut emolliri, characterem hunc esse philosophi, ait, vt in statura longa et eminenti resedisse dicatur seueritas quaedam, lenitate iucunde temperata, ingenium meditabundum et virtutis atque ordinis studio ita affixum, vt non nisi illis moueretur, quae hanc, quam in animo sibi formasset, regulam laedere apta essent, et tum specimina meditationis luculenta ederet: commoditatum vitae autem parum curiosum in his, quae plerumque homines afficere solent, nihil quod animum delectet, inueniret, in id vnice intentum, vt tranquillam post se et pacatam relinqueret societatem hominum. Quo ipso concedit rationis vsum, ordinis amorem, propositi constantiam et fortitudinem, licet diuersis gradibus iunctas temperatasque inter se in Confucio fuisse, indeque omne illud prouenisse, quod in admirationem et Sinenses et Europaeos haud paucos conuerterit. Ast non minoribus eum naeuis quoque scatere obseruat, licet illi a scriptoribus sileantur, eosque ex historia eius colligendos esse recte monet. Cuius exemplum esse potest, quod magna quidem constantia cum perpetuis persecutionibus et miseriis colluctatus fuisse dicatur, et tamen inexpectato applausu, et admiratione eius disciplina recepta, fatoque functus, a rege regni Lu amare defletus sit, quod eum maximi semper fecisset. Ex quo vno specimine constare potest, quaedam reticuisse eius biographos, vt virtutis, quam in eo extollebant, splen-

s) Praef. Vol. II. Epp. Leibniz. qui virum illustrem totum sequitur. t) loc. cit.

ſplendor eo pulchrius eluceret. Nec melius cohaerent, quae de eo narrantur: morti proximum non exclamauiſſe modo: *praegrandis mons, quo decidiſti! trabalis machina euerſa eſt; ſapientes et ſancti exaruere;* ſed et ſeptimo ante mortem die ad diſcipulos dixiſſe: *Superiori nocte per ſomnium viſa mihi ſunt in aula iuſta fieri. Reges, quae doceo, non obſeruant: ecquis horum per imperium noſtrum inſtituti mei ſectator et cultor eſt? Hoc vnum ſupereſt, vt moriar.* Vt enim taceamus, mouere haec poſſe ſuſpicionem, faſtus cuiusdam, indignantis, quod, quam moliebatur ſectam, non tanta, quanta putabat, mole exſurgere videret; male haec cohaerent non modo cum regis illius terrae, in qua obiit, admiratione et cultu; ſed clare etiam produnt, initia diſciplinae Confucianae praegrandes montes et trabales machinas prae ſe tuliſſe, adeoque non tanta inuidia, quanta dicitur, fuiſſe preſſam. Ipſam vero virtutem Confucii, tam egregiam non fuiſſe, vt plerumque depingi ſolet, eleganter obſeruat vir eruditiſſimus. Nam quamuis demonſtrari liquido nequeat, nullam ſummi alicuius numinis notitiam, licet obſcuram valdeque confuſam eum habuiſſe, verum tamen eſt, quod in morum doctrina ad eos omnis virtutis neruos et rationes non reſpexerit, quibus ad praeclarum vitae modum actiones humanae conſtringuntur. Ad vnam enim rationem coelitus homini inditam prouocat, indeque cultum et reuerentiam coeli inculcat. Aſt hanc rationem feris illis gentis ſuae maioribus iam adfuiſſe, et ipſe contendit, et ſectatores affirmant. Horum itaque cognitionem ad vitam rectam ſufficere credebat, nec vt ea clarior emicaret, et certa omnis moralitatis fundamenta imprimerentur, vnquam ſibi in mentem venire paſſus, de Deo eiusque attributis, de animae natura morali, de futura vita, de praemiis poenisque poſt fata altiſſime ſiluit. Quae vt mediocris ingenii ſpecimina a nemine facile neganda eſſe recte vir ſummus monet, ita probe obſeruat praeclaram, quam prae ſe ferebat, diſciplinae ſuae conditionem ex eo tantum ortam eſſe, quod, cum naturali indolis inclinatione, ad ordinis iuſti et rerum omnium apte inter ſe colligatarum ſeriem vehementer ferretur, omnem ingenii vim in hoc vnum contulerit, vt media excogitaret, quibus diffluentes voluptatibus et prauis moribus res Sinenſium in ordinem cogerentur, et tranquillioris reipublicae forma reſtitueretur. Hac vna ſphaera, ſatis, ſi totum ſapientiae ambitum contuearis, arcta cum ſe concluſiſſet, non potuit non in reliquis omnibus eum ciuibus ſuis caligare, nec mirandum magnopere eſt, deſtitui totam eius diſciplinam ciuilem, quamuis pulchram, neruis, atque nec ex fundamentis ſuis deduci, nec rationali inter ſe modo connecti, deeſſe rationes praeceptorum, cunctaque, velut ſcopas diſſolutas diffluere. Quae, vt porro vir eruditiſſimus inſtat, diuitias quidem intellectus particulares, at non vniuerſales innuunt, et ab omni philoſophiae accuratione longe abſunt. Vnde merito mirandum, Confucium ab admiratoribus eius Zenoni, Euclidi, Platoni, Ariſtoteli praeferri, quos ſi concedamus ab eo, ciuili prudentia

dentia vinci, illis tamen aedificii philoſophici conſtructione, ſoliditate, et rationum neruis, ſine quibus friget nutatque philoſophia, valde eſt inferior. Neque ex eo, quod ingenioſiſſimi viri, inter quos excellit illuſtris Bulfingerus, nexum quendam ethicae Confucianae politicum eius regulis conciliauerint, aliquid pro Confucii ingenio concludi poteſt. Hoc enim horum ſcriptorum acumini tribuendum eſt, nec fieri potuit, niſi adiectis, mutatis, inflexis multis, de quibus Confucius non cogitauit. Quem, cum tantus ſapientiae doctor eſſet, in methodo quoque eſoterica tantopere vulgus imitatum fuiſſe, omnino mirandum eſt. Pergit vir perſpicaciſſimus: in eo quoque prodidiſſe infantiam ſuam Confucium, et, quod naturam hominis moralem ignorauerit, oſtendiſſe, quod ad prima doctrinae ſuae obſtacula mox animum demiſerit, et diſciplinae culturam in iis regionibus, vbi eam propoſuerat, abiecerit. Non eiectum fuiſſe eum in exilium, ſed ſummis magiſtratibus praefectum, et impenſe honoratum: aſt fructum doctrinae ſuae, quae non niſi cum tempore in meſſem exſurgere poteſt, non expectando, eos agros deſeruiſſe, in quibus vix ſementem fecerat. Haec enim vt recte monet, aut faſtum paedagogicum, ſibi illico credere poſtulantem produnt, aut magnam naturae humanae mores corruptos ſenſim tantum emendantis ignorantiam, aut patientiae defectum. Tale cum ingenium Confucii fuerit, de virtutibus animi eius, quae nonniſi luce intellectus colluſtratae ſplendere poſſunt, non multo praeclarius ſecundum Moshemium, iudicari poteſt. Nam quid de eo doctore cogitandum, qui vulgus, quod et multitudine alios vincit, et corruptis moribus, negligit, imperatores vero, eorumque regulos principesque viros ſuae diſciplinae alumnos tantum cupit, hos aggreditur, his non magis perſuadere rationibus, quas non affert, quam imperare praeceptis cupit, hos cum perditiſſimos luxu, voluptate, ambitione, tyrannide, videt, emendare, velut rex regum tentat, vbi nuntium mittere illico recuſant, quamuis muneribus illis admotus, quibus pondus addere diſciplinae poſſet, aulas deſerit, alios quaeſiturus, qui ſponte obediant, et ſine recalcitrante animo diſciplinae iugum ſubeant? Recte, niſi nos omnia fallunt, quaerit vir acutiſſimus, annon imperandi cupiditas, cui ambitionem paedagogicam addere licet, cauſſa impellens fuerit, qua commotus ad emendandam gentem ſuam acceſſerit. Nec animum vel meliorem vel ſapientiae et prudentiae regulis ſatis ſubactum prodit, quod, cum vidiſſet, fruſtra ſubitam aularum emendationem expectari, ſeceſſum petere, et in ſolitudinem aufugere, quam diſciplinae conſtantia et animi fortitudine fortunam expugnare, et prudenter mediis inhiare, quibus perficere ſapientiae conatus poſſet, maluerit: id quod luculento exemplo deſertae aulae regni Lu, ob voluptates, quibus eius diſciplina valde emergens interrupta erat, illuſtratur. Nec quem in debellandis vitiis vrgendisque virtutibus demonſtrauit zelum ex prudentiae praeceptis, ſed ſolo naturae, ordinem et tranquillitatem amantis, inſtinctu enatum eſſe, monet Moshemius.

Nam non tempori prudenter inseruiuisse, non captasse occasiones et commodam tempestatem, qua doctrinae semina vtiliter spargi possent, non accommodauisse se ingeniis, non amarorem disciplinae humanitate temperauisse, sed εὐκαίρως ἀκαίρως in aulis non aliter quam ad vulgus seueritatem praeceptorum austeritate insolita demonstrauisse, neglectus eius doctrinae et persecutiones demonstrant. Nec obiici potest, tantum fuisse, omnis virtutis et doctrinae odium, vt exaudiri plane et admitti non potuerit, obstitisse corruptionem infandam, vt aures patulas nuspiam inuenerit. Nam contrarium nos docent narrationes Iesuitarum ex annalibus gentis Sinicae haustae, ex quibus constat, quamuis ab omni voluptatis, auaritiae, iniustitiae aliorumque vitiorum specie esset remotissimus, attamen et maxime fieri eius sapientiam tantique haberi coepisse, vt ob admirationem eruditionis integrarum prouinciarum administrationi praefectus fuerit. Hoc enim non illis contingit, qui circumforaneam sapientiam venditant, sed qui ob praeclaram doctrinam maximi fiunt. Quod cum Confucio euenerit, annon recte inde inferas, non hominum pertinaciam, morum emendationem refugientem, sed morosum et laboris impatientem Confucii animum disciplinae flores praemature suffocauisse, et verisimile esse, prudentiae expertem morum praecepta ita effudisse, vt offendere magis principes, quam emendare voluisse videretur. Ex quibus parca a nobis manu datis, at eleganti et facunda dissertatione a viro magno explicatis, constare potest, recte eum definiuisse: „Confucium non quidem ingenio caruisse, at magno tamen et excellentissimo non eminuisse. Vsum „enim acumine particulari, ad totum Sapientiae et veritatis regnum animo complectendum aciem oculorum extendere non potuisse. Et finem quidem aliquem rectum eligere aptum, mediis ad eum obtinendum „idoneis inueniendis non suffecisse, nec disciplinae ad eiusmodi scopum „facientis neruos satis vel intellexisse vel apte sociauisse. Ergo inueniendis veritatibus non nato ducibus opus fuisse, sine quibus facile errauerit. Eos autem non longo rerum vsu et multorum seculorum experientia eruditos, sed vetustissimos gentis suae legislatores in aurora tantum sapientiae versatos elegisse, quos et antiquitas obscuros fecerit, et „experientiae defectus non satis commodos ipsoque Confucio simpliciores. Nec defuisse quidem ei dotes animi nonnullas, quibus maxima „eminere soleant ingenia, ast nec omnes habuisse, nec iusto ordine connexas. Vitiorum enim odio, ordinis amore, salutis patriae cupiditate, „emendandorum principum virorum voluntate, vitae naturali rectitudine constantis vsu, honorem laudesque mereri, non vero philautia insigni, pertinacia, patientiae defectu. Ex quo constare possit, de magnitudine Confucii pronuntiaturos certa id tantum relatione facere posse, „vt inter coecos luscum imperare dicimus." Hactenus Moshemius: qui eius quoque doctrinam moralem examinat, quam infra rectius tangemus. Afferenda hac paulo prolixius fuerunt, cum non modo memorabile exemplum

plum

plum ſuppeditent, quomodo de philoſophis magnis, ſine fauore, ſine odio iudicandum, et ſcopuli euitandi ſint, ad quos impingunt, qui nihil non laude dignum in magnis viris vident: ſed et σοφὸν φάρμακον eſſe poſſunt, laudibus in Confucium praeter rem veritatemque a nonnullis cumulatis, qui ſententiam, certis ex rationibus ſibi deamatam ſequi, quam examinare ſine praeiudicio rem ipſam malunt.

Fata philoſophiae Sinenſis poſt Confucium periodo ſecunda.

§. X. Fuit haec diſciplina Confucii, quae tantum ad noſtram vsque aetatem ſtrepitum inter Sinas edidit, vt in Europaeorum quoque auribus perſonuerit. Praeter hunc celeberrimum morum magiſtrum, circa eadem tempora alius quoque extitit philoſophus, eo licet paulo ſenior, cuius non minor apud Sinas, quam ipſius Confucii, honor eſt atque veneratio. Fuit is LI LAO KIVN, quem Pe-yam quoque vel Lao-tan vocant. *Li lao Kiun.* Hunc poſt octogeſimum primum conceptionis annum ex latere matris iſto partu pereuntis prodiiſſe fabulantur. Ex quo, tempore quoque concordante, colligimus, eum cum Rooſi Iaponenſium, de quo ſupra dictum, vnum eundemque eſſe. Non contemnenda fuiſſe eius philoſophiae praecepta COVPLETVS refert [u]; tribui enim illi ſententias de virtutibus, honorum fuga, contemtu opum rerumque humanarum, et de beata illa qua animus humanis rebus ſuperior frui queat ſolitudine. Putat quoque Ieſuita, in doctrina de Deo ſatis orthodoxum fuiſſe, eſſe enim inter ſententias ei tributas hanc praecipue, qua decantatiſſima ſit inter eius ſectatores: *Lex ſiue ratio produxit vnum, vnum produxit duo, duo produxerunt tria, tria produxerunt omnia.* Aſt obſcuriſſimam hanc eſſe ſententiam, et cothurnum cuiuis pedi adaptandum, nemo non videt: emanationi quoque magis conuenire, quam rectae de Deo doctrinae, ex natura ſyſtematis emanatiui notum eſt. Quod cum in toto Oriente inualuerit, non ab omni veri ſpecie abit, philoſophum Sinenſem, idola quaedam vel principia ex vi coeli ſiue ſpiritu enata indicare voluiſſe [x]. Aſt in re obſcura nihil definiemus. Valde addictum fuiſſe hunc philoſophum alchemiae ſtudio, ſunt qui aſſerant; notum enim, longaeuitati vitae, et metallorum mutandorum myſteriis plurimum tribuere Sinenſes, et ex his illius conſequendae medium appetere [y]. Aſt veriſimilitudine traditio ea caret; recentius enim eſt, iſto tempore totum Alchemiae ſtudium, et ab Aegyptiis ad Arabes, ab his demum ad Sinas perlatum, vt recte obſeruatum HERM. CONRINGIO [z]. Obſcura itaque manent dogmata huius viri. Sectatores autem eius, Confucii diſciplinae valde aduerſos homi-

nes,

u) l. c. p. 25.

x) Valde veriſimilis haec coniectura euadit, ſi Iaponenſium Rooſi cum hoc philoſopho eundem eſſe, et ex Xekiae diſciplina prodiiſſe admittamus. Egregie enim iſta ſententia cum ſyſtemate Foëno conſpirat. Aſt obſtat tamen ex certis demum annis poſtea doctrinam Foëam in Chinam perlatam eſſe: niſi hoc de doctrina forte exoterica et idolorum cultu intelligas. Quae enim Coupletus refert, de animae ſolitudine, huic philoſopho valde commendata egregie Quietiſmo et enthuſiaſmo Xekiano conueniunt. Verum de his alii certius diſpiciant.

y) Conf. MORHOF. Polyhiſt. T. II. L. II. c. 7. §. 54. p. 430.

z) De Medicina Hermetica L. II. c. 14. p. 409.

nes, aiunt fuiſſe deperditis moribus artisque magicae ſtudioſiſſimos, et ob eam magni aeſtimatos, qui corporeas de Deo notiones Sinenſibus inculcauerint. Quae ſine dubio cauſſa eſt, cur ipſi Rooſi apud Iaponenſes impia haec dogmata cum ſtudio alchemiae tribuantur, teſte KAEMPFERO. Quae vero cum diſciplina Xekiana non conſpirant. Non minori veterator iſte in honore habetur apud Sinenſes, quam Confucius et Foë ſiue Xekia; nam illi quoque vt his, tabula ſuſpenditur, ſecta ab ipſis quoque Confucianis non negligitur, ſed cum ſua coniungitur; tantoque in pretio eſt, vt eius ſectae Tao dictae, doctoris Chang y poſteros eodem, quo poſteri Confucii, in aula donatos honore fuiſſe ante annos quadringentos, cum iam diu veterator ille, et tota ſecta in honore eſſet apud imperatorem virosque primarios, referat MINORELLI [a]. Qui ex Adriani quoque Greslonii relatione tradit, ſectam hanc praeter idololatriam, ſexcentis quoque incantationibus ad longam vitam et diuitias obtinendas vti, ideoque in China receptam a plebe, Mandarinis et ipſo imperatore eſſe, vt non ſecus a ſecta literatorum approbata dici poſſit.

Memcius Confucianus philoſophus.

§. XI. Oppoſuiſſe ſe ſectam Tao Confucianae diſciplinae eamque valde oppreſſiſſe, Sinae narrant. Ortum autem illi nouum ſidus, ſeculo poſt, in MEMCIO ſiue MEM-TSU, cuius ſcripta edidiſſe Noëlem ſupra diximus. Acutum hunc praedicant, et copioſiorem facundiaque ſuperiorem Confucio, non item innocentia, vitae modeſtia, ſeueritate et probitate. Aſt, ſi recenſioni virorum doctorum ſtandum, qui eius librum enarrarunt in *Actis Eruditorum* [b], nihil in eo comprehenditur, quod non vulgarem doctrinam atque proletariam, nulloque ordine diſtinctam, ac ſcopas diſſolutas prodat. Mirum itaque videri haud debet, parum Confucianae diſciplinae incrementa ab eo fuiſſe ſuffulta: vnde de contemtu neglectuque ſapientiae priſcorum valde conqueſtus fuiſſe dicitur. Plurimum autem decrementi accepit philoſophia ſub imperatore Xi-hoam-ti, qui tertio, poſt Confucium, ſeculo floruit. Is enim vt priorum imperatorum memoriam deleret, ſibi autem ſoli imperii gloriam vindicaret, ex tyrannidis metu vincula obſequio ſibi ſubiectorum populorum additurus, omnes libros Sinicos, exceptis illis, qui de agri cultura, medicina et ſortilegiis agebant, cremari iuſſit, ſcientiarum culturum prohibuit, et ne in ſola volumina ſaeuiret, ſimili ſupplicio librorum quorundam poſſeſſores, ſtudioſos et librorum tenaces in montibus repertos extinxit, et in forum protractos CCCCLX cum libris exuri mandauit. Quae ſaeuitia philoſophiae alumnos, numero quingentos coëgit, vt ex inſula Thienhenus ſe in mare praecipites darent. Rationes peſtilentis conſilii, a quodam Li-ſum ſuppeditatas exhibet MARTINIUS [c], repetit ex eo B. SPIZELIUS [d]. Diuina tamen prouidentia factum, vt ſcripta Confucii atque Memcii

Confuciana philoſophia et omnis literatura ſuppreſſa.

a) l. c. p. 155. conf. RICCIUS Expedit. Sin. L. I. c. 10.
b) loc. cit.
c) Hiſt. Sinic. L. VI. p. 240.
d) l. c. S. III. p. 40.

Memcii ab anu quadam parietis latebris abdita, vel vt alii tradunt, agglutinata conseruarentur, et nonnihil quidem labis passa, protrahi, post hanc tempestatem potuerint. Secutae sunt grauissimae imperii Sinici calamitates, et cum motus interni tum bella externa, quibus tantum non omnis literatura Sinensis extincta est, libri in sepulchris et cauernis abditi et sepulti, quamplurimi cremati, vel adusti abiecti. Honorem tamen literis paulo meliorem restituerunt familiae quintae, Han nominatae, principes. Hi enim cum magno earum amore ferrentur, semiustas librorum reliquias, si quae vsquam persisterent, iusserunt colligi, parietibus item et sepulchris abditos quamuis situ et squalore obductos et exesos in lucem protulerunt, consulique iusserunt seniores, si quae forte, quae quondam memoriae commendauerant pueri, etiamnum tenerent; nihil denique non adhibuere, operae vel industriae, quo tantae literarum iacturae mederentur. Quae fata librorum Sinicorum veterum, iis haud absimilia, quae passa sunt libri Aristotelis, suspicionem haud contemnendam alere possunt, parum sinceri hodie de prisca Sinensium sapientia superesse, timendumque esse, ne qui laceras et perditas schedas collegerunt emendaruntque, ex suo ingenio, praesertim cum ex memoria lacunas farcire iuberentur, multa addiderint, multa quoque aliena suisque locis minime posita appareant [e]. Et haec quidem altera periodus philosophiae veteris Sinicae potest constitui.

Veteris philosophiae Sinensis tertia periodus.

§. XII. Tertia philosophiae Sinensis veteris, periodus, eaque parum laeta ab eo tempore exsurgit, quo secta Foëna in Chinam translata est, et tum idololatria, tum deismo totum imperium repleuit, maximam in hac gente auctoritatem nacta. Non est opus ea repetere, quae de Xekia eiusque persona, ortu, philosophia, methodo duplici supra retulimus. Coaceruauimus iam loca ea, quae de hoc impostore apud Siamenses, Sinas, Iaponenses feruntur. Id vnum heic obseruamus, diu iam sectam istam Foënam in India obtinuisse, cum ad Sinas perferretur. Quae ratio obstat, cur admitti non possit ingeniosa viri cuiusdam eruditissimi coniectura, qui similitudine dogmatum Pythagoricorum et Foënorum, et itinere Apollonii Tyanensis ad Indos suscepti persuasus, hunc veteratorem Xekiam fuisse suspicatus est. Longe vetustiorem enim esse Xekiae aetatem, et Confucio seculo antiquiorem, ex dictis suo loco est apertum. Secundum Sinarum traditionem autem, quam COVPLETVS [f] enarrat, ab Indiae regulo natus est, ex elephanto albo conceptus atque ex latere dextro matris suae in hanc lucem editus; a partu quoque mox constitit, atque passus omnino septem progressus, altera manu coelum, altera terram indicans, clara voce pronuntiauit: in coelo terraque solus ego sum venerandus. Quae satis luculenter produnt, famosissimum hunc philo-

e) Ad haec fata literaturae Sinicae viros doctos non attendisse, qui tam confidenter de prisca Sinarum philosophia pronuntiant, merito miramur.

f) loc. cit.

philoſophum impoſtorem fuiſſe. Secta autem eius quomodo ad Sinas delata ſit, hunc in modum occaſionem enarrant. Vidit imperator Memti gigantem aureum in ſomnio ſibi apparentem, et in memoriam reuocantem verba Confucii: in occidente exiſtit ſanctus. Miſit itaque legatos in adiacens verſus occidentem Indiae regnum Indoſtan, qui in eo inuenerunt idolum Foë, quo Xekiae memoria diuino honore colebatur. Hunc cum humani generis redemtorem eſſe ſectatores dicerent, ſanctum illum occidentis virum eſſe rati, hoc idolum, et vtramque diſciplinam, exotericam pariter atque eſotericam domum reportauerunt. Quae cum innotuiſſet, valde Sinenſium animos cepit, progreſſusque fecit omni expectatione maiores. Populus enim, ſi Riccii teſtimonio ſtandum, quod alii quoque ſequuntur [g] ideo eam doctrinam, licet turpiſſima idololatria prorſus contaminatam, auide magnoque applauſu excepit, quod animum immortalem et alterius vitae praemia proponeret. Quae, vt ſupra iam tactum, clare euincunt, in Sinenſi regno haec dogmata, quae tunc primum audita et recepta ſunt, antea non perſonuiſſe, nec de iis quicquam Confucium ſtatuiſſe, ſoli ciuili tranquillitati et felicitati ſuam philoſophiam attemperantem. Neque mirum deiſmum illum, quam Foëna ſecta interiore doctrina ſtabilit, quemque Enthuſiaſmi et Quietiſmi parentem eſſe ſupra diximus, atheiſmum minus accurate vocant Ieſuitae, philoſophis regni Sinenſis ſe probauiſſe. Cum enim totam eorum vitam ad *ciuilem* prudentiam Confuciana diſciplina formaret, quod permittebat doctrina Foë interior, facile fuit, hos homines, qui animi tranquillitatem ſectari a Confucio iubebantur, ad eiusmodi Quietiſmum deſcendere, *qui ſummam* illis mentis tranquillitatem promitteret. Non inuiti itaque perſuaderi nobis patimur, Foënam impietatem et fanaticiſmum totum imperium Sinicum velut diluuium quoddam inundaſſe. Hodie enim perditiſſimae ſectae cultores quamplurimi non deſunt, qui Foë ſiue Xekiam vna cum Lao-kiun et Confucio venerantur: et publica lege religio Foëna inter Sinas introducta eſt. Quam ſibi maxime vitae poſt hanc peractam aeternae promiſſione eam fortunam peperiſſe, ex ſtulta et inepta gentis Sinicae cupiditate vitae longiſſimae veriſimili ratione [h] concludi poteſt. Ex hac ſecta Foëna ſeculo poſt Chriſtum natum tertio alia prodiit, vel potius peculiaris eius ramus extitit: *Vu guei Kiao*, id eſt, *nihil agentium dicta*. Quae, narrante COVPLETO [i], principii iſtius chaotici, id eſt nihili priuatiui contemplatione impenſius vacauit; et optimates imperii, quos Mandarinos vocant, ſummosque quosque viros adeo inſania ſua occupatos habet, vt quo quisque propius ad naturam ſaxi trunciue acceſſiſſet, horas complures ſine vllo corporis animique motu perſiſtens ſine vllo vel ſenſuum vſu, vel potentiarum, eo profeciſſe felicius, propiorque et ſimilior euaſiſſe principio ſuo aërio, vel chaotico potius, in quod aliquando reuerſu-

g) MINORELLI p. 147.
h) Conf. CONRING. de Medic. Hermetica L. II. c. 14. p. 409. i) p. 32.

reuerſurus ſit, putaretur. Addit IDEM: „Hanc quidem contemplan-„tium ſectam ſcripto volumine Colaum Poei guei, Confucii ſectatorem „oppugnauiſſe, copioſe probantem, notum illud axioma: ex nihilo ni-„hil fieri; non ita tamen refelli potuiſſe errorem iſtum, vt non manarit „latius, et multi noſtra quoque aetate contemplationibus tam inſanis ope-„ram impendant ſuam.“ Id quod non magnopere miramur, cum Confucianus ille philoſophus nihil priuatiuum cum nihilo negatiuo confundendo, prorſus nihil quod iſtorum Quietiſtarum ſectam euertere poſſit, attulerit. Non enim ex nihilo abſoluto omnia exiſtere, inque illud reuerti ſtatuerunt, ſed ex nihilo, quod formam nullam habuit, exorta omnia in idem πανδοχεῖον rerum omnium receptum iri affirmauerunt. Addi huic propagini pſeudo-philoſophicae debent ſectatores cuiuſdam philoſophi, *Fan chin* dicti, qui ſeculo Chriſtiano quinto, Epicurea dogmata caſumque prouidentiae expertem aſſerendo, corpus pariter et animum poſt mortem perire, poenarum praemiorumque expertem eſſe, docuit. Et haec quidem tertia periodus philoſophiae veteris quibuſdam videtur.

§. XIII. Mediam Sinenſium philoſophiam illi, quibus melius et ὀρθοδοξοτέρως philoſophati eſſe priſci Sinae videntur, auſpicantur a ſeculo X et XI, quo ſecundum alios peſtilentiſſimum atheiſmi ſidus philoſophos Sinenſes afflauit, cum deſertis veterum veſtigiis eorum libros, claſſicos peſſimis commentariis corrumperent, philoſophi duo *Cheu-cu* et *Chim-ci;* et proſcripta omni numinis pietate atque reuerentia pantheiſmum eius loco inueherent. Id quod tamen non concedunt, qui interpretationes recentiorum philoſophorum Sinenſium, quos ex commentariis Cheu-cu, Chim-cu, et Chu-cu, nec non Sinali-tachiven confecerunt, atheiſmo demum infectas eſſe contendunt. Hos enim putant non minus, ac veteres Sinas, comtius praecepiſſe, et a peſſimo commentatorum grege ſero tandem ad peruerſos ſenſus fuiſſe raptos. Quicquid vero illud eſt, de quo in ſequentibus diſpiciemus, illud negari non poſſe videtur, hos commentatores a priſca Sinarum doctrina receſſiſſe, elegantius et magis philoſophiae veterem ſapientiam exornantes. Inde noua ſecta in imperio Sinenſi orta eſt, quae *Literatorum ſecta Iu-Kiao*, dicitur, quaeque cum ſectis Foë Kiao, et Lao-Kiao in toto imperio Sinico obtinet. Quam media aetate adhuc ſanos habuiſſe ſenſus poſt Ieſuitas multos, magna eruditione demonſtrare conatus eſt illuſtris LEIBNIZIVS [k], quamuis de principiis naturalibus explicatius philoſopharetur. Ex quo, ſi admittitur, ſequitur, philoſophiam Sinenſem, maxime metaphyſicam recentiori demum aetate, occaſione libri Fohiani perperam explicati fuiſſe corruptam. Id quod tamen negant atque pernegant, qui Ieſuitas eorumque ὑπερασπιστάς, aiunt, ingenioſe excogitatis nouis limitationibus, excuſatio-

Media Sinenſium philoſophia.

Secta literatorum.

k) In Ep. ad Remondum T. II. Epp.

cuſationibus, interpretationibus palliare velle errores Sinenſium, et communi gentis explicationi contradicere, vt cauſſam Ieſuitarum iuuent. Vnde hi omnes, inter quos ex ipſa Ieſuitarum ſocietate ſunt quoque Martinius, de Comitibus, Grellonius, le Faure, Longobardus, Paſſio, Sabbathinus, ſectam literatorum ſemper fuiſſe atheiſmo infectam contendunt. Quo iure, quaue iniuria infra diſpiciemus.

Recentior Sinenſium philoſophia.

§. XIV. Defeciſſe vero eam ab anteceſſorum integritate et pietate, et ſubtilius, quam par erat, lineolas Fohianas interpretando, recentiori demum tempore ſectam literatorum ad atheiſmum declinaſſe, contendunt Sinenſium aduocati, et hinc tertiam, ſiue recentiorem Sinarum philoſophorum aetatem auſpicantur. Quae ante Europaeorum hominum aduentum pantheiſtica fuit, et referente COVPLETO [l] ſociisque, „repudiato nihilo ſectae Foënae, rem ſtatuit veram vereque exiſtentem, „eſſe id quod concipi quidem debeat fuiſſe ante omnia, re autem ipſa „non diſtinguatur a rebus ipſis, vt perfecto et imperfecto, coelo et terra, et quinque elementis, ſed quid vnum idemque ſit cum illis. Sic „vt ſingulae res dici poſſint ſuo modo Tai kie: hoc autem concipiendum „eſſe, vt quid immobile et quietum actu primo, dum autem mouetur, „producere Yam, ſiue perfectum, a quo motu cum rurſus ſiſtat ac quieſcat, producere Ym ſiue minus perfectum; conuenire autem huic Tai „kie, attributa altiſſimi, ſubtiliſſimi, pulcherrimi, ſumme medii, ſummeque perfecti et boni, exemplaris et ideae rerum omnium, principio carentis et fine, immo ſpiritus et animae nomen ei vindicari poſſe." Et haec quidem Sinicae philoſophiae fata ſunt, cui noua lux affulſit, cum

Philoſophia Europaea inter Sinas introducta.

in ampliſſimum regnum doctiſſimi ex ſocietate Ieſu viri Matthaeus Riccius, Ioannes Adamus Schallius, et deinde mathematicorum regis Galliae nomine Ferdinandus Verbieſtus, Claudius Philippus Grimaldus, quos alii poſtea ſecuti ſunt, delati, vt euangelii cognitionem illi genti accenderent, a diſciplinarum in Europa cultarum maxime artium mathematicarum et philoſophiae praeſidio laetiſſimos miſſionis ſuae ſucceſſus ſperarent. Non eſt huius loci, lectorem enarratione miſſionum harum diu detinere: conſulendi ſunt annales eccleſiaſtici, in quibus haud ignobilem locum occupant; et in quibus examinari debet, qua vtilitate ſcientiarum pariter et religionis Chriſtianae ſtudium iſtud Ieſuitarum ſe commendauerit. Heic ſufficit obſeruaiſſe, artium mathematicarum, et imprimis aſtronomiae notitiam etſi non adeo ſublimem, vt noſtrorum hominum admirationem mereri potuerit, ita commendauiſſe Ieſuitas, vt magnis priuilegiis gauderent, templa erigerent, ſcholas aperirent, et in eis philoſophiam atque theologiam docerent, illo vero loco haberentur, vt eo, quem optimates imperii affectant, cultum exprimerent [m]. Quod an artibus clandeſtinis et ho-

l) loc. cit. vbi Martinius, et Schallus Ieſuitae in habitu Mandarinorum in imagine repraeſentantur.

m) Morale pratique des Ieſuites T. II. p. 388.

et homines religiosos ac euangelii praecones non decentibus consecuti sint, quod magnis animorum motibus eis obiecere, missionarii Dominicani et Franciscani, sede Romana aliquoties auctoritatem sententiae interponente, hoc loco explicari non potest, sed in annalibus ecclesiasticis exponendum est. Valde autem admirati sunt Sinenses Iesuitarum compendia philosophica, quamuis primum non nisi Aristotelico scholastica fuerint: ex quo non inepte colligit RENAVDOTIVS [n], Sinicos philosophos parum valuisse in philosophia. Nos id non magnopere miramur: tota enim Sinensium philosophia calx sine arena est, vnde systemata Europaeorum non potuere non ob connexionem meditationum philosophicarum, illis admirationem excitare. Et notum quidem est, laetissimos istos successus aliquoties magnis calamitatibus fuisse sufflaminatos. Ast prudentia tamen societatis amorque mathematicarum rerum, apud Sinas, qui eos tribunali mathematico praefecit [o], collapsam spem subinde restituit. Maxime circa finem seculi superioris, imperante ex Tartarorum gente Cham-Hy, principe optimo, patentes in aula imperatoris portas literae et philosophia Occidentis inuenerunt. Id quod ex FERDINANDI VERBIESTI S. I. *Astronomia Europaea* sub imperatore Tartaro-Sinico Cam-Hy appellato, anno CIↃIↃCLXVIII, tabulis incisa ad Sinensium morem, disci potest, cuius summam dedit LEIBNIZIVS [p], et ex qua intelligitur, quantis sumtibus, cura et labore princeps laudatissimus, astronomiae Europaeae studium inter suos promouerit. Quae contentio tanta in eo fuit, vt per quinque menses continue Verbiestum in museum suum vocaret, ac totos pene dies detineret, libros astronomicos exponentem. Id quod eo memorabilius specimen amoris literarum est, quo rarius est, numen imperatoris apud Sinas coram intueri. Mirabile quoque, quod de isto principe narrat BOVVETVS, in *Icone regia monarchae Sinarum nunc regnantis* [q], non tantum partem librorum Confucii authenticorum eum memoriter tenere, et commentariis illustrari iussisse, historiae quoque et literaturae Sinicae fuisse longe peritissimum; eumque in finem amplissimam bibliothecam instruxisse: sed et quam primum notitiam acceperit doctrinae Europaeorum, eius cognoscendae magno desiderio flagrauisse, et experimento calculi astronomici facto eum in imperio in vsum perduxisse, Iesuitas autem inuitasse, vt ab ipsis disciplinarum elementa acciperet. Quod quanto apparatu adiuuerit, dignum est, quod apud ipsum Bouuetum legatur. Quo auctore porro constat, postquam geometriam et arithmeticam perdidicisset, philosophiam quoque doceri voluisse, eamque methodo geometrica perscribere eos iussisse. Elegisse vero eos, Io. Baptistae Du Hamel *Philosophiam veterem et nouam*, secundum cuius institutiones imperatori philosophiae praecepta instillarent. Morbo autem eius occasionem subnatam esse, anatomiam quoque

 tradendi,

n) loc. cit.
o) LEIBNIZ. Nouissima Sinica p. 74. seq.
p) loc. cit. p. 149.
q) Adiecit eam LEIBNIZIVS libro laudato

tradendi, cum logica non valde placuisset, qua in re Du Verneio duce vsi sint: tum ad caussas physicas explicandas delatum, medicinae rationes illis ducibus perspexisse, non sine magno Christianae religionis fauore, quem publico edicto declarauerit. Non adiicimus alia, non sine iucunditate apud ipsum Bouuetum legenda, ne prolixiores iusto simus: monemusque id tantum, Parroninum Iesuitan DIONIS quoque anatomiam vertere eum iussisse, ipsum vero emendauisse, et descriptam ter literis vncialibus bibliothecis suis intulisse. Quapropter dolendum magnopere est, post eius mortem filio quarto Yong-Thehing rerum summa potito, omnem illam segetem emarcuisse; is enim missionarios omnes, praeter eos qui Pekini commorabantur, in vrbes Canton et Macao relegauit. Quo valde sene anno clↃIↃCCXXXV [r] morte sublato, restituta quidem libertas illis est, res vero missionis emendatae restitutaeque non sunt. Eius enim filius Kien long, licet benigniorem se populis suis praeberet, reuocare tamen parentis edictum, licet implorata eius clementia noluit, Christianam legem recipere suos vetuit, Christianos qui inter milites imperii erant, cruciatibus vexauit, et exiguam melioris fortunae spem fecit, quamuis Pekini Iesuitae ob scientias mathematicas tolerati sint, tolerenturque hodie [s]. Ex quo patet, prima clementiae Christianis demonstratae specimina, a Missionario Sibino in eo laudata non diu durauisse.

Incertitudo et obscuritas philosophiae Sinicae.

§ XV. Breuis haec fatorum philosophiae apud Sinas historia est, quae vero ex fontibus adductis facile dilatari potest: prolixiora enim institutum nostrum non patitur. Restat vt quae dogmata philosophia Sinensis, tum vetus, tum media et recentior statuerit, paucis exploremus. Ast hic labor, hoc opus est, et difficillimum, ita medium tenere, vt nec affectui, admirationiue, aliquid detur, nec odio; et veri sensus gentis lingua sua, peregrinas et voces et notiones exprimentis eruantur. Nec diffitemur, si vnquam nobis iusta caussa enata est, ad modestum quendam Pyrrhonismum confugiendi, eam in hac historiae philosophicae parte nobis exoriri. Quamuis enim libros gentis vetustissimos, itemque Confucianos atque Mencianos ad nos perlatos atque fontes genuinos hoc pacto apertos esse, ex antecedenti narratione constare possit, ita tamen comparata eorum conditio non est, vt omnem scrupulum eximant. Non allegabimus insuperabilem obscuritatem librorum prisci aeui Sinicorum, et insolubile aenigma Fohianum, quod totam philosophiam Sinensem corrupit, sed in memoriam tantum reuocamus lectori fata librorum classicorum, combustorum, defossorum, carie et squalore exesorum, et ex laciniis tantum restitutorum atque ex memoria hominum senum resartorum. Qualia fata quam misere codices corrumpant, et quam difficile et pene impossibile sit, doctrinam in iis contentam integram seruare, vnicum librorum Aristotelicorum, similem fortunam expertorum, et corruptae inde depra-

r) Lettres edifiantes Rec. XVII.

s) Ibid. Rec. XXIII. lettr. I.

deprauataeque philoſophiae Peripateticae exemplum luculenter demonſtrat. Quae vna nobis ratio tanta videtur; quanta requiritur, vt de omni certitudine explorandae veteris doctrinae Sinenſis deſperemus. Aſt fingamus, quod Sinenſis literaturae et philoſophiae admiratores pugnis calcibusque contendunt, diuinae prouidentiae miraculo integros et intemeratos ad nos perueniſſe libros Sinenſium claſſicos: nondum ita animus acquieſcere in illis poteſt, quae nobis Ieſuitae tradunt, quorum diligentia atque cura monumenta Sinica ad nos peruenerunt. Non vocabimus in praeſentia in dubium fidem virorum doctiſſimorum, et eos ſtudio atque induſtria ita nobis vendidiſſe theſauros Sinicae doctrinae contendemus, vt ſuis emolumentis, quae grauia ipſis fuiſſe nemo ignorat, fauerent, licet id coram totius eccleſiae orbisque eruditi facie, et coram iudice, ſecundum Ieſuitas ipſos infallibili non obiectum modo, ſed et euictum eſſe illi omnes clamitent, qui miſſi in Chinam ad explorandam rei veritatem nomine pontificis, ea de re ad ſedem Romanam retulerunt, vel qui ex aliis familiis ſacris eos hypocriticae ſimulationis accuſarunt: hanc enim inclementiam noſtra tractatio non poſtulat; quae arbitrium interponere his controuerſiis non iubet. Concodamus, quod haud inuiti facimus, viros bonos et minime fallaces ſe Ieſuitas praeſtitiſſe: aſt quis certa ratione decreuerit, eos, cum ſemel praeiudicio ὀρθοδοξίας Sinenſis animum occupauiſſent, non ita obſcuras notiones Sinenſis philoſophiae et theologiae ita explicuiſſe, vt fauere conceptibus ſuis videbantur, et quis rectas et Sinarum menti conformes eſſe eorum interpretationes ſine formidine contrarii dicere audeat? Nec videmus, quid magnopere cauſſam Ieſuitarum iuuet, quod nonnulli vrgent: reliquorum miſſionariorum interpretationes locorum claſſicorum Sinenſium teſtari, quod rectae verſiones Ieſuitarum ſint. Qua mente monuit Ven. KORTHOLTVS t), integritatem interpretationum Ieſuiticarum ex conſenſu Longobardi et P. de S. Maria eo certiorem eſſe, quo certius et notius ſit, in lite de cultu Confucii et Dominicanos et Franciſcanos Ieſuitis exprobraſſe, quod loca nonnulla Confucii vbi ſibi praeſidio eſſe poſſent, non ſatis fideliter reddiderint. Aut fallimur enim prorſus, aut tanta conuenientia non eſt, quanta fingitur, ſed in ipſius argumenti, de quo controuerſia viget, momento primario, e.g. in interpretatione vocum Sinicarum, Y-hiang, Xin-ky, Xantgi, etc. ad quod res omnis reuocanda eſt, prorſus in contraria currunt Ieſuitae et Dominicani; et quae coeli terraeque praeſidem, imperatoremue deſignare Coupletus Sociique contendunt, coelum tantum terramque eiusque vim ingenitam vel, ſi mauis ſpiritum quendam illis inſidentem et praeſidentem ſignificare tam pertinaciter affirmant, vt communia ea nomina et appellationes idololatricis ſectis Foĕnae et Tao Kiao cum Confuciana eſſe dicant, et Ieſuitas prouocent, vt vnum ex tota China producant, qui aliter has voces interpretetur. Annon, qui Sinicae literaturae expertes ſunt, ſunt autem plerique, incerti prorſus iam haerent, quid cre-

 den-

t) loc. cit. pag. 34.

dendum, cuius partis fides maior exiſtat, praecipue cum videant, Ieſuitas nonnullos praecipue Longobardum et ſequaces, eiusmodi vocibus illis Sinicis ſubdidiſſe ſignificationes, quae cum orthodoxis nominibus Coupleti et ſociorum non conueniunt. Neque certiora hauriri poſſunt ex totius ſyſtematis Sinenſis connexione, quae tamen optima alias ratio eſt, veram poteſtatem vocabulorum incerta ſignificatione decipientium definiendi, vt exemplo Stoicae meteorologiae conſtare poteſt. Veterum enim librorum ea obſcuritas eſt, vt quodcunque libuerit ex eis exſculpas: neque miramur, ingenium ſummi viri G. G. Leibnizii ex σιναφεία illius doctrinae rectas ſententias collegiſſe. Idem enim cum Ariſtotele recentioribus reconciliabili fecerat, et Carteſii, Gaſſendi aliorumque nouatorum placita phyſica in Stagirita inuenerat; ſua nobis non Peripatetica propinans, cum magnitudini eius ingenii nihil difficile eſſet. Contrarium non modo noſtri homines, et ipſe Longobardus Ieſuita eadem facilitate fecerunt, ſed et recentiores Sinenſium interpretes hodie faciunt. Quas circumſtantias incertiſſima facere veterum dogmata atque mentem, innumeris hactenus exemplis in hiſtoria philoſophica vidimus. Neque enim magnopere iuuat interpretamentorum Ieſuiticorum patronos recentiores Sinas non magis aptos priſcorum Sinenſium interpretes eſſe, quam Scholaſticos Ariſtotelis, eo quod vtrique veteres corruperint, et falſa illis affinxerint. Id enim Peripatetici quoque, ſed perperam clamant, Alexandrum, Auerroëm, Pomponatium, Caeſalpinum atheis hypotheſibus inſanas Ariſtoteli opiniones affricuiſſe, quos audiendos non eſſe ſuo loco vidimus. Neque enim cauſſam videmus, cur indigenis commentatoribus minus fidei in interpretandis maiorum ſuorum φιλοσοφουμένοις in ſe obſcuris tribuendum ſit, quam recentiori philoſopho Europaeo, qui non quid dixerint, ſed quid dicere potuerint, ſi orthodoxi fuiſſe ſupponantur, pulchre, ingenio vaſto vſus oſtendit. Verum de hoc momento infra adhuc nonnulla dicemus. Heic vbi in genere de incertitudine philoſophiae Sinenſis agimus, hoc tantum lectorem expendere iubemus, plerumque vſu venire, vt, qui ignotum ſyſtema explicare aggrediuntur, notiones, quibus adſueti ſunt, ſuas in eo videant, iisque vocibus illud explicent, quibus homines ſuae ſectae vſi ſunt: id quod innumeris exemplis probari poſſet, ſi id ageremus, et certiſſima fides hiſtoriae philoſophicae loquitur. Idem in philoſophia Sinenſi eueniſſe, mox viderunt, vbi argumentum hoc excutere coeperunt, Ieſuitae candore non minus quam eruditione inſignes Longobardus et Sabathinus. Ille enim egregie monet [u]: *Eruditos Chriſtianos ordinarie ſenſum librorum noſtrorum Sinenſibus tribuere, et imaginari ſibi, quod horum interpretationes noſtris conformes deprehenderint, non conſiderantes, quantum veritatis interſit, huc ſoli litare procul eſſe iuſſa ſimulatione et hypocriſi.* Ad quae verba obſeruat quidem Leibnizius, tunc ceſſare hanc difficultatem, cum in ſcriptis noſtra-

tium

u) pag. 167.

tium mens recte explicetur, id quod in se quidem verissimum est, verum ad hypothesin, de qua Longobardus loquitur, applicatum, principium petit, et eam caussam tangit, de qua alii acerbe conqueruntur. Adiicimus his, si Iesuitarum interpretationibus stare velimus, et nihil eos statuisse, de quo non sufficientem statuendi rationem habuerint, admittamus, augeri tamen non minui incertitudinem et animum fluctuantem reddi. Quantis enim dissensionibus Iesuitae ipsi, qui in China fuerunt, de interpretamentis his Sinicis inter se diuersi fuerint, ex narratione Longobardi adeo luculenter patet, vt mirari satis nequeamus, esse, qui magna hodie confidentia asserere audeant, recte illa omnia antiquis Sinis tribui, quae in versionibus Iesuitarum extant, et, qui contrarium euincere cupiant, id ex locis classicorum librorum demonstrare debere. Cum nemini ignotum esse possit, ab ipsis Iesuitis in contrarios sensus distrahi illa loca classica, adeoque ineptum esse ad eum iudicem confugere, de cuius mente disceptatur, et cuius verba duos sensus ferre possunt. Neque incertitudinis in Sinica philosophia hoc modo satis est, addimus alia, ab ipsis patronis Sinarum suppeditata: fatentur illi, philosophiam Sinensem esse calcem sine arena, scopasque dissolutas, nihil cohaerere, nihil apte suis principiis connecti, nihil quod certas et definitas conclusiones efficere valeat afferri. Dabimus testes, vnum Iesuitam, alterum magnum philosophiae Sinensis laudatorem, P. MARTINIVM [x], et illustrem C. WOLFIVM [y]. Ille de libro famigeratissimo Ye-kim disserens haec scribit: *Multa sunt in eo libro de generatione et corruptione, de fato, de astrologia iudiciaria, de principiis quibusdam naturalibus, sed ea ieiune disputantur, et exiliter, absque caussis et definitione rerum, quas asserunt, ad adstruendam fidem allatis, quales reliqui omnes Sinarum sunt libri.* Idem candide fassus est Iesuita NOEL in *Praefatione ad Memcium.* Wolfius autem memorabili loco, postquam philosophicam perfecti boni definitionem dedisset, eamque implicite habuisse Sinas asseruisset, addit: *Equidem non multo argumentorum nexu haec demonstrabant, DISTINCTA RERVM COGNITIONE destituti, quae in hunc vsque diem plerisque negatur, longa tamen experientia freti affirmabant, quae virtute illustrium heroum exempla non sine mentis acumine meditati assecuti fuerant, et quae ipsimet in virtutis stadio decurrentes ex semetipsis didicerant. Quam virtutem eos ex semetipsis Sinenses antiquos habuisse, qui religione omni cum naturali tum reuelata carentes nullis vnquam motiuis extrinsecis vsi fuerint* [z]. Ast si haec ita se habent, si nec certa, nec clara, nec fundamentis vllis et motiuis constantia, nec cohaerentia secuta est philoso-

x) Hist. Sin. L. I. p. 16.

y) De Sap. Sin. p. m 37.

z) Idem vir celeberrimus infra repetit: „Non „apparet quod distinctam huius perfectionis no„titiam habuerint, quin potius sororium illud „vinculum, quo actiones ad perfectionem humani „status tendentes inter se colligantur minime per„spexere - - neque mirum videri debet, cum „ET IN CETERIS NOTIONES VAL„DE CONFVSAS habuerint.“ Ast notiones claras et certas confusis et incertis tribuere, magnum in arte hermeneutica vitium est.

losophia Sinarum, maxime priſcorum, qui, quaeſumus viros hos doctos, nos ad eorum libros tanquam certos et indubitatos fontes veri ſyſtematis et mentis eorum ablegare poſſunt? qui audent aſſerere, paraphraſes Ieſuitarum, licet alii ex ſocietate contra clament, licet vicarii apoſtolici in Indiam miſſi, et reliqui Miſſionarii contrarium teſtentur, licet contra Ieſuitas pronuntiauerit poſt longum rerum examen ſedes Romana, veram certamque Sinarum mentem declarare, Sinenſes commentatores pro impoſtoribus eſſe habendos? Hoc ſi licet, de fide hiſtoriae philoſophicae actum eſt, licebitque quaecunque vetera obſcuritate ſua nonnullorum animos percellunt, in partes noſtras trahere, noſtrisque ſenſibus explicata pro veteribus obtrudere, et tunc, poſthabitis omnium ſeculorum interpretationibus, ad ipſa illa veterum monumenta inepto et vitioſo circulo concludere, et prouocare. Et quid quaeſo luminis ab illis philoſophis ſibi promittendum eſt, qui vel data opera ita philoſophantur, vt a paucis intelligantur, vel ipſis ſibi non conſtantes neſciunt, quid dicere debeant, et poſt carecta refugiunt, et ad ſilentia ſuos dimittunt. Hoc feciſſe Confucium, duplicis methodi, exotericae et eſotericae gratia, quae hodie quoque inter tres ſectas Sinicas recepta eſt, LONGOBARDVS[a] luculentis exemplis docet, ex quibus diſcimus, Confucium, „de natura humana, de natura coeli, de ſpiritibus, de anima rationali, de ſtatu poſt „mortem, interrogatum, reſponſum non dediſſe, ſed hunc illis canonem „generalem commendauiſſe: de rebus iſtis, quae in ſex poſitionibus comprehenduntur, id eſt, quae viſibiles ſunt, quaerere, diſputare, ratiocinari licere, modo dubia non generent. Quae vero illae non *complectuntur*, quia inuiſibili in mundo ſint, illa relinquenda ſibi eſſe, nec de iis vel „diſputandum vel inquirendum.“ Quae quidem ita explicat LEIBNIZIVS[b], vt nihil in his argumenti generibus decidatur, ſine ratione ſufficiente; aſt frigide ſatis; ſequeretur enim, de rebus viſibilibus ſine fundamento certo inaniter Confucium diſputare permiſiſſe. Neque haec cum Longobardo ad methodum arcanam referri poſſe putamus, cum iſta intimioris admiſſionis diſcipulis, qui eſoterice docebantur, iniunxerit. Vnde magna veriſimilitudine concludi poteſt, Confucium de his doctrinae capitibus ipſum vel plane, quid ſtatueret, ignorauiſſe, vel incertum haeſiſſe, non auſum obſcuris veterum fragmentis lucem clariorem accendere. Hoc cum ipſe Confucius fecerit, cur non praepoſtere eos agere iudicemus, qui ex mente veterum Sinarum ea velut comperta ſibi et clariſſima effantur, de quibus ipſe Confucius ſiluit? Cur non lumina eos noua Sinenſium tenebris intuliſſe, cenſeamus? cur non ab hoc modo ficulneis ratiunculis excuſato atque ſuſtentato abſtineamus? cur non ſatis incertam eſſe philoſophiae Sinenſis maxime priſcae notitiam fateamur? Haec ſane nobis ſententia poſt multorum annorum examen iteratum tutiſſima adhuc videtur, innumeris antiquitatis exemplis probata, quae modeſtiae mater eſſe

a) p. 192. ſeq.

b) ad h. l.

esse poterit. Non diffitemur tamen, vbi de verisimilitudinis gradibus sermo est, vnam opinionem altera pro circumstantiarum conditione esse probabiliorem, et ad hanc omnino verisimilitudinem in historia et eruditionis Sinensis vniuersae, et philosophiae in specie esse attendendum, modo id fiat prudenter et sine partis studio, ac iuxta illas artis criticae regulas, quas in limine operis attulimus. Illas itaque in fine quoque eius sequentes de Sinensium re literaria et philosophica pauca dispiciemus.

De philosophia Sinica non valde magnifice iudicari posse.

§. XVI. Magnam quidem sapientiam iactant, et antiquitatis praetextu et profunditatis ostentatione Sinae, qui ita reliquas gentes contemnunt, vt se solos coeli filios, regnum suum solum sub coelo situm esse credant, reliquas gentes, in abditis orbis angulis latere abiectas sibi persuadeant: ast si cum luminibus, quibus Europae gentes illustrauit diuina prouidentia comparentur, in plerisque lusci censendi sunt. Non est huius loci, omnem literaturam Sinicam examinare, et ostendere, in mathematicis artibus, in typographia, in pyxide nautica, in puluere nitrato, et similibus, quae proprio Marte inuenerunt, plurimum Europaeorum ingeniis Sinas concedere. Hoc qui negat, eum ad solam missionum Romanarum fortunam in amplissimo illo regno respicere iubemus, quae nunquam tanta fuisset, nisi a doctoribus Christianis magna cupiditate discere eos iussisset infantia in plerisque scientiis. Fassi id sunt viri docti, non modo RENAVDOTIVS[c], qui id testimoniis multis confecit, quem non exscribimus; sed et ipse LEIBNIZIVS, vir summus, magnus cetera sapientiae Sinicae admirator; ast aequus tamen nostris; ita enim pronuntiat [d]: *Artibus, quarum indiget vsus vitae, et rerum naturalium experimentis, fortasse compensatione facta pares sumus, habet vtraque pars, quae alteri cum fructu communicare possit: sed meditationum profunditate et theoreticis disciplinis nos vincimus.* Addere potuisset, systematis artificio, quo adeo Europa nostra insigni philosophiae beneficio abundat, vt vnum Leibnizium mille Confuciis praeferre non dubitemus. Pergit: *Nam praeter logicam et metaphysicam et cognitionem rerum incorporearum, quas nobis proprias merito vindicamus, certe contemplatione formarum, quae mente a materia abstrahuntur, id est, rerum mathematicarum, longe excellimus, quemadmodum reapse compertum est, quando astronomia Sinensium cum nostra in certamen venit. Videntur enim ignorasse magnum illud mentis lumen artem demonstrandi, et geometria quadam empirica contenti fuisse, qualem inter nos passim operarii habent: disciplina etiam militari nostris cedunt* etc. In vnicis vero ciuilioris vitae praescriptis et practica philosophia ab illis nos vinci contendit. Quod quo sensu admitti possit, in sequentibus dicemus. Permouit id sine dubio ACOSTAM [e], vt de Sinensibus scriberet: *Studia eorum*

c) loc. cit. d) Praef. Nouiss. Sin.
e) Ind. L. VI. c. 16. apud HORN. Hist. Phil. L. VI. c. 7. p. 309. conf. GVNDLING. Hist. phil. mor. p. 31. Act. phil. l. c. p. 783.

rum esse linguam Mandarinorum, historias, leges ciuiles, prouerbia, physica quaedam eos habere et mathematica, sed ἀμεθοδικά. Comoediis et historiis deditissimos esse, omnem eorum eruditionem reuera in legendo et scribendo consistere, theologiam nullam habere. Qui quamuis nimium dixisse videri queat, verum tamen est, ab iis disciplinis Sinas ante Europaeorum aduentum imparatos fuisse, sine quibus ingenii elegantia constare non potest. Sed iam singulas quoque disciplinas philosophicas perlustrare operae pretium est, vt, quid in iis valeant Sinae, manifestum fiat.

Sinae rationalis philosophiae ignari.

§. XVII. Rationalem philosophiam adeo necessariam recte philosophari cupientibus esse, vt sine illa nullus queat esse successus laetus et exoptabilis, apud omnes in confesso est. Ast ignorauisse eam Sinarum gentem ad ea vsque tempora, quibus Europaea lumina regno Sinensi missionarii intulerunt, historia Sinica locupletissimus testis est. Nihil enim in ea inuenias, quod illam redoleat, nihil quod acumina ratiociniorum iusta et legibus suis constricta exhibeat. Non negauit natura Sinis ingenium acutum, florens, erectum, dubiumque non est, si ad ratiocinandi modum paulo curatius attendissent, non sine luminibus his futuros fuisse: ast cum hanc intellectus culturam neglexerint, mirum non est, ignorantiae logicae vestigia haud pauca apud eos inueniri, quae illam ἀμεθοδίαν καὶ ἀπαιδευσίαν genuit, quam supra in libris eorum verbis Martinii et Wolfii notauimus, quaeque exemplo esse potest, quae damna logicae neglectus post se trahat. Quid enim philosophiae magis esse potest exitio, quam sine certis principiis, sine argumentorum nexu, sine rationum euidentia, ex sola ingenii bonitate de veritate statuere? quid periculosius, quam ideas rerum sibi formare obscuras, incertas, confusas? quod non damnum nutriet abesse iussa ex tractatione philosophica systematis accuratio? Quae cum ex omnium confessione philosophiae Sinensi desint, ansas philosophiae ei deesse nemo inficias iuerit. Caussas autem neglectae rationalis philosophiae duas deprehendere licet, quarum vna est, quod vetustissimos gentis suae legislatores imitati, cum nihil in fragmentis ab illis relictis inuenirent, quod ad huius artis culturam pertineret, de ea plane non cogitarent: altera quod ingenio πολιτικωτάτῳ praediti ad vitae ciuilis elegantiam et imprimis imperandi et parendi consilia omnem sapientiam suam referrent. Quae caussa quoque est, cur metaphysica et physica serius attigerint. Qui enim ratiocinandi dicendique facultati operam dedisse Confucii discipuli dicuntur, caue logicos dicas, omne enim eorum studium ad eloquentiam politicam pertinuit.

Metaphysica Sinensis.

§. XIIX. Meliorem fortunam metaphysica, vel potius theologia, quae de Deo, de spiritibus, de anima et similibus physiologiae capitibus tractat, inter Sinenses ab antiquissimo tempore habuit, si eos audis, quibus Sinica philosophia aliis praeferenda videtur. In contrarium autem eunt, et gentem Sinensem tetra atheismi lue infectam ab antiquissimo tempo-

tempore nonnisi coelum et terram et reliquas mundi partes bruta quadam et irrationali vi, quam plasticam non inepte dixeris, animatas pro diis habuisse, iisque diuinum cultum obtulisse dicunt. Tertiam de theologia Sinarum veterum opinionem eleganter nuper tuitus est, incomparabilis MOSHEMIUS [f] ratus, veteres Sinas Spiritum quidem potentissimum, qui coelo praesit, quique alios spiritus partibus mundi praefecerit, qui quoque terram creaturasque formauerit, terram foecundando, asseruisse, ast talia de eo docuisse atque credidisse, quae magnopere obstent, vt veri Dei cultus illis tribui possit. Difficile est, in tanto sententiarum diuortio inter viros immortali nominis gloria conspicuos sententiam eligere, verisimilitudine alias superantem, praesertim cum tanta priscorum monumentorum Sinicorum incertitudo et obscuritas sit, vt ipsi Sinae certi vix sint, quid illa velint, vbi de cultu diuino statuendum est. Vt vero lector in tam graui argumento ipse iudicare possit, tres has, quas tetigimus, opiniones de theologia siue metaphysica veterum Sinarum paucis exponemus, et more nostro, quid nobis videatur, modesta ἐπικρίσει addemus. Et

I. Et quidem monendum est, distinguere illos, qui bene theologiae Sinensi cupiunt, eamque ab atheismi labe liberant, inter philosophiam Sinensium veterem, mediam, et recentiorem, et contendere, hanc illam vtramque corrupisse, et atheismi labe inquinauisse, vt supra dictum. Postulant itaque, vt soli libri classici vetustissimorum Sinarum in partes vocentur, ex quibus constare putant, Sinas rectos, quantum a gente reuelationis lumine non collustrata expectari possit, de Deo sensus fouisse, qui rationes contineant ad vitam pie et honeste agendam incitantes, quaeque ad id aptae sint, vt probis solatium praebere, improbis autem timorem iniicere possint. Nempe statuisse Sinas priscos, primo principio suo inesse sapientiam, benignitatem, iustitiam et omnipotentiam, adeoque diuinam dari prouidentiam. Hoc post Iesuitas plerosque, (si Longobardum aliosque supra nominatos excipias,) et inter illos maxime COUPLETUM [g], magno ingenio demonstratum iuit LEIBNIZIUS [h], et post eum KORTHOLTUS [i]. Non enarrabimus ratiocinationes et coniecturas Coupleti, quibus orthodoxiam veterum Sinarum assertum iuit, sed ad loca tantum ea prouocamus, in quibus caste, pureque de Deo locuti fuisse censentur. Multa collegit Kortholtus, apud ipsum legenda, prolixiora enim sunt, quam vt hoc loco exscribi omnia queant: sufficiet vnus et alter locus, vt de tota re lectori constet. Ex libro *Lun-yu*, qui est tertius interpretationum classicarum *tetrateuchi*, e libro classico *Xu-kim* referuntur verba quibus imperator Tam imperium suum auspicatus est: *O vos omnium terrarum incolae vniuersi clare audite, et intelligite meum vnius hominis monitum: ex quo tandem fonte pietatis profluxisse mortalium*

Orthodoxia Sinensium in doctrina de Deo asserta.

f) Eth. Christ. P. II. p. 354. sqq.
g) Declar. prooem. l. c.
h) Ep. ad Remond. l. c.
i) Diss. de Philos. Sinens. Vol. II. Epp. Leibniz. praefixa.

talium naturam, quinque virtutibus pietate, iustitia, prudentia, fide, honestate, instructam? a principio nimirum solus ille augustus et supremus coeli imperator dum procreare coepit genus humanum, de coelo contulit naturam istam, quae medii rectissima norma est. Non ita post multa quoque dicit, princeps Vu-vam, solemnia sacrificia imperatori coelorum, reliquisque spiritibus terrarum persoluisse. Simili ratione in libro *Ta-bio* dicitur: *Imperium coelitus conferri*, et in libro *Xu-kim*, *coelum non agi affectu, qui tamen norit illud debite venerari, et colere, charum et gratiosum illi esse semper spiritusque non semper exaudire, nisi eum, qui pollet vera virtute.* His adduntur loca disciplinae Confucianae, quae veterem pietatem resuscitasse dicitur, quibus, vir perfectus iubetur aequo animo exspectare vnicam coeli circa se ordinationem, coelum sese accommodare, dicitur naturae et ingenio singulorum, bonos erigere atque ornare, improbos vero abiicere et perire sinere. Quibus adduntur verba Confucii: *Sacrificiorum coeli et terrae ritus et officia fuisse id, quo colebant duntaxat coeli ac terrae supremum imperatorem, qui duabus literis Xam-ti apte admodum ac literaliter significetur.* Vt vero pateat, non coeli vim quandam naturalem physicamque atque brutam intelligi, ad locum Memcii [k] prouocant, quo philosophus Confucianus, qui Confucii disciplinam ab eius discipulo Tsem-tsu accepit, ita praecipit: *Vulgares homines naturam humanam in suo sensitiuo appetitu, quem vnum sibi sequendum proponunt, et coelestem prouidentiam in quadam gyrantis aëris periodo et reuolutione, qua desides effecti ad omne bonum opus torpent, sitam esse volunt, non sic autem sapientes.* Prouocant etiam aduocati Sinensium ad sacrificia antiquorum Sinarum, quae maxima religione faciunt, quaeque descripsit COVPLETVS: qui maximum inde praesidium huic opinioni conciliat, quia tanta cura, religione, honore ea non obtulissent, nisi coelorum imperatori sacrificassent. Summum itaque numen Xang-ti vocatum esse, id est coeli imperatorem, eique diuina attributa Sinas tribuisse, ex his locis inferunt.

Sinae orthodoxe praecepisse visi de spiritibus.

II. Admisisse vero, porro instant, Sinas spiritus quoque particulares, a Deo distinctos, verasque de iis notiones habuisse. Hoc illis locis probant, quibus nonsolum veteres Sinas coelorum imperatori, sed reliquis etiam spiritibus terrarum praesidibus sacrificasse dicuntur. Quos credidisse substantias esse intellectu praeditas, a quibus praesidium aut adiumentum expectari possit, ex loco Confucii in libro *Chum-yum* euincitur, vbi Confucius dicitur, *vt ostendat ad supra dictam medii virtutem adeo amplam et sublimem constanti conatu enitendum esse, exemplum desumsisse a spiritibus, quorum vti vis intellectiua sit excellentior, ita et in operando sit efficacitas magna; dicere enim: spiritibus inesse operatiuam virtutem et efficaciam etc. docere Confucium inesse spiritibus supra memoratis vim quandam prorsus eximiam et ordinis superioris: quia cum res omnes*

k) pag. 463.

omnes corporeae cadant sub ſenſum, ſoli ſpiritus hunc refugiant. Et percipere nos quidem eos viſu, quatenus in effectis ſe produnt, ſed ipſos tamen non videre; incorporare autem ſeſe rebus omnibus, vel exercere operationes ſuas circa res omnes ſic, vt res non poſſit eos a ſe dimittere, ſeu nequeant conſiſtere ſine eorum directione. De animae immortalitate autem ita ſtatuiſſe contendunt, huius partis vindices, vt eam dixerint, perennem et morte carentem, ac capacem, quae poſt hanc vitam praemiis ob bona opera afficiatur, poenis autem propter flagitia. Id ipſum Longobardum et P. a S. Maria non negare, de priſcorum Sinarum ſententia animas hominis ſupereſſe a morte licet inficientur, perſonalitatem eas ſeruare, ſed confundi cum coeleſti maſſa. Quod perperam dici ex verbis *Chao-cum* ad Chim-vam imperatorem colligitur, dicentis: *Iſti auiti ſapientes ac probi reges ſunt in coelo, neque omnino interierunt. Iſti igitur quomodo non poſſunt enixe implorare, opem a coelo, vt iuuet ac protegat ſuae familiae filios ac nepotes.* Confucium autem reſpondere de eſſentia et natura ſpirituum et de ſtatu alterius vitae noluiſſe, vt inutiles diſputationes praecideret. Et hac quidem ratione vetuſtiſſimam theologiam Sinicam ſe habuiſſe contendunt, qui ab atheiſmi culpa eam liberant.

Heterodoxia Sinarum notata.

§. XIX. III. Toto, quod aiunt coelo, abeunt, qui aduocatos Sinenſium comtius quam par erat, cauſſam eorum ornauiſſe, et longe deterius ſenſiſſe priſcos Sinas magnis animis contendunt. Non hi negant loca allata, ſed cum omnis demonſtrationis neruus in eo ſitus ſit, vt intelligatur, quid per Xang-ti intelligatur, de eo diſputant, num is coeli ſupremus imperator ſit, an coelum animatum, iſtisque, quibus in allatis locis praedicatur, attributis efficax et influentiam ſuam largiens; ex cuius influentia deinde et partes mundi regantur peculiaribus ſpiritibus arctiſſime cum illis initis; et eas informantibus, et anima poſt mortem eo reducatur, hincque prouidentia, hinc creatio, hinc felicitas e coelo orta deriuanda ſit? An non ea ideo in partes vocata ſit, vt imperii rationes, ad quas omnem philoſophiam Sinenſes reſpicere iuſſerint, conſiſterent. Hoc cum affirmandum eſſe aſſerant, aut intelligendam eſſe volunt per Xang-ti vim quandam diuinam coelo inſidentem, aut ſupponi animam quandam diuinam, per omnes mundi partes diffuſam, cuius nobiliſſima pars arctiſſime coelo iuncta ſit, illudque inhabitet, minores partes ſpiritus ſint mundi partibus praefecti. Hos ſolos coluiſſe, his ſacrificaſſe Sinas contendunt, ad hos omnem religionem eos retuliſſe putant, accuſant autem Ieſuitas, quod nimia cupiditate veros de Deo ſenſus Sinenſibus perſuadendi orthodoxos ſenſus illis ſuppoſuerint, adeoque vocem Xang-ti perperam de imperatore coeli explicuerint, amplexus iam eſt iſtam de anima mundi per omnes eius partes diffuſa ſententiam Riccivs [l], qui

 vbi

l) De Exp. Sin. L. I. c. 10.

vbi dixerat Sinas iam inde ab initio ſupremum et vnum Numen adoraſſe, quod appellabant, coelum et terram, ſubiunxit: *Ex quo apparet, veteres Sinas opinatos fuiſſe coelum et terram animata, eorumque animam pro ſupremo Numine coluiſſe.* Et hoc poſtea Longobardo, qui poſt Riccium praeſes miſſionis fuit, ſuboluit, hoc Antonio de S. Maria, recentiores cum veteribus comparanti viſum. Plerique etiam ad eiusmodi ſpiritus materiae praeſides naturali et arctiſſimo vinculo illi colligatos omnia illa effata referunt, et Ieſuitas prouocant, vt vel vnum Sinam oſtendant, qui vocem Xang-ti aliter intellexerit. Deum itaque Sinenſem non meliorem eſſe, quam Iouem Olympi regem gentilium, hincque recte concludi, Sinas priſcos veri Numinis ignorantia laborauiſſe. His coeleſtibus et terreſtribus ſpiritibus ſolis Fohium ſacrificaſſe, dicendum, niſi aperte his vocibus Sinicis inferatur, etc. Quae omnia ita in neruum concludit MINORELLI [m], *vt certiſſimum et euictum eſſe*, pronuntiet: *non inueniri coelum et terram coeli regem a Sinis nuncupari: et terram quidem ſic Sinas a coelo, vt Romani Cybelem a Ioue diſtinguere. Recte autem ex parte dici veteres, vt et nouos Sinas animam mundi coluiſſe, ſi tamen anima vocari poſſit vis materiae inſita, quae ſparſa per ſingulas mundi partes, in iis tanquam totidem animae ſeu genii, et in coelo, ceteris mundi partibus excellentiore, tanquam primum praecipuumque numen et alter Iupiter colitur.* Ita vero Sinis veteribus non minus Atheiſmum exprobrari poſſe, quam veteribus Romanis, Iouem O. M. colentibus contendit [n], quem praeter adductos ex proteſtantibus ſequuntur BVDDEVS [o], GRAPIVS [p], BAYLE [q], contrarium, ſed diuerſa ratione, tenentibus CROSAEO [r], REIMMANNO [s], BVLFINGERO [t], HEVMANNO [u], LEIBNIZIO [x], KORTHOLTO [y], aliis.

Moshemiana ſententia de theologia Sinenſium.

§. XX. IV. In hoc ſententiarum e diametro ſibi contrariarum diuortio mediam quandam ſententiam amplexus eſt illuſtris doctrinae theologus IO. LAVR. MOSHEMIVS. Is vbi obſeruaſſet, religionem priſcam Sinenſium talem non eſſe, quae magnifice iactari poſſit, obſeruat, nimios non minus illos eſſe, qui Sinas veteres orthodoxe de Deo ſenſiſſe ſtatuant, quam qui atheiſmi infamia eos commaculent. Ea enim quae in vetuſtiſſimis gentis huius libris claſſicis dicantur, neque clara et perſpicua, neque ordine ſuo conſtantia eſſe, haud obſcuro argumento, ſuſpectam eſſe orthodoxiam Sinenſium, cum recti de Deo ſenſus ex notionibus obſcuris, confuſis et incertis hauriri vix poſſint. Comparatis tamen inter ſe locis iſtis, veriſimiliter videri eos ita praecepiſſe: Eſſe in coelo

m) p. 126.
n) p. 134.
o) De Spinoziſmo ante Spinozam §. 22.
p) Diſſ. de Theol. Sinenſ.
q) Dict. T. IV. art. Spinoza not. X.
r) Entret. p. 256. aliter tamen pronuntiat. T. II. Epp. Leibniz. in fin.
s) Hiſt. Ath. S. I. c. 12. p. 95. et Conſp. Hiſt. phil. Sin. p. 8.
t) Spec. phil. mor. Sin. 1. §. 45. p. 47.
u) Act. phil. l. c. p. 722.
x) l. c. p. 414.
y) loc. cit.

coelo visibili naturam viuam et potentissimam, illud, vt anima corpus, inhabitantem. Hunc spiritum certo tempore chaos terrae informe influxu suo et irradiatione exsiccauisse, et ordinasse, indeque creaturas viuentes exortas esse, qui terram incolerent. Et coelum quidem sibi creaturas genuisse, et terram, coelique filios; a filiis terrae differre, illos tredecim, hos vndecim fuisse; ex illorum progenie enatos imperatores, quin et spiritus terrae partium praesides huc referendos esse [z]. Coelum fauere hominibus et benefacere, quod rationem ab ipso acceperint, terraque ab eo grauida illos produxerit. Ideo pergere calefacere et humectare terram, ideo montibus, syluis, vallibus, fluminibus, spiritus praefecisse. Nec cupere venerationem cultumque alium, quam qui imperatori, filio suo, exhibendus sit, nec illud coli ab alio, nisi ab imperatore sacrificiis pro populo oblatis posse. Irasci illud spiritusque ab eo mundo praefectos, legibus violatis, maxime si id ab imperatore fiat; ideo plagas immittere, at monere tamen prius per signa coelorum, quae vbi insusitata compareant, nuncii futurae poenae sint. Hanc igitur faciem coeli insigni attentione semper obseruandam esse, vt iratum numen coeli placari possit. Hanc religionem veterum Sinarum, imperio firmando fulciendoque potissimum attemperatam fuisse, verisimillimum esse putat vir celeberrimus, ast, sequi quoque ex ea diuinae religionis characteres, minime prodere. Attributorum, numini illi coelesti adscriptorum, rationem veteres libros non definire, dicere tantum, esse scientia, sapientia, iustitia, potentia praeditum, maximaque veneratione dignum. Harum vocum nec claras notiones eos habuisse, et arctis satis limitibus, forte sui tantum imperii, quod terram coelorum vocent, comprehendisse videri. Hunc itaque Spiritum coeli si Deum dicere placeat, exiguum numen esse attributis praecipuis diuinitatis carens, quod rite cognoscere patres Sinenses nunquam allaborauerint. Neque sequi ex idolorum cultu serius ad Sinas translato, rectos eos purosque de Deo sensus habuisse. Loca vero de spiritibus immaterialibus, de statu animae post mortem, et quae his similia, ad fundamenta religionis Sinensis non videri pertinuisse, et subobscura tantum esse immortalitatis vitaeque animae post mortem in libris classicis vestigia Ea autem nec rite exculta, nec ad doctrinam moralem applicata, tenuissima tantum vestigia dogmatis, quod apud barbaras gentes quasuis obtinuit, obtinetque hodie, esse. Reliqua dogmata religionis Sinensium, partim ad imperii fulciendi auxilia excogitata fuisse, habereque totam religionem credulitatis et simplicitatis characteres, et prodere gentem non valde sapere doctam. Videri autem aliis gentium religionibus ideo meliorem, quia idolorum cultus diu abfuerit. Ast eorum locum occupare spiritus mundi. Et haec quidem acutissimus Moshemius, qui eleganter prorsus et ingeniose in sequentibus ostendit, qua ratione ad imperii felicitatem et tranquillitatem et principum auctoritatem tuendam adhibeantur.

§. XXI.

z) Conf. BAYER. Muf. Sin. T. II. p. 259. ex Libro Siao VIIum.

Ἐπίκρισις. §. XXI. V. Tantum, nisi fallimur, de theologia Sinarum priscorum dictum est, vt Lector candidus et a partis studio alienus, ipse arbitrium interponere possit. Nec nos has lites, tam diu inter summos viros agitatas componere posse praesumimus. Quoniam tamen sententiam quoque nostram dicere, instituti leges postulant, ea, qua par est, modestia, quid nobis videatur, aperiemus; habebit id commodi ex eo lector, vt nostris cum reliquis comparatis meliora substituere ipse possit. Et 1. quidem ingenue fatemur, totam controuersiam de atheismo vel orthodoxia veterum Sinarum inutilem nobis videri, duabus de caussis. Namque primo in controuersiis quae Iesuitis cum reliquis Missionariis intercedunt, non de veteri sed hodierna religione Sinensium quaestio est. Ast eam vel idololatricam sectae Li Lao Kiun, et Foënae, vel atheam, sectae literatorum esse, nec ipsi Iesuitae diffitentur. Quid igitur refert scire, quid ante quadraginta secula statuerint Sinarum maiores? Deinde ea obscuritas, incertitudo, et confusio in libris Sinarum classicis obseruatur, vt laterem nobis lauare videantur, qui certam notitiam de religione Sinensium veteri inde haurire cupiunt. Melius itaque tota quaestio diutius, quam par erat iam agitata nec tantis animorum motibus digna, abiicitur, et simplici rationis et reuelationis annuntiatione Sinis Deus praedicatur, aut ignotus hactenus, aut detentus in iniustitia. 2. Frustra vero ob exsculpendam orthodoxiam Sinensium prouocare viri docti ad loca allata nobis videntur. Nam cum de vero sensu eorum locorum disputetur, et tum Sinenses recentiores, tum Missionarii reliqui alia longe significatione adhiberi voces Xang-ti Y-hiane Xin Ky, similesque contendant, quam Iesuitae, horumque nonnulli illorum partes sequantur, qui, quaeso, ad incerta dubiaque loca in controuersiam vocata prouocari potest? 3. Nec magnopere iuuare eos putamus, quod clamant, recentiores commentatores, castos veterum sensus vitiasse. Hoc enim demum probandum erat, cumque loca ipsa obscura sint, recte interrogantur, vnde ipsi de meliori et rectiori verborum potestate certi sint? et annon orthodoxam theologiam Sinensium prius fingentes eam pro interpretationis nota adhibeant? Nempe idem hoc loco euenit, quod euenisse illis *Tomo secundo* [a] diximus, qui Cabbalam veterem puram fuisse, eamque corrupisse recentiores scriptores contendunt: quod enim ibi dictum est, hic quoque in argumento prorsus simili locum habet. 4. Nec magnopere ad attributa, et praedicata prouocari potest, quae in illis locis Xang-ti tribuuntur. Concedamus, versiones nihil fauori, nihil praeiudicio et opinioni dedisse, et verba Sinica accurate referre; an ideo sequitur, sensum eorum esse castum? Annon eadem prorsus de Ioue suo dixit secta Stoica, et pessime tamen de Deo sensit? Annon impietas Romana similem fere in modum de summo rege coeli sensit, quem tamen a natura intrinseca rerum materialium non distinxit? Tacemus alia exempla, quibus euinci potest, ex verbis

a) p. 1059. seqq.

verbis apparenter bonis non sequi sententiam illis subesse bonam. 5. Omnibus vero inter se attente consideratis, si coniectura de veterum Sinarum theologia facienda, fatemur, hanc nobis prae reliquis placere sententiam; Sinas sibi numinis vim diuinam per totum mundum sparsam eamque velut animam inhabitantem concepisse, cuius maxima et excellentissima pars in coelis resideat, esse itaque spiritum coeli potentissimam coeli animam, quae cum connectatur cum reliquis mundi partibus siue spiritibus mundo praefectis, non possit non gubernare et praeuidere cunctis, idque vel ob eam caussam, quod ex coeli influentia et irraditio oriatur: et huius quidem vel emanationem, vel particulam animam humanam, ratione vestitam, esse, ideoque, vbi corpus suum deseruisset, ad fontem suum viuentem redituram. Huic vero coeli spiritui velut maximo, at qui a coelo, quod velut anima informat, separari nequeat, summum cultum exhibendum, spiritus autem reliquos partium mundi animae inhabitantes non negligendos. Coelum autem cum summum Numen, visque diuina inhabitans animet, signa coelorum prae aliis diuinae voluntatis indicia esse. Non esse hanc religionis Sinensis explicationem φιλοσοφοκωτέραν, quam vt tam canae antiquitatis genti tribui queat, exemplum maiorum nostrorum, Celtarum constare potest, quos simili ratione praecepisse suo loco ostendimus. Quod si animam mundi eos coluisse non videri quis credat, concedet tamen Spiritum magnum coelum informantem, et alios Spiritus globi terraquei partes animantes Sinas coluisse. Id quod haud obscure euincit locus Confucii in *Chum-yum* [b], vbi diserte dicitur, *spiritus hos ita esse incorporatos et sociatos rebus materialibus, vt res non possint eos a se dimittere.* His suppositis ne vnus quidem locus est, qui non sponte intelligi possit, et sine coactione sensum clarum fundat. 6. Ex his vero quaestio de atheismo Sinensium ipsiusque Confucii, dirimi facile potest. Si enim vocem atheismi premamus, impietas ista Sinis nostro iudicio tribui nequit, qui coelum quidem coluerunt, at spiritu diuino animatum. Ast si more haud inusitato atheismus etiam pantheismum, vel deismum quendam, innuat, non videmus, qui ab ea suspicione possint Sinae toti liberari, qui mundum cum Deo arctissime copulando, omnibus partibus inesse spiritus diuinos crediderunt. Quamuis ab hac appellatione abstinere malimus. Ita vero 7. ratio facile intelligi potest, quomodo idololatria pedem figere inter Sinas potuerit, quamuis non magis initio idololatrae fuerint, quam Celtae nostrates. Nempe facile persuaderi poterant, vt horum spirituum diuinorum, qui sine corpore esse nequeunt, imagines effingi posse crederent. Nec caussa longe quaerenda est, cur in apertum atheismum tandem religio, in secta literatorum abierit; proximus enim ad eum gradus est. Quae cum ita se habeant, neminem fore credimus, qui orthodoxiam veterum Sinarum magnopere

b) Scient. Sin. L. II. p. 51.

gnopere iactet, quam nullum post dispersionem gentium, populum conseruauisse, praeter Hebraeos, alio loco euicimus.

Theologia Sinensium medii aeui.

§. XXII. Mediam Sinensium philosophiam a seculo Christiano XII ad XV vsque extendi supra iam innuimus. Huius aeui medii metaphysica in commentariis doctorum Cheu-cu, Chim-ci, et Chu-cu, itemque in pandectis de philosophia naturali et morali Singli, id est, philosophi, Ta-civen, continetur. Longe comtior, si habitum philosophicum consideres, apparet huius aetatis metaphysica, et systematico ordini propinquior, quam priscorum Sinarum philosophumena; vnde non displicet nobis eorum coniectura, quae cum commerciis Aegyptiorum et Arabum (qualia Sinensibus aeuo veteri et medio obtigisse historiae testantur, et vel Paulus Venetus, vel itineraria a Renaudotio edita exempla suppeditant) philosophiam Graecanicam eiusque hypotheses non nullas in hanc Orientis partem peruenisse suspicatur. Id quod curatius expendi ab iis cupimus, qui occasionem eius rei fauentem habent. Ex hac vero medii aeui metaphysica systema Sinense physiologicum acuta delineatione congessit Longobardus Iesuita, eo quod hos interpretes veterum Sinarum mentem omnium optime intellexisse crederet, ideoque ad eorum iudicium prouocandum esse putaret, Mandarinis hanc eius sententiam calculo suo probantibus. Fecit id in breui at eleganti libello, in quo *Momenta nonnulla de religione Sinensium* examinauit, qui cum esset rarissimus, praestantissimi KORTHOLTI cura [c] recusus est. Haud contemnendam esse Longobardi in hoc argumento auctoritatem, ex eius munere, quo apud Sinas functus est, reliquisque eius circumstantiis intelligi potest. Erat autem, tradente IVVENCIO [d], praeses Sinicae missionis, et P. Matthaei Riccii successor, ab eodem moriente designatus. Id muneris per annos complures egregie gessit. Iamque per annos quatuordecim literis Sinicis cognoscendis operam dederat. Vixit deinde annos quadraginta, obiitque nonagenario maior. Is quos labores, quantam curam susceperit, quos industriae suae socios testesque adhibuerit, vt veram Sinensium mentem detegeret, prolixe in limine tractationis suae exponit. Hoc Iesuita auctore (quocum comparandus ANTONIVS DE S. MARIA) ita secundum laudatos auctores Sinenses statuit secta literatorum, quae philosophorum ordinem hodie in regno Sinico κατ' ἐξοχὴν tuetur [e]:

I. Philosophiae munus consistit in inquisitione primi principii mundi, et qua ratione ab eo caussae vniuersales et particulares exortae fuerint, quae sint earum actiones, effectus, quid sit homo in relatione ad corpus et animam, de modo eius tum notiones concipiendi tum agendi, de habitu virtutum et vitiorum, de sorte fatoque hominis cuiuslibet eiusque horoscopo: quae omnia methodo symbolica, numeris, figuris, aliisque aenigmatibus possunt debentque proponi.

II. Scien-

c) loc. cit. d) Apud MINORELLI p. 117. e) p. 193. seqq.

II. Scientia (noſtri metaphyſicam nuncupant) eſt vel ſcientia antecedens, i. e. a priori, Sien tien hio agitque de ente et ſubſtantia principii primi, de loco, modo, operatione primarum cauſſarum, quatenus in potentia conſiderantur: vel eſt ſcientia ſubſequens, i. e. a poſteriori, quae principiorum immaterialium influxum in res particulares applicationem virtutum operatiuarum, in augendo, diminuendo, alterando, conſiderat, et ad opera resque vitae ciuilis, maxime vero imperii regendi applicat, et commoda atque debita tempora deſignat. Nempe influxui coeli in diſponendis non modo vitae priuatae ſed et regiminis publici actionibus mira Sinenſes tribuunt, cauſſasque generales non niſi in certa diſpoſitione zodiaci effectum ſuum ſortiri contendunt, adeo vt ſectarum origines certis zodiaci ſignis et influxibus imputent. Quae ex hypotheſi veteri de animae mundanae parte nobiliſſima coelos inhabitante orta, aſtrologiae curam adeo diligentem genuiſſe, appoſite notauit MOSHEMIVS *.

III. Virtus dominans cauſſarum generalium vocatur Ti-chu-chu zai-kuin wan-huang, quae regis dominantis qualitates denotant f.

IV. Ex nihilo nihil fit, nec cauſſa vel principium datur, quod ex nihilo produxerit omnia.

V. Quoniam autem res omnes non ab aeterno fuerunt, ſed exiſtere coeperunt, ſequitur inde, ab omni aeternitate fuiſſe principium aliquod, quod cauſſa rerum omnium eſſet, easque ab aeterno praecederet. Et hoc quidem principium vocatur, Li, id eſt, ratio ſeu fundamentum totius naturae.

VI. Haec cauſſa eſt ens infinitum, incorruptibile, ſine principio et fine, quia ſine his attributis cauſſa prima eſſe non poſſet.

VII. Magna haec et vniuerſalis cauſſa non habet vitam, nec intelligentiam, nec auctoritatem, eſt vero pura, tranquilla, ſubtilis, perſpicua, ſine corpore, ſine figura, et non niſi intellectu comprehendi poteſt, vt res ſpirituales ſolent; et quamuis ſpiritualis non ſit, habet tamen neque actiuas elementorum qualitates, neque paſſiuas.

VIII. Ex hoc principio Li, quod materiam primam ſiue chaoticam dicas, ortus eſt naturaliter aër, quinque emanationibus et mutationibus ſeſe ſubſequentibus, donec tandem materialis et palpabilis fieret.

IX. Li itaque ex ſe ipſo factus globus infinitus, nomen iam habet Tai-hien, ſumma perfectio.

X. Aër hic primigenius, qui ex materia chaotica exortus eſt per quinque emanationes quoad ſubſtantiam incorruptibilis eſt, et eiusdem cum Li, eſſentiae; licet magis materialis et alterabilis ſit, ex condenſatione et rarefactione, motu, quiete, calore et frigore.

XI. Li itaque materia prima, Tai-kie materia ſecunda eſt, quae ex illa ortum habet.

*) loc. cit. f) p. 197. ſeq.

XII. Calor et frigus sunt caussae generationis et destructionis rerum omnium; ille a motu originem habet, hoc a quiete.

XIII. Aër in secunda materia siue chao conclusus, dum se agitauit, calorem produxit, pars quaedam frigida mansit; hincque aër vel calidus vel frigidus est. Calidus aër purus, clarus, perspicuus leuis est, frigidus impurus, fuscus, opacus, grauis.

XIV. Quatuor itaque caussae physicae sunt: motus et quies, calor et frigus, quae vocantur Tung-cing-in-iang.

XV. Calor et frigus inter se arctissime vnita, velut mas et foemina genuerunt aquam, quae pertinet ad Lin. In secundo congressu produxerunt ignem, qui pertinet ad Liang.

XVI. Hinc quinque elementa producta sunt, quae constituunt Tai-kie vel In iang, id est, aërem qualitatibus indutum.

XVII. Sunt autem elementa quinque, aqua elementum boreale, ignis australe, lignum orientale, metallum occidentale, terra in medio.

XVIII. Ling-iang et quinque elementa produxerunt coelum, terram, solem, lunam et planetas. Aër enim purus sursum sublatus, formauit coelum, aër crassus, impurus, opacus et grauis desidens terram formauit.

XIX. Coelum et terra virtutibus suis inter se communicatis produxerunt marem et foeminam. Iang coelo et mari, In terrae, foeminaeque conuenit. Ideo dicitur imperator Chinae rex coeli, et sacrificia fiunt coelo et terrae velut communibus parentibus.

XX. In coelo, terra et homine res reliquae omnes comprehenduntur, velut in fonte suo.

XXI. Et hoc quidem modo mundus creatus est. Cuius machina componitur ex tribus partibus primariis, quae sunt principia reliquarum omnium.

XXII. Prima pars est coelum, quod complectitur solem, lunam, stellas, planetas, regionem aëris, in qua habitant quinque elementa, ex quibus res inferiores producuntur.

XXIII. Diuiditur autem in octo Kuas, siue partes aëris in quibus elementa dispositionem differentem accipiunt, quae cum caussis efficientibus vniuersalibus conspirant.

XXIV. Secunda caussa principalis est terra, quae comprehendit montes, fluuios, lacus, maria. Etiam hae partes habent suas caussas vniuersales efficientes virtute et operatione gaudentes.

XXV. Terrae partes comprehendunt Kang et Ieu, forte et imbecille, durum et molle, asperum aut dulce.

XXVI. Tertia caussa est homo, qui habet proprias et particulares generationes et ortus.

XXVII. Haec mundi productio mero casu facta est, sine fato, consilio et praedestinatione, ex fortuito concursu caussarum primariarum efficientium.

XXVIII.

XXVIII. Coelum eſt rotundum, motusque eius ideo circularis eſt, itemque operationum influxus.

XXIX. Terra quadrata eſt, quae cauſſa eſt, cur in medio, tanquam in loco quietis ſita ſit, et quatuor reliqua elementa ad latus poſita habeat.

XXX. Praeter coelum eſt quoque materia prima infinita, quae Li dicitur, ex qua Tai-kie emanauit. Illa ſemper quieſcit, pellucida et maxime ſubtilis, ſine cognitione et actiuitate, et mera potentia eſt.

XXXI. Aër, qui coelum a terra ſeparat, in octo partes diuiditur, quatuor meridionales, vbi regnat Iang, ſiue calor, et quatuor ſeptentrionales, vbi obtinet regnum In, id eſt, frigoris. Cuilibet parti reſpondet portio aëris, quae Kua dicitur. Et haec quidem interpretatio aenigmatis Fohiani eſt. Fohi enim hanc ortus mundani hiſtoriam primus delineauit, Confucius in expoſitione *Lie-kien* explicuit. Dabimus ſchema Fohianum infra. Et haec quidem de origine rerum philoſophiae ſectae literatorum eſt; quam tamen ſecta quoque Taoçu, recipit. Ea enim ponit, Tao, cahos, produxiſſe vnum, Tai-kie, ſeu ſecundam materiam, vnum produxiſſe duo, Leang et In; duo produxiſſe tria, tien, ty, gin, ſan, zay, coelum, terram et hominem. Tria haec produxiſſe omnia.

XXXII. Scientia ſubſequens ſiue a poſteriori, (cuius auctor et inuentor fuit Vuen-Vuam, eiusque filius Cheu-Kung) influxum coeleſtem in tempora, annos, menſes, dies et ſigna zodiaci conſiderat, vnde euentorum futurorum cognitio, ſecundum quam vitae actiones dirigi debent, exoritur.

XXXIII. Calor cauſſa eſt conſeruationis et actionis rerum omnium, naſciturque ex motu ab appropinquante ſole et claritate luminis prognato. Frigus, deſtructionis cauſſa ex remotione et diſtantia motus luminis ſiue ex tenebris oritur.

XXXIV. Calor ver et aeſtatem regit, frigus auctumnum et hyemem.

XXXV. In octo partes vel puncta diuiſus eſt zodiacus, quorum quatuor ad calorem reſpiciunt, quatuor ad frigus.

XXXVI. Influxus cauſſarum efficientium vniuerſalium in puncto dominante incipit, in Kua, quae chin vocatur et orientalis eſt, initio veris, qui fit quinto vel ſexto die Februarii.

XXXVII. Omnes res vna eademque ſunt ſubſtantia.

XXXVIII. Cum duplex materia ſit, chaos infinitum, ſiue Li, et aër prima emanatio chaus Tai-kie haec ſubſtantiam materiae primae in ſe comprehendit, quae ideo omnibus rebus ex ea ortis inſeparabiliter vnita eſt.

XXXIX. Poſtquam coelum et terra formata ſunt, aër, qui eſt inter vtrumque materia proxima rerum omnium corruptibilium eſt.

XL. Ex vna itaque eademque eſſentia vel ſubſtantia potius, et natura rerum per condenſationem, quae figurae corporeae cauſſa eſt, et per modificationem diuerſam, oriundam ex diuerſis qualitatibus coeli, ſolis, lunae,

ſtellarum, planetarum, elementorum terrae, et temporis momentorum concurſu res omnes producuntur.

XLI. Sunt itaque hae qualitates forma et principium operationum interiorum et exteriorum corporum compoſitorum.

XLII. Generatio eſt participatio aëris chaotici modificati figuris et qualitatibus magis vel minus puris, quae concurrentibus ſole et cauſſis particularibus atque diſpoſitione ordinis vniuntur.

XLIII. Corruptio eſt deſtructio figurae externae, et ſeparatio qualitatum, humorum, et ſpirituum vitalium, qui in aëre vniuntur. Surgunt autem ſolutae partes leuiores calidae et puriores, deſcendunt partes grauiores frigidae et impurae. Illud Xin et Hoen appellatur, id eſt ſpiritus puri et animae ſeparatae, hoc Kuei, id eſt, ſpiritus impuri, et Pe, id eſt cadauera.

XLIV. Differunt res vel forma externa, vel qualitatibus diuerſis internis.

XLV. Sunt autem qualitates differentes quatuor: Ching, rectum, conſtans, purum, Pieu, curuum, inconſtans, impurum, Tung, penetrans et ſubtile, Se craſſum, impenetrabile, obſcurum. Illae duae bonae ſunt, et ab homine recipiuntur, hae malae, et ad bruta pertinent atque inanimata.

XLVI. Bonae qualitates diſtribuuntur in perfectum et imperfectum, purum et impurum. Illas qui accipit, naſcitur heros vel eruditus, quem regit ratio, et vltra vulgus conditionem eleuat; has qui ſortitur, ferus, obſcurusque euadit, vitamque malam ducit; figura tantum *homini, cetera* beſtiae ſimilis. Medium qui occupant, Hien Iin vocantur viri prudentes et boni.

XLVII. Tai-kie, ſiue ſubſtantia vniuerſalis in duas partes diuiditur, Iieu et Vu. Illa ſubſtantia corporea eſt figurae materialis, extenſa, ſolida reſiſtens. Haec ſubſtantia minus materialis eſt, aëri ſimilis figura experti, quae dicitur, Vu, Kung Hiu, Vu king, nihilum, vacuum.

XLVIII. Haec ſubſtantia ſeparata ab omni qualitate et accidente vocatur Tai Vu, Tai kung, eſtque ſimpliciſſima, puriſſima, ſubtiliſſima.

XLIX. Neque tamen poteſt per ſe ſubſiſtere, ſed tantum in aëre primigenio, quoduis quoque ens compoſitum ingreditur, et reuera aërea eſt, vnde Ki, dicitur. Adeoque cum natura immateriali et mere ſpirituali confundi non debet.

L. Ex Li, quod eſt chaos ſiue ſeminarium primum omnium emanant quinque virtutes, pietas, iuſtitia, religio, prudentia, et fides cum habitibus ſuis: ex Li qualitatibus induto et vnito cum aëre primitiuo emanant quinque elementa, phyſica itaque et moralia omnia ex vno fonte, Li, oriuntur.

LI. Eſt itaque Li, eſſentia rerum omnium, ſiue, verbis Confucianis, ratio et ſubſtantia vniuerſaliſſima.

LII. Res

LII. Res omnes producit Li per Ki, ſiue aërem ſuum primogenitum, velut inſtrumentum ſuum, et eo mediante gubernat quoque omnia.

LIII. Poſt certos annorum numeros et periodos, quibus mundus durabit, finem habebit, redibuntque cuncta ad fontem et principuum ſuum, ſic vt tunc nihil futurum ſit quam Li et Ki, et tunc Li incipiet nouum ex ſe mundum condere, idque periodis infinitis.

LIV. Dari ſpiritus, patet ex ordine coeli et terrae conſtanti, et iuſta atque perpetua operationum continuatione.

LV. Inde concludendum, habere res omnes auctorem et principium inuiſibile, a quo reguntur. Id appellatur Chu, dominus, Xin - Kuei, ſpiritus exiens et rediens, Ti-Kium, rex vel imperator.

LVI. Alterum argumentum, ex quo dari ſpiritus concluditur, ſunt beneficia ab iis hominibus exhibita, quae hos permouerunt, vt eos ſacrificiis honorarent.

LVII. Veteres quatuor genera ſacrificiorum obtulere, 1. Lui, coelo et eius ſpiritui Xangti. 2. In ſpiritibus ſex cauſſarum vniuerſalium, ſcil quatuor anni temporibus, calori, frigori, ſoli, lunae, ſtellis, pluuiae et ſiccitati. 3. Vuang, ſpiritibus montanis et fluuiorum, 4. Pien ſpiritibus minoribus et hominibus de republica praeclare meritis.

LVIII. Ex his fundamentis ſequitur: 1. Spiritus Sinenſium eſſe vnam ſubſtantiam cum rebus quibus vniuntur. 2. Eos omnes vnum habere principium, nempe chaos primitiuum. Id quoque de Tien-chu, Deo noſtro, vel Xangti, ſpiritu coeli dicendum. 3. Spiritus ceſſaturos, ceſſante mundo, et reuocatum iri in communem rerum omnium fontem. 4. Omnes ſpiritus ratione ſubſtantiae ſuae eadem gaudere perfectione: et differre tantum in eo, quod locis vel partibus mundi aut maioribus aut minoribus praeſint. 5. Omnes ſpiritus eſſe ſine vita, ſine ſcientia, ſine intelligentia, ſine libertate. 6. Eos autem ſacrificia recipere, pro conditione operationum ſuarum, quae in locis iſtis deprehenduntur, quibus praeſunt. 7. Eſſe eos autem partes ſubſtantiae vniuerſalis, quae a rebus quibus inſunt, ſeparari nequeant, ſine deſtructione illarum.

LIX. Sunt ſpiritus vel generationis et corruptionis, qui phyſici dici poſſunt, quia cauſſae rerum phyſicarum ſunt; vel ſacrificii, a quibus bene vel male hominibus fit, qui politici appellari poſſunt.

LX. Vita hominis conſiſtit in recta vnione partium eius, quae vocatur entitas coeli et terrae. Entitas coeli eſt aër puriſſimus, leuiſſimus, igneae naturae, ex quo anima formatur, vel ſpiritus animales, qui vocantur Hoen, anima. Entitas terrae eſt aër craſſus, grauis, terreſtris naturae ex quo componitur corpus eiusque humores, et vocatur Pe, corpus vel cadauer.

LXI. Mors hominis nihil aliud eſt, quam ſeparatio partium ex quibus componitur, poſt quam quaelibet ad locum ſuum proprium reuertitur, Hoen ſ. anima in coelum, Pe in terram.

LXII. Re-

LXII. Restat itaque post fata sola entitas coeli et terrae ex qua homo componitur, quae in loco suo superstes est, et haec immortalitas hominis est. Proprie autem solum Li immortale est. Et hoc systema Sinense metaphysicum et physiologicum, quod non hodie tantum obtinere in secta literatorum, ex libris philosophorum et ore Mandarinorum literatissimorum demonstrat Longobardus, idem euincente P. de S. Maria, sed quod commentatores quoque medii aeui recepisse, allatis eorum locis euincit. Intercessit autem illustris Leibnizius, qui in epistola ad Remondum, paulo ante vltima fata scripta, omnes ingenii, quod maximum nactus erat, neruos intendit, vt falli Longobardum ostenderet, nec hos commentatores adeo impie praecepisse, demonstraret. Non negat hanc systematis rationem, quam Longobardus, certissimis testimoniis probauit, veram esse, et ideo sectam literatorum hodiernam atheis annumerari posse. Ast principia ista physiologica de Sinensibus omnibus minus dextre a Longobardo explicata esse contendit, ideoque alios illis sensus tribuit, quibus castior philosophia emergere possit. Qui facilis labor fuit ingenio Leibnizii vasto, et indeterminatis Sinensium vocibus nouas significationes facile inuenienti. Putat enim Sinas ideo orthodoxos censeri, quia Li, productionem Ki tribuant, adeoque tolerabiliori sensu eos esse explicandos, ita vt Li siue Deum principium rerum omnium pro intelligentia supramundana habuerint. Aequum autem esse, vt atheismi ideo non damnentur, quia scholasticas notiones refugiant. Hinc magna ingenii vi nixus, Li de caussa rerum omnium intelligente, rerum omnium praeside, creatore rerum omnium caussaque non physica tantum, sed et *metaphysica* explicat, et πανδοχεῖον istud rerum omnium, vel magnum inane immensitatem Dei significare contendit, reliqua, e. g. Li esse rotundum, allegorice dicta esse putat, et imprimis ob attributa moralia locum ei in solo genere physico esse non posse, asserit. Quod si nonnulla minus Deo conueniant, Li non mox materiae adscribendum, sed potius de tertia quadam significatione cogitandum esse, materiam primam enim mere passiuam esse, Li, et Tai-Kie actiuum et operationes habere, adeoque entelechiam quoque spitituum significare etc. Longum esset reliqua omnia hic repetere, quae simili modo in notiones tolerabiliores refingit vir doctissimus, et ingenio systematico supra modum valens, quae iucundius apud ipsum magna facundia differentem, quam hoc loco, leguntur.

Iudicium de hoc systemate Sinico.

§. XXIII. Difficile est in tanta assertionum Sinensium obscuritate definire, quis horum duumuirorum certiorem sententiam elegerit? Fatemur tamen, nobis minime dubium videri, Longobardum veram Sinarum sententiam, prout ea secta literatorum profitetur, retulisse. Ast cum ne hoc quidem neget Leibnizius, putet autem in explicandis verbis Sinensium philosophorum Longobardum scholasticis notionibus impeditum veram Sinarum medii aeui mentem non vidisse, opere pretium est dispicere,

annon

annon verisimiliora afferri queant. Non negamus autem, eam explicationem, quam ex systematis physiologici nexu dedit Longobardus, quaeque ratiocinatione ex nexu eius deducenda erat, videri nobis nimis secundum Aristotelico-Scholasticas notiones formatam fuisse, nec putamus materiam primam Scholasticorum, vel substantiam quoque vnicam Spinozae posse principio Sinensium primo, Li eiusque primogenio foetui Ki applicari, nisi vim systemati Sinico inferre velimus. Id nisi fallimur, satis luculenter demonstrauit Leibnizius. Ast nec tamen ea nobis satisfaciunt, quae vir summus eo fine adduxit, vt orthodoxos esse castosque de rerum caussis Sinensium sensus statui queat. Multa enim adeo hypothesin redolent, obtorto collo ad excusandos errores Sinarum rapta, vt nihil videamus, quod assensum vel leuiter imperet. Verum in eo quidem facile manus damus Leibnizio, et qui in eius partibus militat Kortholto, differre hoc systema, ab eo, quod priscis Sinensibus placuit. Nimis enim scholam sapit, et simplicitati vetustissimi aeui repugnat, subtilitatibus metaphysicis prodens, recentiora id ingenia parturiuisse. Ast puram doctrinam de Deo, spiritibus et rebus mundi proferri eo minus nobis persuademus, quo minus negare potuit ipse vir illustris [g], animam quandam mundi eius partibus non assistentem, sed eas informantem, vt anima corpus hominis informat eo modo, quo sectae quaedam Graecanicae solebant, in toto illo systemate physiologico supponi. Hanc itaque clauem philosophiae Sinicae de rebus metaphysicis et physicis ipse nobis porrigit Leibnizius: qua hoc adytum recludentes nobis verisimillimum fit, eandem, quae Stoicis olim electa est, hypothesin physiologicam Sinis arrisisse, et Li Sinensium animam mundi chaos informantem, Tai Kie animam mundi formati non Platonicam sed Stoicam, quae Pythagorae quoque scholae placuit, innuere. Hoc vbi supponimus, ouum ouo non erit similius, quam Stoica sunt Sinensibus. Quod vt lectori palpandum exhibeamus, eum illa modo recordari, et cum Sinico systemate a Logobardo explicato comparare iubemus, quae suo loco de Stoico systemate diximus, vt intelligat, quam mire vtrumque physiologiae aedificium conspiret. Nam 1. apud Stoicos, ante rerum formationem cuncta est Iupiter, vniuersum, chaos animatum rerum omnium substantia vna, res omnes in se complexa. Ita vero principium Li rerum omnium principium vnum est, et omnia illud complectitur, fons est rerum omnium, ex eo egressarum; et hinc vna tantum rerum omnium substantia est. 2. Stoicis et Pythagoreis pars chaotici principii actiua ignis artificialis, aether purissimus est, a quo, in suprema mundi parte considente omnia facta et formata sunt. Et haec ipsissima quoque de aëre primogenio ex Li progresso et in coelo primario residente apud Sinas praedicantur. 3. Stoici huic aëri primigenio siue igni diuino spiritua-

g) p. 415.

ſpiritualitatem, immaterialitatem, perfectionem, vniuerſi conſeruationem tribuerunt: eadem vero attributa habet Tai-Kie Sinenſium ex Li emanans. 4. Arctiſſime vero hic ſpiritus mundi cohaeret apud Stoicos cum partibus mundi, et indiuulſo nexu coniungitur: Tai-Kie quoque Sinenſium ita inhaeret mundi partibus, vt ab iis ſeparatum illae deſtruantur. 5. Prouidet hic Deus Stoicorum haec anima, mundo, ſed ſecundum diſpoſitionem qualitatum eius, et partium diſpoſitionem; non aliam vero prouidentiam coeli agnoſcunt Sinae. 6. Stoicorum daemones effluuia ſunt iſtius animae, quae partes mundi, maria, montes, fluuios, etc. regunt, ſupremae et excellentiſſimae in coelo et elementis reſident. Aſt et in his Sinenſis metaphyſica tam egregie concinit, vt ex Zenonis ſchola hauſiſſe videri poſſit. Spiritus enim Sinarum etſi cum ipſis mundi partibus confundendi non ſunt, ſunt tamen effluuia Tai-Kie, et mundo praeſident, eiusque partes informant, et nobiliſſimi eorum coelo, terrae et elementis praeſident. 7. Sacrificarunt vero his daemonibus Stoici, eos coluerunt et expiauerunt, rati, reipublicae quoque intereſſe: eadem quoque prorſus eſt ratio Sinici cultus ſpiritibus redditi: vt enim v. g. Iupiter coeli, Iuno aëris, Vulcanus ignis, Ceres terrae etc. ſpiritum inhabitantem ſignificat, ita coeli, terrae, aëris etc. ſpiritus ex hoc vniuerſi ſeminario deſumti ſua nomina et numina Sinica habent, v. g. coeli ſpiritus Xang-ti. 8. Stoicorum Dei pereunt reuocandi ſcilicet in Iouem ſuo tempore in incendio vniuerſali poſt certas origines; et Sinarum quoque dii ſimili prorſus modo in Li olim refundentur. 9. Deus Stoicorum chaoticus a mundo formato ratione originis, non vero eſſentiae, differt; et ſimiliter apud Sinenſes Li, ſiue chaos a Tai-Kie mundo informato origine quidem, non vero eſſentia diſtinguitur. 10. Stoici vero coelum haud raro Deum vocant, ob ſpiritum aethereum vel igneum in eo reſidentem: eadem vocis Xangti vera ſignificatio eſſe videtur. 11. Coſmogonia Stoica Sinenſi non minus exacte reſpondet. In vtroque enim ſyſtemate prima principia leuiſſima aſcenderunt, grauiora ſubſiderunt, et ſic elementa nata ſunt, inde Li Ki progenuit. 12. Elementa Stoicis vel grauia ſunt vel leuia, Sinis vero itidem. 13. Mundus Stoicorum poſt certas periodos in Deum redit cum omnibus diis, et Iupiter nouum ex ſe interna operatione mouente producit. Simile fatum mundo Sinae annunciant, ſecundum quod ne animis et daemonibus quidem exceptis cuncta poſt certa curricula temporum in Li redeunt, quod poſtea per Ki, id eſt motum ſuum internum nouum mundum producet. 14. Nec anima hominis vel ratione originis vel ratione naturae ſuae, vel ratione ſtatus ſui poſt mortem alia eſt, apud Sinas, quam apud Stoicos, nempe ex Ioue ſiue Li progreſſa, ad eum iterum reuertitur. 15. Quamuis autem Deus Stoicorum reuera materialis ſit, nempe ignis ſubtiliſſimus, auctor tamen eſt omnis ſapientiae et virtutis. Quid igitur mirum, virtutes quinque ex Li, licet chaos rerum etiam materialium ſit, emanare. 16. Mors et de-

ſtructio

ſtructio ſecundum Stoicos fit, quando partes materiae reſoluuntur, partes materiales redeunt in materiam, ſpirituales in Deum, rationes ſeminales in mundi animam. Idem viſum Sinenſibus, ſecundum quos partes coeleſtes ad ſpiritum coeli redeunt, terreſtres ad terram. Ipſum iam lectorem aequum et a partis ſtudio non occupatum rogamus, an non veriſimillima nos ratio cogat Sinenſem phyſiologiam, eodem, quo Stoicam modo interpretari? Nec obſtat, quod faſſi ſupra ſimus, priſcos Sinas non ita ſtatuiſſe videri: quamuis enim hoc verum ſit, aut animam mundi tamen aut ſpiritus mundi partes velut anima informantes admiſerunt, quae poſtea a philoſophis aucta, polita, et comtius ornata ſunt, vt cum Stoico quoque ſyſtemate euenit. Vidit id Longobardus, qui Tai Kie cum anima corpus informante et cum anima mundi veterum comparans, iudicauit exacte omnia conuenire [h]; vidit id P. de S. Maria, qui cum his Europaeorum opinionibus erudite conciliauit [i]. Vidit is, quo nemo acutius, videbat ſi praeiudicio non impediretur, LEIBNIZIVS, qui eleganter monet [k]: *Potuiſſe intelligere Sinas nomine Tai Kie ſubſtantiam et formam primitiuam et nomine Ki materiam primitiuam, mundum concipere velut animal aliquod, vel ens viuum vniuerſale, genium ſupremum, perſonam ſummam, quem in modum Stoici de mundo locuti ſint.* Aſt haec tamen veteribus Sinis tribuere non vult, quia loca clariſſima extent, et hinc animam ſuam ſupramundanam ſurrogari vult: nempe, ne propria vineta caedat, poſtquam eos orthodoxos eſſe ſtatuerat. Quod cur vir ſummus tantopere vrgeat, et ita mordicus teneat, vt malit torquere ſubtiliſſimis diſtinctionibus omnia, quam has partes deſerere, nos equidem ignoramus, Cel. CROSAEVS [l] autem *nihil ſe mirari*, ait, *ſuperuacuos Leibnizii conatus in purgandis Loiolitarum Sinenſium ſuperſtitionibus. Nimirum hoc habuiſſe virum, alias incomparabilem, vt facile blanditiis et adulationibus expugnaretur. Atqui a nullis vnquam hominum tantopere laudatum et commendatum fuiſſe, qua priuatis literis, qua etiam teſtimoniis compluribus paſſim in lucem emiſſis.* Quod vtrum ita ſe habeat, nos equidem dicere non poſſumus; ſcimus autem, virum ſummum ad excuſandos quam accuſandos veteres philoſophos fuiſſe proniorem, et impatienter eos tuliſſe, qui atheiſmi patrocinium vbique inueniunt. Vnde vero tanta ſimilitudo Stoici et Sinenſis ſyſtematis deriuanda ſit, certo definiri non poteſt, meretur autem expendi, quod CROSAEVS [m] aſſerit: *Certum eſſe, ſententiam philoſophorum Sinenſium eandem eſſe atque Aegyptiorum veterum, a quibus certo ſciat, eos ante multa ſecula dogmata fere omnia ſua hauſiſſe.* Quae ſi non omnia vera ſunt; ex parte tamen vera eſſe ſumus perſuaſiſſimi. An vero hoc ſyſtema phyſiologicum atheum dici debeat, ex illis diiudicandum eſt, quae de atheiſmo Stoicorum diſſeruimus.

 Cauſſa

h) p. 233. 236.
i) p. 325. 338. 349.
k) p. 442.
l) Vol. II. Epp. Leibniz. p. 495.
m) l. c.

Cauſſa enim eadem eſt: ea vero non confundenda cum atheiſmo Sectae Foë et Lao Kiun.

Phyſica Sinica qualis?

§. XXIV. Phyſica Sinenſium qualis ſit, ex antecedentibus iam pateſcit, vbi origines mundanae et elementorum numerus, ordo, origo, virtutes delineata ſunt. Quae ſatis craſſa Minerua dicta eſſe nemo non videt. Rationes autem elementorum ex mente Sinarum ita explicat M. MARTINIVS †: *Quinque ſunt elementa: aqua, ignis, lignum, metallum et terra. Aqua irrigat et deſcendit, ignis ſiccat et aſcendit, lignum erectum et diſtortum vocatur, metallum ductile leuitatisque patiens, ſemina terra capit, affertque fructus: Irrigans et deſcendens dat ſalſum, ſiccum et aſcendens dat amarum, rectum et diſtortum facit acidum, ductile et politurae idoneum mordax facit, ſiue acre, accipiens ſemina et dans fructus, dulce gignit.* Ex quibus colligi poteſt, elementa hic conſiderari non vt principia mixtorum, ſed vt partes mundi, atque vt prima corpora, non vero primorum corporum principia. Vnde qualitates non combinationem particularum, ſed proprietatem corporis hoc loco denotare, recte obſeruatum TH. SPIZELIO [n]. Qui quoque monet, Sinas ſingulis elementis ſingulas planetas tribuere, Saturnum terrae, Iouem ligno, Martem igni, Mercurium aquae, metallo Venerem, cuius rationes ex phyſiologia Sinica a Longobardo adducta facile peti poſſunt. Vidiſſe autem Sinas ipſos ineptias huius doctrinae, inde conſtare poteſt, quia Riccium quatuor elementa eorumque qualitates Peripatetice tradentem, et libro quoque Sinica lingua exarato confirmantem non modo cupide audiuerunt, ſed eius quoque diſciplinam ambiuerunt. *Vnde facile* nobis perſuaderi patimur, aures arrexiſſe Sinas, cum Europaeos audirent terrae rotunditatem, ſolis magnitudinem, cometarum ignes et innumera phyſica alia tradere. Videntur autem Sinae nonnihil phyſicarum hypotheſium praeter Aegyptios, vt ſupra dictum, ab Indis accepiſſe: nam et ipſi vt Indi, chaos et ortum rerum ex eo ouum nuncupare, cuius teſta in coelum, albumen in aërem, vitellum in terram abierit, idque media nocte, ſub illud tempus, quo aſtra coelum exornantia ſolſtitiali brumalique reuocatione vertantur, tradit MARTINIVS [o]. Quae coniecturam confirmant ſupra allatam, veterum Sinarum phyſiologiam nonnihil alteratam a peregrinis dogmatibus Aegyptiorum, Indorum et Arabum, qui ab illis acceperunt, fuiſſe. Id quod veriſimilius eſt, quam quod RENAVDOTIVS [p] coniicit, a Perſis eos dogmata quaedam accepiſſe, quos frequentaſſe Chinam nondum eſt euictum. Nam quod a SPIZELIO [q] tribuitur Sinis duplex principium, ſi modo recte tribuitur, ad exotericam idololatrarum, ſectae Lao Kiun et Foënae doctrinam pertinet, et non a Perſis, ſed ab Aegyptiis ad Indos, ab his ad Sinas cum Xekiana diſciplina delatum

†) loc. cit. L. I. c. 9.
n) De Literat. Sinenſ. Sect. IX. p. 171.
o) loc. cit. p. 3. 4.
p) loc. cit.
q) loc. cit. p. 195.

latum eſt, et ſatis veriſimiliter Tryphonem Aegyptiorum magis, quam Arihmanium Perſarum repraeſentat. Nihil autem, ſi COVPLETVM [r] audis, celebrius in phyſica Sinica explicatione aenigmatis Fohiani, cuius ſupra mentionem fecimus. Hoc ita phyſica interpretatione ſoluiſſe Confucius cum ſequacibus ait, vt materiam primam inſtar ingentis cuiusdam maris concipiant, quod in duo maria minora, nempe duo principia ſecundaria diſtribuatur. Illud perfectum, yam, hoc imperfectum yn eſſe. Ex horum principiorum quolibet per ſecretionem quandam oriri alia principia duo, et quidem ex perfecto perfectum maius, imperfectum minus, ex imperfecto, perfectum minus, imperfectum maius. Et has eſſe quatuor imagines ſeu emanationes Confucii, quae cum varie commiſceantur, octo exhibeant rerum ſpecies. Cuius ſecundum Fohium hoc ſchema ſolet apponi:

Duo rerum materialium principia.

Perfectum, Imperfectum.

Quatuor imagines inde exortae.

Maius perfectum | Minus imperf. | Minus perfect. | Maius imperf.

Octo ex his figurae emanantes:

Coelum	Aquae mont.	Ignis	Tonitrua
Kien	*Tui*	*Li*	*Chin*
Venti	Aqua	Montes	Terra
Siuen	*Can*	*Ken*	*Quen.*

Non immorabimur explicationi Confucianae, cum ſatis de hoc argumento ſupra dictum ſit. Monendum tamen eſſe arbitramur, ipſum Confucium, qui ingenium magis politicum quam metaphyſicum habuit, perplexum haeſiſſe, quid ex hoc aenigmate exſculpendum ſit. Adeo enim obſcurae eius meditationes ſunt, vt niſi recentiorum Europaeorum coniecturis eſſent illuſtratae, vel commodo, vt poterant ſenſu, explicatae, tenebras magis, quam lucem in argumento naturali promitterent. Mirandum itaque non eſt aeque facile eos moralia dogmata, quam phyſica, in iſtis lineolis inueniſſe; Cuilibet enim pedi hic modulus aptari poteſt; vnde a coniecturis, quibus hiſtoriam philoſophicam onerarunt nonnulli, malumus abſtinere, quam noſtras ſuſpiciones Sinis tribuere. Quae peſtis, dici

r) loc. cit.

non poteſt, quam foede hiſtoriam philoſophicam corruperit. Talia ſunt, quae RENAVDOTIVS coniicit, principium Perſarum duplex Confucio hanc explicationem ſuppeditauiſſe. Id enim absque veriſimilitudine dici ex ſyſtemate phyſiologico Sinarum, quod duplex principium non admittit [s] conſtare manifeſte poteſt. Ex his vero de medicina quoque Sinenſium ſtatui poteſt, quam empiricam eſſe et vix nomen mereri artis ſalutaris, riſum quoque interdum mouere, recte iudicauit MORHOFIVS [ſſ]. Conſtat enim ex relatione ANDREAE CLEYERI [t], ſocietatis Indicae in noua Batauia archiatri, qui cum libros medicos Sinenſium conſuluiſſet, *Specimen medicinae Sinicae, ſiue opuſcula medica ad mentem Sinenſium* edidit: pleraque ad pulſuum inueſtigandorum rationem reuocari, ſecundum hos medicamina exhiberi, nitique totam eorum artem ſalutarem, ſympathia et relatione membrorum corporis, nec non pulſuum, cum quinque elementis et anni tempeſtatibus: Scimus quoque ex his relationibus, chemiam eos ignorare, (quam didiciſſe demum imperatorem Cham ty a Ieſuitis ex Bouueto diſcimus) alchemiam ad inſaniam colere, Graecorum et Europaeorum medicamina ignorare, inque id potiſſimum conniti, vt qualitates quinque elementorum, quarum aliquam ſingulis membris potioribus attribuant, reſtaurarent. Tacemus alia ibi allata, quae ſatis nos docent, aut empirica felicitate Sinenſes interdum pulchre mederi, aut inepta eſſe pleraque nec laudibus digna quibus nonnulli [u], quibus peregrina omnia placent et magna ſunt, eos cumulant.

Philoſophia practica Sinenſium.

§. XXV. Infantes eſſe in philoſophia theoretica Sinas, et valde a nobis ſuperari, ex dictis eſt manifeſtiſſimum. Aſt ſuperari nos quoque a Sinenſi philoſophia practica, magni viri non ſine admiratione et inſignibus laudibus fatentur. Faciunt id imprimis Ieſuitae, quibus pollicem hoc quoque loco premit LEIBNIZIVS, quem more ſuo ſequuntur celeberrimi viri G. B. BVLFINGERVS [x] et C. WOLFIVS [y], vt deos minorum gentium taceamus. Nec negari poteſt, pulcherrimam eſſe doctrinam moralem et ciuilem Sinarum, prout eam Ieſuitae nobis exhibuerunt, maxime poſtquam acumine Bulfingeriano ſcopae diſſolutae monitorum politicorum Sinenſium in ſyſtema elegans et aptiſſimum ire coactae ſunt. Aſt hic merito recurrit dubium, incertum eſſe, annon multa ex ingenio interpretum acceſſerint, quemadmodum haud parum pulchritudinis ex ordine et ſupplementis Bulfingerianis acceperunt? Ad rationem tamen politicam imperii Sinici attendentibus, manifeſtum eſt, praeclare ita rerum ciuilium, ad mores attemperatarum rationes iniuiſſe Sinas, vt his fulcris tot ſeculis inconcuſſum ſtare potuerit imperium Sinicum. Quamuis fabulas nobis Mileſias enarrent, qui neſcio quod aureum ſeculum nobis in China

s) Vnum enim principium, Li, ſtatuit.
ſſ) Polyhiſt. T. II. p. 13.
t) Vid Act. Erud. 1682. p. 301.
u) Eos nominat HEVMANN. l. c. p. 730.
x) Praef. Nouiſſ. Sinic.
y) ll. cc. conf. SPIZEL. l. c. ſ. 8. p. 126. REIMMANN. l. c. p. 8.

China fingunt, cum hiſtoria ampliſſimi regni indubitatus teſtis ſit, nec tyrannis illud caruiſſe, nec bellis inteſtinis, nec imperatoribus in vitiorum coeno ſe voluntatibus, nec deeſſe inter eos ſcelera et flagitia publica, et imprimis duritiem procerum erga humiles, auaritiam et iniuſtitiam, per totum imperium regnare. Praeclare quoque obſeruatum cel. MOSHEMIO [z], qui nuper egregie prorſus de philoſophia morali et ciuili Sinenſium diſſeruit, haud multum ad felicitatem imperii Sinici attuliſſe morum praecepta, ſed deberi illam partim ordini et diſpoſitioni imperii, partim loco regni in extremo angulo Aſiae ſiti et a peregrinorum conuerſatione vſuque, quibus respublicae mutari turbarique ſolent, remoti. Addi his merito debet, virtutem Sinenſis philoſophiae, non eſſe fructum rationis vel effectum veritatum certarum et ad vitae felicitatem attemperatarum, non hominis eam animum a cupiditatum oeſtro liberare, ſed eſſe politicam tantum; et ethicam ideo Sinicam, aliquot tantum officia comprehendere, quae ad conſeruationem tranquillitatis internae in republica, et fulciendum ſine violentis mediis imperium, referuntur. Mirum itaque non eſt, ambitionem pleraque ſibi in ſyſtemate politico poſcere, et religionis influxum, poenarumque et praemiorum poſt hanc vitam reſpectum, parum aut plane nihil in hac morali doctrina agere [a]. Quae an tantas laudes perfectiſſimae philoſophiae mereantur, lectori aequo et partis ſtudio non impedito expendendum relinquimus. Duplex autem Sinarum philoſophia practica eſt, alia vulgaris, alia erudita et Confuciana. Illa ſedecim regulis comprehenditur, quae a Mandarinis ſingulis calendis Idibusque menſis cuiusuis iuſſu imperatoris praeleguntur: quaeque intelligi ſatis nequeunt, niſi ad rationes ſtatus, quas conditores, monarchiae inierunt, quis attenderit, et, quibus mediis ſecuritati et tranquillitati imperii proſpexerint, examinauerit. Qua in re praeclare prorſus verſatus eſt praeſtantiſſimus MOSHEMIVS [b], qui ipſe ab iis legendus eſt, qui neruos prudentiae ciuilis inter Sinas diſcere cupiunt. Eius enim obſeruationes, licet egregias prorſus et incomparabiles huc transferre, inſtitutum vetat. Verbo tantum obſeruamus, opinionem populi de imperatore coeli filio, et vnico publicae ſalutis a coelo impetrandae fonte, obſequiumque proniſſimum et perfectum, quod ex ea fluit, ipſorumque principum exempla ad conſeruandam hanc ſummam in animis auctoritatem facientia et amorem populi conciliantia potiſſima fulcra eſſe, quibus imperii Sinenſis felicitas ſuſtentatur, et quibus procerum, parentum, aliorumque, qui ſocietati praeſunt officia attemperantur. Ethica philoſophica autem ex libris Confucianis diſci debet, ex quibus cum potiora collegerit ill. BVLFINGERVS, ſpecimen aliquod inde repetemus, plena hauſturum ad ipſum eruditiſſimum librum dimiſſuri:

I. Duo

z) loc. cit.

a) Conſentientem habemus cel. WOLFIVM l. c. qui virtutem Sinicam ſine his fundamentis conſtare fatetur. Praeclare ideo Europaeorum ethicae praerogatiuam concedit BVLFINGERVS l. c. p. 280. ſeq.

b) Conf. MOSHEM. l. c. p. 332.

I. Duo ſunt doctrinae Sinicae capita, alterum pertinet ad naturae rationalis cultum, alterum ad renouationem populi, illud ethicam hoc politicam complectitur.

II. Ad poliendam naturam rationalem requiritur, primo vt excolatur intellectus ſcientia rerum omnium, eousque, dum in diſcernendo bono et malo non aberret, tum vt imbuatur voluntas virtutis amore et vitii odio, deinde vt affectus coërceantur; poſtea vt componantur actiones et cum ceteris hominibus conſuetudo ad honeſti et decori regulas.

III. Populus ita inſtituendus eſt, vt qui ſe primum regere poſſit, idem poſtea familiam inſtruere, tum magiſtratibus admoueri et priuata regna dirigere, et tum demum imperium gerere poſſit.

IV. Philoſophus eſt, qui ampliſſimo ſtudio verſatur in libris ſcientiisque omnibus, omniaque examinans exigit ad regulam rectae rationis, ita vt a veritate et virtute, ſi fieri poterit, nunquam deflectat.

V. Vi intellectiua conſummata, quod fit rebus omnibus intime exhauſtis, intentio ac voluntas verificabitur, et animus emendabitur a prauo affectu, et tum corpus bene compoſitum, hocque curato, familia domeſtica, poſt hanc priuatum regnum et tum imperium optime inſtitutum pace fruetur.

VI. Id quod a coelo eſt homini inditum, dicitur natura rationalis, quod huic conformatur natura et eam conſequitur, dicitur regula ſeu conſentaneum rationi: reſtaurare quoad exercitium hanc regulam ſe ſuaque per eam moderando, dicitur inſtitutio ſeu diſciplina virtutum.

VII. Coeleſtis quaedam eſt ratio omnibus indita, at vero poſt huius iacturam ad hanc perfectionem recuperandam contendere, *humana quaedam* via et ratio eſt. Illud ſanctorum eſt, hoc ſapientum.

VIII. Vnicum viuendi principium hoc eſt: quicquid agas, agere vere, ex animo totisque viribus et a tuo ipſius corde gradum facere ad alios. Vera itaque menſurae normaeque ratio eſt, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

IX. Vt homines diſcernamus, opus eſt attendere primo quid agant, deinde operis finem reſpicere, tum videre, quibus in rebus ſtudiisue conquieſcant.

X. Auribus vix percepta per os illico fundere, neque hoc agere, vt ea tibi ipſe primus applices, quam impertias aliis, virtutis quidam contemtus ac repudiatio eſt.

XI. A diſcipulo requiritur, vt rationes plene perdiſcat, examinet ſingula, viros ſapientes conſulat, ratiocinando meditetur et expendat ſingula, res clare diſtinguat, ſolide et conſtanter operetur.

XII. Non externa tantum virtutis conſtantia requiritur, ſed etiam interna, quae nihil egerit rerum, quod non vulgari poſſit inter homines, nullam voluerit cogitationem, cuius nolit conſcium eſſe coelum.

XIII. Ita virtuti ſtudendum eſt, vt ea gaudeas.

XIV. Per-

XIV. Perfectus vir ferio attendit et inuigilat fuo interiori.

XV. Tres claffes virtutis ftudioforum funt, qui intelligunt, quid fit virtus, qui amant, qui potiuntur.

XVI. Radix et fundamentum virtutis, vnius cordis rectitudo et norma eft.

XVII. Orbis regulae funt quinque; regem inter et fubditum iuftitia, parentes inter et filios amor, maritum inter et vxorem fides coniugalis, fratres maiores natu inter et minores fubordinatio, mutua inter amicos concordiae et confuetudinis officia. Tres cardinales virtutes funt: prudentia in difcernendo bono a malo: amor vniuerfalis erga omnes, et fortitudo in profequendo bono, vna vero cordis foliditas et rectitudo eas exercet.

XVIII. Quia motus animi reconditi funt, ideo perfectus vir follicite inuigilat cordis fui fecreto et cautus eft in internis, quae folus intuetur.

XIX. Verfatur virtus in tenendo medio illud qui tranfilit, fimilis eft non attingenti.

XX. Sola et vnica virtus pretiofa reputanda eft.

XXI. Populo in virtute plus eft, quam in aqua et igne: nondum vidi qui infifteret virtuti et periret.

XXII. Exemplis perfuadendus magis populus eft quam praeceptis: iuftumque virtutem, qua prior ipfe plenus fis, in alios transfundere.

XXIII. Sapiens fuimet feuerus cenfor eft, idemque teftis, accufator et iudex.

XXIV. Vincere fe ipfum atque ita redire ad primaeuum illud temperamentum naturae rationalis, hoc eft obtinuiffe cordis innocentiam et perfectionem.

XXV. Aut focordia obftat virtutis ftudio, aut male confideratus ardor.

XXVI. Perfectus vir aggreditur viam ordinariam et ideo conftanter in ea progreditur.

XXVII. Probus atque perfectus vir, vniuerfalis eft.

XXVIII. Charitas eft affectio animi conftans et confentanea rationi, qua quis abiecta proprii commodi cura, totius orbis homines amplectitur, haud fecus ac fi vnum quid idemque fecum forent, atque adeo communem cum iisdem fenfum tam inter profpera, quam aduerfa et habet, et prodit.

XXIX. Solus ille, qui probus eft, tuto poteft diligere homines, tuto poteft eos odiffe.

XXX. Eo quod rectum iuftumque eft, compenfato iniurias et odia, benefactis compenfato benefacta.

XXXI. Peccare nec emendare, hoc ipfum dicitur peccare.

XXXII. Perturbatio animi eft velle aliis ea, quae non funt arbitrii fui, vel quae funt inter fe pugnantia.

XXXIII. Perfectus vir pro ratione ſtatus ſui res agit, nec cupit aliquid, ab eo alienum.

XXXIV. Virtutis et ſapientiae ſtudioſus adhibet nouem conſiderationes, inuidendo perſpicaciam, in audiendo vim audiendi, in habitu oris ſerenam placiditatem, in ſtatu corporis grauitatem, in ſermone fidem et veracitatem, in actione ſedulitatem, in rebus dubiis conſilium, in ira et vindicta, incommodorum conſiderationem etc.

Pauca haec ex multis ſufficiant, vt velut ex vngue leo intelligi cognoſcique poſſit, cuius generis ethica Confuciana ſit. Addi his debent ea, quae de regimine familiae, de officiis magiſtratuum, de adminiſtratione imperii praecipit doctrina ciuilis Sinica. Quae vero hoc loco adduci non poſſunt, cum iſtam prolixitatem noſtra refugiat tractatio. Ad ipſum itaque Cel. Bulfingerum, qui cuncta ordine digeſſit, et loca Confuciana ſimul adduxit, lectorem dimittimus, iucundius ex his fontibus, quam ex noſtris riuulis hauſturum.

Ἐπίκρισις de ethica Sinica.

§. XXVI. Splendere haec precepta moralia, non negamus, aſt ſplendere ita, vt aliorum radios extinguant, id expendendum lectori relinquimus, comparandumque cum philoſophorum Europaeorum doctrina morali. Nos pauca ſupra dictis addimus, et conſiderare iubemus: ignorare ethicam Sinenſem certum principium, nec definire poſſe, quae ſit ea ratio congenita, quae cordis rectitudo, quae laudata illa perfectio, nec poſſe nexum oſtendere. Faſſus id eſt, qui immenſum in modum Sinicam ethicam extulit, illuſtris WOLFIVS. Conſiderari autem velimus, hunc perfectum virum Sinenſium attamen vel idololatriae, vel ſuperſtitioni, et impietati litare, et conſiſtere virtutem Sinenſem ſine numine. Neque virtus haec ad eſotericam diſciplinam referri poteſt, fatentur enim eius laudatores, ceremonias praeſcriptas legibus apud Sinas quam maxime ad moralem doctrinam pertinere; et inter virtutis media referri. Aſt eas a ſuperſtitione et impietate abſoluere velle, eſſet laterem lauare, vt ex ſupra dictis intelligitur. Tacemus fucum Europaeum Sinenſi virtuti illitum, vt iucundius poſſit commendari. Haec an tanta ſint, vt ſoli in morali doctrina triumphare Sinae dici queant, aequi iudices viderint.

CAPVT

* *

CAPVT QVARTVM,

DE PHILOSOPHIA IAPONENSIVM.

§. I.

Tandem ad extremos Asiae angulos delati, in insulis extremis, gentem Iaponensium antiquissimam deprehendimus; quae vt instituta sectasque nonnullas, quae philosophicae dici possunt, a Sinis accepit, ita et religionis conditione, et dogmatum singularitate tota in philosophiae exoticae consideratione praeteriri non potest. Res eius primus Europaeis notas fecere Lusitani, et qui praedicandi euangelii caussa anno cIↃIↃXCIX, in Iaponiam iter cum sociis fecit Franciscus Xauerius, Societatis Iesu sacerdos. Qui cum haud contemnendos progressus in amplissima hac regione fecisse sodalibus in partes curarum pertractis magnam ciuitati Christianae accessionem fecit. Quae tamen, cum prudentia deesset, et suspecta fierent Iaponensibus Christianorum consilia, quod non tam Christianam legem propagare, quam Christianorum imperio insulas has subiicere vellent, magnis persecutionibus adeo extincta est, vt vix oras attingere Europaeis liceat. De quibus rebus in Iaponia gestis post EMANVELEM ACOSTAM [a], et *Epistolas Iaponicas* a Iesuitis scriptas et a PETRO MAFFEIO in Latinam linguam versas, CRASSETI *Historia Ecclesiae Iaponicae* consulenda est. Et hi quidem scriptores Iesuitae res quoque theologicas et literarias huius gentis tetigerunt, ex quibus praeter alios sua hausit P. BAYLE [b]. Pauca tamen haec sunt, et minus accurata, praeterea quoque in haud paucis suspecta. Magno itaque beneficio harum rerum curiosos sibi obstrinxit, eruditissimus medicus ENGELBERTVS KAEMPFERVS, quod rara felicitate gauisus huius imperii res omnes naturales, politicas, geographicas, theologicas accurate cognoscendi, notitiam eius regionis amplissimam reliquerit [c], a Cl. IO. CASPARO SCHEVCHZERO vulgatam. Qui cum certiorum monumentorum consulendorum occasionem nactus sit, cuncta quoque iudicio accuratissimo vsus rite expenderit, et cum reliquis Orientis rebus comparauerit, eum in hac narratione potissimum sequemur. *Scriptores de rebus Iaponensium.*

§. II. Origines Iaponensium iuniores Sinensium ortu non videntur. Pleraque enim quae de maioribus suis Sinae tradunt, de gentis suae conditoribus narrant Iaponenses. Quorum tamen historia recte et curate a *Origines Iaponensis theologiae.*

 KAEM-

a) De rebus a Societate Iesu in Oriente gestis, commentarius prodiit Latine Dillingae 1571. 8. adiunctae sunt epistolae S. I. Iaponicae. Ex VARENII tr. de Religionibus multa de rebus Iaponensibus adiecit CHR. ARNOLD. ROGERII libro de Rel. Indorum, c. 29. p. 871. Quae tamen pleraque vel falsa, vel minus accurata esse, ex relationibus Kaempferianis constare potest.

b) T. II. Art. Iapon. p. 830. seqq.

c) Vtimur versione Gallica, Amst. 1732. tribus Vol. 12. edita. Optandum autem, vt αὐτόγραφον Germanicum edatur.

KAEMPFERO [d], distribuitur in fabulosam, dubiam et certam. Et prima quidem periodus, secundum hos populos vltra mundi conditi tempora, quae certissima annalium sacrorum fide definiuntur, exsurgit. Id quod mirandum quidem magnopere haud est, cum solenne his gentibus olim fuerit, incredibilem antiquitatem mentiri: monet autem attentos lectores, vt nec Sinicae antiquitati nimis fidant. Primum autem imperio septem deos siue spiritus praefuisse constanter Iaponenses iactant, et de eorum regno, annis immensis, felicitate egregia, connubioque vltimi eorum Isanagi Mikotto, cum dea Isanami Mikotto multa garriunt. Quae quidem ad hunc nostrum scopum non pertinent, ideo vero hic attingenda sunt, vt ex his fabulis appareat, in remotissimo hoc Asiae angulo eodem fere modo eademque larua idololatriam, et superstitionem irrepsisse, qua se in aliis vetustissimis regionibus insinuauit. Simillima enim haec sunt originibus Aegyptiacis. Quae itaque de originibus religionis in ea regione suo loco [e] diximus, hic quoque, ne ad metam properantem Lectorem detineamus, repetenda sunt. Constabit ex iis, homines magnos et acutos, qui feros palantesque populos in ordinem coëgerunt, et beneficiis innumeris cumulauerunt, pro diis, deorumque filiis fuisse habitos, et huic fundamento, ad firmandum imperium omnem fere religionem fuisse inaedificatam. Quae clauis omnis veteris religionis esse potest.

Legislatores vetustissimi Iaponensium.

§. III. Alteram periodum incertam ea tempora, secundum KAEMPFERVM [f] occupant, quibus illi reges Iaponiae floruerunt, quorum aetatem definire certo non licet. Hi colendo hominum ingenio, quod rudissimum erat, inuigilauisse, verisimilitudine non caret: quicquid autem prudentiae politicae et legislatoriae, quicquid artium ad vitae commoditates facientium habuerunt, a Sinensibus acceperunt. Non id negant Iaponenses, sed ideo inter maiores suos in hac periodo ponunt FOHIVM, Sinarum legislatorem, quem per totam Iaponiam celeberrimum fecit sapientia legislatoria. Nec aliud velle videntur fabulae, serpentis figuram eum habuisse, vel solo capite comparuisse, quam prudentiae et scientiae sublimitate reliquos suae aetatis homines illum superauisse. Tradunt enim Iaponenses, detexisse eum motus coelestes, signa Zodiaci, et anni vicissitudines, tempora annis mensibusque definiuisse, artes ad vitae vtilitatem introduxisse. Quae satis euincunt, Iaponenses post conditam demum Sinicam monarchiam in humanae societatis formam meliorem coaluisse. Neque tamen audiendos esse chronologos Iaponenses, qui aetatem Fukii, (ita enim appellant) in annum ante N. C. cIↃcIↃcIↃIↃLXXXVIII, qui secundum Petauium annus mundi CCCXCVI est, ponunt, vel vna diluuii vniuersalis historia probat. Ex hoc vero communi Iaponensium legislatore intelligi potest, Iaponensibus priscis eandem fere, vt Sinis, religionem tribuendam esse. In hanc incertam periodum

d) L. II. c. 4. T. I. p. 227. e) T. I. p. 287. seqq. f) l. c. p. 229.

periodum incidit aetas Xekiae, siue Siakae vt Iaponenses pronuntiant [g], quem in India natum esse anno ante C. N. cIↄ x x v I I, tradunt. Quod ideo notandum est, vt discamus, fabulosam, vel incertissimam tamen Xekiae antiquitatem esse, nec haec testimonia obstare, quo minus iunior fuisse dicatur. Eius enim tempora, annum Iↄ vel Iↄ c ante N. C. non anteuertere videntur. Certe Siamensium, Sinensium et Iaponensium chronologia Xekiae non concordat, ex quo intelligi potest, eam esse incertissimam. Nihil enim, quod de rebus suis certo statuant, ipsi Iaponenses habent, quorum historia certior anno demum ante orbem redemtum Iↄ c l x exordium habet.

Legislatores Iaponenses secundi, et philosophicae origines quaesitae sub eorum imperio.

§. IV. Inter principes, qui in tertia eaque certiori aetate vixerunt, conditor alter monarchiae celebratur SYN MV, anno ante N. C. Iↄ c l x. Qui tantis beneficiis gentem hanc sibi obstrinxit, vt titulum Nin O, id est optimi maximi acciperet [h]. Hunc enim Iaponensibus praestitisse, quod Fohi Sinensibus, narrant, moresque populi ad ciuilem vitam reduxisse, tempora annis, mensibus et diebus distinxisse, leges nouas tulisse, totique imperio faciem πολιτικωτέραν induxisse gloriantur.

Roosi philosophus.

Et sub hoc imperatore vixisse celeberrimum philosophum ROOSI, id est, *senem infantem*, quem cum Li Lao Kuin eundem videri in antecedentibus obseruauimus, annales Iaponenses referunt: natum enim esse aiunt annis A. C. N. Iↄ c I, eumque L annis post excepisse philosophum Koosi siue Confucium. Quem sapientia tam celebrem apud Iaponenses fecit, vt eius memoriae hodie quoque templa sint dicata, cultuque is tantum non diuino et plane extraordinario etiam in his insulis honoretur. Quae iterum argumento esse possunt, philosophiam Sinensem et Iaponensem communes fontes habuisse. Ex eius discipulis celebrant Iaponenses

Ganquai Confucianus philosophus.

GANQVAI philosophum, quem canos iam habuisse annos octodecim natum, trigesimo tertio obiisse, referunt, traduntque animam Kossobosati, qui praecipuus Xekiae discipulus fuit, in eum transiisse. Ex quo liquet, Iaponenses disciplinam Siakae et Confucii reipsa vnam esse credidisse. Id quod tamen cum dogmatibus, quae vtrique philosopho tribuuntur, conciliari non potest. Forte, quia Siakae religio plurimum inter Iaponenses inualuit, omnes philosophos ex ea participasse, gens credula sibi persuasit. Tempore Confucii enim et discipulorum apud Sinas Xekianam disciplinam nondum innotuisse supra obseruauimus [i]. Illud annalium Iaponensium fide constat, anno x c v imperii, Dai, siue imperatoris Synin, BVPONEM quendam siue KOBOTVM ex India in

Kobotus, philosophus Xekianus.

Iaponiam delatum librum Kio, in equo candido attulisse. Est autem liber ille pandectarum doctrinae et religionis Xekianae instar habendus. Quod

 tempus

g) Xacam plerique a Iaponensibus vocari tradunt. Ast Kaempferus, pronunciationis Iaponicae peritissimus, constanter Siaka scribit, quem ideo sequimur.

h) Ib. p. 250.

i) Ib. p. 256. L. III. c. 6. T. II. p. 66.

tempus cum eo coincidit, quo Xekiana disciplina in Chinam A. C. LXIII delata est. Ex qua temporum concordantia colligimus, quendam Xekiae siue Foë sacerdotum, qui in Chinam adducti sunt, in Iaponiam transfretasse, et peregrinam religionem in illo regno ab eo fuisse introductam. Quam ex India, et praecipue ex Ceilano insula ad Iaponenses peruenisse iam obseruatum GASP. VILELAE, Iesuitae [k]. Is enim cum anno cIↃIↃLXII in illas oras fuisset delatus, scripsit ad Societatem, *Iaponensium superstitionem esse Indicam Brachmanum, quam ab Indico magistro ex regno Sionis* (Siam) *acceptam, hucusque retineant: idque ipsum ex delubris etiam apparere, quae in Ceilone oppido Indiae eadem, quae in Iaponia viderit.* Quae mire ea confirmant, quae supra de Xekiae origine obseruauimus. Ab hoc Koboto, doctrinam Foënam exteriorem pariter atque interiorem fuisse ad Iaponenses delatam, ex dicendis constabit. Qui vbi aduenisset, templum ei, nomine *Fakubasi*, id est, aedis equi candidi, excitatum est, quod hodie quoque superest. Ab ea aetate disciplina Siakae sensim in his oris, sed priuatim tantum incrementa coepit, cuius doctorem quendam, qui vigesimus octauus eius successor fuit, DARMA, valde celebrem annales Iaponici nominant [l], quam a meridionali orbis parte id est, ex India, vel his regionibus ad meridiem Iaponensibus sitis aduenisse tradunt. Origines vero huius disciplinae ex annalibus Iaponensibus ita enarrat, ipsis Iaponensis scriptoris verbis KAEMPFERVS. „In „Tensiku media id est, in littoribus Malabaricis et Coromandelicis apparuisse celeberrimum quendam Fotokianae sapientiae alumnum, discipulum Siakae nomine Mokuren: et circa hoc tempus doctrinam Amidae, optimi maximi Dei et protectoris animarum introductam in China, in vicina regna se diffudisse, et in Iaponiam quoque penetrauisse, „eo loco, quae Naniwa appelletur, vbi idolum Amidae ad cataractas „lacus cuiusdam, radiis auratis, vt allatum erat, apparuerit. Cuius mirabilis euentus memoriam non tantum cyclo Iaponensi (Nengo dicunt) „honorauerit, sed transtulerit quoque in regionem Sinano, princeps „Tonda Iosiimits, vir pius et fortis. Collocatamque hanc statuam miraculosam fuisse in templo Sinquosi, in quo infinitis miraculis inclaruerit.“ Qui locus ideo notandus est, vt quibus mediis et imposturis vsi sint deterrimi veteratores, cognoscatur. Quae si cum imposturis sacerdotum Aegyptiacorum comparentur, nouum inde robur coniectura nanciscitur, imposturam hanc ex Aegypto in Indiam et tum ad Sinenses et Iaponenses fuisse delatam.

Darma philosophus Xekianus.

Sectae in Iaponia theologicae.

§. V. Patet ex breui hoc compendio historiae disciplinae Xekianae, siue, vt ore Iaponico appellemus, Siakanae, in Iaponia idololatriam eius sectae ex Aegypto in Indiam delatam hanc etiam gentem corrupisse. Non itaque opus est, vt quali habitu illa idololatria ad Iaponenses delata sit,

k) Epp. Iapon. L. IV. p. 204. l) Ibid. T. II. p. 64.

ſit, hoc loco enarremus. Dabunt ea de re multa ſcriptores laudati. Id vero ſine obſeruatione non praetermittendum, hanc ſectam non omnem, vel etiam publicam imperii Iaponici religionem abſoluere, ſed ſectas in ea tolerari multas, magnaque gaudere libertate religiones peregrinas. Tres autem, ſi laudatiſſimum Iaponiae chorographum et hiſtoricum audimus, praeter Chriſtianam, quae iam eiecta et eradicata eſt, ſectae inter Iaponenſes florent, vetus religio, quae Sintos dicitur, religio Budſo, id eſt, Buddae, ſiue Siakae, et doctrina Sinto ſiue philoſophorum moralium. Neque a vero abludit, quod is obſeruat, pulcherrime porro florere potuiſſe Chriſtianam religionem, niſi praepoſterum Ieſuitarum ſtudium, poteſtatem pontificis Romani et Luſitanorum extendendi, et non tantum ſpirituales fructus, ſed et temporales colligendi occaſionem horrendae perſecutionis excitauiſſet. Operae vero pretium eſt, vt quid his ſectis apud Iaponenſes placuerit, paucis exploremus: ita enim de veteri philoſophia huius gentis, paullo curatius ſtatuere licebit.

§. VI. Religio gentis antiquiſſima Sinto dicitur, itemque Sinsiu et Kammitſi, id eſt cultus idolorum. Sin et Kami enim idola, quae in Iaponia coluntur, indicant. Huius ſectae ſcopum vnum eſſe ait KAEMPFERVS [m], vt felices in hoc mundo fiant. Quamuis enim aliquam immortalitatis notionem habeant, obſcuram tamen eam eſſe, et imperfectam, nec eos de futuro angi, ſed ad praeſentem tantum vitae ſtatum intuentes id agere, vt Deos colant, qui huius mundi res curant, et euentus huius vitae regunt. Et ſummum quidem eos numen aliquod agnoſcere, quod habitet in ſupremo coelo, minores quoque Deos quosdam inter ſtellas collocare, neque tamen eos ſacrificiis vel feſtis adorare, eo quod numinum cura illos minime tangi, nimis ab orbe remotos credant. Per hos tamen Deos ſuperiores eos iurare: inuocare autem ea numina, quae regioni ſuae praefecta eſſe putent, et quae poteſtate abſoluta praeeſſe contendant elementis, aquae, animalibus aliisque rebus, et hinc vitam hominum vel felicem facere poſſint, vel calamitate obruere. Hunc cultum ſufficere poſſe ad purificandum animum, et obtinendam futurae vitae compenſationem. Memorabilia ſunt, quae de hac antiquiſſima Iaponenſium idololatria diſſerit Kaempferus, in quibus pulchre coniicit, duces huius gentis primos, ita ſibi animos hominum deuinxiſſe beneficiis et imperio prudenter exercito, vt omiſſa ſupremi numinis, velut nimis ab hominum infirmitate remoti cura, hos heroës inter Deos referrent, eosque grati animi teſtandi cauſſa colerent, veneratione tandem in ſuperſtitionem degenerante. Non repugnamus haec ita veriſimiliter dici, nam et aliarum gentium Orientalium religio tales ortus habuit. Aſt non exhaurire tamen rem omnem putamus, et non ſine probabilitate coniicimus, ipſos duces regesque Iaponenſium primos, ſe eiusmodi progeniem Deorum altiſſimorum dixiſſe, et ideo reges bene meritos his numinibus accenſendos eſſe ſtatuiſſe, vt hac religione deuincti animi

Secta Sintoiſtarum.

m) T. II. p. 5. ſeqq.

mi in ſpontanea obſequii vincula conſentirent. Quas artes Chaldaeos et Aegyptios adhibuiſſe, Sinas quoque veteres imperatores ideo coeleſti genere natos dixiſſe, ſuis locis obſeruauimus. Eandem opinionem obtinere in Iaponia inde conſtat, quia imperator eccleſiaſticus (qui vmbra eſt, abſolutae poteſtatis, quae olim in hoc imperio in vno rege obtinuit) quique Mikaddos dicitur, recta linea ab iis heroibus deſcendere dicitur, qui in throno velut Dii inter homines comparuerint: et tanta illi ex hac ſucceſſione diuina ſanctitas tribuitur, vt Dii regionis omnes menſe decimo ad eius aulam confluere, eumque inuiſere credantur. Immo dum huic imperatori ſiue pontifici eccleſiaſtico ius inter Deos referendi, quoscunque dignos putat, competit, facile inde colligitur, omnem religionem eo collineaſſe, vt imperii rationes in principe pro diuino habito fulcirentur. Id quod ſucceſſiones quoque diuinae in Iaponia enarrari ſolitae luculenter euincunt. Quae diligenter omnia expendenda, et imprimis cum priſca Sinarum religione comparanda ſunt, quae in pleriſque et imprimis in diuina imperatoris auctoritate conſpirat, vt verae origines veterum religionum et corruptae theologiae naturalis inde diſcantur. Non itaque magnopere miramur, religionem hanc, licet abſurdiſſimam ſuperſtitionem nutriat, per tot ſecula potuiſſe durare; ita enim vinculis reipublicae irretita et connexa eſt, vt non niſi cum imperio deſinere tota poſſit. Ceterum miſerabilem eſſe huius ſectae phyſiologiam, licet arcana methodo, etiam iurisiurandi ſigillo, reconditam, ex textu originali libri ſacri a KAEMPFERO [n] adducto patet, qui hic eſt: *Cum rerum omnium origines ſe panderent, chaos natauit, vt piſces in fluuiis ſolent. Ex hoc chao prodiit aliquid, quod ſpinae ſpeciem referebat, quodque moueri et transformari poterat. Et haec res euaſit anima ſiue ſpiritus; qui vocatur Kunitokodatſno Micotto.* Ex quo fragmento conſtat ineptiſſimos theologos, abeſſe iuſſa a rebus mortalium omni Numinis cura, rerum omnium origines caſui et fortunae tribuiſſe. Quod dogma ſi cum iis comparatur, quae, de ſupremo numine in ſupramundanis coelis ſine hominum cura habitante nugantur, manifeſtum eſt, Epicuream phyſiologiam diu ante Epicurum in inſulis Iaponicis triumphauiſſe. Turpiſſimae enim ignorantiae ſe dediſſe huius religionis cultores ex eo conſtat [o], quia nihil in illorum libris reperitur, quod de natura et eſſentia deorum, de eorum potentia et prouidentia atque imperio, de ſtatu futuro animae quaerentibus, ſatisfaciat. Id quod ſectam quandam Sintoiſtarum [p] coëgit ex religione peregrina ea aſſumere, quae paulo meliores vultus ineptiis iſtis effingerent; ſtatuentem animam Amidae, quod ſupremum Budſdoiſtarum numen eſſe, in ſequentibus dicemus, transmigratione in Deum primarium Ten Sio Dai Sin deſcendiſſe. Id quod Siakianae diſciplinae magnam fortunam in Iaponia peperit. Ipſi enim Sintoiſtae transmigrationem, quae tamen totum Orientem peruaſit, non credunt, ſed animas ſeparatas a corpore

n) L. III. c. 1. T. II. p. 8. o) Ibid. p. 14. p) Riobus appellatur.

pore in locum beatum supra trigesimum tertium coelum secedere credunt, easque sedes diuinas animis sanctis tribuunt; malas vero et sceleratas oberrare tamdiu statuunt, donec crimina expiauerint. Quod dogma etiam inter alias gentes Orientis innotuit: de Tartaro vero nulla apud eos cognitio. Felicitatem futurae vitae autem obtineri posse statuunt, interna animi puritate abstinentia ab eo omni, quod polluere hominem potest, dierum festorum solenni cultu, peregrinatione religiosa, et cruciatibus carnis. In quibus legibus nihil est, quod rationis cultum prodat, praeter primam, quae tamen tota euanescit, si cogitemus, infelicem gentem nulla lege vel eccelesiastica vel politica instrui, quae puritas interna requiratur, praecipue cum metus deorum cesset: Cuncta itaque ad ciuilem honestatem et securitatem legibus definitam reuocantur, reliqua in ceremoniis cultus externi versantur, quae ambitionem et voluptatem Iaponensium mire alunt. Ipsi quoque eremitae, inter horrendas vitae austeritates nihil habent, quod philosophiae vmbram sapiat, sed ignauiam et ambitionem cuncta parentem habent.

§ VII. Altera, quae miro applausu et cultu in Iaponia floret, religionis secta, Budsdoistarum est; id est cultorum deorum peregrinorum. *Secta Budsdoistarum.* Dii enim indigenae Cami et Sin appellantur, vt supra dictum, peregrini Budsd et Fotoke. Ipsa autem religio Budsdoistarum non alia est, quam Xekiana, quam *Capite primo* fuse descripsimus. Quo loco cum narrauerimus, quo potissimum pacto exterior et vulgaris disciplina haec praeceperit, et quid imprimis apud Iaponenses de hac religione tradatur, ea repetere et actum agere nolumus. Hoc vero loco addimus, ipsum nomen Budsdo, non esse Iaponicum, sed vna cum hac religione ex India fuisse translatum. Idem enim est cum Budda veterum, et Budha recentiorum Indorum, quod cum Hermetis nomine significatione coincidere eo loco probauimus. Etiam id apud Sinenses obtinet, a quibus ad Iaponenses translatum est. Quia vero pro deo se venditauit Siaka, Indique constanter tenent, Budham hunc fuisse emanationem Deitatis, et ipsum numen Wisthnu, quod inter homines nono apparuerit sub forma Budhae; ideo nomen proprium Buds et Siaka apud Iaponenses in appellatiuum transiit, et designat, tum idola peregrina omnia, tum sanctos et philosophos, qui nouam istam religionem praedicauerunt. Nondum autem temporibus Confucii Siakanam religionem in China et Iaponia obtinuisse, recte obseruatum est a KAEMPFERO [s], ex iis enim, quae supra diximus, constat, circa A. C. LXIII demum pestilentem doctrinam hoc regnum intrasse. In quo cum magna auctoritate et veneratione tum floreret Confucii, siue Koosi disciplina, quae contemto idolorum cultu, satis inepte et pueriliter inter Iaponenses florente, ad colendos spiritus regioni praefectos, et tenendam secundum

s) KAEMPFERVS l. c. p. 66.

cundum rationem mediocritatem, praeceptis moralibus haud cotemnendis homines adducebat, facile credimus, quod KAEMPFERVS ex traditionibus gentis refert, Siakanos philosophos, vel potius sacerdotes, maxima ex disciplina Confucii per totum regnum sparsa et florente impedimenta habuisse, indeque lentos progressus nouam doctrinam vidisse. Obtinuit autem Budsdoismus mediocrem auctoritatem, vsque ad A. C. IↃXVIII, quo Darma, theologus Siakanus, vt supra iam tactum, in Chinam descendit, et amplissimo successu nouam religionem propagauit. Quae eius incrementa et vitae eius institutisque philosophicis debebantur, et doctrinae. Cum enim vitae professione esset venerabilis, et sanctitatis laude florentissimus, magnaque auctoritate viueret, inter religiosissimos homines relatus est. Disciplinam Siakanam vero tanto ardore et imitationis deuotione expressisse dicitur, vt palpebras sibi praecideret, ne meditationis enthusiasmo in ecstasin raptum somnus occuparet: id quod Xekianae disciplinae stoliditatem supra descriptam mire illustrat. Doctrina autem ideo, supra, quam credi potest, Iaponenses cepit, quia immortalitatem animae praedicauit, et futura illis praemia promisit, qui adorationis cultum secundum praecepta Siakana, et exemplum istud instituerent. Hoc enim innumeros homines permouit, vt a disciplina Confuciana ad Budsdoismum transirent. Quae valde ea corroborant, quae in antecedente capite diximus, immortalitatis animae et futurae vitae rationem in philosophia Confuciana habitam non fuisse. Ita Siakana religione caput extollente, idolum primum Siakae inter Iaponenses A. C. IↃXLIII publice adoratum est, cumque statua Amidae a Budsdoistis erecta paulo post miraculosum splendorem emisisset vt supra narratum, factum inde, vt et ipse imperator, Kimmei ei religioni faueret, et innumeri incolae cum meliora domi non haberent, ad eam deficerent.

Doctrina Siakana inter Iaponenses de Amida,

§. VIII. Nihil celebrius est inter Iaponenses in ista religione Budsdoistarum, quae etiam Fotokiana dicitur, id est, idolorum peregrinorum, numine Amidae. Est autem Amida supremum numen sedium beatarum camporumue Elysiorum: quem animarum, maxime separatarum, summum esse patronum atque mediatorem dicunt, et hoc parario veniam peccatorum et futurae vitae felicitatem se consequi asserunt. Multa de hoc Amidae cultu referunt Iaponensium rerum scriptores, at confusa pleraque, misere enim sectarum dogmata inter se confundunt. Vnde maluimus, in *Capite huius Libri primo* Kaempferum, Siakana dogmata exoterica explicantem sequi, quam alios [t]. Is enim exotericam Siakae disciplinam perspicue exposuit. Interiorem autem doctrinam impostoris illius etiam ad Iaponenses peruenisse, et inter Bonzios (hoc sacerdotum publicorum nomen est,) vigere, Iesuitarum relationes dubitare nos non sinunt.

de interno principio.

Scribit enim Cosmus Turrensis Iesuita [v]: „In iis, quos homines doctri„nae laude illustres in deorum numero venerantur, sunt, qui quendam „colant

t) Conf. KAEMPFER l. c. p. 70.

v) Epp. Iapon. L. III. p. m. 164.

„colant nomine Xacam, quem aiunt regis filium in primis eruditum fuisse: „is praua dogmata posteris scripta reliquit permulta. Ita librum eius quem „Foquequium vocant (Kio, oracula sacra, sine dubio intelligit; Fotoke „enim Siakae siue Xacae cognomen est) pariter venerantur, negantque „sine eius voluminis ope quenquam posse seruari, eiusdem beneficio ipsas „quoque herbas et ligna, beatitudinem esse adeptura. Omnis autem „illius libri doctrina eo refertur, vt persuadeat, *nihil esse*, *ex quo omnium* „*esse pendeat*.“ Idem vult symbolum arboris aridae, quam Bonzius quidam qui meditatione, siue enthusiasmo Fotokiano triginta annos consumpserat, in charta delineauit, additis his versiculis *.

Cedo, quisnam te seuit arbor arida?
Ego, cuius principium nihil est, finis nihil.

Item: *Meum cor, quod neque esse, neque non esse habet*
Neque it, neque redit, nec retinetur vspiam.

Neque aliter intelligenda sunt, quae POSSEVINVS † refert, et ex eo repetunt SPIZELIVS x atque P. BAYLE y: „Primum principium (IXIN „vocari a Iaponesibus, ait) extitisse ab omni aeternitate vnum, clarum „et lucidum, omni quoque decremento vel incremento destitutum, figu„ra carens, ratiocinationis expers, vitam agens otii, quietis et tranquil„litatis plenissimam. Hoc rerum principium quosdam eximium apellare „ac verum Fotoke, alios vero, cor, alios primam rationem vel purissi„mam essentiam, alios esse dicere gradum claritatis, alios magnum solem „et regem intelligentem, alios veritatem coelestem vnice claram et per„spicuam, alios veram substantiae et accidentium imaginem, alios sem„piternum Amida, alios Ippokukuo id est, verbum subito productum, „alios veram absque dignitate personam, alios perexiguam sermonis mu„tationem, alios denique aliis titulis et encomiis aliis exprimere. Con„stituere Bonzios illud ex omni parte perfectum, nihil intelligens, nihil „terrena curans, credere illud singulis rebus inesse, ipsisque substantiam „suam communicare, ita vt res vniuersae cum illo vnum sint, inque il„lud cuncta reuertantur. Tertio: fingere intimum hominis cor, vnam „eandemque cum hoc principio constituere essentiam: quarto denique „sibi persuadere, posse hominem in hoc seculo summum primi principii „gradum et locum adipisci, et ad amplissimam illius maiestatem ac digni„tatem ascendere, eo quod possit in hac vita meditando et perfecte co„gnoscendo principium verum ad summam illam vitae tranquillitatem „peruenire.“ Haec sane, licet nonnihil distincta confundant, re ipsa Quietismum enthusiasticum Xekianae disciplinae satis luculenter describunt, et quae natura nihili chaotici sit, eleganter explicant. Ex quo ratio

*) Ibid. p. 148.
†) Bibl. S. T. I. L. 10. c. 2. p. 410.
x) De literar. Sin. p. 161.
y) l. c. not. C.

tio quoque intelligi poteſt, cur Iaponenſes philoſophi obiectionibus contra hoc ſyſtema factis ita occurrant [z]: *Hominum non eſſe huius principii vim et naturam perſcrutari inquirendo aut diſputando:* nam cuncta ad experientiam enthuſiaſmo et ecſtaſi acquiſitam referebant. Nec videntur aliter intelligenda eſſe, quae in *Epiſtolis Iaponicis* Ieſuitae referunt [a]: *Sectas licet inter ſe diuerſas, omnes in tollenda animarum immortalitate* (nempe perſonali) *conſentire: et quanquam plebi varia Deorum nomina ad adorandum proponant, ipſos tamen apud ſe nihil eſſe praeter ortum et interitum, exiſtimare, et dicere homines, bruta animantia, plantas redire omnia quendam in locum, vnde profecta ſunt; ad eius opiniones prauitatem penitus imis ſenſibus inculcandam, paratas habere commentationes circiter bis mille et quingentas, quas vbi quis diuturna cogitatione animo impreſſerit, ab omni religione ſolutum prorſus in illa coecitate ac tenebris acquieſcere. Denique ſtatuere, quod e nihilo exiſtit in nihilum reuerti, eſſeque tres hominum animas, quae ordine alia poſt aliam deinceps corpus et ingrediantur, et deſerant, illud vnum intereſſe, quod quae prima ingreſſa eſt, poſtrema diſcedat. Has autem ineptias in arcanis habere, vendereque cariſſime.* Videntur quidem haec Ieſuitae de nihilo negatiuo intelligere, quae notio ex ſcholaſtica philoſophia eorum animo erat impreſſa: aſt intelligenda eſſe de nihilo priuatiuo vel chaotico, omni qualitate priuato, ex ſupra dictis eſt manifeſtum. Cum autem magnam haec cum Sinenſium phyſiologia aeui medii concordiam prae ſe ferant, vt etiam ANTONIO de S. MARIA [b] obſeruatum, inde lectori coniiciendum relinquimus, quid de orthodoxia huius doctrinae in vtraque gente ſtatuendum ſit?

Sindosiuiſtarum ſ. philoſophorum ſecta.

§. IX. Tertia apud Iaponenſes ſecta Sindoſiuiſtarum, id eſt philoſophorum eſt, qui Siuto, quod methodum philoſophicam ſignificat, ſequuntur. Hanc Confucianae diſciplinae propaginem eſſe, ex iis concludi poteſt, quae de hac ſecta narrat KAEMPFERVS [c]. Reliqui enim ſcriptores, qui res Iaponenſium tetigerunt, hos cum aliis mire confuderunt, et aliena miſcuerunt. Nulli religioni, id eſt, ſectae idololatricae, hi philoſophi addicti ſunt, ſed maximam in eo perfectionem quaerunt, ſummumque, quod homines conſequi poſſunt bonum collocant, vt ea voluptate quis gaudeat, quae ex vita ſecundum virtutem prudenter acta exoritur. Hos nec praemia, nec poenas agnoſcere poſt hanc vitam, refert Kaempferus, ſed haec huius vitae ambitu concludere, et ſtatuere, quod neceſſario ex natura virtutis vitiique ſequantur. Dicere quoque, teneri hominem ſecundum virtutem viuere, eo quod a natura rationem ideo acceperit, vt ſecundum eius dictamen regulasque viuendo, oſtenderet, differre ſe et eminere

ſupra

z) POSSEVIN. l. c. BAYLE l. c. conf. quae ex Ephemeridibus Pariſienſibus ille affert.
a) L. III. p. 163. b.
b) T. II. Epp. Leibniz. p. 338, 335.
c) loc. cit.

ſupra creaturas ratione carentes. Quae omnia vti fundamentis ethicae Confucianae eximie conueniunt, ita ex huius ſchola hanc diſciplinam profluxiſſe recte Kaempferus ſtatuit. Cuius amplificandae occaſionem nactus eſt, diſcipulus quidam Confucii nomine Iaponico MOOSI: is enim in quatuor libris, quos hodie adhuc magnae auctoritatis eſſe hiſtoricus aſſerit, eam diſſeminauit, eo ſucceſſu, vt vbique legantur, vbi lingua erudita, in qua ſcripti ſunt, viget.

Moosi philoſophus Iaponenſium Confucianus.

Doctrina ſectae philoſophicae.

§. X. Doctrina huius ſectae ita deſcribitur a KAEMPFERO, vt omnino operae pretium ſit, eius ſummam huc quoque transferre, eo quod miram illis lucem conciliat, quae in *antecedente capite* de doctrina Confucii diſſeruimus. Quinque autem capitibus haec ethica Iaponenſis abſoluitur, quorum primum, Dſin dictum, de modo ſecundum virtutem viuendi diſſerit; ſecundum, Gi appellatum, iuſtitiam omnibus hominibus praeſtandam docet; tertium, Re, morum honeſtatem et ciuilitatem inculcat; quartum, Tſi, regiminis prudentis regulas exponit; quintum Sin, conſcientiam puram, et rectam voluntatem explicat. Transmigrationem animarum haec philoſophia reiicit, creditque animam mundi exiſtere ſiue ſpiritum vniuerſalem vimque quandam per vniuerſum diffuſam, quae omnia animet, animasque ſeparatas a corpore in ſe recipiat, vt in mare fluuii omnis terrae refunduntur. Hanc animam mundi reuera Deum facit, omnia enim attributa et perfectiones de ea praedicat, quae ſoli Deo conueniunt. Receptaculum quoque animarum illis eſt, ex quo progrediuntur, et in quod redeunt. De diuinis autem ita diſſerunt, vt frequenter vocem Ten, coelum, aut naturam, adhibeant, in rebus ad vitae noſtrae actiones easque intimas pertinentibus. E. c. Gratias agunt coelo pro vitae neceſſariis, quae ab eo ſuppeditari credunt. Refert autem Kaempferus, quosdam philoſophorum horum, quorum colloquio frui ipſi licuerit, admittere ens aliquod intellectuale, et incorporale, quod tamen ſit modo director atque gubernator mundi, non vero auctor eius conditorque naturae, eo quod illud non minus eſſet effectum et productum a natura, genitum ab In et Io, coelo et terra, illo actiuo, hoc paſſiuo principio, quorum illud parens generationis, hoc corruptionis auctor eſſet. Et hoc pacto potentias naturales inter entia ſpiritualia referunt. Mundum autem volunt Sindosiuiſtae eſſe aeternum, homines vero et animalia producta ab In et Io, coelo et quinque elementis ſublunaribus. Non ſtatuunt eſſe Deos nationis, adeoque nec templa nec cultum religioſum habent, in publico tamen cultu Deorum ritibus moribusque gentis ſe attemperant. Memoriam parentum et maiorum demortuorum ita celebrant, vt poſitis in menſa tabulaue, carnibus crudis pariter atque coctis eorum imaginibus cereos accendant, eosque in terram proſtrati, velut viuos, adorent. Idque fit vel ſingulis menſibus vel annis; vbi tota familia inuitatur lota, a venere abſtinens, et ab omni impuritate libera, totaque

que in iſtum cultum conuerſa. Corpora autem defunctorum non comburunt, ſed ſepeliunt, mortem voluntariam non permittunt modo, ſed laudant quoque et commendant [d]. Patet ex hac delineatione doctrinae moralis Iaponenſium, accurate eam cum Confuciana diſciplina conuenire, aſt euidentiſſimum ſimul ex hoc παραλληλισμῷ eſt, recte nos Confucianis eam opinionem adſcripſiſſe, quae Deum ex Li productum, vel potius naturam, coelum, vim coeli inhabitantem, animam per omnes mundi partes diffuſam habet, et ex connubio coeli et terrae, principiique actiui et paſſiui omnia eſſe orta ſtatuit, animarum vero poſt hanc vitam ſtatum in iſta anima mundi ponit. Nec enim ratio dari poteſt, cur Confuciani Iaponenſes a Sinenſibus diſſenſerint. Quae haud contemnendo argumento ſunt, laterem eos lauare, qui Sinenſium theologiam omni naeuo carere, et rectos de Deo ſenſus ſequi pertinaciter contendunt. Reliqua quae de his philoſophis Iaponenſibus refert KAEMPFERVS, de vita eorum, cum diſciplina Confuciana concordant. Non celebrant feſta idolorum, ſed diis indigenis inuiſibilibus cultum exhibent, quem morum ciuilitas et ratio viuendi poſtulat. Ad id vnum autem reſpiciunt, vt in virtute exercenda conſcientiam puram vitaeque honeſtatem demonſtrent. Et haec vita philoſophica in cauſſa fuit, vt Chriſtianae religioni fauere crederentur. Hinc cum igne ferroque extirpata eſſet Chriſtiana eccleſia, iuſſi ſunt hi philoſophi idolum aliquod patrium, vel ſaltem eius nomen in honeſtiſſima atrii parte collocare, illudque floribus et thure honorare. Imaginem Kooſi autem ſiue Confucii in ſcholis reuerenter habent. Numeroſiſſimam hanc olim ſectam fuiſſe refert laudatus ſcriptor, *ita vt praeſtantior meliorque rationis huius pars hanc philoſophiam ſequeretur. Aſt* perſecutio in Chriſtianos inſigni furore exercita hanc quoque ſectam mire ſuppreſſit, et caute agere atque latenter coëgit, ſic vt libros philoſophicos olim non minori admiratione, quam apud nos Socratis vel Platonis lectos clam habere oporteat. Ita religionis Chriſtianae odium iactura omnis rationis et philoſophiae puniri aequum erat. Huic autem ſectae, quid ante hos LXX annos contigerit, hoc loco non omittendum eſt, vt quem vſum philoſophia praeſtet, quae impedimenta habeat, luculento exemplo intelligatur. Princeps Siſen, ex proceribus Iaponiae, magnis profectibus philoſophiae arcana attigerat, quae cum mire eum cepiſſent, reſuſcitare in terris ſuis philoſophiam, tantum non extinctam ſtatuit. Inſtituta itaque academia, magnis ſtudioſos priuilegiis auxit, viris eruditis ſtipendia decreuit, eos ex toto imperio inuitauit accerſiuitque, eo fine, vt oculos ciuibus ſuis aperiret et ratione eos vti doceret. Vix autem coeptum erat negotium grauiſſimum, cum abunde conſtaret omnibus, quam ridicula et inepta eſſent commenta ſacrificulorum, quae impoſturae agerentur. Permouit id philoſophiae ſtudioſos, vt his fucis vitae alimenta praebere amplius recuſarent. Qui cum innumeris cohortibus

d) Mira eius rei exempla narrantur in Epiſtolis Iaponicis p. 172. 193.

bus ſcaterent, ex ſuperſtitione et credulitate populi viuentes, fame tantum non enecati ſunt. Detulerunt itaque querelas ad vtrumque imperatorem, eccleſiaſticum et politicum, et quas calamitates nouitas iſta excitatura ſit, acerbis fletibus expoſuerunt. Vidit Siſeni princeps in ſuum caput ſuperſtitionem coniurauiſſe. Vt itaque fulmen euitaret, terras ſuas filio ceſſit, et vt cautius ageret, auctor extitit. Id quod feciſſe quoque eum, licet iisdem, quibus pater principiis vſum, Kaempferus, tradit. Irato itaque genti, lumina diuiniora contemnenti, Numine fieri cenſendum eſt, vt nec philoſophiae luce digna habeatur, quae Chriſtiana eiecit. Ceterum hos philoſophos ab iis intelligi, quos Epicureos nobis Iaponenſes, nec coelum nec infernum curantes tradunt e), veriſimile eſt.

* *

CAPVT QVINTVM.

DE PHILOSOPHIA CANADENSIVM.

§. I.

Abſoluimus iter Aſiaticum; inque occidentem verſi, littora iam Africae, Americaeque intuemur. Aſt, inter denſiſſimas nebulas, quibus ampliſſimae regiones cinguntur, nihil videmus, quod ad hiſtoriam philoſophicam magnopere pertineat. Et Chriſtianos quidem atque Muhammedanos haud paucos Africam incolere conſtat, aſt de his plura, quae iis, quae iam ſuis locis dicta ſunt, adiiciamus, non habemus. Gentilis autem ſuperſtitio per Africam et Americam tanta eſt, vt quid ad noſtram tractationem pertinens erui poſſit, non inueniamus. Quamuis enim ex relictis rationis igniculis ne his quidem populis tantum deſit, quantum ad cognoſcendum Numen, et aliquem honeſtatis ſenſum requiri poſſit, vnde audiendi non ſunt, qui integras nobis gentes atheas narrant; vt ex illis videre eſt, quae de Caffaranis illis, qui extremas Africae oras maritimas incolunt, et praecipue de Hottentotis, quos vocant, referunt Tachardus, Kolbius et itinerariorum ſcriptores alii, nihil tamen inde exſculpi poteſt, quod vel vmbram philoſophicae meditationis referat. Idem de Americanis gentibus populisque dicendum eſt, quibus inter denſiſſimas deteſtandae ſuperſtitionis et idololatriae nubes, quosdam lucis purioris radios emicare, nauigantium fide ſcimus; quae tamen tantum abeſt vt philoſophiam nobis exhibeant, vt vix ratione eos vti inde conclu-

Philoſophia inter gentes Africae et Americae nulla.

e) ARNOLD. ad Roger. p. 877. Epp. Iapon. p. 106. qui locus valde ſuſpectus eſt, confudiſſe Ieſuitas vitia hominum cum ſectarum placitis SPIZEL. p. 163. ex quo loco patet, miſere ſcriptores ſectas Iaponenſium inter ſe miſcuiſſe.

concludi poſſit. Pedem itaque tandem aliquando figere liceret, niſi hoc ſeculo ineunte de Americanorum quadam natione Canadenſi, in noua Gallia, quae Iroquoix, vel Hurones vocatur, Hontanus, Gallus, qui diu in illis locis fuit, talia retuliſſet, quae ſpecimen philoſophematum Americanorum eſſe poſſunt. Haec itaque appendicis loco paucis trademus.

Notitia φιλοσοφουμένων Canadenſium vnde hauriendа.

§. II. Debemus autem notitiam φιλοσοφουμένων Canadenſium, nobili Gallo LA HONTAN, qui anno CIↃIↃCCIV edidit *Dialogos cum barbaro Americano* [a]. In eo ſubtiliter ſatis Adario quidam cum illo de praecipuis capitibus doctrinae Chriſtianae, deque legibus, moribus et inſtitutis Chriſtianorum ſuaeque gentis diſſeruiſſe dicitur, eiusque obiectiones tales afferuntur, vt maiores et ſubtiliores fuiſſe reſponſionibus *Hontani* non immerito videantur. Permouit id viros doctos paſſim [b], vt coniicerent, totum iſtum dialogum ab auctore eum in finem confictum eſſe, vt Chriſtianam religionem telis Americanis confoderet. Semper enim ſuccumbit Hontanus, triumphat Adario. Magnam id conflauit inuidiam La Hontano, tum in aula Hanouerana viuenti, atheiſmi enim, et contemtae ac neglectae proditaeque Chriſtianae religionis paſſim accuſatus eſt, inque ſuſpicionem adductus, fabulam eum totam excogitauiſſe, vt BODINI colloquium heptaplomeres imitaturus, gloriam ex oppugnata Chriſtiana religione caperet: nunquam enim hominem huiusmodi barbarum eius generis colloquia inſtituiſſe. Immo eo nonnulli deſcenderunt, vt non Adarionem modo ſed La Hontanum *quoque fictum* nomen eſſe coniicerent. Aſt alia nos docet illuſtris LEIBNIZIVS [c], qui eum familiarius nouerat, quique nos docet: „La Hontanum veriſ„ſimum hominem eſſe, non fictum, et eius quoque iter verum eſſe. „Aliquandiu enim in Americae ſeptentrionalis parte Gallicana egiſſe, et „cum marchioni Pontis Cartrini, rerum maritimarum apud Gallos admi„niſtro, ob neſcio quod ius ſuum acrius defenſum diſplicuiſſet, Ameri„ca primum dein et Gallia exceſſiſſe. Bearnenſem natione eſſe, et ex „multis itinerariis peregrinatoribusque ſibi compertum, Americanos il„lius tractus, ſine omni magiſtratu, et tamen quiete cohabitare, rixas, „odia, bella, non, aut vix niſi inter diuerſae nationis linguaeque homi„nes illic euenire: ipſos pueros colludentes raro ad rixas progredi, et „vbi nimis tunc incaluerint, mox ab aequalibus diſtineri. Mirum etiam „domi pudorem eſſe, natura illos docente, quae ab inceſtu deterreant,

„nec

a) Dialogues de Mr. le Baron de LA HONTAN et d'un Sauvage dans l'Amerique contenant une deſcription exacte des moeurs et des coutumes des ces peuples ſauvages, à Amſt. 1704. 12.

b) BERNARD, Nouvelles de la rep. des lettres 1705. p. 619 Relat. innoc. 1705. pag. 58. ION. C. SCHRAMMIVS Diſſ. de Philoſophia Canadenſium VISCHERVS Praef. verſ. Germ. dialogorum horum REIMMANN. Hiſt. ath. S. III. c. 5. p. 427. 428.

c) Vol. IV. Epp. p. 22. ſeq.

„nec fratrem praesente sorore verbum dicere paulo liberius. Neque il-„los homines torporem aliquem pacatos facere, nihil enim illis in ho-„stem acrius, et viuidissimum honoris sensum ex vindictae cupiditate et „moriendi constantia etiam inter cruciatus apparere. Ita si tanta „naturae dona cum nostris artibus stare possent, nostros homines prae „illis nauci fore. Dialogum La Hontani, etsi non in totum verum, „non tamen in totum fictum esse. Nam Ioannem Danielem Krafftium, virum egregium, quum in iisdem regionibus vel vicinis „potius inter Anglorum colonias aliquamdiu egisset, non abhorren-„tia sibi narrauisse. Adarionem quoque verum ex Huronum gente „hominem fuisse, qui in Galliam ante aliquot annos venerit, sed „sua prae nostris instituta probauerit.“ Facile nobis persuademus, haec aliaque multa Leibnizium a La Hontano accepisse, de eo enim candor viri summi nos dubitare non sinit. Nec alienum quoque a verisimilitudine, La Hontanum, qui adolescens in has regiones delatus fuit, et in iis decennium vixit, cum Huronibus de institutis eorum saepius fuisse collocutum; eosque libertatis morumque suorum amantissimos Europaea prae Americanis contemsisse. Verum quoque esse nouimus, inter has gentes, humanitatem, morum ciuilitatem, hospitalitatem, amicitiae fidem, amoris integritatem, contentum paucis animum, veracitatem, misericordiam, coniugia pacifica inueniri. Similia enim de Americanis quoque coloniis Anglicanis vicinis narrauit illustris PHILIPPVS GEORGIVS RECKIVS [d]. Ast haec tamen omnia non impediunt, quo minus iusta suspicio sit, La Hontanum, quem satis libere de sacris dogmatibus iudicasse constat, multa Huroni huic affinxisse. Si in contumeliam sacrae ciuitatis Christianae non excogitata, certe eo fine allata, vt peregrina patriis praeferret, et se tot annos non frustra in gente barbara triuisse ostenderet. Nihil autem magis prodit rem auctoris bonam non esse, quam infirmae responsiones, quas subtilissimis obiectionibus Adarionis sui opposuit. Hae cum ingenium Europaeum sapiant, ita a La Hontano frigide excipiuntur, vt fateatur Leibnizius, velle se, vt ei circa religionis capita melius satisfecisset. Ipse vero scriptor minus caute acumina Americana admiratus, vt sorex se prodidit; Adarionem enim ita loquentem inducit [e]: *Peregrinum sane est, te, in hoc nostro colloquio superficiarie tantum ad omnes obiectiones respondere, quas feci. Video enim te ambages et latebras quaerere, et a statu quaestionis semper discedere.* Talia enim hominem barbarum sibi Euro-

d) Relat. Americanae ministrorum ecclef. Salisburgensis, Vol. I. p. 863. vbi diarium, quod vocat, Reckii extat. e) pag. 29.

Europaeo, literis et philoſophia haud leuiter tincto, concinente veritate obieciſſe, non retuliſſet La Hontanus, niſi gloriam in eo quaeſiuiſſet, vt victorem Huronem introduceret. Verum de his copioſius hoc loco diſputare noſtrum haud eſt: Vnum id ex adductis colligere licet, non prorſus vero diſſimile eſſe, etiamſi eas obiectiones ipſe excogitauerit auctor, eas doctrinae aſſertiones menti Huronum eſſe conſentaneas, quas illis tribuit.

Huronum ſ. Canadenſium placita theologica.

§. III. Sunt autem dogmata Huronum fundamentalia, quae quandam theologiam naturalem exhibent, auctore LA HONTANO ſequentia:

I. Eſſe conditorem mundi, qui magnus ſpiritus dominusque vitae appelletur, eum in illis omnibus eſſe, quae limitibus carent.

II. Dari immortalitatem animae.

III. Magnum illum ſpiritum dediſſe hominibus rationem, quae iudicandi diſcernendique inter bonum et malum capax ſit, eo fine, vt veras iuſtitiae et ſapientiae regulas ſequantur.

IV. Tranquillitatem animi placere magno huic domino, auerſari autem eum tumultus animi, eo quod homines illis mali fiant.

V. Vitam eſſe ſomnium, mortem euigilationem, poſtquam anima demum intelligat ſtatum et conditionem rerum viſibilium et inuiſibilium.

VI. Quia ſupra terrae ſuperficiem extendere et attollere ſe ratio hominis nequeat, ingenium corrumpendum tentandumque non eſſe, vt in rerum inuiſibilium et probabilitate carentium cognitionem penetret.

VII. Animas poſt mortem abire in certam quandam regionem, neque tamen ſuſpicione attingi poſſe, vtrum bonis bene, malis male tunc ſit, quia neſciamus, vtrum ea mala ſint coram domino, quae mala videntur hominibus.

Eſſe haec exoterica, et inter Indos Orientales quoque paſſim occurrentia, eorum hiſtoria prodit. Aſt miſeram philoſophiam et theologiam naturalem prodere, recte obſeruauit Cl. SCHRAMMIVS f. Quia vero origines horum placitorum ignotae ſunt, merito a coniecturis abſtinemus, monemus autem, non omnem connatae rationis vſum, et lumina quaedam mox philoſophos facere. Quod quia multoties neglectum eſt, tot nobis philoſophos exoticos peperit, hoc nomine indignos. Vt tacea-

f) loc. cit.

taceamus, impostores haud paucos, hoc sibi nomen inter gentes exoticas iniuste vindicauisse.

§. IV. Ita tandem aliquando absoluto per Dei gratiam, itinere longo et difficili, historiaque philosophiae a mundi incunabulis ad nostra vsque tempora perducta, et secundum leges criticas examinata pedem figimus, et tabulam gratiarum actionibus plenam Numini suspendimus, quod animi corporisque vires clementissime ad hoc saxum voluendum concesserit. In quo labore nihil nos dedisse fauori odioque, nihil partis studio, in omnibus quantum nostrarum virium erat, veritati litare cupiuisse testis nobis conscientia est et ipsa tractatio. Quae cum argumentum difficile, prolixum, et a nemine hactenus absolutum exponere aggressa sit, veniam humanitatis a Lectore speramus, si, quod aliter euenire non potuisse scimus, multoties lapsi simus, multaque nec viderimus, nec satis assecuti erimus. Contenti, quantum rerum nostrarum modulus patiebatur, occasionem subministrasse lectori, tum ineffabilem DEI beneuolentiam praedicandi, quae inter innumeros errores et praeiudicia rationis lumina extingui passa haud est, tum praestantiam Christianae fidei agnoscendi, quae infinitis parasangis omnem humanam sapientiam superat: gaudebimus, si in strata iam via illi, qui maioribus ingenii et lectionis opibus instructi sunt, opus perficient, cuius aggrediendi tantum et tentandi voluntatem nobis poscimus. Ita enim laboris huius exoptatis nos fructibus frui posse censebimus. *Peroratio totius operis.*

* *

EMENDATIONES ET SVPPLEMENTA
ad Tomum IV.

P. 243. not. p. Praefixit idem programma Neldelii *Institutionibus* CRELLIVS.

Ib. l. 5. a fin. voc. CONRINGIO, add. in *Epist. laud.* vbi Neldeliana cogitata de analyticis Schegkianis et Simonianis praeferre non dubitat.

Ib. not. * add. GVERN. ROLFINCIVS in *Epist. operi Neldeliano praemissa.*

P. 251. l. 2. leg. inter Iesuitas et Sueuos theologos apud Protestantes.

P. 255. not. w. add. Extat ea in *Syntagm. diss. ad H. E. pert.* p. 707. vbi etiam in praefatione biographiam eius paucis enarrauit vir celeberrimus. Ib. ad l. 14. voc. natum est. Explicuimus magni viri literariam historiam in *Pinacothecae scriptorum nostra aetate illustrium, decade prima.*

P. 257. l. 10. post *quo* add. *non.* p. 265. l. 20. pro *rastauratores* l. *restauratores*, p. 270. l. 6. pro *narrat* l. *narret.* p. 272. not. x. col. 2. l. 2. pro *ephimeridibus* l. *ephemeridibus.*

P. 287. l. 3. a fin. voc. *nocuisse* add. not. Idem obseruatum CONRINGIO in *ep. ad Iac. Thomas.* praemissa NELDELII *Instit. in Org. Arist.*

P. 289. l. 6. ad voc. *monstrauisse* not. . Idem visum CONRINGIO, qui l. c. monet, Simonium primum omnium docuisse Lipsiam ἀριστοτελίζειν, eius quoque scripta arguere doctrinam viri, non profecto aliquam ex vulgo, sed plane eximiam in philosophicis et medicis. Primum vero Simonium non fuisse, qui Aristotelem Lipsiae commendaret, exemplum Camerarii demonstrat. Nec ab initiis repurgatarum literarum defuit Lipsia studio Aristotelico, cuius scripta suis sumptibus describenda typis curauit Martinus Landsbergius, vid. C. V. IO. HENRICI LEICHII elegantissimus liber *de Origine et incrementis typographiae Lipsiensis c. 2. p. 13.* Intelligenda itaque Morhofii et Conringii verba sunt de studio Aristotelis sectario, quo aliis ita praelatus est, vt solus in cathedris Lipsiensibus personaret. Ante Simonii aetatem enim regnasse in ea schola libertatem quandam eclecticam, vel syncretismum potius aliquem Camerarii exemplo disci potest, confirmatque epigramma HERM. BVSCHII *L. III.*

Quo nunc Democriti risus, et cuncta silendo
Quae docuit Samii prouida cura senis?

Quo

Quo nunc Socraticae migrauit gloria mentis
Aut quo cum magno silua Platone suo?
Ipsae vbi nunc totae tandem celebrantur Athenae
Aut Pallas Musis concomitata suis?
Omnia nunc retinet haec Lips, et possidet vna,
Lips, inquam docti fama decusque chori.

P. 289. l. 17. post *disputauisset*, pon. comma.

p. 290. l. 5. voce *exagitarunt* not. Idem iudicauit CONRINGIVS *l. c.* indignatus, cum vterque varia polleret eruditione, variaque ederet, odio autem sese prosequerentur, neutiquam philosophice sese excepisse.

P. 291. not. v. His libellis Simonii Peripateticis addendi sunt, *Aristotelis Categoriae Boëthio interprete, addita praefatione. Disputatio de Anima, cum Aristotelis libris de anima ex Michaëlis Sophiani versione. Quaestionum dialecticarum fragmentum*, qui libellus est eristicus, contra *Anatomen Schegkianam, Bas. 1573.* vid. SIMLER. *Bibl. Gesner. p. 630.*

P. 295. not. d. pro *Vol. IV.* l. *Vol. II. p. 264.*

P. 296. not. k. add. SIMLER. *Bibl. Gesner. p. 323. P. 299. l. 4.* pro *vita*, l. *vitae.* P. 300. l. 9. pro *quinquagenariis* l. *quinquagenarius.* p. 306. l. 28. pro *philosophia* l. *philosophiae.* P. 308. l. 29. pro *Peripatetico* l. *Peripateticos.* P. 311. l. 28. pro *occupauerit* l. *occupasset.* P. 314. l. 13. pro *dum* l. *tum.* P. 324. l. 13. pro *quam* l. *quem.*

P. 334. l. 5. voc. *referret*, not. Hoc cur fecerit, malueritque veteres quam recentiores sequi, in praefatione luculenter explicat, dignus qui legatur, vt vera mens Peripateticorum γνησίων intelligatur.

P. 335. not. h. l. 3. post *scrutatorem* add. *veritatis.* P. 342. l. 12. pro *profectae* l. *profecta.* l. 13. pro *falli* l. *fallere.* P. 346. l. 9. pro *indignatus* l. *inde natus.* l. 34. pro *exposcere* l. *exposuere.*

P. 347. l. 18. del. *viae* et *quae* ib. not. a pro *Vager* l. *Vayer.* P. 348. l. 20. 21. pro VARILLANVS, l. VARILLASIVS. P. 352. l. 7. pro *contemnerint* l. *contemserint.* l. 9. pro *displina* l. *disciplina.*

P. 354. l. 14. pro *recudi* l. *recludi.* P. 355. in marg. pro διατύποσις l. διατύπωσις. P. 356. l. 26. pro *ius* l. *cuius.* P. 361. not. e. l. 13. pro *Kaureos* l. *Rauracos.* P. 365. l. 16. pro *singulos aureos* l. *singulis aureis.*

P. 366. not. 2. col. 2. l. 1. pro *vid.* l. *voc.* P. 378. l. 18. pro *tradimur* l. *tradamur.* P. 392. l. 16. pro *eruditus* l. *eruditum.* P. 401. l. 13. pro *ingenium* l. *iudicium.*

P. 429. not. m. add. Iungendus illi GASSENDVS, qui *Phys. sect. I. L. III. c. 3. T. I. opp. p. 246.* Patricii hypotheses breuiter enarrat.

Ibid. l. 25. ad voc. *luce* not. Quatuor autem elementa siue principia statuit, spatium nempe, primaeuum lumen, primaeuum calorem, primaeuum fluorem. Et spatium quidem eodem, quo Epicurus modo, descri-

bit, lumen autem a Deo luce primaria primigenium emicuisse, et spirituale primo atque incorporale fuisse, digressum autem per spatium a fonte suo corporale euasisse, adeoque spirituale origine et per omnia penetratione, corporale vero extensione et protensione in infinitum esse asserit. Habere autem, ait, corpora a spatio, dimensionem, a lumine, vt sint visibilia, a calore vt agant, viuant, constent. Eorum porro antitypiam fluorem inter principia poscere, id est, fluidum, siue aqua sit, siue humores, et ex his quidem corpora esse concreta.

P. 430. l. 2. v. *fuisse* not. Id vno hoc sensu ferri potest, si Patricius eadem quae Gassendus, de spatio dixisse contendatur. Id enim ipse GASSENDVS *l. c.* fatetur. Ast sic prorsus euertitur Cartesii hypothesis, cui praelusisse dici minime potest.

P. 433. l. 32. pro *Platino* l. *Plotino.* P. 443. l. 12. pro *enchirido* l. *enchiridio.*

P. 450. not. m. pro COSTER, l. LOTTER.

P. 455. not. o. Etiam GASSENDVS *Phys. P. I. L. III. c. 3. T. I. Opp. p. 246. seqq.* Telesii principia physica paucis exposuit.

P. 462. l. 23. pro *suffunderet* l. *suffunderent.* P. 466. l. 22. pro *libos* l. *libros.* P. 469. l. 9. pro *incepisse* l. *incessisse.* Ib. l. 4. a fin. pro *naturali* l. *naturalis.* P. 471. l. vlt. pro *obliniendum* l. *oblinendum.* P. 476. l. 5. pro *pio* l. *pro.* l. 26. post *mundi*, add. *non.* P. 485. l. 30. pro *difficultate* l. *difficultates.* P. 489. l. 3. a fin. pro *Cangius* l. *Langius.* P. 496. l. 28. pro *voluit* l. *volauit.*

P. 511. l. 23. pro DISSELIVS l. DESSELIVS.

P. 510. not. l. lin. 13. ad voc. *facto*, add. quem ei multis gratulatur GASSENDVS *Opp. T. VI. p. 328.* P. 514. l. 14. pro *Mecoenati* l. *Moecenati.* l. 15. pro *Gatterio* l. *Galterio.*

Ib. not. * add. Extat etiam haec tractatio *Tomo tertio operum.*

Ib. not. u. post voc. *occurrit.* Insertus est *Operibus Gassendi l. c.*

P. 517. not. g. conf. *Epist.* GASSENDI *ad Henr. Bornium Opp. T. VI. p. 202.* vbi inter alia scribit: *nimis me et tu et tot alii insignes* viri, quos insinuas, obstringitis, cum me reputare eum dignamini, qui viri (Cartesii) commenta retegere possim.

P. 518. l. 16. voc. *iussus est.* add. Cuius specimen esse possunt frequentes vtriusque epistolae in collectione epistolarum GASSENDI *Tom. VI. Opp.* occurrentes.

P. 520. l. 18. post *dignatus*, add. not. Patet id ex epistolis virorum celeberrimorum, et in astronomiae studio immortale nomen consecutorum, Kepleri, Longomontani, Vendelini, Schickardi, Snellii, Hortensii, Heuelii, Eichstadii, Galilaei, Scheineri, Bulialdi, Valesii, Galterii aliorumque, in quibus de difficillimis quaestionibus eum consuluerunt conf. qui pluribus de eius meritis in siderali scientia agit, Cl. WEIDLERVS *Hist. Astron. c. 15. §. 60. p. 474. seqq.*

P. 517.

P. 517. not. h. add. Falsum itaque est, quod ait cel. WEIDLERVS *Hist. astron. c. XV. §. 60. p. 475.* cardinalem Richelium eum promouisse et propemodum coëgisse.

P. 520. l. 32. post *poterat* add. not. Simili lectionis abundantia per omnia logicae et physicae argumenta et titulos historiam doctrinae tanta accuratione in systemate philosophiae collegit, vt quem in dogmatica philosophiae historia parem habeat, sciamus neminem.

P. 522. l. 25. v. *delegit* add. not. Id vel solum *caput secundum libri primi systematis philosophici Gassendiani*, quod de fine philosophiae agit, legenti erit manifestum. Maxime vero *Logic. L. II. c. 5. T. I. Opp.* p. 79. seqq. longa et acuta tractatione contra Scepticos euincit, posse aliquam veritatem signo aliquo innotescere et criterio diiudicari: id quod apertissimum contra Scepticorum tela munimentum est.

P. 524. not. g. add. et *Opp. T. V. p. 169 seqq.*

p. 525. not. n. l. 1. extat quoque *Opp. T. III.*

P. 526. l. 4. ad voc. *perfudit.* Repetiit ista et plenius quoque pleraque explicuit in *Systemate philosophico*, maxime *physicae*, *Sect. I. L. IV.*

Ib. l. 11. v. *comparauit*, add. Complectitur hoc systema diffusum satis et luculentissimum *Tomus primus et secundus operum.*

Ib. not. q. Fatetur ipse GASSENDVS *Phys. Sect. I. L. III. c. 5. p. 258.* se ad Cartesii physicam subinde respexisse.

Ib. l. 26. voc. *Peirescii.* not. *Opp. T. V. p. 240. seqq.*

P. 527. l. 33. voc. *Cartesii.* Extant haec polemica Gassendi, *Opp. T. III.*

Ib. l. 34. voc. *misit;* vid. eius epistolam ad Cartesium missam *Opp. T. VI. p. 107.*

P. 528. l. 2. v. *amici.* add. Noluisse Gassendum pacatum dissidium vltro renouare, etsi monitum et instigatum a viris doctis inter Batauos, ex *Epistola ad Henr. Bornium Opp. T. VI. p. 202.* constat. In physica tamen sua haud raro ad Cartesiana placita digitum intendit, et quid iure moneri posset, ea qua vtebatur, modestia indicauit, ita vero, vt prioris vulneris cicatrices minime remansisse, proderet.

P. 530. l. 3. pro *Tolonam* l. *Tolosam.* P. 531. l. 22. pro *ephimeridibus* l. *ephemeridibus.* P. 533. l. 4. pro *cum* l. *eum.* P. 535. l. 17. pro *indicari dum* l. *iudicandum.* P. 537. l. 30. pro *appellerent* l. *appeterent.* P. 541. l. 19. pro *induisse* l. *induci se.* P. 544. l. 7. a fin. post *infallibiles* add. *regulas.* P. 578. l. 13. pro *vincisse* l. *vinci se.* P. 579. l. 20. pro *explicet* l. *explicat.* P. 582. l. 7. pro *omni* l. *omne.* P. 603. l. 24. pro *collectae* l. *collecta.* P. 615. l. 28. pro *eum* l. *cum.* P. 622. l. 22. post *ecclesiae* add. *doctrina.* P. 625. not. 5. col. 2. l. 20. pro SORIL. l. SORELL. Ib. l. 23. add. Dicemus autem de eius systemate physico pluribus

bus in *sequente parte.* P. 634. l. 19. pro *formam* l. *formas.* P. 637. l. 25. pro *mentis* l. *mentes.* P. 638. l. 7. pro *considerauerint* l. *considerauerunt.* P. 665. l. 16. pro *medisam* l. *medicam.* P. 672. l. 37. pro SAS. l. SAL. P. 675. not. e. del. *ad.* Ib. l. 15. pro *philosohicam* l. *philosophicam.* P. 676. not. m. add. Editio, quae reculis nostris tandem accessit *Magdeburgi 1608.* prodiisse dicitur, munita priuilegio Caesareo. „Dedicauit hoc opus suum auctor Deo Deorum, patrono suo catholico, „toti coelestis exercitus spiritualis militiae, flammeis Iehouae ministris „sibi concessis, proximo suo, Dei, veritatis, artis amatori, sibimet „ipsi, seruo ac organo Dei, toti SS. biblicae scripturae, naturae mirifi„cae, ministrae Elohim, scientiis et artibus singulis, virginum instar „Kabbalae, Magiae, Alchymiae, heroinae sanctissimae ancillantibus. Do„ceri autem in eo opere ait, theo - ac philo - sophice, philosophiae verae „ac sincerioris fontem, venam genuini intellectus luminis et numinis na„turae essentialis in mundo maiori catholice, in filio vero illius, magne„sia videlicet sapientum, synoptice, catholice realiter existentis, iuris „quoque legisque Dei in cordibus nostris diuinitus scriptae, nec non „methodi dextre intelligendi et orthodoxe interpretandi biblia sacra; „scientiae quoque ligni vitae, boni ac mali atque honestorum ac turpium „ostendi flumen: opus Θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν attestante αὐτοψίᾳ. „(phy Momo et Zoilo!) reuera eximium recensque reuisum, amphi„theatrice instructum, quatuor circularibus aliisque hieroglyphicis figu„ris in aes affabre scalptis veritatis, passim locorum, sine pudore vim pu„blice patientis iniquissimam, et quasi sub calumniarum pondere fati„scendo ingemiscentis, fere, proh! succumbentis, ab interitu, pro „viribus vindicandae ac erigendae caussa.“ Descripsimus ex libro longe rarissimo et paucis viso periodum hanc vnam, vt ex vngue de toto leone iudicare lector possit. Subscripsit auctor: *Henricus Kunrath Lipsiensis theosophiae amator fidelis et medicinae vtriusque doctor: Iehouah afflante, incendente, stimulante ac dante triuno doctus, ductus, inuentor, author anno Maschiach iuxta promissionem Domini missi MDCIV. Halleluiah! phy Diabolo! terque quaterque calumniatori cuiuis, nulli excepto.* Digna tractatio, quam Gabalius Comes, a Villarsio in scenam productus legat relegatque.

P. 688. not. h. post *prodiit*, add. *libellus.* P. 690. l. vlt. pro *anima*, l. *animam.* P. 731. l. 20. post *qui*, add. *liber.* P. 744. l. 18. pro *iubemur*, l. *iubemus.* P. 764. l. 3. a fin. pro *epistemor*, l. *epistemon.* P. 772. l. 18. pro STVRMIVS l. STRVVIVS. Ib. l. 4. a fin. pro *Raci* l. *Raei.* P. 762. l. 6. a fin. post *quod* del. *ea.* l. 5. a fin. post *dixit* add. *rationes.* P. 763. l. 19. post *Athenarum* add. *scholis.* Ib. pro *Sinesium* l. *Synesium.* P. 781. not n. col. 2. l. 3. a fin. pro *Anglis* l. *Angelis.* P. 786. l. 6. del. *licet.* P. 788. l. 25. pro *inde* l. *ille.*

AD

* *

AD TOM. IV. PART. II.

Pag. 12. l. 33. pro *liberis*, l. *libris*. p. 13. l. 5. pro *anno*, l. *anni*. p. 15. l. 7. a fin. pro *Scioppus*, l. *Scioppius*. p. 18. l. 24. pro *Gatterius*, l. *Galterius*. p. 19. l. 12. del. *ipse*. p. 20. l. 26. pro *qui*, l. *quia*. p. 56. l. 29. 30. pro *et a Bruno diserte affirmare*, l. *tum a Bruno diserte affirmari*. p 63. l. 18. pro TELLERVS, l. FELLERVS. pag. 65. l. 15. post *duxisse*, add. *secum*. p. 73. l. 16. pro *ostendat*, l. *ostendit*. p. 87. l. 11. pro *Madratius*, l. *Madrutius*.

P. 101. not. b. Prolixiorem Organi huius noui enarrationem exhibet, GASSENDVS, *Log. L I. c. 10. T. I. Opp. p. 62. sqq.* qui recte Verulamio tribuit, ausu vere heroico nouam eum viam tentare esse aggressum. Paulo clarius cogitationes Verulamii hoc loco Gassendus, vt erat peritissimus perspicuitatis artifex, explicuit, omnino ab illis consulendus, qui prolixiorem ipsius Baconi scriptionem adire nolunt.

Pag. 102. l. 13. pro *scipta*, l. *scripta*. p. 111. l. 9. a fin. pro *dum*, l. *tum*. pag. 114. l. 11. pro *sublata*, l. *sublati*. p. 116. l. 3. pro *Neapolis*, l. *Neapoli*. p. 117. l. 22. del. *quam*. p. 120. l. 21. voc. *Gassendi*, add. not. Extant duae Campanellae ad Gassendum Epistolae, *T. VI. Opp. p. 407. 408.* ex quibus character philosophi a Gassendiano diuersissimus disci potest. p. 122. l. 25. pro *ex*, l. *et*. p. 124. l. 7. post *pietate*, add. *minus*.

Pag. 136. lin. 24. Paucis quoque placita Campanellae physica complexus est P. GASSENDVS, *Phys. Sect. I. L. III. c. 3. T. I. Opp. p. 246. seq.* quae cum dictis comparanda sunt, quoniam vno oculi ictu totum systema Campanellae comprehendi ita potest.

P. 143. l. 9. pro *patientia*, l. *potentia*. p. 145. l. 3. a fin. post, *exponere*, add. *aggressi sunt*. p. 146. l. 4. pro *Malbesburiae*, l. *Malmesburiae*.

P. 149. l. 32. add. not. conf. *Epistola* HOBBESII *ad Gassendum T. VI. Opp. p. 522.*

P. 155. l. 22. pro ἀνϑολῆς, l. ἀνϑολκῆς. p. 168. l. 13. pro *republicas*, l. *respublicas*. p. 177. l. 13. pro *Rostae*, l. *Rostae*. p. 202. l. 15. post voc. *perlegentis*, add. not. conf. qui historiam literariam biographiae Cartesianae luculenter exponit ANCILLON. *Memoir. concernant les vies et les ouvrages des savans modernes, p. 286. seqq.* p. 203. l. 25. pro *omnes possent*, l. *apud omnes posset*. p. 214. l. 15. pro *videndi*, l. *viuendi*.

P. 218. not. b. Extant quatuor ad hunc Renerium epistolae Gassendi, *T. VI. Opp. pag. 24. 29. 37. 41.* ex quibus patet, plurimum huic philosopho Gassendum tribuisse, vltima quoque testatum fecit, quanta fuerit Cartesii aduersus Renerium amicitia. Hunc eo ipso die, quo vxorem duxit Vltraiecti coepisse per conuiuium male habere, et ex eo eductum paucis post horis interiisse, sicque non thalamum, sed feretrum, inuenisse, ex Bornii relatione, l. c. p 31. annotauit Gassendus.

Pag. 221. lin. 20. pro *tum*, l. *tunc*. p. 222. not. col. 1. l. 6. pro *XVI*. l. *XVII*. p 226. l. 7. pro *de futuri anni doctrina*, l. *de doctrina in futuro anno tradenda*.

Pag. 226. not. l. add. GASSENDVS, *in Epp. passim vid. p. 25. 28. 31. 38. 46 394 396*. p. 227. l. 9. a fin. pro *Hoolekio*, l. *Hoolckio*. p. 229. not. u. add. Non praetereundum hoc loco, quod ex ore Cartesiani cuiusdam se hausisse ait personatus MARVILLIVS, *Mel. d'hist. et de lit. T. II. p. 134. seqq.* machinam αὐτόματον a Cartesio summa industria confectam, vt demonstrare posset, bestias esse machinas, occasionem dedisse inimicis, hanc de Francino fabulam comminiscendi. p. 231. l. 4. pro *Racy*, l. *Raey*, ibid. l. penult. pro *consletatur*, l. *contestatur*.

P. 234. l. 3. voc. *Sorberius*, add. not. Consulendae hoc loco sunt epistolae Sorberii ad Gassendum, inter huius opera, *T. VI. p. 447. 462. 470*.

P. 235. l. 14. pro *irritatem*, l. *veritatem*. p. 261. l. 4. a fin. pro *demonstrata*, l. *demonstrato*. l. 2. a fin. post *intercedit*, add. *dissensu atque*. p. 248. lin. 14. a fin. post voc. *egerit*, add. not. Valde ideo reprehendit Bailletum, auctor anonymus, quem Bouhursium esse volunt, *Reflex. d'un Academicien sur la vie de Mr. des Cartes a la Haye 1692. 12.* vid. *Hist. des ouvrages des savans 1693. Juin, pag. 548*. p. 305. l. 7. pro *eandem*, l. *eadem*, l. 18. post *certas*, add. *leges*. p. 345. l. 22. post *Enatum*, add. *inde*. p. 347. l. 25. pro *quaqua*, l. *quod qua*. p. 348. l. 9. pro *et*, l. *vt*. p. 354. l. 20. pro *quanta*, l. *quantas*. p. 357. l. 23. pro *nullae*, l. *nullo*. p. 360. l. 8. pro *commodationis*, l. *commendationis*, ibid. l. 13. pro *omnem*, l. *omnes*. p. 361. l. 18. pro *ephimeridum*, l. *ephemeridum*. p. 362. l. 4. a fin. post *hausta*, add. *oggerere*. pag. 375. l. 7. pro *malam*, l. *malum*. p. 380. not. p. add. cuius exemplum esse potest, quod bibliothecarii Vaticani munus, post Norisii mortem a Casanata cardinale oblatum respuerit, vid. ill. IORDAN, *Recueil de litterat. p. 45*. p. 393. l. 11. pro *qud*, l. *quod*.

Pag. 396. l. 8. voc. *Bourgetus*, add. not. Magnum hoc Neocomensium Musarum ornamentum cum nuper fata nobis eripuerint, spes superest nulla, illis schedis Leibnizianis potiundi, quas publicas dare promiserat.

Ibid. l. 14. pro *qui*, l. *cui*. p. 404. l. 7. a fin. pro *rei*, l. *re*.

P. 415. l. 24. post *haec*, add. *thesis*.

P. 421. l. 11. post *etc.* add. not. Consulenda hoc loco erudita tractatio celeberrimi GESNERI de Ψυχαῖς Hippocratis, de qua tamen explicatione viri doctissimi alio loco sententiam nostram modeste exponemus.

P. 422. l. 27. post *explicuerunt*, add. not. Adiri hoc loco velimus, illustris MOSHEMII eruditionem, qui probaturus Seruatorem nostr. Iesum Christum, resurrectionem mortuorum corporum qualem Christiani credunt, ex tenebris in lucem reuocasse et demonstrasse, solide et eleganter, vt solet omnia, earum gentium et philosophorum sententias enarrauit, qui mortem esse vltimam rerum lineam negarunt, vel eam transitum esse ad vitam, asseruerunt, *Dissert. ad H. E. pertinentium, Vol. II. pag. 586. seqq.* In his enim fuerunt, qui similem fere animae vitam morte non mutatam, sed alteratam tantum

tantum fundamentum ſuarum de ſtatu animae poſt hanc vitam, opinionum poſuerunt. pag. 424. l. 10. a fin. pro *violabantur*, l. *violabuntur*. p. 425. l. 29. del. *non*, ibid. l. 4. a fin. pro *tam*, l. *tamen*, ibid. l. vlt. poſt *inimicum*, add. et *iniurium*. p. 427. not. m. l. vlt. poſt *quam*, add. *quae*. p. 431. l. 25. pro *imitentur*, l. *imitantur*. pag. 444. lin. 6. pro *ſubiiciendae*, l. *abiiciendae*. p. 452. l. 11. pro *vultus*, l. *fultus*. p. 453. not. k. l. penult. pro *et delineatam*, l. *eſt*, *delineauimus*. p. 464. not. d. col. 2. l. 1. pro *Kothius*, l. *Rothius*. p. 468. l. penult. pro *differit*, l. *edifferit*. p. 469. not. o. l. 1. poſt *cuius*, add. *auctor*. p. 470. l. 5. pro *vitutum*, l. *virtutum*. l. 26. pro *quo*, l. *cui*. p. 481. l. 19. pro *fama*, l. *famae*. p. 507. l. 3. pro *ensque*, l. *easque*. p. 517. l. vlt. pro *pertineat*, l. *pertinere*. p. 518. l. 22. pro *conſervatione*, l. *conuerſatione*. p. 522. l. 21. pro *praeferret*, l. *prae ſe ferret*. p. 528. l. 21. pro *gnaua*, l. *ignaua*. p. 529. l. 27 pro *epiſtola*, l. *epiſtolas*. p. 545. not. i, pro *cogitat*, l. *cogitandi*. p. 577. l. 5. pro *commendationibus*, l. *commentationibus*. p. 589. l. 10. pro *veletudine*, l. *valetudine*. p. 593. l. 11 pro DV FERTRE, l. DV TERTRE. p. 598. not. g. Add. Comparandus cum iudicio Reimmanni de Mallebranchio acutiſſimus BVFFIERIVS, in eleganti tractatione: *de primis veritatibus et fontibus ratiociniorum intellectus humani*, *p. 270. ſeqq.* Is enim cum virtutes, quibus inter philoſophos noſtri temporis effulſit Mallebranchius candide faſſus, tum accurate quoque proſecutus eſt, quae obelo configenda iudicauit. „Obſeruat is, quamuis „totus Carteſianus eſſet, ingenii tamen elegantia et dictionis nitore, ſectae „iſtius auctorem, in ea ornanda et augenda ſuperauiſſe. Non enim decre„ta Carteſii tantum excoluiſſe, ſed et nouis luminibus, quantum poterat, „illuſtraſſe. In eo autem praecipue valuiſſe virtutem ingenii Mallebran„chiani, quod opiniones ſemel delectas ita pingere, ornare, commendare„que potuerit, vt animos occupando trahendoque impoſſibile ſit, ex ea „parte, qua intuendas offert, eas non recipere, certe, minime oculos poſſe „auerti, ſed cum iucunditate contemplandam eſſe idearum et cogitationum „abundantiam, quae animi curioſitatem paſcat, eiusque attentionem mire „excitet, vt eos rei vultus intueatur, quos philoſophus conſpiciendos de„derit. Aſt monere quoque illos, qui ſententiis eius non ſubſcribunt: „quamuis contagio quodam lectores trahere ſoleat Mallebranchius, praeſer„uari tamen vno remedio mentem poſſe, ſi primis greſſibus primisque quas „exponit, propoſitionibus examinandis lector inhaereat, cum enim paucis „quibusdam aſſertis omnem ratiociniorum ſuorum nexum inaedificauerit, „ita facillime refutari poſſe; quod ſi illa admittantur, cogi lectorem, vt et „ceteris inhaereat, et rapiatur eadem, quam ille inſiſtit via. Modum enim, „quo principia ſua commendet, non alium eſſe, quam capiendi eos, qui ſe „ſponte decipi patiuntur. Nam ſolere eum difficultates opinionum, quas „refutat in apertiſſima luce ponere, earumque contemtum inſpirare, ſuas „autem, quo licet modo et parte ea, vbi pulcherrime videntur, commen„dare. Et hoc quidem pacto in diſſertationis progreſſu ea velut certa et „omni exceptione maiora ſupponere, oblitum eas quibus premuntur, diffi-

 culta-

„cultates adducere. Facile itaque confodi posse errores Mallebranchia-„nos: naturam animae consistere in cogitatione actuali, ideas esse obiecta „immediata intellectus, res externas clare, et vno oculi ictu earum modifi-„cationes exhibentia, ideas esse magis reales, quam reliqua, quae in vni-„uerso videmus omnia. Habere animum in se infinitos numeros idea-„rum, non cognosci posse naturam, essentiam et modificationes rerum, „nisi per ideas earum claras. Caussas secundas nullius esse efficaciae, ha-„bere intellectum notionem infiniti, videre nos omnia in Deo, Materiam „consistere in extensione, etc.

Pag. 602. not. s. Valde commendat CROVSAZII, logicam BVFFIERIVS, *l. c. p. 277.* ob argumenti amplitudinem, obseruationum subtilitatem, veritates plurimas metaphysicas rite detectas et aliarum innumerarum parentes. Nexum autem tractationis, elocutionem haud satis diligentem et perspicuam, et definitiones quasdam sibi contradicere visas reprehendit.

P. 604. l. 5. a fin. pro *sublata*, l. *oblata*. p. 605. l. 5. a fin. pro *Tornardum*, l. *Toinardum*. p. 609. l. 14. voc. *censuit*, add. not. Idem valde in LOCKIO laudat BVFFIERIVS, *l. c. p. 253.* qui methodum eius a simplicissimis notionibus ad abstrusiores progrediendi, indeque vtilissimas veritates deducendi analysi autem accurata errores Cartesii aliorumque philosophorum detegendi valde commendat, illis quoque pollicem premit, quae de abstractione, iudicio, loco, aliisque ideis maxime simplicibus a Lockio dicuntur.

P. 610. l. 33. pro *destitutum*, l. *destitutam*.

P. 611. l. 7. a fin. voc. *similia sunt*, add. not. Reprehendit quoque in Lockio BVFFIERIVS, *l. c.* non omnia satis clare et enucleate esse tradita, eadem saepius repeti, aequiuocis vocibus lectori imponi, negari veritates morales vniuersales, minus firmiter nonnulla probari, asserique ingeniose magis quam solide, frustra distingui libertatem a voluntate, in quibusdam eum sibi contradicere, in haud paucis multa addenda et emendanda esse, vbi praeiudicium omne nondum eiurauerit, etc.

P. 621. l. 6. a fin. add. not. Plura de Digbaeanis philosophumenis in argumento naturali dabit GASSENDVS, Phys. Sect. I. L. II. T. I. Opp. qui adeundus.

P. 622. l. 11. pro *Schola*, l. *Scholae*.

Ibid. l. 12. a fin. post voc. PASCHIVS, add. not. Maxime vero consulendus, qui incredibili diligentia, attentione, et felicitate chemiae mysteria inuestigauit, egregium nuper Berolinensium Musarum decus CASPAR NEVMANNVS, ex cuius *Praelectionibus chemicis* a IOANNE CHRISTIANO ZIMMERMANNO, *Berol. 1740. 4.* vno fasce editis omnium pulcherrime constare potest, quousque ignis beneficio rerum naturalium penetralia sint reclusa.

Pag. 623. l. 20. pro *accesserunt*, l. *accesserint*. p. 624. l. 6. voc. *facti*, add. not. Plurimum hanc viri summi virtutem commendat, qui SAM. CLAR-

CLARCKII *Sermones de exiſtentia et attributis Dei* Gallica lingua vulgauit RICOTIERIVS, *praef. p. 13.* qui etiam Boyleanae pietatis ſpecimen immortalitate dignum explicat, quo certam auri ſummam philoſophus non minus pius, quam acutus legauit, illis ſoluendam, qui ſingulis annis impietatem publicis orationibus eſſent oppugnaturi. Cui inſtituto nunquam ſatis laudando praeſtantiſſimas virorum ſummorum tractationes debemus, quibus atheismi radices rationibus metaphyſicis, et imprimis phyſicis armati ſucciderunt. Conf. GILB. BVRNET. *Orat. in Boylei funere*, quae Latinae editioni *Sermonum* RICH. BENTLEII ſubiicitur, p. 480.

P. 629. l. 5. a fin. pro *commilitione*, l. *commilitone.* P. 644. not. m. pon. lin. vlt. poſt voc. *inſimularet.* pag. 645. not. r. pon. l. 9. a fin. poſt voc. *phyſicorum.* p. 656. l. 11. pro *Hyppocratem*, l. *Hippocratem.* ibid. l. 16. pro *Serueti*, l. *Serueto.* p. 657. l. 12. a fin. pro *copuſculis*, l. *corpuſculis.* p. 661. l. 30. poſt *magnetica*, add. *vſus.* p. 666. l. 3. a fin. pro *enarrandam*, l. *enarranda.* p. 676. l. 11. a fin. pro *maledicentiae*, l. *maledicentia.* p. 679. l. 18. del. *ſed defenſis quoque.* p. 679. l. 12. a fin. pro *tumore*, l. *rumore*, ib. l. vlt. pro *Miſit*, l. *Riſit.* p. 681. l. 16. pro *manifeſto*, l. *manifeſte*, ib. l. 25. poſt *diſcipulum eius*, pon. *comma*, ib. l. 28. pro *daemones*, l. *daemon es*, ib. l. 31. pro *Antycyris*, l. *Anticyris.* p. 628. l. 20. pro *enarrarit*, l. *enarrant.* p. 683. l. 13. pro RAMIVS, l. LAMIVS. p. 685. not. n. l. vlt. pro FVAN. l. FRAN. p. 687. l. 15. pro *cum*, l. *eum.* p. 689. l. 15. poſt voc. *velle*, add. not. conf. *Cheuraeana*, *T. II. p. 99.* et imprimis qui de vera cauſſa reiecta a Spinoſa vocationis Heidelbergenſis curioſe differit, DAV. ANCILLONIVS, *in Memoriis advitas et ſcripta virorum nonnullorum in republica literaria hodie celebrium pertinentibus*, *p. 154. ſeqq.* pag. 592. l. 13. pro *auctioribus*, l. *acutioribus.* p. 694. l. 9. a fin. poſt *quae*, add. *ſe.* p. 701. l. 8. a fin. pro HOSSIVM, l. STOSSIVM. p. 703. l. 12. pro *Cum*, l. *Eum.* p. 704. l. 9. a fin. pro *nauitatem*, l. *natiuitatem.* p. 705. l. 20 pro *pertinet*, l. *pertinent*, ib l penult. pro *adducti*, l. *adducto.* pag. 707. not. o. l. 2. pro *ſtatuant*, l. *ſtatuunt*, ib. l. 4. pro *109.* l. *cog.* ibid. l. 5. pro BVDDEI, l. BVDDEO. col. 2. l. 1. pro *et*, l. *conf.* p. 725. l. 17. pro *gregie*, l. *grege.* pag. 734. l. 16. pro *donatus*, l *donatis.* p. 736. l. 3. a fin. pro *qua*, l. *quam.* p. 739. l. 9. poſt *mirum certe*, add. *et.* p. 749. l. 20. pro αὐθεντίαι, l. αὐθεντίαν. p. 751. l. 5. a fin. pro *immenſas*, l. *immerſas.* p. 754. l. 8. poſt *foetum*, add. *Eſaiae.* p. 771. l. 16. pro *atheismi*, l. *atheismo*, ib. l. 24. poſt *Palatini*, add *filio.* p. 776. l. 26. pro *et*, l. *quam.* p. 778. l. 1. poſt *ciuiles*, add. *tam.* p. 789. not. p. pro *ſerie*, l. *ſerio.* p. 793 l. 7. pro *Iam*, l. *Tam.* p. 795. l. 24. pro *deprehenduntur*, l. *quaeruntur.* p. 800. l. 16. pro *Eudaemon*, *Ioannes Gretſerus*, l. *Eudæmon Ioannes*, *Gretſerus.* pag. 811. l. 20. pro *verbi*, l. *vrbi.* p. 826. l. penult. pro *tantum*, l. *tantam.* p. 830. l. 22. poſt *excurriſſe*, add. not. Digreſſas ex Aegypto eſſe ad terras alio ſub ſole calentes colonias aliquot exemplis probat DIOD. SICVLVS, *L. I. fin.* Qui quoque, *L. II.* aliam viam narrat, qua religio et conſuetudines

nes Aegypti ad Indos peruenerint. Refert enim Sesostrin Aegyptiorum regem, omni gentis suae eruditione innutritum, post conscensum solium in Indiam soluisse, et magno exercitu non modo prouincias, quas postea cepit Alexander M. expugnauisse, sed alias quoque, quas nunquam ille accessit, Gangem transiisse, et vniuersam Mediam vsque ad mare peragrauisse, ritus quoque Aegyptiacos inter illas gentes disseminauisse. Quam quidem narrationem in dubium vocat, eruditissimus SHVCKFORDVS, *Harmon. scriptor. sacr. et prof. L. VI. Vol. II. p. 35.* eo quod Herodotus, Manetho, Eusebius, aliique ad Indos penetrasse Sesostrin taceant, et Bactriam, Scythiam, Asiam terminos expeditionis eius ponant. Ast non satis firmae hae rationes nobis videntur, vt fidem Diodori in dubium vocare possint. Nam nuspiam in Indiam Sesostrin penetrasse scriptores hi negant, Bactriam attigisse diserte tradunt, quae vicina Indiae pars est. Ex qua etiam regione Indi cis Gangem facile sua haurire, vel sacerdotes Aegyptiaci ad eos transire potuerunt. Qui itaque tantam tamque frequentem religionis Aegyptiacae atque Indicae conuenientiam a Sesostris aetate deriuant, (quamuis postea per colonias ex Aegypto tempore pastorum, et post eos in Cambysis inuasione, multa quoque ad hanc gentem Aegyptiaca peruenerint,) nihil asserunt, quod verisimilitudine destituatur. Sesostrin enim sacris valde addictum, ipsisque sacerdotibus admirabilem fuisse, vbique locorum autem patriam religionem disseminauisse DIODORVS, l. c. refert. Attentione quoque dignum est, quod is narrat, columnas statuisse Sesostrin in gentibus deuictis, hominis pudenda: haec enim et Aegyptiis in sacris habita fuisse, et hodie Indis sacrosancta, et diuinitatis symbola haberi peruulgatum est, licet Diodorus rationibus Graecanicis occupatus ea ad fortitudinis et timiditatis symbola trahat. Post Sesostris tempora, ex Manethone IOSEPHVS *contra Apion. L. I.* refert, Aegyptios regnante Conchari, vel Timaeo per omnem orbem dispersos esse ab irruptione pastorum, ex Oriente in Aegyptum irruentium, quorum rex Salatis veteres colonas gregatim excedere Aegypto coëgerit. Quarum haud paucas ad Indiae ora fuisse delatas, dubitari non potest, sciremusque certe, si extaret libellus Istri, *de coloniis Aegyptiorum* deperditus, vid. VOSSIVS, *de Hist. Graec. L. IV. p. 469.* IONSIVS, *de S. H. Ph. Lib. II. c. 6. p. 170.* Colonias Aegyptiorum autem, religionem, theologiam, ritus, instituta patriae ad peregrinas terras detulisse, Assyria Aegyptiorum Colonia a Belo deducta, si vera est Diodori narratio, ostendit.

Pag. 833. l. 22. pro *solicitate*, l. *sedulitate*. p. 835. l. 15. pro *est*, l. *et*. p. 836. l. 9. a fin. pro *masculiuas*, l. *masculinas*. p. 846. not. d. col. 2. lin. 1. pro *creatione*, l. *oratione*.

P. 852 l. 3. post *licere*, add. not. Quid huic potissimum argumento obuerti possit, non inuidebimus lectori, vt historici partibus et officio rite fungamur. Nempe cum ea de re monuissemus venerabilem senem *Alphonsum des Vignoles*, cuius immortalia, de chronologia veteri merita sunt, eo quod non doctiorem et accuratiorem huius rei arbitrum nossemus, ille,

qua

qua erga nos est beneuolentia, circa initia auctumni anni praeteriti fuse respondit, et hunc nodum soluere conatus est. Dabimus ipsius viri magni epistolam, dignam quae hoc loco, velut appendix quaedam, tota legatur. Ita vero ille:

Vôtre lettre du 14. Août m' a rappellé me vieilles idées, eu me communiquant un long passage de M Kortholt, qui ne m' étoit pas connu. Il se fonde sur une table chronologique fort rare, que le President de la Societé Royale lui avoit procurée, quand il étoit a Londres. Apparement c' est la même, dont j' ai un Exemplaire depuis 6. ou 7. ans. Elle a de longueur 38. pouces et demi, et de largeur 21½. pouces mesure d' Angleterre: outre le papier blanc des marges. Elle fut gravée à Rome l' an 1729. et l' année suivante les Journalistes de Trevoux (an. 1730 Janv. 179-182.) donnerent un extrait precis de l' avertissement, qui est à la lête de cette table, et qui finit par ces mots: Edebat Francisc. Foucquet S. I. episcopus Eleutheropolitanus.

Bien loin que cette table démontre que toute la Chronologie des Chinois soit vaine, (quatenus antiqua est,) *je trouve qu' elle s' accorde à merveille avec le systeme, que je me suis fait sur ce sujet, et qui est le plus commun.*

1. Puisque M. Kortholt a un exemplaire de cette table, je le prie ejetter les yeux sur la premiére colomne, qui est à la droite suivant la maniere des Chinois, et de remarquer que les 52. premiers Quarrez n' ont, ni le nom d' aucun Roi, ni des Années. C' est seulement au bas de la colomne qu' on lit le nom de Guei Lie, *dont la premiére Année repond à* Ping Chin, *qui est la 53ᵉ. du cycle. En effet, l' Empereur Guei Lie commenca à regner l' an 53 du cycle 38ᵉ.* (Martini, p. 140. al. 158. Couplet Tab. p. 15. Menzel, p. 47. Fourmont reflexions etc. T. II. p. 444. col. 1) *Indices sensibles que ce n' est ici qu' une suite d' une Table antecedente.*

2. *L' avertissement, qui précéde, dit que l' Epoque, par où la Table commence* est vraie et certaine, *depuis 400. ans avant J. C. Mais l' Editeur ajoûte: „cum autem dico epocham veram historiae Sinensium, intelli„ge, Lector, non initia Sinicae gentis, quae Diluuio ipsi proxima fuisse „persuasissimum habeo, sed tempus illud, quo rerum apud gentem gesta„rum narratio nixa certis argumentis esse incipit, et digna fide videri „potest.„ Ce n' est donc pas ici la* premiere *ou la plus ancienne Epoque des Chinois, puis qu' il faut remonter jusqu' au deluge, dont le tems n' est fixé, ni dans l' histoire des Chinois, ni même dans l' Ecriture sainte et sur quoi les Chronologistes ne sont pas d' accord.*

3. Le Titre de cette Table Indique plus naturellement le terme, jusqu' où il faut remonter. La Table doit être connexa cum cyclo, qui vulgo Kia Tse dicitur. *Comment cela? Si l' on n' y comprend pas les cycles, qui se sont écoulez depuis leur institution. Or depuis* Hoam-ti, *à qui on attribuë l' invention de ce Cycle, il y en a eu 37. complets jusqu'*

au

au tems de Guei-Lie: et dans nôtre Table il y-en a eu environ autant jusqu' à nôtre Siecle. Ainsi cette dernière Table commence à peupres, au mi lieu de l'intervalle, qui a couru jusqu' à présent. De sorte que par ce moyen nous avons deux epoques Memorables: l'une depuis Hoam-ti l'autre depuis Guei-Lie: et l'on peut naturellement supposer deux Tables de même grandeur et de même forme.

4. La derniere doit être remarquable a plusieurs egards. 1°. C'est la que commencent, les annales de la Chine, que nous avons ici dans la Bibliotheque du Roi: surquoi j'ai deja publié, (Miscell. Berol. Tom. IV. p. 25.) *une Remarque, que voici. Lorsque nôtre Grand Electeur fit venir les annales de la Chine, au-lieu qu'on lui envoyat les deux parties générales, qu'elles doivent contenir, on lui envoyât deux exemplaires de la seconde,* nescio quo fato *comme je disois alors. Ce fut, apparemment, quelque meprise entre le Vendeur et l'Acheteur D'ou pourtant on doit conclurre, que je ne dois compter sûrement que sur cette derniere Partie. que nous avons: en quoi nôtre Table sera toujours d'un grande usage.*

5. Cette epoque est véritablement importante pour l'Histoire de la Chine. Ce fut sous le Regne de Guei-Lie, que commencérent les Guerres de 300 ans, *dont ont parle communément, a la Chine comme nous faisons aujourd'hui de la Guerre* de 30 ans *qui arriva au dernier Siécle. Voyez là dessus* Martini, Couplet, et Mentzel, *deja citez de meme que la magnifique* Histoire du P. du Halde (T. I. p. 357.)

6. En fin nos Annales démontrent aux yeux, qu'elles ne sont, qu'une suite ou une continuation des annales précédentes. 1°. Elles ne commencent ni au Chef de quelque famille Imperiale, ni au commencement de quelque Cycle; ni même a la prémiére Année de Guei-Lie mais, (Misc. Berol. IV. 26.) *a l'année 23e. de cet Empereur, nommée Vu-Yin, qui est la 15e. du Cycle suivant. 2°. Sur le dernier Empereur de la Famille* Cheu *il est dit, que cette Famille* regna 876. ans jusqu'a l'expulsion de Nanwam. *D'ou on doit conclurre, que* Cheu *commenca à regner l'an 1122. comme cela est marqué dans Martini Couplet et Mentzel.*

Ces raisons me paroissent suffisantes *pour satisfaire aux difficultez de Mr. Kortholt. J'espére de prouver l'Histoire de la Chine par des preuves directes dans* la Chronologie de Moïse *bien entendüe, dont vous avez fait Mention a la fin de mon Eloge. J'ai l'honneur etc.*

Hactenus vir celeberrimus, et in temporum antiquorum difficultatibus explicandis acutus atque felix. De quibus eius rationibus dispicere ipsum Lectorem iubemus, vbi rarissimae istius tabulae Sinensis copia ei data fuerit, qua nos caremus. Nobis concedi posse facile, videtur, antiquiorem esse Sinarum gentem ista, quae in ea tabula definitur, epocha; ast, si recte viri optimi et celeberrimi verba assequimur, ipse non negat, monere Tabulae editorem, ab ea demum epocha tempus illud inchoandum esse, quo rerum apud hanc gentem gestarum narratio nixa certis argumentis esse incipit, et digna fide videri potest. Ex quo consequitur, antecedentis

dentis temporis rationes non esse certas et expeditas, et nec cum Sinarum nec Scriptorum sacrorum narrationibus satis constare, vt ipse Vir Summus innuit. Id quod ea recolens quae in hoc §. diximus facile comprehendet. Ex hoc vero confici putamus, ad vetustissimam Sinicae gentis historiam ob incertitudinem tuto prouocari non posse. Certiora vero, nisi coniecturis forte fidat, a viro praestantissimo expectantes magno desiderio eius chronologiam a condito mundo ad Mosen exoptamus.

P. 853. l. 2. ad voc. *Noachum ipsum*, add. not. Magno ingenii et eruditionis apparatu hanc opinionem ornare nuper post Whistonum conatus est SCHVCKFORDVS *in Harmon script. Sacr. et prof. Vol. L. I. p. 20. L. II. pag. 69.* Audiendae viri docti rationes sunt, ne praeter fas reiecisse hanc opinionem videantur. Vrget ille: 1. Fohium ἀπάτορα dici: Noachum vnicum hominem ex diluuio emergentem fuisse, hincque sine patre extitisse videri potuisse. 2. Matrem Fohium concepisse iride compressam; iridem autem characterem Noachiticae historiae esse. 3. Tradere annales septem pecudum genera sacrificiis Spiritui Summo coeli et terrae offerendis destinata Fohium domi aluisse, haustum autem id videri ex sacris oraculis, septena animalium genera Noachum ex arca eduxisse tradentibus, et ex his sacrificium Deo immolasse testantibus. 4. Nomen Fohii a sacrificiis deriuari. Noachi a venia sacrificio obtenta creaturis ad hominum vsum vtendi. 5. Fohium in prouincia Xeusi habitauisse, quae borealis pars Chinae contigua sit monti Ararat, in quo demiserit se arca. Noachum mature populis repleuisse Indiae partes, vt potuerint filii dispersionis has Orientis gentes quae Bactriam et viciniam inhabitarunt, bello aggredi, illae vero vim vi repellere. Tandem et 6. temporum rationes satis accurate sibi respondere putat. Non carent specie quadam eruditi scriptoris coniecturae, at examen seuerius, si quid iudicamus, non sustinent, nec persuadere nobis posse videntur Fohium cum Noacho eundem esse, pleraque enim nudis hypothesibus nituntur, quibus negatis omnis illa demonstratio corruit. Nam 1. Sinae non dicunt, patrem Fohii ignorari, sed conceptum esse sine patre, vestigio hominis proceri calcato, et iride matre circumdata. Quid hoc praeter iridem, commune phaenomenon, ad historiam Noachi, quem habuisse parentes filii eius in arcam ingressi satis norant. 2. Quae de sacrificiis Fohii traduntur, magis eneruant hypothesin, quam adstruunt. Sacrificauit enim *y biang xin ky*, id est coelestibus et terrestribus spiritibus, vbi vox Sinica *Ky*, specifica est ad terrestres spiritus significandos, ita vt MINORELLIVS, *in Exam. hist. Sin. Iuuencii, p. 125.* audacter pronuntiet, ne vnum Sinam inueniri, qui has aliter literas explicet, ast quam distat hoc a Noachi sacrificio. 3. Ficulneum autem est, et longe petitum, quod a nominis significatione argumentum sumitur. Noachus enim a tranquillitate dictus antequam sacrificasset. Quae vero 4. ex habitatione valde antiqua partium quarundam Indiae borealium concluduntur, non plus euincunt quam terram, quam Noachus post diluuium inhabitauit, non adeo remotam fuisse a Sinensium terris, vt non mature a poste-

posteris Noachi coloniae deduci illuc potuerint; quod tamen ipso Noacho viuente factum esse prorsus vero est dissimile. Nec 5. tempora concordare ex iis, quae supra diximus, constat; ex his enim patet, tempora Fohii, qualia a Sinis definiuntur, supra diluuii tempora assurgere. Quod si 6. recordemur, Sinas tradere de Fohio, fuisse eum rudis et belluinis moribus viuentis populi magistrum primum, qui eos ad humanitatis sensum reuocauerit, apertissimum est, Fohium cum Noacho eundem esse non posse, sed ad ea tempora reiiciendum esse, quibus coloniae a filiis Noachi per Orientem sparsae tandem veri cultus diuini omnisque rationis vsum amiserint. Id quod Noacho viuente contingere nondum potuit, cum illo atque filiis eius viuentibus familiae eorum instituí rationis et reuelationis praesidiis satis potuerint. Mittamus itaque hanc comparationem sacrarum literarum historia indignam, certi, Fohiana tempora non esse ita certa, vt is cum Noacho possit vnus idemque haberi.

Pag. 856. lin. 17. pro *regi*, l. *regni*.

P. 870. l. 21. post voc. *diximus*, add. not. Memcii vitam nuper eleganti commentatione exposuit, vir eruditissimus dignusque auita doctrina gloriaque, IOANNES BENEDICTVS CARPZOVIVS. Erat philosopho domesticum nomen Ko, aut Mem-Ko, Iaponensibus, teste KAEMPFERO *Itiner. Iap. L. III. c. 7. T. II. p. m. 71.* Moosi dicitur. Natus est in regno Tseu, vel Chu tunc dicto, quod hodie Xantum audit, ex illustrissima gente Mem-sun, anno ante N. C. CCCLXXI. Imperatore Sinarum hieuam, annis post Confucium septem supra centesimum. Enutritus disciplina Confuciana a praeceptore Tsu-su, (qui ex schola Tsem-su prodierat, vt hic ex Confucii,) tanti sapientiae doctoris praecepta diligenter hausit, collectisque thesauris philosophicis, iter literarium instituit, eo, vt videtur animo, vt Confucium imitaretur, et se gentis moribus emendandis accingeret. Profectus igitur ad regni Cy monarcham Siuen-uam, cum spe frustraretur, nec regis animus mutaretur, septem regna eodem scopo intentus peragrare constituit, bellicis autem tumultibus impeditus est. Ideo reuersus in patriam Chu, scholas aperuit, discipulos non plures nactus, quam septendecim, quibus sapientiae Confucianae mysteria explicuit, libros quoque classicos Sinensium et annales imperii ad normam Confucianam emendauit. Id quod susceptum ab eo illam ob caussam annales Sinici referunt, quod valde in contemtum et obliuionem esset adducta Confuciana sapientia, haud pauci quoque, quam non recte intelligebant, perperam interpretarentur. Quibus cum se Memcii praeceptor Tsu-su opposuisset, qui sinceram seruauerat doctrinam Confucii, mirum non est, Memcium ex eius disciplina progressum, eam felici euentu restituisse. Aduersarios autem expertus est, philosophos Yam et Me, quorum haud exigua apud sectatores suos fuit auctoritas, quorum clamoribus cum contemtus quidam Memcii inter Sinas accessisset, eo quod nulla dignitate, nullo magistratu fulgebat, valde industria Memciana in prouehendae philosophiae studio sufflaminata est. His enim caussis impeditam Memcii diligentiam scriptores

Sinici

Sinici adſcribunt. Suſpicamur autem, fuiſſe hos philoſophos ex ſecta Li Lao Kiun, quam vehementer Confucianae ſcholae fuiſſe aduerſatam, magna vero auctoritate inter Sinas viguiſſe ſupra obſeruauimus. Quod itaque viua voce efficere non poterat, ſcriptis commentaris Confucianis obtinere ſategit, magnamque inde et apud Sinas et apud Iaponenſes laudem meruit, adeo vt poſt Confucii ſcripta libri eius ſecundum obtinerent locum. Inerat enim viro erudito acumen ingenii, et imprimis facundia, qua Confucium ſuperaſſe, Covpletvs, ait, vitae autem innocentia et morum probitate plurimum ei conceſſiſſe; aliter tamen aliis de eo pronuntiantibus. Eminet memoria Memcii libris quatuor Su-xu, ſiue interpretatione librorum quinque claſſicorum, quos auctoritatem claſſicam inter Sinas et Iaponenſes obtinuiſſe ſupra memorauimus. Hos cum libro ſententiarum Confucii a Memcio vulgato et aucto, et de bono regimine aliisque ab eo vel ſcriptis vel commentatione explicatis plurimum ſuſpicit Sinarum ſecta litterata, quosdam edidit, vt ſupra dictum Franc. Noëlius, commentariis illuſtrarunt philoſophi nonnulli Sinici. Exemplum auctoritatis, quam tandem in gente ſua ob doctrinae claritatem obtinuit eſſe poteſt, quod progenies eius Mandarinorum iure et dignitate inter Sinas, vt Confucii, et Laotani, floreat. Obiit anno aetatis octogeſimo quarto, ante C. N. cclxxxvii. cycli Sin. xli. anno nono. Haec ex Covpleti et ſociorum obſeruationibus Noelii praefatione, Menzelii Chronologia Sinica, Spizelii Literatura Sinica etc. diligenti et iucunda diſſertatione collegit, quem laudauit cl. Carpzouius, qui plura deſiderantibus adeundus eſt.

P. 884. l. 6. pro *dicit*, l. *dicitur*. p. 889. l. 20. pro *conſtare*, l. *docere*. p. 896. l. 4. pro *Et*, l. *Eſt*, ib. l. 4. a fin. pro *ea*, l. *eam*. p. 903. l. 4. pro *voluntatibus*, l. *volutantibus*.

P. 917. l. 5. voc. Moosi, add. not. Hunc Memcium eſſe ex libris illi tributis conſtat: et hos ſolos, non autem ipſum Memcium in Iaponiam perueniſſe veriſimile eſt.

I. INDEX
PERSONARVM ET NOMINVM.

Catellan,

Mayer,

Schar-

* *

II. INDEX
RERVM ET MATERIARVM.

A

Dala

D.

E.

Gaffen-

H.

I.

Im-

K.

L.

 Leib-

Leib-

M.

Meta-

N.

Necess-

O.

P.

Philo-

Q.

R.

Ratio

S.

T.

V.

Vani-

Volum-

X.

Z.

F I N I S

TOMI QVINTI ET VLTIMI.